

STEPHANI

TORNACENSIS EPISCOPI

EPISTOLARUM

PARS PRIMA.

Contluens eas quas scripsit cum esset abbas S. Evurtii (2*) Aurelianensis, ab anno circiter 1163 ad annum 1177.

I EPISTOLA PRIMA.

Planctus Ecclesiæ Aurelianensis super interfectione Joannis (3) decani, quem exposuit Senonis in concilio episcoporum ac cleri provincie.

Soror vestra (3*), sancta filia sedis hujus, Aurelianensis Ecclesia, rorantes sanguine lacrymas, et aspersas amaritudine preces ministerio nostræ vocis effundit, planctum unigeniti movet, filium uteri sui, quem genuerat, maternis ejulatibus requirit, et ecce non comparet, 2 et ipsa quo ibit? Posita est quasi signum ad sagittam, facta est opprobrium vicinis suis, et qui eam vident, movent capita sua super eam. Ipsa autem gemens et conversa retrorsum clamat in aures Domini Sabaoth: *Vindica, Domine, sanguinem levitæ tui (4), qui effusus est.* Et quis eam, nisi sit demens, in funere nati flere vetet? quis videat lacrymas ejus in maxillis ejus et contemnat? quis attendat cruentas ejus exsequias, lamentabile feretrum siccis oculis prosequatur? Patres mei, factum est verbum in diebus nostris, quod quicumque audierint, tinnient ambæ aures ejus. Exierunt in dolo viri sanguinum et dolosi, et de fruticum latebris fruticosæ mentis homines impetum fecerunt unanimiter in ministrum altaris, servum simul et filium crucis (5). In manibus eo-

A rum vasa mortis, cum nihil minus quam mortem expectabat ab eis. Ipsum ducem scelestæ factionis illius, qui altero sese polluerat homicidio, de mortis faucibus et exsilii proscriptione suo redemerat interventu. Non timuit generatio prava atque perversa semen Chanaan, et non Juda, progenies viperarum, non timuit signum Dominicæ Passionis, quod raso desuper vertice singuli nostrum gerunt, in sacro Dei levita profundis arare vulneribus, et faciem ad cœlestis pulchritudinis similitudinem figuratam notis turpibus deformare. Virum egregium de grege hominum excemerunt carnifices et sicarii; virum qui in Ecclesia sua dispersa colligens, lapsa erigens, fatigata reparans, possessiones Ecclesiæ sic revocarat perditas, ut non perderet revocatas. B Joannem nostrum martyrem simul causa fecit et pœna; causa, rigor ecclesiasticæ justitiæ, pœna, dolor passionis illatæ. Quia dixerat Joannes, imo dominus papa per Joannem: Non licet tibi habere portionem fratris tui clerici; infremuit Herodes, et factus ipse spiculator, in capite Joannis crudelo spectaculum 3 mundo exhibuit: at si quæ in eo terreni contagii maculæ inhæserunt, totum delivissæ credimus, et abstersisse dolores mortis qui cum circumdederunt, Domini corporis et sanguinis

(2*) Abbatia fundata fuit in honorem sancti Evurtii Aurelianensis pontificis sexti, in eodem loco, ubi prius capella sub invocatione B. Mariæ consecrata erat, et de Montibus dicta, in qua sacræ pontificis hujus reliquiæ conditæ fuerant. Illius Ecclesiæ Stephanus exstiterat primum canonicus sæcularis, deinde canonicus regularis effectus in abbatem electus est. In concilio Senonis congregato hanc orationem habuit.

(3) Is est Joannes de Cathena S.-Crucis Aurelianensis decanus, qui sacrilegis sicariorum gladiis occubuit, cum possessiones et jura Ecclesiæ suæ contra nobilium ac aulicorum quorundam injustas prædationes tutaretur, anno 1163.

(5*) Vocat Aurelianensem Ecclesiam suam filiam Senonensis, et sororem cæterarum comprovincialium (quarum) prælati et digniores clerici tunc aderant Senonis) quod Ecclesia Aurelianensis semper archiepiscopo Senonensi fuerit subjecta usque ad annum 1622. Tunc enim episcopatus Parisiensis in archiepiscopatum per Gregorium XV erectus est, et Ecclesiarum Aurelianensis, Carnotensis et Melden-

sis prælati, a metropolitano Senonensi segregati, Parisiensi archiepiscopo in suffraganeos consecrati sunt.

(4) Joannes ille, quamvis decanus, erat tantum diaconus: quod tamen prohibitum fuerat in concilio Claremontano sub Urbano II, 1095, et in Londinensi sub Honorio II, 1127, ut nullus fiat decanus in Ecclesia, nisi presbyter; nullus archidiaconus, nisi levitæ.

(5) Quia erat decanus S.-Crucis Aurelianensis, quam ut matrem colebat et tuebatur. Hæc autem ecclesia in honorem S. Crucis a beato Evurtio ejusdem urbis antistite constructa fuerat, ex magnificentia Constantini, vel, ut magis placet Saussæo, lib. II *Annal. Eccles. Aurelian.*, num. 22, Constantii imperatoris. Quæ cum postea incendio consumpta fuisset, ab Arnulpho hujus sedis episcopo elegantiori opere anno circiter millesimo restaurata est. Exarsit iterum sacrilegis Calvinistarum facibus sæculo præterito, nunc vero in pristinam formam, imo venustiorum, regum nostrorum liberalitate exurgit.

sacramentum, quod ea, qua potuit reverentia, A suscepit inter profundos gemitus, inter alta suspiria contriti cordis et humiliati spiritus. Post susceptam eucharistiam, presentibus nobis, fati munus explevit; et qui vidit, testimonium perhibuit, et testimonium ejus verum est. Vestra interest, speculatores domus Israel, custodes murorum Hierusalem, pastores ovium Christi, vestra interest, et remedium adhibere præteritis, et providentiam futuris. Et licet sero vobis offeratur illud, *Melius est in tempore occurrere, quam post exitum vindicari*, tamen, *Deus ultionum Dominus (Psal. xciii)*; *Deus gemitibus inenarrabilibus interpelletur a vobis (Rom. viii)*. *Clamabit vobiscum vox sanguinis fratris vestri Abel de terra (Gen. iv)*; *clamabit, et commovebit non solum terram, sed etiam cælum (Agg. ii)*. Profecto enim quis locus tutus, aut quæ causa poterit esse excusata, si venerandi ministri altaris æstimentur sicut oves occisionis? Quem murum integritati aut valum fidei providemus, si ferri rabies execranda penetrabilia veneranda cruentat? Quid denique cautum aut securum esse poterit, si columbas Ecclesie sacrilega manus impune confringit? Habemus et Cæsarem qui condolare possit et velit infirmitatibus nostris, cujus longas manus non effugient, qui non solum offenderunt Corneliam de sicariis (6), sed Juliam majestatis (7). Eduxit gladium divinitus sibi commissum, persequetur et comprehendet, et non erit qui eruat eos. Facillime enim in hoc summi Numinis speratur venia, per quod salus et incolumitas multorum procuratur. Insurgant simul leges ecclesiasticæ, armentur jura celestia ut, concurrentibus duobus gladiis, quos in defensione Christi passuri suffecisse legimus, duplici confusione 4 conterantur. Moveant vos lacrymosa viduatae crucis suspiria, commune discrimen omnium, causa propria singulorum; et sic remedium conferre nostro dolori, ut honestati vestræ simul provideatis et saluti.

5 EPISTOLA II.

AD GUILLELMUM CARNOTENSEM ELECTUM (8).

Rogat eum ut gratiam regis infensi sibi conciliet, qui epistolam de morte Joannis decani Aurelianensis scriptam, in malam partem acceperat.

Sacris et majoribus negotiis occupatas aures te-

(6) Lex Cornelia a Lucio Cornelio Sulla dictatore lata est in homicidas, qui ferro cadunt. Sicarii enim, teste Josepho, *Antiq. Judaic.*, lib. xx, dicebantur latrones cultellis utentes magnitudine similibus acinacibus Persicis recurvis, et similibus iis qui a Romanis sicæ dicuntur; unde et qui latrocinantur, nomen sumpserunt. Hujus legis meminit Seneca, lib. i *De Provid.*

(7) Lex Julia a Julio Cæsare dictatore lata est in eos qui contra imperatorem vel rempublicam aliquid moliebantur; quæ quidem lex varia capita comprehendebat. De ea Tacitus, lib. i *Annual.* His autem duabus legibus contendit auctor probare credis hujus conscio duplici titulo reos esse, et ratione personæ interfecte, quæ magistratus munere, decanatus scilicet in Ecclesia fungebatur, et genere mortis, quæ ipsi proditorie a sicariis fuerat illata,

nere, non multum aut a sacrilegio recedit, aut a crimine majestatis. Hujus culpæ simulacrum timens, domino mee precum multitudinem compendio sermonis accingo. Injunctum est mihi, ut nostis, domine mi, a domino archiepiscopo (9), ut lamentabiles Ecclesie Aurelianensis preces et communem episcoporum querelam super morte Joannis (10) domino regi (11) scriberem, quo et moveretur ad misericordiam, et accenderetur ad vindictam. Scripsi breviter, et in aëribus omnium vestrum litteras transcurri, quæ missæ 6 sunt regi. Quæsitivimus bona, et ecce turbatio. Molestè tulit, et adversum me canem mortuum et pulicem vivum commotus est. Cujus indignationem et iram immissiones per angelos, vel per interpretes malos, nec animæ meæ pusillanimitas, nec Ecclesie nostræ paupertas poterit sustinere. Precor ergo, domine mi, Christe Domini mei, ut quoniam in litteris illis simplicem oculum habui, apud dominum meum vestro me excusetis interventu, et impetretis mihi gratiam quam sine mea culpa doleo perdidisse.

EPISTOLA III.

PONTII CLAREMONTENSIS EPISCOPI AD MAURITIUM PARISIENSEM EPISCOPUM ET STEPHANUM S. EVURTII ABBATEM.

Quærit ab ipsis an baptismus cujusdam e suis diaconis fuerit validus.

Reverendis in Christo dominis et Patribus suis MAURITIO Parisiensi episcopo, et STEPHANO S. Evurtii abbati, PONTIUS eadem gratia Claremontensis episcopus, salutem et totius dilectionis obsequium.

Vobis duobus specialiter nostram duximus questionem referendam, quos et spiritalis 7 commendat affectus dilectionis, quem erga vos habemus, et specialis intelligentia Scripturarum famosos reddit, et commendabiles apud omnes. Homo iste præsentium lator quamdam olim feminam amabat, quam quidem desponsaverat, sicut ipse dicit; sed, priusquam eam acciperet uxorem, secundavit eam. Cum igitur puer natus esset, nec posset sacerdos ad baptizandum eum congrue reperiri, pater ejus immerisit eum aqua, dicens: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii)*, et hæc est pessima consuetudo in terra nostra, ut in talis necessitatis articulo dicant, *In nomine Patris, et Filii,*

D (8) Hæc epistola scripta fuit circa annum 1164, quo Guillelmus a Campania præpositus Trecentis electus est in episcopum Carnotensem, post decessum Roberti. De eo scribit Alexander III ad Ludovicum jun'orem his verbis: *Dilectum filium nostrum Guillelmum Carnotensem electum ad nostram præsentiam venientem tum tuæ magnificentie obtentu, tum totius sanguinis sui respectu, et suæ honestatis ac probitatis intuitu, paternâ benignitate suscepimus.*

(9) Hugone scilicet cognomine De Tousy, Senonensi tunc archipræsule.

(10) Consulenda epistola i et quæ ad ejus elucidationem diximus de interfectione Joannis de Cathena decani S.-Crucis Aurelianensis, de quo hic sermo.

(11) Ludovico scilicet septimo, Pio et Juniori dicto,

et Spiritus sancti, nec totam exprimant verborum A formam quæ debet exprimi in baptismo, quod undeque vocant. Quærimus ergo utrum istud baptismus sit, vel utrum puer postea debeat baptizari? Utrum etiam homo iste mulierem illam accipere valeat uxorem, quoniam boni satis esse testimonii perhibetur? Et rogamus dignationem vestram ut per litteras vestras de his omnibus certificetis nos. Valcte.

EPISTOLA IV.

MAURITII PARISIENSIS EPISCOPI AD PONTIUM CLAREMONTENSEM.

Quæsitis respondet, et aperit sententiam de validitate hujus baptismi.

Reverendissimo Patri et domino PONTIO Claremontensi episcopo, MAURITIUS Parisiensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et obsequii plenitudinem.

Super quo celsitudo vestra nostram consulit parvitatem, breviter respondemus, quia in quem modum forma baptismi tradi vel recipi debeat Scripturarum divinarum auctoritate, et sanctorum Patrum testimonio traditum habemus in hunc modum, scilicet: **§ Ego te baptizo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti**, et tanta est horum verborum vivacitas ut nihil immutari, nihil innovari oporteat. Nisi vero tota hæc verba simul a quocunque et quacunque lingua proferantur, baptismum esse non credimus. Quia ergo, sicut litterarum vestrarum testimonio cognovimus, præsentium lato

in submersione filii sui ego te baptizo stñuit, et tantum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti protulit, baptismus non fuit, et ideo puer ille baptizandus est, quia baptismum nequaquam suscepit. Itaque de reliquo nulla superest quæstio. Vale.

EPISTOLA V.

STEPHANI AD PONTIUM CLAREMONTENSEM EPISCOPUM.

Mentem suam profert de eodem baptismo.

Sanctissimo Patri et domino PONTIO Claremontensi (12) episcopo, frater STEPHANUS de Sancto Euvrtio, salutem et cum omni devotione reverentiam.

Premit, fateor, imperitiam meam et quærentis auctoritas et novitas quæstionis. Accedit moles verecundia meæ, Pater, quod in tanta consultatione vestra domino Parisiensi (13) me jungitis, camelocalicem, cedro carduum, Hylam Herculi comparantes (14). Scriba doctus in regno cælorum proferens de thesauro suo nova et vetera, quæstionibus vestris, in profunditate sensus et sublimitate scientiæ, respondit, et cælestis oraculum suum facili vobis absolvit epistola, felix lingua. Divinam ejus responsionem, ut Thebais Æneida (15):

... Longe sequor, et vestigia semper adoro.

Moverer in contrarium (16), si absque sacris ejus apicibus mihi quæstio moveretur. Qui sacramentum instituit baptismi, formam tradidit baptizandi: *Ita*, inquit, *docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii). Qui baptizandi sibi potestatem retinuit, in hac forma ministerium aliis concessit. Nemo dixerit

(12) Corrigenda est antiqua hujus epistolæ epigraphæ, et legendum Pontio, non Petro. Hic enim Pontius ex abbate V Clarevallensi electus est episcopus Claremontanus in Arvernia anno 1170. Henricus in *Fasciculo sanctorum ordinis Cisterciensis albo* beatorum ipsum ascribit. Per nuntium consulerat Mauritium episcopum Parisiensem, et Stephanum tunc abbatem S. Euvrtii Aurelianensis, an minister baptismi qui fundit aquam proferens tantum hæc verba, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, et relicis ista, *ego te baptizo*, valide conferat baptismum, ut cognoscitur per epistolam 3. Epistola autem 4 Mauritius mentem suam de hac quæst. aperit, et præsentis epistolæ 5 Stephanus quid sentiat exponit.

(13) Fuit is Mauritius LXVIII episcopus Parisiensis, Petri Lombardi successor, virtute et eruditione clarissimus: scripsit enim *Sermones ad populum*, et tractatum *De cura animarum ad presbyteros*. Basilicam beatæ Mariæ Parisiensis fere integram construxit, et sub finem vitæ apud S. Victorem secessit, ubi tumulatus est. De illo Rigordus sub annum 1196: *Eodem anno in Idus Septembris, Mauritiuſ venerundæ memoriæ Parisiorum episcopus, pater pauperum et orphanorum, feliciter migravit ad Dominum, illic inter innumera bona quæ fecit, quatuor abbatias fundavit, et propriis sumptibus devotissime ditavit, videlicet Herivultem, Hermerias, Hederam et Gif, et alia quæ habuit pauperibus erogavit*. Habes in epistola 262 ejus epitaphium a Stephano nostro in ejus laudem exaratum.

(14) Hæc comparatione sæpius utilis auctor notat, ut significet quanta sit disparitas inter hominem debilem et robustum, parvum et magnum, ignatum et doctum, qualis erat inter Hylam et Herculem.

Fuit enim Hylas puer, quem peregrinationum suarum comitem Hercules habuit.

(15) Statius Papinius poeta scripsit duodecim libris poema epicum, ut omnes norunt, quod Thebaidem appellavit, Virgilium in sua Æneide secutus, non tamen assecutus, auctoris nostri iudicio. Quod etiam ipse Statius vere agnovit his versibus:

.....Nec tu divinam Æneida tenta,

Sed longe sequere, et vestigia semper adora.

(16) In hac epistola sententiam suam circa baptismum profert Stephanus, dicitque hæc verba, *ego te baptizo*, non esse de necessitate sacramenti; quam tamen opinionem defendere et asserere non intendit, sed tantum eam proponere: *Opiniones*, inquit, *profunda, non assertiones*. Hoc autem argumentum eam videtur astruere: Ad validitatem sacramenti id tantum requiritur, quod Christus præcepit fieri; sed præcepit solum baptizare, seu intingere puerum in aquam, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*: ergo qui intingit puerum in aquam cum his verbis, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, facit quod præcepit Christus, et vere baptizat; nec opus est ut exprimat veris, *ego te baptizo*, cum exprimat factus. S. Thomas, parte III, Quæst. 66, art. 5 ad 1 et 2, huic argumento respondet. Condonandum est autem huic auctori, si quodammodo in hanc sententiam propendere videatur; nondum enim clare et distincte fuerat declaratum quæ verba essent de necessitate baptismi: quod quidem circa hæc tempora decretum fuit ab Alexandro III his verbis in *Decretis*, lib. III, tit. 42, De baptismo, cap. 4: *Si quis puerum ter in aquam immerserit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen: et non dixerit, ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen, non est puer baptizatus*.

quia quod dicitur, *Ite, docete omnes gentes*, vel sacramenti obtineat substantiam, vel exprimat formam. Teneamus quod sequitur: *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Nondum illi legi, *Baptizantes eos, et dicentes: Ego baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Si baptizare intingere, et baptismus intinctio est, quid aliud sunt baptizantes nisi intingentes? Intingens ergo cum intentione baptizandi, si proferat quod Veritas jubet, id est, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, baptizasse videtur, et formam a Christo traditam complevisse. Etiam hæreticos, si hæc tremenda nomina protulerint, catholicam formam tenuisse dicemus. *Novatiani*, inquit Innocentius, *tremendis nominibus Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant. Nec apud eos de unitate potestatis divinæ, hoc est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, aliquando questio mota est*. Sed et Pater Augustinus de ecclesiasticis regulis: *Si qui, inquit, apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad catholicam fidem, recipiantur quidem ut baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur*. Si ab hæreticis baptizati in confessione Trinitatis ab Ecclesia recipiuntur, ne Trinitatis invocatio vel confessio annulletur; quare non baptizatus dicitur, qui a laico catholico dicente: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, tertio mersus est (17)? Nam si hoc non admittitur, confessio vel invocatio Trinitatis, quæ ibi facta est, tanquam quæ nihil contulit, annullatur. Idem ad Orosium: *Idem baptisma est et hæreticorum, scilicet qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant et Ecclesiæ catholicæ: et ideo eos Ecclesia non rebaptizat; 10 quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, et ipsa est profecto forma sacramenti*. Ecce quia formam sacramenti hanc esse dicit, immergere scilicet *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*: non additur, *ego, te baptizo*, vel immergo. Idem de unico baptismo: *Nequaquam dubitarem eos habere baptismum, qui ubicunque vel a quibuscunque illud evangelicis verbis consecratum sine simulatione, et cum aliqua fide accipiunt*. Vides, Pater, quia solis verbis evangelicis consecratur baptismus. Nusquam autem in toto Evangelio

(17) Trina immersio olim in baptismo observabatur: legitur enim in can. apost. 49 et 50: *Si quis presbyter aut episcopus non trinam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate, quod dari a quibusdam dicitur in morte Domini, deponatur*. Postea tamen in Ecclesia usus fuit indifferens, ut modo trina, modo unica immersione baptismus conferretur, quod ait S. Gregorius epistola ad Leandrum lib. 1, epist. 4: *Reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel immergere*. Tandem in concilio Tolet. habito sub Honorio I anno 655, can. 6, sublata fuit trina mersio, et ad unicam redacta: *Propter quod in Hispaniis (verba sunt concilii) quidam sacerdotes trinam, quidam, ut dicitur, simplam mersionem faciebant a nonnullis schisma esse conspiciebatur, et unius fidei scinui videbatur; decretum fuit ut dein-*

A lego: *Ego te baptizo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, sed tantum BAPTIZANTES in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti. Sed et Zacharias papa Bonifacio episcopo: *In synodo Anglorum decretum et firmissime præceptum, et diligenter demonstratum esse dignoscitur quod, quicumque sine invocatione Trinitatis mersus fuisset, sacramentum regenerationis non haberet, quod omnino verum est; quia, si mersus in fonte baptismatis quis fuerit sine invocatione Trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti fuerit mersus*. Non ait, nisi qui baptizat dixerit: *Baptizo te in nomine Patris*. Plura possem colligere, Pater, quæ in hac parte me movent, et motæ quæstionis solutionem promovent. Verum quia timeo et prolixitatis argui, et procacitatis notari, parco chartulæ, parco et famæ meæ. Opiniones profundo, non assertiones, paratus, ut dixi, summi et catholici viri domini Parisiensis sequi vestigia, non tamen addictus in aliquos jurare verba. Clausulam tamen quæ a baptizantibus solet et debet dici, scilicet, *ego te baptizo*, summa reverentia deosculor, summo studio amplector. Eam mater Ecclesia sic induxit ut esset de solemnitate ministerii, non de substantia sacramenti. Nam si aliud dixerimus, absque medio confitebimur damnatos, quos in necessitatis articulo a laicis novimus baptizatos. Hoc enim solum dicere solent qui litteras ignorantes parvulos undaizant (18), *En nome Patres, et Files, et Esperites santes*, in quibus verbis eandem virtutem inesse quam in Latinis syllabis idem significantibus, et credimus et fatemur. Vehementer tamen arguendos et pœnitentia afflicendos dixerim sacerdotes, qui vel per negligentiam, vel per imperitiam aliquid omiserint de verborum solemnium dignitate. Qui præmissis rationibus fidem adhibuerit, baptizatum taliter, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, non iterum baptizabit. Itaque qui sic eum baptizavit, et spiritalis pueri pater, et matris ejus compater effectus est. Unde et si uxor ejus prius non erat, impediente compaternitate, iudicio meo cum ea non contrahet matrimonium, cum qua, etsi prius contraxisset, secundum quod Deus dedit papa (19) asserit, nullo modo sese in conjugio cum ea recipiet.

ceps in baptismo una tantum fieret mersio. Quod quidem statutum non statim receptum fuit in omnibus Ecclesiis; siquidem ex hac epistola patet hisce temporibus ritum baptizandi cum trina immersione adhuc viguisse per Gallias.

(18) Idem est ac quod Gallice dicimus, *Ondoyer*, cum baptismum privatim confertur absque cæremoniis et unctionibus ab Ecclesia præscriptis.

(19) Scilicet in epistola ad Gordianum episcopum Hispalensem, in qua hæc ait: *Nullus Christianus suam commatrem in conjugem suscipere debet: et qui præsumperit, anathematis vinculo religitur in perpetuum, nisi pœnitentiam egerit digne. Mulieres, cum separatæ fuerint pro hac illicita re, a propriis viris totam recipient dotem, quam in die nuptiali ceperunt, et post expletum annum recipiant alium viram, similiter et vir uxorem*.

Nec obloquitur quod Joannes papa Anselmo episcopo scribit, capitulo *Ad Limina beati Petri*. Ibi namque de conjunctis, hic agitur de modo conjungendis. Et certe multa impediunt matrimonium contrahendum, quæ non dirimunt contractum. Nam et idem papa in eodem capitulo rationem subdit, quare conjuncti ob talem causam non separentur, quod fieri, inquit, nullatenus debet, dicente Scriptura, a Domino junctam esse viro uxorem, et quod *Deus conjunxit, homo non separet* (*Math. xix*). Ubi plane loquitur de conjunctis, qui forte aliter diceret de conjungendis. Valeat sanctitas vestra.

12-14 EPISTOLA VI.

AD ALDEBERTUM MIMATENSEM EPISCOPUM.

Purcat se de quibusdam dictis quæ ipsi falso fuerant relata.

ALDEBERTO Mimatensi (20) episcopo, in adversis constantiam, in prosperis æquitatem.

Communis fere principum et nobilium morbus est (21) cito credere et condemnare. Primum leve, secundum crudele est. Utrumque vobis alienum faciat, qui in adventu suo fecit utraque unum. Quod de me credidistis, non facilitati, sed innocentie, quæ omni verbo credit, vestræ litteræ deputarunt. Propterea qui me vobis detulit, majus peccatum habet. Vestræ voluntatis judicia plenis deosculor labiis, plenis visceribus deamplor. Beneficiorum memor, quæ mihi exhibuistis, depono memoriam querelarum, offero me domino meo, et in ejus obsequium totus ibo; et quia laboris et studii mei primitias nolulistis, decimas vobis reservo. Non dubitet dominus meus vel juberè quod voluerit, vel quod jusserit obtinere. De reddita mihi gratia vestra gratias ago, si locus et tempus occurrerit gratiam pro gratia redditurus.

15 EPISTOLA VII.

AD CODEFRIDUM ABBATEM S. SATYRI.

Rogat ut quemdam suum canonicum apud se retineat.

Charissimo amico suo CODEFRIDO abbati S. Satyri (22) frater STEPHANUS minister S. Evertii, plenitudinem salutis in obsequio sanitatis.

Auxilium a potente, consilium quæritur a perito. Hæc duo, si voluntas adfuerit, spei remedium pollicentur. Posse scire, et velle vos credimus quod

(20) Fuit canonicus regularis secundum S. Augustini regulam, et præpositus Ecclesiæ Mimatensis, vulgo *Mande*, deinde ad sedem hanc episcopalem evectus anno 1151.

(21) Per hæc verba innuit hunc episcopum fuisse nobili genere ortum, nec immerito; siquidem ab illustri et antiqua familia de Tornello apud Gabilanos ducebat originem.

(22) Ex canonico S. Evertii Aurelianensis electus fuit in abbatem S. Satyri juxta urbem dictam Sacrum-Cæsaris, vulgo *Sancerre*, in diocesi Bituricensi. Fundata autem fuit hæc abbatia anno 1113 a Mathilde, hujus loci domina in honorem S. Petri et S. Satyri, plurimorumque sociorum ejus martyrum, ad oblitum clericorum inibi canonicè viventium, ut legitur in charta fundationis. Hæc monasterium unitum est postea congregationi Victorinæ, cujus erat canonicus Godofridus, ad quem hæc

A preces nostræ continent, quod affectus desiderat, quod desiderium exspectat. Charissimum nobis et vobis filium ac fratrem nostrum Gislebertum mittimus, ut in necessitate sua, quæ et nostra, Patrem vos sentiat et patronum. Morbo tangitur occulto nobis, cui si non occurritur in primis, metuendum est in extremis. Excitetur affectus et effectus vester; charitas operetur et pietas, ut ei pristina salus vestro ministerio restauretur; et quia pusillanimitatem ejus scimus, etiamsi propere reverti voluerit, rogamus ut eum teneatis vobiscum, donec aut nos, aut nuntium nostrum videatis.

16 EPISTOLA VIII.

AD DECANUM S. MARTINI TURONENSIS.

Quærit eleemosynas pro ecclesia Sancti Evertii reparanda.

Sollicitare compellimur amicos nostros, et in preces assurgere necessitas nos compellit. Combustam Patris Evertii (23) renovamus ecclesiam, ubi, quia nostra non sufficiunt, aliena stipendia mendicamus. Eximus in publicum, nec sine rubore ruborem abjecimus, per vicos et plateas devotionem plebis, ut possumus, excitantes. Inde est quod hos fratres nostros cum sanctorum pignoribus misimus, quibus, obsecro, per auctoritatem vestram et operam detur copia in ecclesia S. Martini eleemosynas devoti populi corrogare. Non indignabitur pius et misericors confessor, sacerdoti suo vel præstare obsequium, vel hospitium præparare. Quem enim habet in cælis concivem et socium, lætus in terris hospitem suscipiet, et amplexu gratissimo confortabit. Cum sanctorum pignoribus misimus, ut devotionum populi per aliquas ecclesias fiat oblatio, quæ offerentibus in meritum, accipientibus in solatium convalescat. Grande est quod petimus, sed hinc nostra compellit necessitas, inde vestra nos benignitas invitat.

17 EPISTOLA IX.

Scribit amico suo de ejusdem ecclesiæ restauratione.

Inter fumantes ecclesiæ nostræ cineres, et ambusta nascentium parietum ligna, flentes et ætoniti, prodire cogimur in publicum, et attrita fronte stipis exteræ suffragia mendicare. Erigitur nova confessori Evertio fabrica, quæ sic nostris inchoa-

D epistola et plures aliæ scriptæ sunt.

(23) Cumi abbatia S.-Evertii Aurelianensis esset extra muros urbis sita, bellorum patuit incurisibus, unde cladem maximam perpessa est, præsertim a Normannis, qui eam ferro et face penitus deleverant. Cum Stephanus abbas in ea officio circa annum 1174 fungeretur, zelo domus Dei reparandæ incensus, ut sumptus ad tantum opus necessarios compararet, misit quosdam e suis canonicis ad vicinas urbes, qui, ut tumoris erat, secum dederent reliquias beati hujus Ecclesiæ pontificis et patroni, quarum intuitu fideles eleemosynas suas largirentur, templi sui restorationi impendendas. De hujusmodi reliquiarum delatione agitur, can. 12 concilii Pictaviensis his verbis: *Ut sanctorum reliquias causa pecuniæ et quæstus circumferentes, ad prædicationem non admittantur.*

tur impendiis, ut perfici desideret alienis. Misimus A hos fratres nostros cum sanctorum pignoribus, ut devotione populi per aliquas Ecclesias vel modi a fiat collatio, quæ et offerentibus in meritum, et accipientibus in solatium convalescat. Grande est quod petimus; sed hinc nostra nos compellit necessitas, inde vestra benignitas nos invitat.

EPISTOLA X.

AD CLUNIACEN-EM ABBATEM (24).

Monet ut amoveat prior. m (25) monasterii Pontis monachorum, qui ecclesie sue bona dilapidabat.

Quæ præ oculis habemus facilius innolescunt; longe autem posita, quia rarius offeruntur, et tepidius mentem movent. Inde est quod, remotis domibus vestris, Pater, si qua minus idonee fieri contingat, tantis vobis excusationem præstant, quantum nescitis: at, rei veritate comperta, non est locus excusationi **18** quam excludit cognitio. Est in territorio nostro monasterium quoddam vestrum, cuius prior, ut dicitur, non secundum ea quæ conveniunt ambulat, nec restorationi domus intendens, nec utilitati fratrum, aut quieti, crebras a vicinis, et quibus fides haberi debet, conquestiones audivimus, et ipso gestu suo negotia perhibent veritatem. Excreverunt in immensum brevi tempore

(24) Cluniacum celeberrimum toto orbe monasterium in diocesi Matisconensi, quod caput amplissimæ congregationis semper existit. Fundatum fuit sub Regula S. Benedicti a Bernone abbate, favente Guillelmo primo comite Arvernix et Aquitanorum duce, anno 910, de quo Glaber lib. iii, *H. st. Franc.*, cap. 5, ait: *Monasterium cognomento Cluniacum, quod ex situ ejusdem loci acclivo atque humili, tale sortitum est nomen, vel etiam quod aptius illi congruit, a cluendo dictum, quoniam cluere crescere dicimus; ins que quippe incrementum diversorum donorum a sui principio locus idem obtinuit. Construxit igitur prædictum cœnobium primitus Pater monachorum Balmensis monasterii Berno, jubente Guillelmo piissimo Aquitanorum duce, in pugo Matisconensi super Graonum fluvium.*

(25) Pons monachorum est prioratus ordinis Cluniacensis, duodecim circiter milliariis ab urbe Aurelia distans.

(26) Fuit filius Theobaldi Campaniæ comitis, primum Trecentis Ecclesiæ præpositus, deinde in Carnotensium episcopum electus, ut diximus, anno 1164; inde assumptus ad metropolim Senonensem 1169, et a Mauritio Parisiensi episcopo consecratus; demum ad Remensem archiepiscopatum vocatus anno 1175, purpura cardinalitia tandem donatus **D** est. Plures ad eum hic in-ciribuntur epistolæ.

(27) Hæc ecclesia in urbe Aurelianensi ab origine sancto Symphoriano martyri fuit dicata, et abbatali dignitate decorata. At, cum canonici Dolenses metu Normannorum corpus beati Samsonis ex Britannia minori Aurelias deportassent sub annum 930, Hugo, comes Parisiensis et Aurelianensis marchio, dedit hanc abbatiam cum aliis ecclesiis, præfatis canonicis Dolensibus, annuente Anselmo Aurelianensi antistite. Postea Philippus I, Francorum rex, hanc abbatiam S. Symphoriani ac Sancti Samsonis tunc nuncupatam, una cum **20** medietate fori, quod statuit in loco ipsius monasterii, ascripsit canonicis Sancti Martini a Campis prope Parisios, in die dedicationis ejusdem ecclesiæ die 1 Novembris 1067, instrumentis super his confectis.

(28) Vocat ecclesiam Sancti Samsonis filiam Sion, eo quod Ludovicus VII, anno 1152, ex Jerosolymi-

debita, cum nec ampliatur redditus, nec augeatur numerus fratrum, nec vetustate consumpta ædificia restaurentur. Tædet audita referre, quæ vicini, de quorum patrimonio monasterium sustinetur, miserabiliter nobis replicant et frequenter. Videat paternitas vestra, ut loco in desolationem vergenti provideatis talem priorem, qui et honorem Dei et ordinis diligat, et locum ipsum in meliorem statum reformet.

19 EPISTOLA XI.

AD GUILLELMUM (26) SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendat ecclesiam S. Samsonis (27) Aurelianensis.

In te, Pater, respiciunt oculi totius Israel, ut eripias pauperem a potente et cornua peccatorum confringas. In hujus constantia clamat in aures Domini **B** Sabaoth filia Sion (28), ecclesia Sancti Samsonis, et contra mulierem improbam quasi alteram Jezabel sub umbra alarum vestrarum quærit requiem et solamen. Injuste possessionem ecclesiæ civilem et justam non solum turbat, sed et aufert, cum totius fere civitatis testimonium ejus miretur improbitatem, ejus impudentiam detestetur. Sententiam illam quam Ecclesia Sanctæ Crucis in eam protulit, canonicam credimus atque justam, et eam sicut dignum paternitati vestræ videtur, communi cum eis

tana expeditione in Galliam rediens, adduxerit secum quosdam canonicos regulares, qui in ecclesia patriarchali Montis Sion divinis vacabant, ut notat Jacobus de Vitriaco *Hist. oriental.*, cap. 18, quos in ædem Sancti Samsonis Aurelianensis, loco canonicorum ibi seculariter et singulariter viventium, induxit, chartamque donationis hujus authenticam confici curavit, quam refert Saussæus, lib. x *Hist. eccles. Aurel.*, n. 4.

Hinc est quod in charta donationis cujusdam loci dicti de Fraemer cum omni dominio suo, factæ ecclesiæ Sancti Samsonis, hujus ecclesiæ fratres dicuntur Jerosolymitani Sanctæ Mariæ de Monte Sion: quapropter operæ pretium duxi hic eam recensere; sic igitur habet:

A et Q principium et finis. Ea quæ sacris Dei ecclesiis pia liberalitate donantur, digno debent robore convalescere, ne quiete et otium earum ecclesiarum, et personarum quibus conferuntur, ab aliquorum molestiis seu vexationibus aliquatenus valeant perurbari. Ex hoc ergo ego Hervæus de Virsione, notum fieri volum presentibus quam futuris, quod locum de Fraemer, qui situs est in confinio de Clunum et Briennum ecclesiarum cum appendiciis suis, pro salute progenitorum meorum et mea, Jerosolymitanis Sanctæ Mariæ de Monte Sion et fratribus ecclesiæ Sancti Samsonis Aurelianensis sub tali tenore duxi conferendum, ut nec prædictus locus, vel ejus possessiones sine assensu meo aut hæredum meorum qui mea hæreditate fuerint decorati, alienari possint, distrahi, vendi, vel quomodo libet obligari; nã hæc adjiciens: Eisdem fratribus nihilominus indulgeo, ut his libere possint uti quæ de feudo meo ad ipsius loci augmentum poterint adipisci, presentem utique paginam sigili mei auctoritate præcepti corroborari, assistentibus testibus Acto Ciconio, Bricio præfecto, Rembaudo Combusto, et Venando fratre ejus, Mauberto Sanctæ Crucis canonico, Haimerico presbytero de Petra facta. Actum publice, Ludovico rege regnante, anno ab Incarnatione Domini 1175.

Hic locus de Fraemer titulo prioratus gaudet, quem hodie possidet unus e canonicis regularibus nostræ congregationis Gallicanæ, qui mihi hanc chartam suppeditavit.

desiderio suppliciter a vobis rogamus et petimus A confirmari.

21 EPISTOLA XII.

AD ALEXANDRUM III PAPA.

Rogat ut se propitium præbeat Joanni clerico Aurelianensi (29).

Sanctissimo domino et Patri ALEXANDRO summo pontifici, STEPHANUS dictus abbas.

Parata sedes vestra, Pater, ut de plenitudine ejus omnes accipiant. Et profectum parvulis, et statum provectoribus pollicetur. Hæc de vestra misericordia præsumens juvenis quidam bonæ, ut nobis videtur, indolis, Joannes in Aurelianensi nutritus Ecclesia, et eruditus, devote a vobis et consilium expetit, et auxilium expectat. Scimus eum de legitimo matrimonio et honestis parentibus natum, qui, etsi non sint facultatibus divites, moribus sunt insignes. Credimus eum idoneum qui vel in Aurelianensi, vel in alia Ecclesia, stipendia canonica mereatur.

EPISTOLA XIII.

AD GUILLELMUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rogat pro quodam clerico scholari ut ei sua possessio conservetur.

Charissimo domino et Patri GUILLELMO Senonensi archiepiscopo, frater STEPHANUS abbas, salutem et cum omni veneratione reverentiam.

22 Professioni simul et conditioni præsentium latoris compatiens, et revereor clericum, et pauperem deamplctor. Ad bestias depugnat in laicorum foro, contra laicum de paterna hæreditate litigans, judices habens eos, qui et non noverunt litteras, et litteratos oderunt. Vestra, Pater, sententia non minus æqua quam justa, coram vobis agentem clericum in illius remisit curiam, cujus annua functione census possessio proficitur. Eo salvo, prolata est definitio vestra, ut causa studiorum, qua contingit eum abfuisse, non debuisset obfuisse. In contrarium nititur judicare turba maledica, ne dicam maledicta, quæ nescit legere. Quarto conveniunt litigantes coram iudice, et quarto filii hominum, qui judicant terram, ut vulgariter loquitur, iudicium respectarunt. Pro certo didicimus eos non minus impudenter quam imprudenter primo consensu judicatuos, causam studiorum non esse justam absentia causam: ob quam aut ipso jure non fuerit læsus, aut restitui mereatur, cujus absentis et studentis hæreditas distracta est. Si sic reos proferre contigerit, et juri communi contrarium, et sententia quam dedistis, ut inimicum refragabitur et iniquum. Sed ad consequentiam trahi poterit in causis consimilibus, Pater, ut jam non sit, qui causa scholarum patrios lares exeat, ne, dum

facultates quæserit liberales, facultates amittat temporales. Placet vobis, Pater, in hoc articulo consilium et auxilium dare, non huic tantum clerico, sed et omnibus aliis, quoniam et communis causa est omnium, et propria singulorum. Bene valeat sanctitas vestra.

23 EPISTOLA XIV.

AD ALBERICUM BONONIENSEM LEGISPÉRITUM.

Supplicat pro Hugone Aurelianensi clerico, ut ei præstio sit.

Domno ALBERICO Bononiensi legisperito.

Absentiam vestram supplet mihi frequens nominis vestri memoria, et suavis morum vestrorum recordatio jucundum animæ meæ plausum excitat, jocundam celebrat theatralium actionem. Inde est quod amicis et domesticis meis nomen vestrum frequenter insinno, magifico et extollo. Hæc de causa misi securius ad vos charissimum amicum meum harum præsentium latorem, ut eum causa mei benevole simul et benefice vobiscum habeatis. Dignum enim credimus, cui et honorem exhibeatis et favorem.

EPISTOLA XV.

AD GUILLELMUM BONONIENSEM.

Commendat eundem clericum Aurelianensem.

Domno GUILLELMO Bononiensi.

Hilaris opinio tua relatu comæantium, seipsam in dies excedens, gratum mihi præbet spectaculum, gratam refectionem ministrat. Crescat, obsecro, et sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, longe lateque diffusa, in adiutorium tuum remotas excitet nationes. Hoc et continuum de te votum meum, hæc deprecatio jugis, hæc indefessa voluntas. Interim dilectioni tuæ commendo hunc amicum meum charissimum Hugonem, ut eum causa mei benigne suscipias, et ei consilium et auxilium tuum libenter impendas.

24 EPISTOLA XVI.

AD QUEMDAM PRIOREM NEAPOLITANUM.

Commendat quemdam canonicum suum Neapolitanum commorantem.

Charissimo amico suo totis præcordiis amplectendo Neapolitano priori, frater STEPHANUS, salutem et multæ charitatis obsequium.

Ea jucunditate simul et lætitia, frater amantissime, nominis tui recordor, quæ animæ veram amicitiam degustanti non minus afferat dilectionis commodum, quam delectationis condimentum. Inde est quod si quos videro, qui te, aut qui tecum sunt viderint, frequenter interrogo quis locus habitatio- nis vestræ? qui vivendi modus? quæ domini car-

(29) Commendat hæc epistola quemdam adolescentem, Joannem nomine, Alexandro summo pontifici, ut præbendam in Ecclesia Aurelianensi ipsi iubeat tribui, quod factum fuisse discimus ex epi-

stola inferius scripta, ac diplomata pontificia ad id obtinuisse, quorum exserutio Stephano nostro mandata est.

dinalis (30) circa vos sollicitudo? quæ denique fratrum nostrorum voluntas, aut ibi commorandi diutius, aut citius revertendi? Hæc autem diligentius inquiri, non ut adversis, quod absit! congaudeam, sed ut prosperis condelecter. Inter omnia et super omnia, dilectissime, fratrem nostrum R. tibi commendo, gratias agens de præteritis a te ei exhibitis beneficiis, preces porrigens de futuris. Memento, Pater et frater, illius filii nostri communis, et juventutem ipsius salubribus informamohis, fove consilii, robora documentis. Quidquid ei boni feceris, mihi collatum et in plateis et in angulis prædicabo.

25 EPISTOLA XVII.

AD ROGERIUM ABBATEM S. EVURTII.

Scribit se reversurum in monasterium, ut abbas mandaverat.

Domno ROGERIO (31) abbati S. Evurtii Aureliensis.

Trinis, Pater, edictis et eo amplius accingor ad reditum, ne contumaciæ pœnas luam; peremptorio demum misso unum sufficeret pro omnibus, etiamsi nullum aliud præcessisset. Ne ergo identitatem **26** ipso jure non habeam, vel restitutionis auxilium non merear, vel exspectationis ope non adjuver, advolvor pedibus vestris, ut necessitatis inducias, quas hactenus objeci, contumaciæ non ascribatis, ne contrahatur heremitium super me (32), ne procedat calculus in absentem, cujus absentia nostræ reipublicæ commodis elaborat. Moratoriis exceptionibus abjectis, domine Pater, id promitto, quoniam in Pascha, Deo volente, transitum faciam ad vos in grege Domini, et si non agnus, saltem ut hædus pascua ejus humiliter ingressurus. Præmissi puerum hunc ad me cito reversurum, cui si necesse

(30) Intelligit Joan. Pinzutum presbyterum cardinalem S. Anastasiæ, natione Neapolitanum, professione vero canonicum regularem apud S. Victorem: qui, cum ecclesia S. Petri ad Aram Neapoli restaurasset, duos e suis concanonicis, Petrum videlicet Petragicum et Hugonem a S. Germano a Gruisio tunc S. Victoris abbate obtinuit, ut eos in novam suam ecclesiam induceret. At cum alter eorum factus fuisset, alter vero gravi oppressus infirmitate vix respiraret, his malis commotus Guarinus abbas S. Victoris, Gruisii successor, epistolam Joanni cardinali scripsit, quam ex codicibus Bibliothecæ San-Victorinæ de promptam Quercetanus inseruit tom. IV Scriptor. hist. Francorum, pag. 749, in qua hæc leguntur: *Tandem humanam dicitur, secreta infirmitatum aperient, mortem valde et propter terræ insuetam asperitatem, et aeris qualitatem corruptam fratres pavescent. Quoniam si nostrates laici cum illic vadunt, quive spatiandi, eundi et redeundi habent libertatem omnimodam, vix vel modicum vivere possunt isti claustrum conclusi, quomodo vivere possent, his causis et occasiones fratres prævident, unde et gravissimum duco injungere; quod si fit, contra voluntatem suscipitur; si enim non fit, periculose valde negatur. Parcat igitur nunc, domine, infirmitatibus nostris vestræ clementiæ magnitudo, et Ecclesiæ instantes attendite necessitates. Ego enim in quibuscumque potero vestris sum paratus obedire mandatis. Qui nixis aliquandiu restitisset abbas S. Victoris, victus tamen hujus cardinalis*

A fuerit, obsecro, assistatis, ne fratres ejus portionem paternæ substantiæ quæ ei contigerit, vi aut pravo judicio sibi usurpent. Jam maturassem relictum, sed subvectoria non habebam. Provideat mihi Deus, ut cum libris meis ad vos gemina possim æquitatura reverti. Temeritatis esset, Pater, in hoc articulo a vobis aliquid petere, sed pietatis esset, verrecundiæ non petentis offerre.

27 EPISTOLA XVIII

AD GUILLELUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rationem reddit cujusdam negotii sibi commissi.

Difficiles, et aut suam, aut regis Anglorum gloriam quærentes, ut credo, Turonensis provinciæ episcopos invenimus. Primæ diei congressu usque ad vesperam protracto potius quam tractato, sufficere sibi ad satisfactionem putabant, si canonice sese offendisse dicerent, ut veniam postulantes, promitterent se tale aliquid de cætero non facturum. Sed quoniam in his paucis verbis magna mali materia latebat, et dignitatem regni lædere in posterum posse videbatur, nec nos præbuimus consilium, nec illi præbuerunt assensum. Sequenti die jam nihil proficientes erant, laboribus aut sumptibus suis parcentes, aut personæ, ut ipsi dixerunt, deferentes. Utramque manus impositionem, ordinatoriam scilicet et consecratoriam, salvo jure suo, promiserunt.

EPISTOLA XIX.

AD ANICIENSEM (33) EPISCOPUM.

Rogat eum ut promissum teneat et compleat.

C Benedictus Deus, qui post tempestatem serenum facit, et post lacrymationem et fletum consolationem infundit. Et nunc quoniam reddita vobis tranquillitate et pace, in his quæ ad honorem et augmentum Ecclesiæ Dei sollicitum vos esse credimus et devo-

precibus et summi pontificis Alexandri mandatis (ad quem rescripsit epistolam, quam inibi apud Quercetanus videre est) misit novos canonicos apud Neapolim, inter quos fuit R. canonicus Sanctæ Genovefæ, de quo in hac epistola. Non diu tamen in Italia permansit, morte enim sublatus est, unde epist. 29 Stephanus commendat eum precibus abbatibus S. Bartholomæi Noviomensis.

(31) Legendum est Rogerio non Roberto ut in priori edit., errore scilicet notarii, qui litteram R. Robertum pro Rogerio perperam interpretatus est. Fuit autem Rogerius canonicus regularis S. Victoris, a Gunthero eju dem cœnobia abbate misus cum sociis in monasterium S. Evurtii Aureliensis, ut ibi collapsam regularem disciplinam restauraret, abbatisque in eo dignitate primus insignitus est. Sub eo Stephanus noster, mutata veste, canonici regularis animum et habitum induit.

(32) Idem est quod dicimus Gallice, *défaut*, et ne ideo calculus procedat in absentem, hoc est, ne ut contumax judicetur ac damnetur.

(33) Petrus Aniciensis episcopus, vulgo *Le Puy en Velay*, cum Aurelius versaretur, donavit Stephano abbati S. Evurtii monasterium de *Doa, de Doe*, in sua diœcesi situm, ut illud per suos canonicos regulares in meliorem statum reformaret: quorum ope tandem unitum est congregationi S. Victoris Parisiensis. Nunc vero canonicorum Præmonstratensium Regulæ subjacet.

tum, rogamus et petimus ut donum quod in capitulo 28 nostro, præsentibus quibusdam clericis nostris, Ecclesiæ nostræ et nobis fecistis, sine dilatione, si libet et licet, compleatis. Propterea nisi ad vos canonicum nostrum, venturus et ipse si mandaveritis, et obsequium meum vobis et Ecclesiæ vestræ longe ac prope semper exhibiturus. Mandet mihi dominus meus, si quæ sunt contradictiones, quæ vel auferre nobis donum vestrum possint, vel differre. Tantum enim nos laborem frustra suscipere non nobis expedit, nec vos decet. Valete.

EPISTOLA XX.

AD B. ANICENSEM CANONICUM.

Pe'it ut benignum erga suos se præstet.

Memor antiquæ liberalitatis et amicitiae vestræ, diem et locum videre desidero, quando et ubi jucundo aspectu vestro frui merear et affatu. Causa præsto est, si eam promovere volueritis et fovere. Credo vos ab aliquo audisse, quod dominus episcopus, consensu quorundam canonicorum vestrorum, domum Doe ecclesiæ nostræ concessit, ut in ea regularis ordo ad honorem Dei et profectum loci ferventius observetur, et ego, qui vester sum, possim vobiscum frequentius conversari. Proinde precor inclytam benignitatem vestram, de qua plene confido, ut sine dilatione rem faciatis ad effectum perducere, et si quæ contradictiones 29 ortæ fuerint, per vos et per amicos vestros studeatis extinguere.

EPISTOLA XXI.

AD HUGONEM ABBATEM S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.

Rogat ut quemdam canonicum profugum admittat.

Quoniam ovis quæ extra gregem est, luporum moribus patet, nisi citius reducatur ad caulas, et pecudis simul periculum est et pastoris. Id attendentes impræsentium latore I. quondam canonico et fratre vestro, bonam ejus revertendi ad claustrum suscepimus et approbavimus voluntatem. Precamur misericordiam vestram, ut aditus supplicanti pandatur, colligatur vagus et profugus super terram, stolam primam et anulum redonet Pater, ne diutius aut porcos cogatur pascere, aut

(34) Vocatur alias Gotho, vel Jolcius in Chronico Turonensi, vel etiam Gocius apud Matthæum Paris, anno 1166.

(35) *Gades*, inquit Plinius, lib. iv, cap. 22, sunt duæ insulæ ultra fines Bæoticæ provincie, et in extremo nostri orbis versus occidentem, extra freti angustias, quibus Africa ab Europa dirimitur. Harum major dicitur Erithia, a Pomponio, propter Tyrios ab Erythreo mari orinudos, qui in hac insula urbem condiderunt; unde Lucanus Gades Tyrias appellat. Huic adjacet altera insula minor Gadis appellata, unius tantum stadii Euripo interlabente ab altera dirempta, pascua habens pinguissima. Ibi templum famosissimum Herculi consecratum, ubi columnas posuisse dicitur, vocatusque est inde Hercules Gaditanus, ut videre est in nummo aureo Adriani imperatoris.

(36) Augustinus electus episcopus Conseranensis, de quo meminit epist. 18 his verbis: *Utramque manus impositionem, ordinatorem scilicet et consecratoriam, scilicet fecerunt episcopi provincie Tu-*

corum siliquas esurire. Movit nos ejus, pro quo supplicamus, supplicatio, qui ut evadat supplicia, supplet desiderio quod opere minus fecit.

EPISTOLA XXII.

AD JOTHONEM TURONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Ipsius gratiam deprecatur pro Conseranensi electo.

Venerabili Patri et domino JOTHONI (34) Turonensi archiepiscopo frater STEPHANUS humilis S. Evurtii minister, plenitudinem salutis et gaudii.

Nihil honestius charitate, quæ et incognitos ligat, et conciliat separatos. Hæc Septentrionem 30 Orienti, Gades Oceano (35), Latinis barbaros salutis commercio fœderavit. Hujus officio dominus Conseranensis (36) electus nobis accessit, concordie filius, mansuetudinis hæres, virtutum, ut credo, non inquilinus, sed civis; non æstimator, sed iudex. In eo prudentiæ sermo, temperantiæ risus, status fortitudinis, justitiæ motus, quadratum meliuntur exemplum. Non minus religiose quam studiose moram fecit nobiscum, in altero episcopus, in altero philosophus, in utroque maturus, in neutro dissolutus. Pro tanto vobis viro preces offerre tum charitati convenit, tum expedit honestati. Si quid gratiæ Stephanus vester habet in oculis vestris, abundet in viro præsentem, et oblata communis amici preces sibi sentiat profuisse, nec solum pro eo de futuris preces porrigimus, sed et de præteritis plenas gratiarum referimus actiones.

31 EPISTOLA XXIII.

AD GUILLELMUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rogat ut tueatur cantorem et archidiaconum, ne adversus eos prævaleat ipsorum inimicus.

Solet innocentiam astutia supplantare, et veritati dolus insilians, conscientias simplices aggreditur, ut quæ non rapuerint exsolvant. Ista, Pater, attendit et vindicat veritatis et justitiæ minister, quoties aut condemnat subdolos, aut innocentes absolvit. Hæc ne vobis preces fundere pro cantore et archidiacono compellunt, quorum fidem, et veritatem, et integritatem mores prædicant, fama clamat, et sincera religiosorum commendant testimonia, et quod non modicum est, magni patriarchæ præfert auctoritas (37), cujus consiliis et ob-

ronensis, cum eum ordinarunt in presbyterum et consecrarunt in episcopum.

(37) Ex epistola sequenti satis manifeste apparet hunc patriarcham non esse alium quam Petrum de la Chastre archiepiscopum et patriarcham Bituricensem, qui fato functus est anno 1171; cujus obsequio addicti fuerant cantor et archidiaconus Bituricenses, in quorum gratiam scribitur hæc epistola ad archiepiscopum Senonensem, ac sequens ad summum pontificem. Archipræsulem autem Bituricensem patriarchæ titulo ab antiquis temporibus decoratum legimus: sanctus enim Desiderius Cadurcensis episcopus scribens ad Severum Sulpitium, eum jam patriarchæ nomine affecti. Sed his temporibus solebant metropolitani omnes patriarchæ nomine designari, ut liquet de Prisco et Nicetio Lugdunensibus archiepiscopis apud Gregorium Turonensem. Nicolaus papa, scribens quoque ad Rodolphum archiepiscopum Bituricensem anno circiter 860, agnoscit eum primatem Aquitanicum, ac patriarchæ titulo affecti.

sequis usque ad exitum vitæ fideliter astiterunt. A
Pro his toto mentis affectu rogo, ut et vos pro ipsis
domino papæ benigne scribatis, ne adversus eos
prævaleat homo; ne mendacium veritati virtuti
vitium, dolus fidei præferatur.

32 EPISTOLA XXIV.

AD DOMINUM PAPAM.

*Prætes fundit apud summum pontificem in gratiam
eorumdem cantoris et archidiaconi.*

Instar sacrilegii credimus esse vestram, Pater,
velle fallere sanctitatem. Sed nec impunitam sibi
fore mentiendi licentiam nosse debet, qui murum
fidei, aut integritatis vestræ vallum, suo posse cre-
dit maculare mendacio. Quisquis ille est, suæ ferat
astutiæ pœnas, et qui innocens est absolvatur. Ex-
plorat viros fidei et boni apud nos testimonii, can-
torum et archidiaconum, non vulgari modo rela-
tione didicimus, sed sagaci inquisitione percepimus
et præsentia corporali. Nam et in civitate ipsorum
tot accepimus testimonia pro ipsis, tot indicia vir-
tutis, tot innocentie consonas voces, ut de fide
ipsorum maxime circa pecuniam beatæ memoriæ
Petri patriarchæ sui, vel depositam, vel relictam,
quasi nefas sit dubitare. Omnia sub luce fecit ille
prudens testamenti sui conditor, et in abscondito
locutus est nihil. Per manus religiosorum abbatum
et clericorum bonæ opinionis, quorum nullus nisi
fidelis et prudens circa pecuniam domini sui, et
exclusa sunt omnia, et ecclesiis, ac monasteriis,
et pauperibus, sicut ille magnus sacerdos eorum
fidei commiserat, erogata. Si quid dolo actum est,
omnes illos attaminat hæc culpa, nec est qui se
abscondat a dolo isto. Sed cos, Pater, sicut tanto
scelere involvi religio prohibet, sic opinio credi
vetat. Proinde sanctitati vestræ preces fundimus,
ut eorum laboribus et pudori pareat paternitas
vestra, et qui a fraude sunt extranei, a plena sint
33 ieni. In hoc examine, Patér, nec severitatem
sentiat veritas, nec honestas succumbat oneri, nec
ignominiosa suspicio absorbeat bonum domini.

(38) Joannes dictus *de Bellemains*, vir magnæ
litteraturæ et eloquentiæ, ut vocatur a Roberto de
Monte in Chronico, in episcopum Pictaviensem de-
signatur anno 1162. Quam quidem Ecclesiam san-
ctissime rexit per 20 ferme annos, nam an. 1181
in archiepiscopum Narbonensem assumptus est.

(39) Scilicet S. Thomæ Cantuariensis, ad cujus
tuum peregrinationem suscepit Joannes iste
Pictaviensis episcopus, cujus olim amicus extiterat,
sicut et Stephanus noster. Erat autem Anglus na-
tione, et canonicus Eboracensis ac thesaurarius
fuerat antequam ad episcopatum Pictaviensem vo-
caretur.

(40) Videtur quod princeps ille fuerit Henricus II
Angliæ rex, Joanni quondam infensus, quod partes
S. Thomæ tueretur, sed modo ipsi reconciliatus, ut
patet ex hac epistola.

(41) Cum dulia sit honor qui exhibetur regibus
et principibus terræ, patria autem dicatur cultus
qui redditur Deo, Regi regum: arguit quorundam
sacerdotum ignaviam, qui cultum principum mundi
Dei obsequio præponebant. Et notat præcipue cle-
ricos et præsules Angliæ, qui a partibus S. Thomæ

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM A. S. LEGATUM.

Gratulatur de fausto reditu.

Sanctissimè et Patri JOANNI (38) Pictaviensi ap-
tolicæ sedis legato, salutem, et quam mundus dato
non potest pacem.

Peregrinationem vestram absentia tanti Patris
mihî fecerat gravem, devotio tanti martyris (39)
gratiosam. Redeunt summa gratiarum actione læ-
tus occurro, quem summa orationum instantia tri-
stis fueram proscutus. Reditum desiderabam com-
muni salute, pro pace principis minus sollicitus,
quia minus solitus exorare. Cumulatius accessit
votis meis salutationis officium, et pacis signum
osculo oris sui vobis a principe datum (40) levis
mihî nuntiavit chartula, gravis lingua. Crescat in
dies, obsecro, gratia; quæ tamen gratiarum non
displiceat auctori, nec dulia (41), quæ in quibusdam
nostri temporis sacerdotibus patriam exclusit,
vestram audeat opinionem tentare.

34 EPISTOLA XXVI.

AD PRIOREM ET FRATRES CONVENTUS CHARITATIS.

*Supplicat pro quodam monacho fugitivo, qui suus
præceptor exstiterat.*

Charissimis dominis et Patribus suis priori dō
(42) Charitatē, et sanctæ congregationi ejusdem
Ecclesiæ, frater STEPHANUS S. Evurtii minister.

Movetur usque ad tempora nostrâ cribellum Sa-
tanæ, dum expectat et expetit, ut frequenter ex-
cutiat filios excussorum. At non deficiet fides Pe-
tri, qui in casu suo nostram metiens infirmitatem,
conversus aliquando fratres confirmat, sanat
Æneam, Thabitam suscitatur (43), bases et plantas
consolidat eleemosynam postulantis. Hunc imitare
qui præes, qui subes amplectere, ut tu dispersa re-
voces, tu colloques revocata. Exivit a vobis qui de
nobis erat, olim noster charissimus A. et a tanto
separatus collegio, minus probanda missione solu-
tus est, nec tamen secutus est viam Balaam et Bo-
sor (44), sed ad gregem albi (45) velleris **35** sese

defecerant, ut regis votis, etiam iniquis, faverent.

(42) Charitatis insigne monasterium sub Regula
Benedictina congregationis Cluniacensis, ad Ligerim
situm, inchoatum fuit anno 1086 secundum Chro-
nicon Vizeliacense, vel 1069 ex Chronico Mallea-
censi, fundatumque a Girardo nobili quodam et pio
viro, qui ibi vitam religiosam amplexus est.

(43) Agit de miraculis a B. Petro perpetratis ut
habetur *Actuum* cap. III et IX: hæc repetit episto-
la 96.

(44) Alludit ad id quod dicitur *II Petri*, cap. II,
secuti viam Balaam ex Bosor. Id est non declinavit
a via recta et justa, ut sequeretur obliquam et per-
versam.

(45) Intelligit monachos Cistercienses, ad quos
ille de quo hic agitur confugerat, perfectionis stu-
dio: at cum laboriosum et durum nimis vitæ illo-
rum genus, qui culturæ agrorum propriis manibus
vacabant, expertus esset, ad primam Charitatis do-
mum reverti tentavit, et ut in ea benevole admit-
teretur, iterum preces Stephani quondam discipuli
sui adhibuit.

conferens, difficiles et dissimiles vias prioribus obvias expertus est. Laudanda in hoc viri devotio, qui, cum exisset ab Jerusalem, non descendit in Jericho, sed in Bethlehem maluit commorari. Ibi tamen linguam quam non noverat audivit, nec diverterunt ab oneribus dorsum ejus. Occurrit ei novitas ignota, et a primæ contemplationis otio, in securi et falce dejecerunt eum; et qui nutritus fuerat in croceis eloquiorum sacrorum, manus ejus in cophino servierunt. Movet et monet eum conscientia mordax, ut ad sinum redeat Charitatis, et satiatur ab uberibus ejus, qui cum scandalizatis uritur, cum infirmantibus infirmatur. Confitetur errorem, culpam persequitur et abjurat, et purgaturus excessum trahi desiderat ad victimam disciplinæ. Occurrit pater filio revertenti, deosculetur miserum, stolam primam et annulum reformet, ne, si adversum hominem obduraverit homo, Dominum sibi sentiat obdurari. Sed nec in fratribus obmuret revertentis ab agro senioris fratris crudelitas, quominus præveniant in benedictionibus dulcedinis, eum qui perierat et est inventus. Cogit nos in tantas assurgere preces, a primis litterarum rudimentis, prisca viri notitia, municipium commune (46), quod ambos edidit, et aluit, et, quod est majus, magisterium ejus, quod inter ipsa artis grammaticæ auspicia sortitus sum. Conciliant sibi precum instantiam mores hominis suaves, litterarum cumulus, pœnitentia quam præterdit. Si quid sum in oculis vestris, preces meas admittite, ut de collato fratri beneficio vobis in plenam gratiarum actionem totus assurgam. Impendetur mihi quidquid ei feceritis, cujus et adversis compatiar, et prosperis coexulto.

36 EPISTOLA XXVII.

AD SUBPRIOREM DE CHARITATE

Rogat pro eodem fugitivo, ut denuo admittatur.

Charissimo domino et amico suo A. subpriori de Charitate, frater STEPHANUS de S. Evurtio, orationis mutæ commercium.

(46) In eadem urbe, scilicet Aurelianensi, nati, communem patriam sortiti fuerant.

A In prælatis gravitas, in subjectis humilitas commendatur. Primam temperat misericordia, secundam obedientia magnam facit. Utramque vos amplecti considero, qui grato religionis artificio et præesse nostis, et subesse. Inde est quod tanto confidentius preces vobis offero, quanto convenientius intelligo vos et errores corrigere, et infirmitatem portare. Amicus iste meus, et aliquando magister meus, post 37 exitum suum a vobis dura expertus, et suavium expertus, in spiritu humilitatis et animo contrito revertitur ad matrem Charitatem, quæ nulli revertenti gremium suum claudere consuevit. Dolet se collegium sacrum dereliquisse, et pœnitentiæ notas indices lacrymas prodit tam confusio supplicis quam confessio supplicantis. B Precor affectione qua possum; effundite corda vestra super illum, et a tenebris interioribus inducite eum in candorem lucis æternæ. Sentiat me de vobis, etsi non aliquid meruisse, obtinuisse tamen; me suscipite in illo, cui quidquid impensum fuerit, mihi impensum reputabo.

EPISTOLA XXVIII.

Amici sui favorem deprecatur pro eodem monacho.

Intercedere pro amicis et necessitas urget, et charitas persuadet. Ipsam autem charitatem dixerim necessitatem, quæ quamvis sit ptiens et benigna, fortis tamen ut mors, quæ difficilia ad facilitatem reducere consuevit. Inde est quod pro præsentium latore amico quodam et magistro meo supplicare cogor et scribere, ut qui lapsus est, et erroris sui veniam postulat, si non sibi sufficit, pro nobis mereatur audiri. Totus in preces assurgo; totus in gratiarum actiones assurgam. State pro me, obsecro, in hoc conflictu precum, et ut matris reducatur in gremium, mecum, obsecro, postulate: Meum æstimo quidquid ei pro me beneficiorum et misericordiæ conferetis

STEPHANI

TORNACENSIS EPISCOPI

EPISTOLARUM

PARS SECUNDA,

Continens eas quas scripsit cum esset abbas S. Genovesæ Parisiensis, ab anno 1177 ad annum 1192.

38 EPISTOLA XXIX.

AD ABBATEM S. BARTHOLOMÆI.

Narrat quid agatur apud canonicos Neapolitanos.

Abbati S. Bartholomæi. salutem, prosperitatem et pacem.

Ut impleatur quod dicitur: *Qui audit, dicat veni (Apoc. xxi)*; et audisse nos dicitis, et ut veniam, me rogatis. Votum peregrinationis nullum feci, quam tamen non differem, si occasio se offerret. Occasionem auferunt occupationes, **39** quarum malitia diei sufficit, quarum mali strepitus non solum Mariam meam impediunt, sed et Martham confundunt. Interim horas capto, momenta considero, si forte furari possum negotiis otium, quietem labori, faciem amici confabulationibus æmulatorum. De Neapolitano nostro nihil aliud didici, nisi quod inter abbatem et priorem nescio quod monstruosum prælationis genus exprimens, sic utrumque portendit, ut neutrum exhibeat; sic declinat in neutrum, ut alterutro non ornetur. De domo cardinalis in numero, et pondere, et mensura dispensatur eis; unde mercenarii potius quam filii, stipendiarii quam milites, præbendarii quam canonici reputantur. Frater R., quem cum eis misimus, ultimum apud eos diem clausit, et eo nos reddidit tristiores, quo canticum Domini in terra aliena cantans, fratrum suorum non obtinuit sepulturam. Cecidit funiculus sortis, imo mortis hujus super nos, et super filium nostrum. Videat quid fecerit (47), qui tantis nos impulsionebus adegit, ut de sinu nostro talem juvenem eriperet violenter, quem in alieno solo solum præter alios sepeliret. Rogamus, Pater, ut animam ejus coram Domino Jesu et commendetis orationibus, et oblationibus adjuvetis.

(47) Loqui videtur de Guarino abbate S. Victoris, qui pro ea auctoritate qua pollebat in omnes congregationi Victorinæ ascriptas domos, R. can. Reg. S. Genovesæ, de quo epist. 16, misit Neapolim, coegitque Stephanum abbatem, eum retinere cupientem, inquit licet, dimittere.

A

40 EPISTOLA XXX.

Preces apud insum fundit pro quodam amico suo qui ejus ope indigebat.

AD MAGISTRUM ROBERTUM.

Charissimo amico suo magistro Roberto, salutis plenitudinem, et gaudii perfectionem.

Jucundo fruor spectaculo, quoties aut tui nominis audio sonum, aut tuæ recordationis ingredior cogitatum. Facit hoc et prisca studiorum nostrorum communio, et morum tuorum communi gratiæ conveniens habitudo. Inde est quod in negotio præsentis amici mei segura tibi supplico confidentia, ut ei pro amore meo consilium et auxilium impendas, quo et preces meas sibi sentiat profuisse, et in curia domini mei aliquem me amicum habere commoscet. Causam habet coram domino meo, in qua quoniam mei copiam facere non possum ad eundem, absentia, precor, mea per tui præsentiam supplicatur. Opinantur aliqui de me supra me, et aliorum æstimatio sic excedit conscientiam meam, ut exosam habeam quandoque confidentiam alienam. Talium est unus præsentium lator amicus meus, et in curia domini mei (48), in qua negotium habet, me posse aliquid constans, et confidens, ut vos et cæteros amicos meos pro ipso sollicitem, sollicite me compellit. Dilectioni vestræ preces fundo, ut ei pro amore meo, et in agendo dictetis consilium, et in postulando patrocinium præbeat.

41 EPISTOLA XXXI.

C AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM, PRO ABBATE SANCTI BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.

Rogat ut benignum se præbeat erga hunc abbatem.

Humiles vobis, Pater, porrexeram preces pro abbate Sancti Bartholomæi, viro simplici et recto, et timente Dominum, quas paterno, ut consuevistis,

(48) Is erat Guillelmus, archiepiscopus Senonensis ac deinde Remensis, cujus obsequio aliquando addictus fuerat, ejusque clericum se fuisse profiteretur. Curia autem sumitur hic pro foro in quo causæ agitabantur, et judicia reddebantur.

animo benevole suscepistis. Homo senex et infirmus ac debilis, et quem multa circumvenerunt incommoda, si viam adversæ peregrinationis fuerit aggressus, viam universæ carnis facile est ingressurus. Parcite, obsecro, canis ejus, et ne homo Dei injuste vexetur, auctoritatem vestram opponite, molestantem comprimate, molestias cohibete. Confusus de benignitate vestri responsi virum retinui, viam distuli, securitatem promisi. Agite, Pater, obsecro, ut tantus altaris minister altare, de quo contenditur (49), quiete possideat; episcopum, qui contendit, pacatum sentiat; auctori pacis et fundatori quietis suæ gratias agat. Scio enim quia nec tantæ gratiæ vestræ erit ingratus, nec tantis beneficiis indevotus. Valet.

42 EPISTOLA XXXII.

AD ELEEMOSYNARIUM REGIS (50).

Rogat eum ut regis eleemosynarum beneficio frui faciat Judæum ad fidem conversum.

Raro accidit, ut de plebis incircumcisæ duritia in novam Ecclesiæ renatus infantiam fideliter aliquis converteretur. Quod si præter exempla quæ vidimus occurrerit, eo carius, quo rarius amplectendum. Pauper iste de Judæis ortus parentibus, Judæorum scandalum, crucem Christi non erubuit, et ab episcopo Legionensi (51) baptizatus, de massa perditionis inter catholicos et Ecclesiæ suæ canonicos translatus est, disciplinis et ministeriis ecclesiasticis legendi simul et cantandi plurimum edoctus, in scholasticos sudores sese dedit, ubi vestris pariter, quoniam ei, Deo volente, manum semel aperuistis, et aliorum eleemosynis sustentatur. Precamur, Pater, si placet, ut in numero pauperum illorum qui pro domino vestro, domini regis nostri filio, aluntur, eum computari faciatis, quoniam et ipsius verecundia, et paupertatis

(49) Hæc vox *altare* non sumitur hic pro mensa in qua offertur sacrum et incruentum missæ sacrificium, sed, ut usurpatur a veteribus scriptoribus, pro sacerdotio seu parochia, de qua erat controversia inter quemdam episcopum et abbatem Sancti Bartholomæi Noviomensis Hugonem, coram archiepiscopo Remensi metropolitano.

(50) Eleemosynarii regis dicuntur illi clerici, quibus rex utitur in divinis, sacrarum ministerio et eleemosynarum largitione. Fit autem mentio eleemosynarii regis in capitularibus Caroli Calvi, apud Carisiacum conditis anno 877, in quibus rex sic loquitur: *Si nos in Dei sanctorumque ipsius servitio mors præoccupaverit, eleemosynarii nostri secundum quod commendatum habemus, de eleemosyna nostra decerent.* Nominantur autem illi eleemosynarii, quorum quidam erant præsules, ut Hinemarus archiepiscopus, Franco episcopus, Goslenus abbas; quidam etiam comites sæculares, ut Arnulphus et Bernardus. Invenitur etiam quod sub regibus secundæ stirpis, ille clericus, qui potior apud eos ministrabat, archicapellani titulo decorabatur. Nec eleemosynarii primarii dignitas inducta invenitur in palatium regis, ante Ludovicum juniores, cujus Rogerius Sagiensis episcopus vo-

ac laborum voluntaria patientia, de ipso præsumimus fidei fructum et salutis ac laboris. Capicerius sanctæ Crucis (52), cum ad Sanctum-Jacobum iret, in capitulo Legionensi conversionis ejus bonum audivit testimonium, quo et ipse illi beneficeret, et nos ad beneficium ei devotius invitaret.

43 EPISTOLA XXXIII.

AD ABBATEM SANCTI BARTHOLOMÆI.

De contemptu temporalium pie disserit.

Grata est occasio, quæ ad correctionem vestram dedit mihi materiam rescribendi. Salutationis meæ formam notavit diligentia vestra, litterarum superficiali attendens, non medullam. Profiteor me sane spiritualibus pauperem, temporalibus abundantem, in utrisque tamen nihil in nobis tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Nunc tandem liber a jngo sollicitudinis et curæ, quæ cor urit et sollicitat, oratione delector et lectione, sciens et ruminans quia erit tempus quando nihil inventient omnes viri divitiarum in manibus suis. Ego autem videns paupertatem meam, cum Paulo dico, quia divites facti sumus in illo (1 Cor. v), *iqui dat omnibus affluenter, et non improperat* (Jac. 1). Nec ætatis nostræ, nec propositi est, ut illas amemus divitias, quas ærugo et linea demolitur, quas fures effodiunt et furantur. Idem et de vobis æstimo, vestram considerans prudentiam et ætatem.

44 EPISTOLA XXXIV.

AD REGEM HUNGARIÆ (53).

Quendam adolescentem Hungarum vita junctum, pie Parisiis degisse testatur.

Nobilissimo B. Hungariæ regi, STEPHANUS de Sancta Genovefa dictus abbas, totusque ejusdem ecclesiæ humilis conventus.

caur eleemosynarius a Sigeherto an. 1160. Illum autem ad quem hanc mittit epistolam Stephanus, arbitror esse prælatum aliquem, siquidem eum patris nomine interpellat, quo episcopos tantum et abbates afficere consueverat, ut in cæteris epistolis licet adnotare.

(51) Legio urbs est celeberrima Hispaniæ, vulgo *Leon*, et caput totius regni Legionensis.

(52) Munus capicerii, Gallice *Chevacier*, in ecclesiis cathedralibus ac monasteriis est ut res sacras curet et custodiat, quem quidem alio nomine sacristam nominamus. Dicitur autem capicerius quasi capiens ceram, quod ejus officii sit ceros qui a fidelibus altari et sanctorum reliquiis pio cultu offeruntur, recipere, et ad usum Ecclesiæ præparare. Quidam eundem fuisse capicerium ac primicerium arbitrantur, ob parem fere nominis significationem, quibus tamen non assentior ob officiorum disparem rationem.

(53) In epistolis editis titulus est R. Hungariæ regi illustri, sed male posuit R. pro B. per quod Bela Hungariæ rex designatur, qui hoc regnum administravit secundum Ranzanum in *Epitome rerum Hungaricarum*, a 1172 ad 1190.

Manifestis ad nos venientium indicis experti sumus, quia iustitiam diligitis, et colitis veritatem. Hæc est sublimitas regni vestri, hæc vestri gloria principatus. Inde est quod excellentiam vestram scire volumus, quia bonæ memoriæ adolescens Bethlehem (54), qui apud nos in Domino requiescit, in sancta confessione et fide catholica, coram omnibus, absque contradictione seu querela creditorum aut fidejussorum, in ecclesia nostra sepultus est. Sed et cum nuper ob hanc eandem causam nuntii parentum ipsius ad nos venissent, diligenter inquiri fecimus, an aliquo debito, sive apud Christianum, sive apud Judæum obligatus Parisiis 45 teneretur. Facta circiter decem diebus hac inquisitione, non est inventus, qui vel principaliter, vel secundo prædictum adolescentem sibi diceret obligatum. Parati erant prædicti nuntii solvere, si quis sibi pro eo fateretur deberi. Verumtamen sicut non comparuit creditor, sic et defuit fidejussor. His interfuerunt clerici de regno vestro Jacobus, Michael, et Adrianus. Valeat sanctitas vestra, et regnum vestrum coram Domino roboretur.

EPISTOLA XXXV.

AD L. ET EJUS UXOREM.

Consolatur parentes afflictos de filii morte.

L. et Christianæ ejus uxori, salutem et frequentem in orationibus memoriam.

(54) Nomen proprium nobilis Hungariæ adolescentis, qui e vivis Parisiis sublatus in ecclesiæ Sanctæ Genovefæ sepultus est, cujus obitus notatur in Necrologio ejusdem in Kal. Decembris, his verbis: *Obiit Bethlehem clericus quidam de Hungaria, pro quo pater ejus et mater dederunt ecclesiæ nostræ pretiosa ornamenta.*

(55) Licet proprie xenia sumantur pro donis quæ amici sibi mittere consueverunt in anni primordio, accipitur tamen in hoc loco pro munere quolibet. Legitur in *Capitularibus* Ludovici Pii, cap. 5: *Videant utrum episcopi in circumeundo parochias, si indebita xenia a præbyteris exigantur.* De his xeniis seu muneribus mentio habetur in *Necrologio* Sanctæ Genovefæ, ut superius retuli.

(56) Casula est vestis illa exterior qua utitur sacerdos dum sacrum missæ sacrificium peragit, alio nomine planeta dicitur, ut legere est in concilio Tolet. sub Honorio I, cant. 27: *Presbyter, si a gradu suo dejectus in sancta synodo recipiatur, accipiat de manu episcopi orarium et planetam.* Legitur quod planeta S. Petri apostolorum principis, ab Antiochia Parisios allata, in ecclesia Sanctæ Genovefæ quondam asservata fuerit, ubi paralyticum sanavit, præsentem Hugone Cluniacensi, ut refertur in ipsius Vita apud Surium, de qua etiam mentio habetur sub nomine Casulæ S. Petri, in epistola Sugerii ad Eugenium papam apud Quercetanum, tom. IV.

(57) Vexillum apud Romanos erat signum militare, de quo Vegetius, lib. II, ait: *Cum centeni milites sequerentur non solum vexillum suum, sed etiam centurionem, qui signum habebat in galea.* Plinius, lib. X, inter ea notat aquilam, lupum, equum, aprum, quæ singulos ordines militares antebant, hastis affixa. Caius Marius anno consulatus II, re-

Contristari, sicut et cæteri qui spem non habent, super filio vestro bonæ memoriæ Bethlehem non debetis, quoniam in sancta confessione, in fide catholica, in spe communi, in charitate non facta, in manu Domini spiritum suum commendavit. In ecclesia nostra coram clericorum et laicorum multitudine fidei, missis peractis et oblato pro eo vivifico sacrificio, sepultus est. Crediti aut debiti nulla mentio, nulla 46 commemoratio querelarum. Occasione rumorum quorundam, quos postmodum falsos didicimus, venerunt ad nos nuntii vestri, et, sicut diximus, nihil eorum quæ dicta fuerant invenerunt, diligenter a nobis inquisitione facta per decem circiter dies, nec Christianus nec Judæus apparuit, qui sibi prædictum filium vestrum aliquo debito diceret obligatum. Hæc vidimus, hæc testamur. De cætero vobis quotidianas et uberes gratias agimus super beneficiis vestris, qui primis secundis numeribus addidistis. Attulerunt nobis xenia (55) devotionis vestræ, duas casulas (56) sericas, et unum vexillum (57), et marcam argenti, cum nummo aureo, et quinque solidis (58) ad faciendum calicem, et equum album ad convehendos lapides in opus ædificii nostri liberaliter obtulerunt.

Retribuat vobis Deus in vita æterna, et pro tantis beneficiis vestris benefaciat vobis in æternum. Valeat.

C aliquis signis ablatis, aquam tantum romanis legionibus dicavit; quam qui gestabat, aquilifer dictus est. Postea tempore imperatorum eorum nomina vexillis imprimebantur, ac imagines signis imponebantur. Suetonius in Vespasiano, cap. 6, ait: *Nomen ejus sine mora vexillis omnibus inscripserunt.* Et Tacitus: *Quorum imagines pro vexillis secuti forent, eos imperatores deligerent.* Unde Constantinus Christianus effectus, nomen Christi vexillis suis inscripsit, ut notat Eusebius, et nummi ejus ac filiorum fidem faciunt, quod in Constantinæ numismate ex nostro museo deprompto videre est, et hinc sacrorum vexillorum forma manavit, in quibus pictæ acu Christi et sanctorum imagines Christianis deferuntur, cum ad supplicandum alicubi procedunt, ut notat Prudentius, lib. II, in Symmachum, vexillumque antiquo vocabulo labarum appellat:

D *Christus purpureum gemmato testus in auro Signabat labarum.*

(58) Nummi aurei apud antiquos Romanos ita plane erant, quos etiam nunc servamus in cimeliarhiis nostris numismatum duplo Hispanico magnitudine et pondere non multum dispares, nec excedunt valore tredecim aut XIV libras Turonicas. Solidi vero aurei quales ii fuerunt de quibus hic sermo (siquidem nondum argentei in usu erant per Galliam) nummi nostri aurei pondus aliquantulum excedebant, acceduntque ad valorem sex librarum Turonensium aut circiter. Solidi aurei ejusdem modi æstimantur in lege Salica ad valorem XI denariorum. Servatur exagium solidi aurei antiqui in eodem cimelio Sengenovefæ.

47 EPISTOLA XXXVI.

AD PORTUENSEM EPISCOPUM (59).

Rogat ut petitiones decani et succentoris Carnotensis admittat, et curet adimpleri.

Ecclesia Carnotensis (60) inter comprovinciales et longe positas, sicut est auctoritatis præcipuæ, sic et erit opinionis præclaræ. Nam tanto profundius tenemur 48 diligere, quanto profusius ab uberibus consolationis ejus et blandimenta suscepimus, et fomenta. Colliduntur viscera ejus, et in quibusdam filiis suis reperit pravitatem. Hujus compassionis zelo permoti decanus et succentor Ecclesiæ Carnotensis, domini papæ misericordiam et expectant et exspectant. Amici nostri sunt ex diuturno convicti, et honestæ conversationis suæ testimonium prisca nobis eorum societas repræsentat. Sanctæ paternitati vestræ preces fundimus pro utraque, quorum neutrum justo desiderio suo fraudari volumus, et alterum in alterum confidimus adjuvari. Eorum petitiones sicut nostras suscipite, et in oculis domini papæ commendabiles faciat eos gratia vestra, qui de nobis confidentes mendicare suffragia nesciunt aliena.

49 EPISTOLA XXXVII.

AD PRÆNESTINUM EPISCOPUM.

Causam decani et succentoris Carnotensis ipsius curæ committit.

Prænestino episcopo (61) STEPHANUS de Sancta C Genovefa

Carnotensem Ecclesiam in regno Francorum commendabilem et communis opinio prædicat, et antiqua dignitas repræsentat. Ejus quietem et pacem tanto arctius diligere debemus, quanto altius beneficia ipsius et sensimus, et sentimus. Movetur in ea filii contentionis et rixæ, et minimas occasiones usque in maxima scandala protendere moliantur. Compatientes matri suæ præ cæteris decanus et succentor, ad dominum papam supplices accedunt. ut inde injuriarum puniantur præsumpto-

(59) Portuensis antistes unus est ex sex cardinalibus episcopis sedis Romanæ suffraganeis. Portus autem civitas non longe ab Ostia quæ ab Urbe xviii milliaribus distat. Hanc olim Claudius imperator ædificavit ad navigantium commodum. Callixtus vero secundus pontifex max., anno 1120 hujus urbis sedi unxit episcopatum Silvæ-Candidæ. Nomen autem Portuensis pontificis, ad quem hæc epistola dirigitur, videtur fuisse Theodinus, qui secundum Ughellum hanc sedem tenebat tempore Alexandri III.

(60) Celeberrima est hæc ecclesia et omnium sacrarum ædium non solum per Gallias, sed etiam toto orbe Christiano antiquitate primaria: quippe quæ in honorem virginis parituræ dicata fuerit a Druidibus hujus gentis sacerdotibus, ducentis annis antequam B. Virgo Deipara nasceretur. Ac postea Christianis ritibus, cum fides in Gallias fuit inventa, consecrata est. Fulbertus episcopus in eam quam modo cernimus elegantiam anno circiter 1020 illam restauravit, largitionibus præsertim

A res, unde jura sumuntur. Specialiter eos diligimus, et diligimur ab eis, quorum antiquæ societatis et diuturni convictus reliquias sub honestæ recordationis memoria retinemus. Preces fundimus sanctitati vestræ, ut eorum desideria, petitiones, vota et suscipiatis benevole, et benefice compleatis.

50 EPISTOLA XXXVIII.

AD GRATIANUM CARDINALEM.

Rogat, ne quemdam canonicum quinquies ejectum recipere cogatur.

Venerabili domino digno Dei gratia GRATIANO cardinali (62) sanctæ Romanæ Ecclesiæ, STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem.

Reliquiæ cogitationis meæ diem festum agunt mihi, quoties recolo me fuisse socium vestrum in auditorio Bulgari (63), quem modo lætus suspicio dominum meum in ministerio Petri. Et quoniam gratia vestra merita multorum excedit, et vota, quamvis erga vos aliquid videlicet meruerunt, precor ut quem benevolam videre merui, beneficium merear invenire. Quidam dissensionis et scandali filius, olim canonicus noster, qui propter intolerabiles et enormes excessus suos quinquies de ecclesia nostra ejectus est, dominum papam suum mendacio circumvenire pertentat. Mandato domini regis, qui perversa illius hominis opera noverat, regni fines abjuravit, verberavit plures e fratribus nostris, et ad ultimum priorem nostrum virum religiosum et honestum repetitis ictibus pugno impie percussit. Mihi quoque multas et acerbis contumelias, postquam a curia reversus est, irrogavit. Manifestavimus domino papæ per litteras capituli nostri qualitatem hominis, quem ignorat, ut, agnita veritate, et ipse mandat quod voluerit, et nos quod mandaverit faciamus. Malumus enim, si domino papæ placuerit, pestem illam cum periculo nostro suscipere quam inobedientes apparere. Precor benignitatem vestram ut, pro Dei amore et Ecclesiæ nostræ 51 conservanda concordia, a tanto incommodo liberet

Cnutonis Angliæ regis, ut testatur Malmesburgen- sis lib. ii *De gestis Anglorum: Rex Conut ad transmarinas ecclesias pecunias mittens, maxime Carnotum ditavit, ubi tunc florebat Fulbertus episcopus in sanctitate et philosophia nominatissimus.*

(61) Est Prænestinus episcopus unus ex sex papæ suffraganeis. Præneste autem urbs est antiquissima Latii, quæ xxv milliaribus abest Roma. Episcopus autem ad quem dirigitur hæc epistola, fuit, ut colligitur ex eodem Ughello, Bernardus, quondam abbas S. Crispini Suessionensis, ad quem scribit Petrus Cellensis epist. 21, lib. viii.

(62) Magister Gratianus Pisanus ex subdiacono et scriptore apostolico factus est diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani ab Alexandro III, et S. R. E. Cancellarius. In ejus devenit amicitiam Stephani, cum ambo sub eodem magistro litteris operam darent.

(63) Fuit Bulgarus celebris juris doctor in academia Bononiensi, de quo alibi fusius agetur.

EPISTOLA XXXIX.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM (64).

Agit de celebri controversia inter Turonensem archiepiscopum et Dolensem episcopum, quod Dolensis archiepiscopi et metropolitani titulo et jure frui præsumebat.

GUILLELMO Remensi archiepiscopo, STEPHANUS de S. Genovefa, prosperum cum salute, etc.

Absentia vestra, Pater, magis interim nobis est lethalis quam læta, gravis quam grata, formidabilis quam formosa. Quod superest, quotidianas precum pro vobis et sociis nostris immolamus hostias, ut qui de recessu vestro merito tristes fuimus, de reditu vestro vel subita gaudeamus. Dominum et familiare vestrum, et qui, ut credimus, intimo vos diligit affectu, Turonensem archiepiscopum ad sacrum concilium euntem Parisius vidimus (65), ægritudine chronica, plusquam credi possit, afflictum, et quasi in imagine pertranseuntem hominæ, sine viribus virum procedere volentem, nec valentem. Certabat contra naturam suam homo impotens, certabat contra suorum consilium et voluntatem, ut proficisceretur sine profectu, 52 moretur sine mora, pareret cum periculo, cum obitu obediret. Ejus tam evidens incommodum dominus rex aspexit nec despexit, et metropolitano suo compassus infirmitatem ejus jure metiens et non men-

(64) Rogat nomine regis archiepiscopum Remensem, qui Romam ad concilium generale Lateranense anno 1179 profectus fuerat, ut apud summum pontificem Alexandrum III excuset Bartholomæum archiepiscopum Turonensem, quod Romam proficisci per infirmitatem ipsi non licuerit. Agit etiam de controversia archiepiscopi ejusdem cum episcopo Dolensi.

(65) Ponit Parisius pro Parisiis; quod vocabulum erat maxime in usu apud antiquos, cujus quidem infinita proferri possent exempla, primo in antiqua moneta fabricata tempore Caroli Calvi: Parisius civis, cujus typum accipe. Secundo de Hulboldo Leodiensi, qui debebat tempore Roberti regis, dicitur: *Dum adolescentulus e scholari disciplina confugisset Parisius. Tertio in Diplomate Eugenii III papæ: Odoni primo abbati Sanctæ Genovefæ quæ secus Parisius est. Inveni in antiqua epigrapha sepulcri, quæ mille annos excedit, annus pro annis, Januarius et Julius dies pro Januarii et Julii die, talis est inscriptio: Leudelinus hic requiescit in pace, vixit annos 50, defunctus est, ubi ficit Genarius dies 15. Ex adversa parte ejus uxoris cœnotaphium legitur his verbis: Valdolina hic requiescit in pace, vixit annos 30, defuncta est ubi ficit Julius dies 33. Hæ duæ inscriptiones habentur in tabula quadam lapidea inventa in sepulcro Ambianii prope monasterium S. Acheoli effosso, et ad me transmissa, cujus characteres peritorum judicio regum primæ stirpis ævum præ se ferunt.*

(66) De hac sic loquitur Chronicon Alberici: *Hoc tempore causa Ecclesiæ et Joannis episcopi Turonensis (vel rectius Joscii Bartholomæi decessoris) ventilabatur coram papa de episcopo Britannæ qui habebant archiepiscopum Dolensem, quos archiepiscopus Turoensis dicebat ad se pertinere de jure, et cum processum esset ad sententiæ definitivam, procurator Turonensis Gaufridus archidiaconus obtulit archiepiscopo Dolensi coram papa, causa pacis, ut si vellet antequam daretur sententiæ mediante pace semper esset archiepiscopus, et semper unum haberet episcopatum quo recusante, ventum est ad judicium, et post*

A tiens, eo retento causam absentia justissimam domino papæ, sicut debuit, et eum decuit, intimavit. Mihi quoque parvulo fideli suo Christianissimus rex noster dedit in mandatis, ut, sicut oculata fide preceperam, pro prædicto archiepiscopo, domino papæ scriberem, quod et feci. Scribo etiam paternitati vestrae fidelis ac devotus famulus vester, obnixè rogans et supplicans, ut in sacro concilio excusatum habeatis illum amicum vestrum, quem infirmitas retinet, non voluntas. De Dolensium autem causa (66), quæ auctoritate sanctæ Romanæ Ecclesiæ sopita est, spiratur admodum dominus rex, et eam moveri sic movetur, ut non toleret promoveri. Satagat, obsecro, paternitas vestra, ut Ecclesia Turonensis, quæ usque ad senectutem sanctissimi regis nostri (67) super hac quæstione tranquillitatem habuit et quietem, quasi extremis diebus ejus non amittat, quam habuit dignitatem. Voluntatem ipsius et mentem novi; quia, quicumque in hac causa Turonensi Ecclesiæ adversati fuerint, suos æstimabit adversarios, quicumque pro ea steterint, sibi asseret astitisse. In fine loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Sic ergo habeat se, precor, sancta discretio vestra in negotiis quæ dominum regem contingunt, ut et in Laudunensi vos laudet, et non doleat in Dolensi (68)

multas altercationes papa dedit sententiæ pro Turonensi, et Dolensi sublatus est archiepiscopus. Mathæus Paris ait anno 1199 controversiam hanc fuisse terminatam, quo tempore Bartholomæus episcopatum Turonensem gubernabat. Cum ergo Chronicon Alberici loquatur de causa hac Joannis seu Joscii episcopi Turonensis, supponendum est ab eo fuisse tantum motam, sed non finitam. Hæc enim habet Matth. Paris, sub annum 1199: Hoc anno decisus est causa vetustissima inter Ecclesias Turonensem et Dolensem. Roma a papa Innocentio per sententiæ definitivam, archiepiscopo Turonensi ab episcopo Dolensi subjectionem exigente, et episcopo Dolensi contradicente. Deinde seriem totius historiæ prosequitur, atque originem et causam istius controversiæ exponit, tum subjungit: Inter episcopos Turonensem et Dolensem lis continua et contentio perduravit, donec anno præsentis, ut prædictum est, a papa præfato sententiæ definitum est, ut tam Dolensis quam cæteri Britannia episcopi, archiepiscopo Turonensi subiaceant, et in perpetuum præceptis ejus canonicis acquiescant. Unde papa memoratus in pronuntiatione sententiæ definitivæ, ut qui scientia erat magnus, audax et juris peritus, ita exorsus ait: Doleat Dolensis, et gaudeat Turonensis. Consule epistolas sequentes.

(67) Ludovici scilicet VII, qui erat tunc natus 69 annos. Hæc enim epistola scripta est anno 1179, quo habitum est concilium Lateranense, et sequenti 1180 septuagenarius e vivis excessit, secundum Guillelmum Armoricum, licet Rigordus vitam ejus ad annum 1181 proroget. Sanctissimum eum appellat auctor noster, siquidem Pii cognomen præ cæteris nostris regibus sortitus est. Pietatem ejus erga Deum et subditos his paucis verbis exprimit Guillelmus Neubrigensis lib. III, *Hist. Aug.*, cap. 5: *Homo intrepidæ devotionis in Deum, et eximia lenitatis in subditos, sacrorum quoque ordinum præcipuus venerator.*

(68) Cum Guillelmus Remensis archiepiscopus ad concilium Lateranense pergeret, duo illi præsertim rex exsequenda mandaverat, alterum scilicet, ut archiepiscopum Turonensem contra Dolensem epi-

53-55 EPISTOLA XL.

AD SUMMUM PONTIFICEM.

Rogat ut excusatum habeat Bariholomæum Turonensem archiepiscopum, quod Romam se conferre non valuerit.

Summo pontifici (69), STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et devotam obedientiam.

Domesticum nobis ac cæteris filiis vestris gaudium est, Pater, quia beatæ paternitatis vestræ sinus sic extenditur ad singulos, ut suscipiat universos. Ab uberibus consolationis ejus et juvantur pusillanimes, et flebiles refoventur. In hujus spei virtute devotus filius vester B. Turonensis archiepiscopus, licet longa ægritudine afflictus, et supra humanum characterem extenuatus, ad sacrum concilium vestrum iter arripuerat, et quæ non poterat corpore, animo satagebat implere. Is cum venisset Parisius locutus in transitu suo cum domino rege, recidiva correptus infirmitate, sine periculo mortis, ut credimus, iter inceptum, 56 etsi oportuit, non tamen potuit consummare. Infirmus infirmo testimonium perhibeo, de conscientia mea loquens; quia, si abiret, obiret; si proficisceretur, non proficeret; si non moraretur, moreretur. De cætero, Pater sancte, super negotio Turonensis et Dolensis Ecclesiæ volo vos voluntatem domini regis nosse, cujus merita et apud vos efficaciter vivunt, et sui memoriam vestris successoribus perpetuo derelinquunt. Qui læserit Turonensem Ecclesiam, papillam oculi ejus lædet, et diminutio ejus vel modica, coronæ suæ maximum afferent detrimentum. Dolet admodum de Dolensium dolis, qui litem sopitam suscitare contendunt, et sanctam religionem vestram circumvenire perentant. Parcite, Pater, obsecro, filio vestro regi sancto; parcite paci

scopum defenderet in curia Romana; alterum vero, ut partes suas tueretur in con illo contra episcopum Laudunensem, Rogerium de Roseio, qui cum præsens illic adesset, conquirebatur quod rex episcopatum per injustam vim deserere coegisset. Causa autem regis in ipsum offensionis hæc erat, quæ notatur in *Chronico Laudunensi*, anno 1177: *Homines de Laudunesio in præjudicium episcopi et Ecclesiæ Laudunensis, data regi Ludovico æstimatione pecuniæ, communiam ordinarunt habere, et sic perperam cogitantes a jugo servitutis cervices suas et hærrædum suorum excutere, arbitrati sunt. At Rogerus egregius Laudunensis episcopus, per se et per amicos regis præsentiam adiit, et ut Ecclesiæ suæ miseretur, communiam servorum suorum deslendo, modis omnibus exoravit; rex vero, ut dicitur, sponcioni pecuniæ hærens, episcopum et suos non audit; episcopus vero, ut erat magnanimus, videns se apud regem sæpe requisitum non proficere, proprium genus suum sollicitavit, ut per eos de servis sibi ingratiss et rebellare volentibus ulcisceretur, confluentibus ad eum undique sui generis principibus, cum aliis amicis necessariis, scilicet domino de Avennis et comite de Rostolio. Pars autem adversa non ignara eorum adventum cum suis adjutoribus prætolabatur, armata venerat eis in auxilium, et aliis communiis plurimi, Galfrido Silvanectensi, tunc Laudunensi præposito procurante. Sex ex regis præcepto homines S. Medardi Suessionensis ad eorum auxilium confugerunt; communia de Crispeto, communia de Velli*

A ejus et quieti; parcite regno Francorum, quod sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ in omni persecutione sua fidele semper exstitit ac devotum.

EPISTOLA XLI.

AD BARTHOLOMÆUM TURONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Se excusat ob ægritudinem a concionibus habendis.

Post tenues diætas et noctes insomnes, quas in doloribus meis ægritudo chronica concepit et peperit, modicum quietis et refrigerii minus instantia mea quotidiana sollicitudo Ecclesiæ meæ mihi promittit et permittit. Hippocratis et Galeni discipulos, ut mihi consulant, consulo, incerta semper ab eis oracula reportans, qui in vase vitreo coloris et substantiæ peccata discernunt (70), 57 dum eorum opem et operam expetens exspecto, dum artera aretus attendo, dum ago ut ægritudinis meæ nodos incidant, ipsi nodosas incidunt quæstiones, dum mihi quasi sub periculo salutis inlibent studium ac laborem. Hæc sunt quæ impediunt, ne impendam supra posse velle, ne si voluero quod non possum, sic in alterutro non proficiam, ut deficiam in utroque. Hæc sunt quæ in sermonibus conscribendis (71) et desiderio desidiam afferunt, et auferunt voto vocem. Parcat, obsecro, mihi paternitas vestra, et usque ad plenitudinem salutis et convalescentiæ perfectæ super iis quæ postulatis inducias indulgete. Valet.

58 EPISTOLA XLII.

AD SUMMUM PONTIFICEM.

Rogat ut patrocinetur causæ abbatis S. Victoris, eumque benigne suscipiat.

Summo pontifici, STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem et devotam obedientiam.

Eam, Pater, ignorantiam facti credimus excusabilem, non quæ supinæ simul et crassæ mentis ho-

in eorum auxilium convenerunt. Apparatis itaque hinc inde copiis armatorum, tota illa rusticana multitudo, solo nomine militum qui convenerant, territa, fugam consuluit. Cæsa fuit ibi multitudo non modica, sed eorum qui in aquis perierunt, incertus numerus. Sequenti vero ætate, rex Ludovicus ire parat..... stragem illorum de Laudunesio.... in fratrem episcopi Rainaldum dominum de Roseio; pervenit ad castrum comitis de Roseio, cui nomen Nisi, ubi amicis dicti domini de Roseio satisfaciens regi pro eo intervenit reconciliatio; ita tamen ut castrum suum ab eo deinceps recognosceret tenendum. Venerabilis vero episcopus iram regis declinans, apud Galterum, tunc Lingonensem episcopum, latuit in Burgundia.

(69) Hæc epistola videtur esse ea de qua sermo habetur in præcedenti ad Guillelmum archiepiscopum Remensem, quam scripsit ad summum pontificem regis nomine.

(70) Intelligit medicos, qui per inspectionem urinæ in vase vitreo contentæ, morborum qualitates et symptomata cognoscunt, eosdem vocat Hippocratis et Galeni discipulos. Hæc etiam repetit alibi.

(71) Inter concionatores sui ævi clarissimos et nominatissimos reputabatur Stephanus. Unde ejus sermones exquisite undequaque collecti fuerunt, ut ab injuria temperum vindicarentur. Non mirum ergo debet videri, si a multis prælatis ad munus prædicationis expetitus fuerit, ut hic ab archiepiscopo Turonensi.

minibus accidere solet, sed quam perfectis etiam et vere philosophantibus viris invidia temporum ingerit, aut locorum. Hujus insidias perpeusus innocentiae filius, et obedientiae custos abbas Sancti Victoris (72), sacrum apostolatus vestri mandatum nec evitasse credendus est, nec elusisse dicendus. Cum enim divinas illas litteras vestras Kalendis Januarii, ut ex earum subscriptione constat, nuntius susceperit, secunda post octavas Pentecostes feria, praefato eas innocenti et simplici viro detulit ac porrexit: industria an incuria cujusquam factum fuerit nescimus; factum tamen nullatenus dubitamus. Et quoniam vir ille religiosus ac timens Deum, ad unius etiam jussionis vestrae vocem paratus est, et in carcerem et in mortem ire, excusabilem faciat eum apud vos innocentia propria, quem accusabilem forsitan reddit temeritas potius aliena. Clamat interim infirmitas viri; clamat, et virtutis corporeae defectum praetendit, ut in hac vocatione vestra, si placet, ei parcat, ne non possit proficere, si coeperit proficisci. Quia tamen idololatriam et inobedientiam aequis passibus ambulare non ambigit, tam deforme simulacrum 59 et enorme abhorrens, spiritu quidem prompto, quinvis carne infirma, ut mandatis vestris mereamur obedire, non verebitur obire.

EPISTOLA XLIII.

AD PETRUM TUSCULANUM EPISCOPUM.

Postulat ut in suam clientelam suscipiat abbatem S. Bartholomaei Noviomensis.

Sanctissimo Domino magistro Petro Tusculano (73) episcopo, STEPHANUS de S. Genovefa, salutem.

Injunctum a vobis, Pater, obsequiolum prout potui complevi, quasi in silvam ligna ferens, quasi solem certans facibus adjuvare. Rogo ut puercilia mea quamvis digna sint risu, benevolo tamen suscipiatis aspectu. Juges orationum hostias offerunt pro vobis in ecclesia Beatæ Genovefae filii vestri (74), tanquam pro salute vestra laborum vitulos et cordis immolantes. Memor et ego beneficiorum vestrorum, quæ supra omnem mortalem mihi contulit benignitas vestra, memoriam vestri fixam in meis visceribus gesto, cum ea confabulans et colludens, cum ea delectationis meæ primitias ac decimas delibans ac degustans. Pro abbate Sancti Bartholomaei viro honesto et justo, paternitatem vestram 60 deprecor, ut in necessitatibus Ecclesiae suæ benevolentiam ei consilium, et beneficium auxilium præbeat.

(72) Is est Guarinus, qui fuit V abbas S. Victoris Parisiensis, vir pietate et doctrina insignis, in abbatem assumptus anno 1172, ad quem epistolam gratulatoriam de ejus electione scribere dignatus est Alexander III pontifex maximus. Sermones elegantissimi et polito satis stylo exaravit, quæ adhuc in *Bibliotheca Victorina* asservantur. Fato functus est anno 1180.

(73) Petrus cardinalis episcopus Tusculanus creatus ab Alexandro III anno 1178; ad eum scripsit epistolam 6 lib. ix Petrus Blesensis. Rogerius vero Hoveden vocat illum Petrum Papiensem.

(74) Non video cur nuncupet canonicos Sanctæ

A Valeat sancta vestra paternitas, et de bono in melius proficiens augeatur.

EPISTOLA XLIV.

AD ARCHIEPISCOPUM TOLETANUM.

Agit de quodam simoniace ordinato.

Eam prælatis imminere sollicitudinem decet, ut subditorum errores et doctrina corrigant, et corripiant disciplina; nec debet deesse severitati serenitas, ubi profert sacerdos sententiam, Pater poenam. Temperet in vicario Christi rigorem dispensatio, jus strictum æquitas, potestatem judicis sinus patris. Sacrificium ex adipe, similia oleo lita, misericordia superexaltans judicium commendatur. Hæc aunt, Pater, quæ circa pauperem spiritu præsentem filium vestrum nos movent: et ut ad compassionem vos iavitemus, non invitos invitant. Delictum suum cognitum nobis fecit, et in suscipiendis sacris ordinibus aliquid de labe et 61 nube Simonis, quamvis simpliciter, sese bibisse confessus est. Munus ab obsequio quod peræque ac munus a manu in hoc sacro contractu reprobatur. Cuidam qui manum fecit ei imponi, et promisit, et exhibuit, annum ei ex pacto servitium impendens, et quasi non ingratus gratiæ; quæ tamen si gratis non datur, gratia non est. Fidei contrariam pollicitationem implens, erravit ex ignorantia, quæ forte in philosophum non occidisset, sed excusat simplicitas, quem ignorantia juris accusat. Preces fundimus pietati vestrae, ut quia potestatem super eum ligandi atque solvendi accepistis, suscipiatis infirmum, et ei veniam præstetis de misericordia, quem fortassis de justitia damnare potestis. Valet.

EPISTOLA XLV.

AD ABBATEM SANCTI SATYRI (75).

Rogat ut remittat quemdam ex suis canonicis decumbentem.

Importunus est qui petit, beneficus qui largitur. Primum excusat necessitas, secundum liberalitas commendat. Hanc importunitatem meam vestra, quæso, supportet amicitia, et præsentem patrem, quem et vos in Christo genuistis, salubri consilio juvet, opere, et opera consoletur. Causam ignora mus morbi, et curam nescimus; acutam passus (76) diu decubuit, nec post crism convaluit, quia prævaluit ægritudo: lentis adhuc uritur febribus, pulsu veloci et febrili; frequenter surgit, et recidit, facilius tamen ægrotare, quam convalescere videtur. Si quid potes adjuva illum, misertus nostri. Quid-

Genovefae Parisiensis ejus filios; nisi forte quia, ut notatur ab Ughello, sub Lucio III in Romana Ecclesia administranda vices pontificias gessit, ideoque canonici hujus abbatia, qui ad sedem apostolicam speciali titulo pertinebant, eum Patrem appellarunt, ejusque filii dici poterunt. Notatur autem ejus obitus in *Necrologio* S. Genovefae his verbis: *Obiit pie memorie Petrus Tusculanensis episcopus, qui dedit nobis xxx libras ad emendum terrus.*

(75) Godefrido scilicet, de quo superius.

(76) Intellegit febrem continuam et vehementiorem.

quid ei bonum factum fuerit, meum reputabo. Consilium vestrum scribite, et mittite nobis **62** ipsum. Alibi quam apud nos nec morari volumus, nec mori. Morem nobis geret, si moram non fecerit apud vos

EPISTOLA XLVI.

AD PETRUM S. CHRYSOGONI PRESBYTERUM CARDINALEM (77).

Gratulatur de ejus ad cardinalatum promotione.

Jucundum mihi, fateor, spectaculum præbet recordatio vestra, dum quasi per graduum canticum ascendentem suspicio, dum a minoribus ad majora Petrum nostrum hinc virtutes sibi rapiunt, hinc honores. Gratia gratiam invocat, gloria gloriam, ut cortina cortinam trahit, et jam plene lucet omnibus qui in domo Domini sunt, quoniam de plenitudine sua vobis gratiam et gloriam dedit Deus. Hæc sunt quæ amicorum vestrorum exhiberant faciem in oleo, corda lætificant et confirmant. Hujus festi me participem gratulor, hujus glorior me consortem. Nam etsi inter vestros modicum obtineam locum, sed non modicum tantæ dilectionis simul et delectationis vindico mihi fructum. Amplector scholarem, prosequor archidiaconum, deosculor abbatem, assurgo episcopo, revereor cardinalem, his gradatim ascendentibus, et sibi accedentibus potius quam succedentibus articulis, arident honores moribus, mores honoribus coxsulant. Vivat in aliis illud vulgare proverbium : *Honores mutant mores*. In vobis id tantum precor obtineat, ut si mutant aut moveant, eam motus speciem, quæ augmentum **63** dicitur, non excludant. Interim, Pater, immolo pro vobis, quales possum, hostias precum, columbas gemituum, vitulos laborum. Confido, quia quem dilexistis privatus, non dediligetis promotus. Meipsum, si placet, in holocaustum obsequii vestri suscipite, quem ad libitum vestrum fortis ut mors dilectio mactet, et flamma charitatis accendat.

(77) Cardinalis creatus est ab Alexandro III, antea episcopus Meldensis, ex abbate et archidiacono : sed cujus ordinis et monasterii fuerit abbas, aut cujus Ecclesiæ archidiaconus non constat. De ejus autem legatione ad Henricum Angliæ regem hæc habet Rogerius Hoveden anno 1179 : *Petrus tituli S. Chrysogoni presbyter cardinalis, apostolicæ sedis legatus, quondam Meldensis Ecclesiæ electus, venit in Franciam, et ab Alexandro papa in mandatis receptus, quod tota Normannia, et omnes terræ Cis-marinæ et Transmarinæ sub interdicto ponerentur, nisi ipse permiserit Ricardum filium suum comitem Pictaviæ ducere in uxorem Alesiam filiam Ludovici regis Franciæ, quam ipse rex Angliæ tandiu et ultra quam inter eos convenerat, in sua custodia retinuerat.*

(78) Hæc epistola dirigitur Araldo abbati Floriacensi seu Sancti Benedicti ad Ligerim, in diocesi Aurelianensi. Illud autem monasterium celeberrimum fundatum dignoscitur a Leobaldo S. Aniani abbate circa annum 623, in eoque reliquæ S. Benedicti et cœnobio Cassinensi ab Aigulpho monacho asportatæ sunt anno 660 : unde postea nomen Sancti Benedicti sortitum est, cum Floriacum primitus vocaretur. Possidet autem abbas hujus loci omnimodam justitiam temporalem tam in villa Floriacensi

EPISTOLA XLVII

D ARALDUM ABBATEM S. BENEDICTI (78).

Commendat ipsi quamdam viduam et ejus filium.

Instantia et importunitate solita commendo dilectioni vestræ viduam nostram et orphanum, quorum res tenuis et substantiola modica de vestro pendet beneficio, de vestro patrocinio sustentatur. Inhiat super eos creditorum voracitas, ut de sinu viduæ pupillum tollant, et absorbeant scintillam ejus, cujus vita in amaritudine est, victus in penuria, in frigore et nuditate vestitus. Rogo, Pater, ut de æquitate potius quam de jure stricto judicium vestrum prodeat, et ejus **64** frater, qui pro sororis filio orphano satisfecit et satisfecit, tanquam potior in pignore auctoritate vestra cæteris creditoribus præferatur. Is enim et per manum vestram naturalem feudi detentionem habet (79), et sacramentum fidelitatis præstare paratus est, ut convenit.

65 EPISTOLA XLVIII.

AD ALEXANDRUM III PAPAM.

Certiores facit se ejus mandatum, de cujusdam clerici pensione implevisse.

Sacratissimo domino et Patri ALEXANDRO summo pontifici, STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem et cum omni devotione et reverentia debitam obedientiam.

Ad unius jussionis vocem vestræ, Pater, obtemperans, filio Laxii de Archerio, sicut præsens coram vobis promiseram, absens exhibere curavi, quamquam sit vobis aliter per ejus vicinos intimos intimatum. Frumento et vino stabilivi eum, ut altero confirmaretur cor hominis (80), altero lætificationem sentiret. Superveniente nuntio mutatum est mandatum, et aggravatum præcepto, ut quotidianum victum in menstruam pecuniæ summam converterem, et decem solidos Parisienses per singulos menses puero numerarem. Factum, ut imperastis, cum et hæc et alia quæcunque jusseritis, ego et

quam in variis prædiis et dominiis circumjacentibus. Multos homines habet dominicæ clientelæ et justitiæ addictos, de quorum numero ille, in cujus gratiam scripta est hæc epistola, censeri debet.

(79) Feudum quod antiquitus vocabatur beneficium secundum Cujacium ad lib. 1 *Feud.*, tit. 1. part. x : *Est jus in prædio alieno, in perpetuum utendi, fruendi, quod pro beneficio dominus dat ex lege, ut qui accipit, sibi fidem, et militiæ munus aliudve servitium exhibeat.* Feudum igitur proprie non est prædium, sed jus in prædio. Feudum autem peperit rei militaris necessitas. Laborantibus enim priscis sæculis bellis gravissimis, imperatores, reges ac principes, ducibus ac, ut vocant, capitaneis, regiones integras, præsertim hosti inimicas distribuunt, non tamen ut eas soli possiderent, sed ut in idoneas portiones, singulis militibus, habito personarum respectu, feudi, id est stipendii nomine distribuere, fide illorum accepta, ut patriam tuerentur, et militanti principi, in auxilium vocati, accurrerent.

(80) Alludit ad id quod scribitur Psal. ciii : *Panem cor hominis confirmet, et vinum lætificet cor hominis.*

fratres nostri parati simus et libenter suscipere, et liberaliter adimplere. Sciat interim paternitas vestra, nos quibusdam clericis alendis (81), per aliquos dominos meos cardinales consimilia onera sustinere.

66 EPISTOLA XLIX.

AD A. B. E. CANCELLARIUM.

Rogat ut negotium suum æquis iudicibus curet committi, cum hac clausula, « remota appellatione, » inserenda.

Sanctissimo domino et Patri A. Romanæ Ecclesiæ cancellario, frater STEPHANUS de Sancta Genovesa, salutem et cum omni devotione sinceram obedientiam.

Importunus est, et ab improbo non recedens, qui sermonibus vacuis dominum suum vel offendit B tranquillum, vel impedit occupatum. Id ne mihi accidat, oro, et impetrata venia loquar, cum nec opportunas temporum voces explorare valeam, nec ad explorandum longe positus excubare. Sollicitus erit in hac parte pro nobis clericus vester, amicus item noster Alvardus, quem experti sumus honesto consortio, et moribus gravem, et sumptibus non gravantem. Dignum eum credimus tanto Patre vel sanguine jungi, vel familiaritate vinciri. Si quid ei pro vobis contulimus, jucundum fecit tum accipientis humilitas, tum auctoritas imperantis. Petitiones nostras, obsecro, paterne admittatis, et adjecto, « remota appellatione, » articulo, faciatis eas, si placet, timentibus Deum iudicibus demandari. Valeat sanctitas vestra.

67 EPISTOLA L.

AD ALBERTUM, DOMINI PAPÆ CANCELLARIUM (82).

Certum facit se ejus intuitu pensionem cuidam clerico persolvisse.

In consummandis precibus vestris pro Ærnaudo clerico vestro mihi quodocunque oblati, nec dissimulatio me fecit desidem, nec simulatio deceptorum. In illa ægritudine mea chronica, quæ plus minus anno dimidio me ferme usque ad extrema confecit, semel eum vidi, et cum ut reverteretur ei blando, non blæso, sermone dixissem, usque ad Pentecosten mihi nec comparere voluit, nec parere. Extunc per initia singulorum mensium intuitu vestro v solidos Parisienses ei conferri facio, nec differri. Et hæc dixerim, non ut improbus mei commendator appaream, sed ne ingratus beneficiorum

(81) Solebant summi pontifices et cardinales præbendas quasdam, quas quæstuaras vocabant, pauperibus clericis et aliis quibus placebat, in ecclesiis cathedralibus conferre, pensionesque annuas in celebrioribus monasteriis assignare.

(82) Fuit natione Beneventanus, de Mora dictus, religione vero Cisterciensis, diaconus cardinalis S. Adriani, ab Adriano IV creatus. Legatus in Angliam missus est ad impertiendam absolutionem Henrico I, postquam de nece S. Thomæ se purgasset. Cancellarius S. R. E. institutus est ab Alexandro III. Ad eundem plures scripsit epistolas Petrus Celsus.

(83) Ecclesia S. Genovesæ Parisiensis dicta est

acceptor existam. Unde sciat sancta paternitas vestra, quoniam in petitionibus nostris, quæ nec multæ, nec magnæ domino papæ offeruntur, difficiles expertus sum, tam eos qui petitoria porrigunt, quam eos qui admittere debuissent communes litteras illas, quas de justitia appellant, in quibus Græcus, et Latinus, et Barbarus, et Scythæ adjectionem (« remota appellatione, ») sese consequi gratulantur; nos qui speciales filii Romanæ Ecclesiæ dicimur (83), non potuimus obtinere. O modica adjectio (remota appellatione) quam speciosa facta est, quæ sic est difficilis filiiis, sic facilis alienis!

68 EPISTOLA LI.

AD FRATREM JOANNEM DE SANCTO SATYRO.

Repetit ab ipso mutuo datam pecuniam.

Si communis peregrinationis et gratiæ, quam inter eundem et commanendum habuimus, meminisses, certe gratiam pro gratia reddere debueras. At vero cum ingratum te exhibueris, ut pace tua loquar, aut dissimulatio te facit desidem, aut simulatio deceptorum. Nosti quia cum ab Urbe recesserim, xl solidos Parisienses, quos et ego mutuo acceperam, tibi plurimum roganti, et ut dicebas indigenti, non minus benevole quam benefice numeravi. Elapsus est annus, ex quo pro te creditoribus satisfacere. Si computaveris usuras, ut de centesimis taceam, etiam quinconces sortem facile consequentur. Nondum super hoc abbatem tuum conveni, nondum exposui causam, nondum querelam proposui, parcens verecundiæ tuæ, parcens famæ. Redde quod debes, ut quia patientiam habui in te, de mea patientia penam non patiar aut jacturam. Vale. Frater Guido repetit a te v sol. sub quæstione simili, sub indignatione pari.

69 EPISTOLA LIH.

AD CODEFRIDUM ABBATEM S. SATYRI.

Se excusat quod eum invisere non possit.

Sanctissimo domino et Patri CODEFRIDO abbati Sancti Satyri, frater STEPHANUS, salutem et communes orationes in Domino.

Festum est mihi, quoties festiva memoria vestra, vel per nuntium mihi, vel per epistolam renovatur. Si quis hoc festum turbare voluerit, vel auferre, mihi, fateor, est infestus. Sane quod ad festum martyrum vestrorum me charitate benevola invitastis, communem lætitiæ non recuso, sed ab-

apostolica, ut legitur in Vita S. Guillelmi apud Surium ad diem 6 Aprilis, sedique apostolicæ immediate fuit subjecta, etiam ante tempora canonicorum regularium denuo in eam inductorum anno 1148: quod quidem patet ex *Diplomate Paschalis pontificis datum Meldis anno 1108*, his verbis: *Ejusdem Ecclesiæ clerici cum patrocinio regis, etiam sedis apostolicæ tuitione congaudeant, claustrum quoque ipsorum in ea quam hactenus habuit libertate servetur.* Et in *Bulla Eugenii III*, anno 1150, hæc habentur: *Constituimus quoque ut nulli archiepiscopo vel episcopo, nisi tantum Romano pontifici, Ecclesia vestra subiaceat.*

centiam excuso singularem. Illa die Remis coram domino archiepiscopo pro negotiis Ecclesiæ nostræ stare me oportet, et contra quosdam raptores nostros, et adversarios experiri. Cæterum communis Pater et abbas noster R. (84) me pariter, et charissimum senem bonum abbatem S. Bartholomæi paterno rogavit affectu, ut in octavas Purificationis ei nostram exhibeamus præsentiam. Credo quia et vos tantum illum suum in hac vocatione non omisit. Et quia tanto Patri præsentem, in necessitate sua non obedire nefas est, rogo, consulo, moneo, quatenus eadem die nobis fratribus vestris occurratis, ut funiculo triplici filiorum, qui difficile rumpitur, confirmetur imbecillitas senis Patris, et angustia, si qua fuerit, releveretur. Valet.

70 EPISTOLA LIII

AD EUMDEM.

Agit gratias pro collatis cuidam canonico suo beneficiis.

GODEFRIDO abbati S. Satyri

Præter alia quæ mihi sæpe, Pater, exhibuistis beneficia, annuum et gratissimum in fratre nostro (85) Ecclesiæ nostræ solatium contulistis. Condignas in eo vobis offerimus gratias, ut qui forte in postulando fuimus importuni, in obsequendo non inveniamur ingrati. Et quia tempus miserendi ejus venit, dilectioni vestræ preces porrigimus, ut eum ad commune Patris nostri Evurtii domicilium faciatis perducere, quatenus a sacrario martyrum (86) transeat ad montem virginis, per cameram confessoris. Valet.

71 EPISTOLA LIV.

AD DOMINUM PAPAM.

Ipsius patrocinium pro Ecclesia Corbeiensi (87) implorat.

Zelum domus Domini vos habere, et disciplinam in Ecclesia Dei sic observari vos velle credimus, ut temperata discretio vestra et superbos humiliet, et humiles amplectatur. Proinde sanctitati vestræ complaceat, ut contra quosdam rebelles et inobedientes contentionis et discordiæ filios, qui de Corbeia exierunt, accendatur fervor vester, moveatur indignatio, ultionis gladius educatur. Sicut a religiosis, et quibus fides haberi debet, viris audivimus, et qui præsentem aderant, et rem ut gesta

(84) Existimo esse Rogerium primum abbatem S. Evurtii Aurelianensis, sub cuius regimine regularem vitam didicit et duxit cum Hugone abbate S. Bartholomæi Noviomensis, et Godefrido S. Satyri, ut patet ex epistola 285 ad abbatem S. Evurtii, in qua ait: *De gremio tuo assumpserunt Patres et pastores Ambrosius Bituricensis, Satyrus Sancerrens, Bartholomæus Noviomensis, et, ut minus sapiens dicam, Genovefæ Parisiensis.*

(85) Is est Gislebertus canonicus Sanctæ Genovefæ Parisiensis, quem miserat in monasterium S. Satyri.

(86) Per sacrarium martyrum intelligit ecclesiam S. Satyri et sociorum; per montem Virginis, abbatiam S. Genovefæ, et per cameram confessoris, monasterium S. Evurtii Aurelianensis, qua transire debebat, ut a S. Satyro Parisios ac domum S. Genovefæ remearet.

A fuerat nobis intimarunt contra sacramentum de se et a toto Corbeiensi conventu coram comite Flandriæ, qui ex parte domini regis cum octo abbatibus ibidem aderat, super sancta Evangelia præstitum, prædicti notabiles, et non audiendi monachi incontinentium schismatis et litigii seminarium, in monasterio Corbeiensi suscitare contendunt tam manifeste per viros et promissæ fidei corruptores, qui in matris suæ iacturam, et irreverentiam patris, illicite discurrunt: sacrosancta Romana Ecclesia nec in patrocinio debet suscipere, nec in negotio sustinere.

72 EPISTOLA LV.

AD SYLVANECTENSEM EPISCOPUM.

Profert litteras testimoniales et dimissorias pro canonico suo in presbyterum ordinando.

Ad reditum vestrum (88), Pater, in tripudiis exultant, et lætantur in jubilo filii vestri fratres nostri, assumentes sibi coronam pro cinere, gaudium pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Duplicata consolatio nostra, Paracleti consolatoris in festo, et generale gaudium adventus Spiritus sancti, speciali lætitia vestri ad vestros adventus cumulatius adimplevit. Interim sanctæ paternitatis vestræ mittimus fratrem nostrum Ricardum diaconum honestate vitæ et integritate famæ apud nos commendabilem, ut eum pro amore Dei et beatæ virginis Genovefæ, ipsius servilem, in presbyterum ordinetis. Valet.

EPISTOLA LVI.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Conqueritur de monachis Longipontis, qui sibi erant molesti et infensi.

Festum mihi est, quoties sic infestor, ut ad iudicium vestrum compellari compellar, cui tutius est 73 ad ipsum appellare quam appellare ab ipso. Unus e patribus de Longoponte (89) (nec enim sanctum illud collegium inde arguo) quasi sub nomine pietatis, pugno impie non impugnat, et tanquam loro me trahere credens ad iudicem, proverbii vulgaris ignarus, securum me reddit, quia visurus sum Patrem. Dubium me facit nomen hominis et opus ejus, Droconem nescio eum rectius dixerim an Draconem. Tanta sese præditum charitate prædicat, ut non sufficiat ei sua pauperibus erogare,

(87) Corbeia ad ripam Somonæ, leucis iv ab Ambiano, sita, insigne habet monasterium ordinis D. Benedicti, a beata Bathilde Francorum regina, et Clotario ejus filio in honorem SS. Petri et Pauli anno 662 fundatum.

(88) Mejerus, *Annal. Fland.*, lib. vi, dicit regem Philippum Augustum conjugem suam dimisisse omnium episcoporum consensu, præter quam Henrici Sylvanectensis, ad quem regina confugit. Ideo forte a rege sibi infenso in exilium pulsus est, ac deinde revocatus.

(89) Hæc abbatia sita est in diocesi Suessionensi, fundata a Josleno ejusdem urbis episcopo, anno 1151, qui e divi Bernardi familia coloniam illam induxit. Comitum autem Veromandorum sepulchris pluribus nobilitatur. Charta subsequens ex tabulario abbatissæ S. Genovefæ deprompta huic epistolæ lucem præbebit. *Henricus Dei gratia Sylvanectensis*

visi et adjiciat aliena. De nostro contendit eleemosynam facere. Fructum cujus sibi nobis concessurum dum non concedimus, non cedemus. Credo, Pater, quia Cistercienses de numero sunt eorum, qui violenti diripiunt cœlum, sed usum violentem eis terram rapere liceat, nondum legi. Die data Remis coram officialibus vestris responsurus auctori copiam mei feci, sed quia paternam faciem vestram non vidi, timui sub alterius examine judicari. Gratias ago sanctæ paternitati vestræ, quia qui pro vobis sedebant ad invocationem nominis vestri, mihi usque ad octavas Nativitatis beatæ Mariæ virginis inducias induiserunt. Rogo, Pater, ut talem mihi puero vestro diem assignetis, qua vos Remis adfuturum non dubitetis et sessurum. Si coram alio litigare me contigerit, flebiliter dicam me tandem expertem gratiæ vestræ, quam jugiter sum expertus. Valet. Commendabilem vobis faciat, obsecro, Joannem nostrum Aurelianensem et ad serviendum idonea persona sua, et ad obsequendum devota supplicatio nostra.

74 EPISTOLA LVII.

AD HUGONEM ABBATI S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.
Excusat se ob varias occupationes in jure dicendo quominus ad eum accedit.

Summa celeritate accederem ad vos, si desiderio necessitas non obstaret. Retinet me mandatum apostolicum, cui non parere, perire est; non obedire, obire. Hac 75 instante Dominica, de mandato ipsius triplicem habeo necessitatem sedendi, et in trium cognitione causarum judicis officium exsequendi. Non recipiunt causæ dilationem, quæ et per litis contestationem inchoatæ sunt, et ad postulationem partium, die proxima assignatæ. Expletis negotiis, quando vobis placuerit, tam libenter veniam ad vos quam licenter.

EPISTOLA LVIII.

AD DOMINUM PAPAM, SUB PERSONA ABBATIS S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.

Ecclesiam S. Evertii Aurelianensis a procuratore episcopi liberam esse testatur.

Ecclesiam Sancti Evertii Aurelianensis in conspectu angelorum et hominum commendabilem faciunt et meritum confessoris, et testimonium ci-

dictus episcopus, omnibus ad quos litterarum istarum pervenerint, in Domino salutem. Cum ex mandato domini papæ cognosceremus de causa quadam quæ vertebatur inter ecclesiam Beatæ Genovefæ, et Droconem, Ascelini presbyteri fratrem, de firmitate Milonis, et Odonem clericum ipsius nepotem, super terra quam idem Ascelinus ad Carrucam suam coluerat, tandem facta transactione inter eos, in hunc modum pacis et concordie convenerunt, etc. Hoc autem addendum est quod aliam terram quamdam, quantum uno modio seminari potest, prædictus Ascelinus prænominatis Droconi et Odoni, ut dicebant, sub ea conditione reliquerat, ut singulis annis xl solidi ad arbitrium abbatis de Longoponte minoribus pauperibus distribuerent Stephanus autem abbas Sanctæ Genovefæ id ei non licuisse asserens, et terram ecclesiæ tali onere premi non posse dicens, terram ipsam vindicabat, et ecclesiæ restituendam esse utpote propriam

vitalis. Illis accedit sancta conversatio fratrum regulariter inibi Deo servientium, qui vita sic eminent inter suos, ut fama excitent alienos. Tempore sæcularium canonicorum, ante quadraginta jam annos canonicis simul et cantor ejusdem Ecclesiæ sui, et mutato ipsius statu in regularem formam, postmodum et ipse Augustini discipulus, habitum in ea pœnitentiæ suscepi. Scio, Pater, et in veritate testificor, quoniam, quantum exstat in memoria hominum adhuc viventium, hac libertate et immunitate Ecclesia illa, et tres alie clericorum abbatie, quæ in eadem civitate sunt, scilicet Sancti Petri virorum, Sancti Petri puellarum, et Sancti Aviti, usque ad diem hanc gavisæ sunt, quod in nulla earum, quicumque fuerit Senonensis archiepiscopus, procuracionem suscepit. Hoc tota civitas novit, hoc 76 et clerus simul et populus attestatur. Et quoniam Senonensis archiepiscopus contra consuetudinem et Ecclesiæ libertatem in exigendam procuracionem prædictam Ecclesiam fatigare intendit, sanctæ paternitati vestræ preces fundimus, ut alicui personæ religiosæ et discretæ cognitionem causæ hujus committatis, quoniam non est facile pauperi Ecclesiæ illi, testes suos ante præsentiam vestram ducere, et libertatem suam instrumentorum, et testium approbatione confirmare. Si quæ enim sunt opera, quæ in exigendis procuracionibus suis Senonensis archiepiscopus prædictis quatuor abbatibus velit imponere, Aurelianensis episcopus de consuetudine multis temporibus approbata, quoniam de mensa ipsius esse dicuntur, ea debet suscipere et implere. Vale.

EPISTOLA LIX.

AD EUNDEM.

Idem perfert testimonium pro eadem S. Evertii ecclesia.

Domino papæ, STEPHANUS de Sancta Genovefa.

In ecclesia Sanctæ Crucis Aurelianensis a puero nutritus, et postmodum in ecclesia Beati Evertii confessoris sub regulari disciplina religiosam vitam professus, utriusque ecclesiæ memoria dignas consuetudines sic recolo, ut in eis nec me falli æstimem, nec alios fallere me proponam. Inde est quod

asserebat. Cum autem prædicti Droco et Odo actores laudarent abbatem et monachos de Longoponte, et eos die sibi assignata defensores promitterent, diem assignavimus. Venientibus autem ad diem, prædicto abbate et canonicis beatæ Genovefæ, jam dictus Droco et Odo venerunt, sed neque abbas de Longoponte neque monachi, qui eos defenderent, adfuerunt; nos autem auctoritate mandati domini papæ de prænominate terra, quantum scilicet uno modio seminari potest, volentibus id ipsum Odone et Drocone, in manu abbatis ecclesiam S. Genovefæ investivimus, et ei terram utpote suam reddidimus, etc. Nec mirum videri debet si Droco ille, de quo agitur in hac charta, et qui dicitur monachus Cisterciensis, in præsentis epistola prædia aliqua hæreditario jure possederit: licitum enim et frequens erat apud monachos antiquos paterna hæreditate gaudere, camque monasterii facultatibus ascribere,

jam secunda conscientia in veritate testificor, quoniam A
nam, quantum exstat in memoria, etc.

77 EPISTOLA LX.

AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendat causam cujusdam Simonis, quæ in ejus curia agitabatur.

In oculis vestris, Pater, nec honestas mendicat gloriam, nec veritas interventum. Ibi virtus est pretium sui; et qui sibi merito suo sufficit, suffragio non indiget alieno. Inde est quod magistro Simoni, viro inter scholares cathedræ egregio, non necesse est aut verbosas emendicare preces, aut laudum venalium coram vobis præconia corrogare. Gratosum et commendabilem faciunt eum, hinc auctoritas morum, hinc peritia litterarum. Tales consuevit illustri clementia vestra vocare, diligere, promovere. Clamat hoc quasi ab ortu usque ad occasum totus orbis, cum Etruscos et Ligures suos Italia, Britannia major Anglicos, utraque Gallia Belgas et Celticos in curia vestra videant aut onerari divitiis, aut dignitatibus honorari. Impletur ad cumulum gloriæ vestræ quod veniunt ab Oriente et Occidente, et recumbunt in sinum vestrum. Vident et invident, quibus liberalitas displicet; quibus odio simul et tædio virtus est; quibus et honesti cachinnos provocant et nauseam litterati. Sed ne peccatoris oleo caput vestrum videar impinguare, prostratus ad pedes vestros, cum sim pulvis et cinis, loquor ad Dominum meum, pro magistro Simone preces fundens et supplicans, ut in negotio quod habet cum episcopo suo, et cum canonicis suis, tam benevole suscipiatis eum, quam benefice sustentetis. Causam quam promovit, ita promoveatis, si placeat, ut si quis promotus est in injuriam canonum, canonicè simul amoveatur et jure. Cæterum 78 quid de prædicto viro sit agendum nobis nimis vester melius et plenius providebit. Valete.

EPISTOLA LXI.

AD DOMINUM PAPAM.

Conqueritur de rebellionem canonicorum Sancti Joannis

(90) Celebre monasterium ordinis canonicorum regularium fundatum anno 1076 ab Hugone castri Theodorici toparcha, primario vocabatur ecclesia S. Joannis in Monte: at cum multas vineas circumjacentes idem Hugo ad canonicorum sustentationem erogasset, ab ipsis nomen S. Joannis in Vineis mutatum est anno 1181. Orta est autem gravis rixa inter Nivelonem episcopum Suessionensem, et Hugonem abbatem S. Joannis, quod hic pro arbitrio suos canonicos de ruralibus parochiis revocaret ad claustrum, canonici vero qui id ægre ferebant, ad præsidium episcopi confugiebant, ut in eis etiam, reluctante abbate, remanerent. Eoque progressum est, ut lis ad summam pontificem Lucium III deferretur. Romam itaque profecti sunt uterque, et causa in curia Romana diutius agitata, tandem elegerunt arbitros quorum starent iudicio. Qui cum rei momenta omnia perpenderent, sententiam tulerunt, qua amoti sunt canonici à parochiis suis. Postea vero intervenit compositio mediante præsertim nostro Stephano inter Nivelonem episcopum et Hugonem abbatem, per quam ille omnem libertatem suarum ecclesiarum parochialium abbati restituit

Suessionensis in parochiis commorantium, qui Hugoni abbati (90) morem gerere detrectabant.

Terribilem, Pater, et compassione dignam sollemnem olim disciplina regularium sui vobis offert imaginem, per contradictionis et inobedienciæ filios affectam pariter et afflictam. Gloriosam illam et auream Regulam, quam ab apostolis Augustinus quasi mutuo acceperat, et ut fidelis dispensator tanquam pecuniam domini sui aliis ad usuram dederat, furantur hodie consortes Achan filii Charini (91): et non timentes anathema Jericho, peculiare corrogant aurum, ut auram colligant popularem. Id in canonicis Sancti Joannis Suessionensis tristi simul et turpi prædicatur exemplo, qui contra communem, quam professi sunt vitam, contra tanti magistri sui doctrinam, contra sacri concilii Lateranensis decretum (92), in privatis sarcinulis et scriniis furtiva congregantes peculia, sic antistiti suo placere et eum placare intendunt, ut et Deo inobedientes, et abbati sui inventiantur rebelles. Armant eos et animant ad inobediendum tum pecunia illicitis artibus quæsitam, quam copiose effundunt; tum eorum auctoritas qui ab eis eam studiose suscipiunt. Obviet huic ignominiosæ pesti severitas vestra, Pater, et occasiones amputet ambiendi, unde sibi materiam præsumunt ambitiosi. Eo usque morbus invaluit, ut scelere mereatur poenam, nisi cælestem inveniat medicinam. 79 Objecit sese tantis periculis devotus filius vester, hujus prædictæ abbas Ecclesiæ, vir apud nos boni testimonii, et opinionis sanæ: et dum corrigere intendit, quod corrigere nequit, operam perdit et impensam. Eo maxime sibi experitur adversariorum, quorum ope et opera deberet comprimere contumeliosos et superbos. Valete.

80 EPISTOLA LXII.

AD DOMINUM VIVIANUM S. ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALEM (93).

Suum ipsi devovet obsequium.

Jucundum mihi theatrum proposuit epistola ve-

his verbis: NIVELO Dei gratia Suessionensis episcopus, omnibus in perpetuum. Noverit universitas vestra, quod nos in præsentia magistri Stephani Sanctæ Genovefæ abbatis, et magistri Petri cantor, et magistri Roberti Paujenti, Ambianensis canonici, reddidimus ecclesias suas parochiales, in eo statu quo canonici eas prius tenuerant, salva dignitate et potestate nostra et salva libertate ecclesiarum, de assensu nostro quæ prius fuerat tempore antecessorum nostrorum antistitum, et antecessorum Hugonis quondam abbatis. Actum anno Verbi incarnati 1186. Consule epist. 95.

(91) Vide cap. 7, lib. Josue, id quod dicitur de Achan filio Charini, qui contra præceptum Josue furatus fuerat de spoliis urbis Jericho.

(92) Habitum est hoc concilium anno 1179, diciturque Lateranense tertium. Parte xxvii, cap. 5, hæc leguntur: *Nullus proprium habeat; si quid acquisierit, rectori suo assignet.*

(93) Vivianus, vel ut Ciaconio placet, Vibianus Tomasius presbyter cardinalis tituli S. Stephani in Cælio monte, creatus est ab Alexandro III, anno 1173. Vivianum vocat Rogerius Hoveden, dicitque eum anno 1176 legatum a Latere missum in Hiberniam.

stra, quæ desidiâ meam et refecit spectaculo, et A excitavit exemplo. Debueram tantum dominum et amicum meum tum sollicitasse litteris, tum munusculis visitasse. Purgabit diligentia moram, delebit oblivionem memoria, ut domino meo nec ingratus appaream, nec indevotus existam. Eadem ferme hora qua litteras vestras nuntius porrexit, quasi qui moram fecerat, abiit et recessit, vix licuit mihi vel sub brevitate scribere, vel ad ea quæ postulaverat a nobis vestra paternitas, respondere. Invidebat angustia temporis, ne recessuri festinantiam nuntii aliquo servitoli præparatorio retardarem. In proximo, Deo volente, per aliquem de transeuntibus ad vos, non vacuo salutatorio vestræ supplicabo benevolentiae; vestræ gratiæ complacebo. Bene valeat, et vivat dominus meus Vivianus.

81-82 EPISTOLA LXIII.

AD HERACLIIUM CÆSARIENSEM EPISCOPUM.

Commendat consanguineum suum, qui in Palæstinam proficiscébatur.

Sanctissimo domino et Patri Heraclio Cæsariensi episcopo (94), frater Stephanus S. Genovefæ Parisiensis dictus abbas, cœlestem Jerusalem habitare.

Jocosas olim confabulationes nostras fructuosius oro sæpius orationibus expiari. Togatorum advocaciones, mercimoniam, litigantium confictus, cæcorum pugnam, Bononiensium auditoria, fabriles diximus officinas. Inter hæc diversa secuti studia sumus, ego quod irriseram carpentariam Bulgari (95), vos calvariam Crucifixi. Beata peregrinatio vestra, quæ et culpas expiat, et ad sublimia vos extollit. Interim, Pater, obscuro, mementote Stephani vestri, qui sic memoriam vestram retinet, ut quasi jugi spectaculo vestram præsentiam amplectatur. Pro præsentium latore preces vobis offero, qui et sanguine mihi conjunctus, et in multo servitio non existit indevotus. Valete.

(94) Heraclius fuisse videtur Gallus natione, olim sodalis ac familiaris Stephani; qui cum in partes transmarinas profectus fuisset, archiepiscopus Cæsariensis effectus est. Quinque invenio urbes Cæsareas, scilicet Phœniciae, Ciliciæ, Cappadociæ, Armeniæ et Palæstinæ, de qua ultima hic agitur. Sita autem est non procul a monte Carmelo, in littore maris. Primo vocabatur Turris Stratonis: at cum Herodes illam in melius restaurasset, in honorem Augusti dedicavit, ac Cæsaream appellavit, eique magnificam domum marmore undique nitentem construxit; tandem archiepiscopali sede decorata est.

(95) His verbis intendit probare quod dixit, scilicet eos diversa secutos esse studia, et occupationes disparas. Heraclius enim, pietate ductus, iter Jerusalemitanum, et ad montem Calvariae peregrinationem susceperat; ille vero jurisprudentiæ operam dabat, quam olim spreverat et irriserat, cum diceret togatorum advocaciones esse forum seu mercatum, quod antiquo vocabulo dicebatur Coua, nunc Cohue; litigantium confictus, esse cæcorum pugnam; Bononiensium academicorum scholas et auditoria esse instar officinæ fabrorum tumultuantium et obstrepentium; hasque per derisionem vocabat carpentariam Bulgari. De Bulgaro autem dicit Otho Morena in *Chronica Laudensi* quod cum *Guarneredus celebris ille academiæ Bononiensis institutor in extremis laboraret, accesserunt ad eum sui scholares dicentes:*

83 EPISTOLA LXIV.

AD EPISCOPUM LIDDENSEM.

Eidem commendat consanguineum suum, qui ad sanctum sepulcrum properabat.

Sanctissimo Domino et Patri Episcopo Sancti Georgii (96), Stephanus de Sancta Genovefa, temporalem salutem et æternam.

Confidentius vobis, Pater, pro præsentium latore scriberem, si de vobis aliquid meruissem. At hoc solum superest absenti solatium, quia si repulsam patiat incassum, non rubet si non exaudiatur. Epistola verecundiam non incurrit. Importunus, sive cum muliere interpellante judicem, sive cum amico tres panes postulante, modicum quid forsitan impetrabo. Præsentium lator sanguine simul et servitio mihi junctus, sepulcrum Domini gloriosum visitaturus accessit; rogo, ut, si necesse fuerit, benevole simul ac benefice vestrum ei consilium et auxilium impendatis.

84 - 85 EPISTOLA LXV.

AD JOANNEM PAPÆ NOTARIUM.

Rogat ut petitiones suas ad effectum perducatur.

Dilecto suo Joanni Aurelianensi (97), domini papæ scriptori, STEPHANUS de S. Genovefa.

Natis sub Aurelianensi aere, et Ligeris aqua perfusis, æstivo tempore Romæ morari nihil aliud est quam mori; satius est aurea paupertate frui cum salute, quam periculosam corrogare pecuniam, quæ et sollicitudine pulset animum, et corpus agitet cum labore. Inde est quod ad reditum te hortarer, si tua te contentum fortuna crederem, si ad majora quam habeas, successus pristinos tibi præsumerem non blandiri. Interim dilectionem tuam rogo, ut petitiones nostras ad effectum perducere facias, si potueris, et maxime super confirmatione excommunicationis communiæ Meldensis, quoniam episcopum eorum in excommunicatione sententiæ a bonæ memoriæ

Domine, quem vultis post mortem vestram doctorem nobis constituere? Quibus ille respondit duobus carminibus infra scriptis:

Bulgarus os aureum, Martinus copia legum,

Hugo mens legum, Jacobus est quod ego.

De eodem Bulgaro subjungit idem auctor quod, cum *Fridericus imperator equitaret in medio Bulgari et Martini, quæsit ab eis, utrum de jure esset dominus mundi, et respondit Bulgarus, quod non erat dominus quantum ad proprietatem. Martinus vero respondit, quod erat dominus. Et tunc imperator, cum descendisset de palefrido super quo sedebat, fecit eum præsentari Martino. Bulgarus hoc audiens, dixit hæc ludens in verbo: Amisi equum, quia dixi æquum.* Verisimile est Stephanum operam dedisse studiis juris tam civilis quam canonici in hac celebri Italiæ academia cum Heraclio; et ibi etiam hanc scientiam fuisse professum.

(96) Liddensis episcopus vocatur in editis epistolis, qui hic Sancti Georgii. Est autem Lidda vel Lyda secundum Ptolomæum lib. v, cap. 16, urbs Palæstinæ Judæ, alio nomine Diospolis dicta ac etiam Rama, in qua fuit sedes episcopalis.

(97) Multi Aurelianenses officium scriptoris apud summos pontifices tunc exercebant, præter hunc Joannem invenimus, epist. 85, Robertum et Guillelmum ex urbe Aurelia ortos papæ fuisse scriptores.

Joanne Carnotensi episcopo (98) in præfatam communionem latæ negligentem experti sumus, et mandati apostolici contemptorem. Quære si potes domini papæ litteras ad ipsum, ut, sicut prædictus Carnotensis episcopus excommunicavit auctores communionis (99), ita et ipse in Ecclesia sua excommunicatos denuntiet, et faciat ab omnibus devitari. Pro latore presentium familiari meo et amico nostro, tibi supplico, ut in negotiis suis quantum potueris, eum juves. Valet.

86 EPISTOLA LXVI.

AD ALEXANDRUM III PAPA.

Supplicat ut tueatur canonicos S. Mariæ Blesensis.

Sanctissimo domino et Patri ALEXANDRO summo pontifici, frater STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et perfectam in omnibus obedientiam.

Charitati debitum reddit pensum, qui cum scandalizatis uritur, cum infirmantibus infirmatur. Causa, Pater, movet, et monet exiguitatem nostram, ut fratribus nostris canonicis Sanctæ Mariæ Blesensis (100), in adversitatibus suis compassionis exponamus affectum, miserationis expandamus sinum, opis et operæ brachium extendamus. Et quoniam in hac parte minus sufficientes sumus, ad vestram recurrimus plenitudinem, ut filios nuper orbatos patre ad uberibus consolationis vestræ benevolentia simul ac benefice satiatis. Bonum sui testimonium, his qui eos noverunt, illud reddit collegium, ut et amicus inde gaudeat, et invidus confundatur. Oritur juxta eos, et utinam non contra eos, quædam plantatio singularium seu sæcularium canonicorum (1), quos utrum Pater cœlestis plantaverit, necdum scimus. Placeat oculis benevolentia vestræ, Pater, ut jura regularium non minuunt sæculares, ut filiorum panes non comedant alieni.

87 EPISTOLA LXVII.

AD EUMDEM.

Bogat iterum ut jura tueatur canonicorum regularium

(98) Fuit ille Joannes Salisheriensis, scriptis celebris, qui fato functus est 1182: post cujus obitum hæc epistola fuit conscripta.

(99) Hoc sæculo urbes Gallia cœperunt instituere majores, præpositos et scabinos, qui rerum publicarum administrationem gererent, et hoc cœpisse in præjudicium episcoporum, ad quos dominium etiam temporale civitatum suarum spectabat. Quod quidem fusius videre est de communia Laudunensi ad epistolam 39. Legimus apud Rigordum, Pbilippum Augustum anno 1190, cum in Palæstinam proficisceretur, Parisiis scabinos instituisse: *Civitatem, inquit, Parisiensem quam multum, diligebat, muris et turribus lapideis per ambitum cingi præcepit, quod opus septem viri quibus regimen villæ commiserat, qui scabini vocabantur, de substantia civium, brevi temporis elapso spatio, diligentissime compleverunt.* Remenses litteras ad communionem erigendam a Ludovico Juniore impetrarunt, vacante sede archiepiscopali, anno 1137, quibus obstitit Sanson cum ad hanc sedem pervenisset: Guillelmusque a Campania ejus successor capitulo se communionem ejusmodi erigi non passurum, his verbis: *Deo et presenti capitulo vorimus in verbo Domini, presentis*

Blesensium, quæ a sæcularibus canonicis usurpantur.

Quoties vel pro nostris vel pro alienis negotiis vobis audeo scribere, Pater, timet animus, tremat manus, timor hinc et tremor veniant super me, et ignorantia, nescio, Deus scit, an dubietatis tenebræ contegunt me, ne vel offendam quietum, vel impediam occupatum. Excusabilem oppono charitatem, quæ sic non quærit quæ sua sunt, ut non minoris proprium quæstum æstimet quam alienum. Charissimus in Domino frater noster et communem nobiscum ordinem sub Patris Augustini regula professus, Nicolaus abbas Sanctæ Mariæ Blesensis, inter quotidianas angustias ordinis in Ecclesia sua reformandi, et dilapidatæ ferme usque ad desperationem domus ruinas per ejus industriam renascentes, novi mœroris calicem et inopinatæ tristitiæ gustum haurire compellitur, et ad mortem usque cum tota sibi commissa deproperat Ecclesia, nisi sancta sedes apostolica vivas cœlestis antidoti tanto malo repercussiones opponat. Commutaverat 88 dextera Excelsi, tempore sanctæ memoriæ comitis Theobaldi, in oppido Blesensi, per æternæ recordationis Innocentium papam, lubricos sæcularium canonicorum gressus in regularium disciplinam, et singularitatem illam restrinxerat, ut tanquam apostolorum discipuli de communi viverent in communi. Acutius irruentes et intelligentes astutius pontifices et principes temporis nostri, plantationem, quam nescio utrum Pater cœlestis approbet, inducunt, et clericos hujus modernæ viæ viros corrogant, qui domos et vineolas suas ad informem præbendarum formam conferant, qui quasi altare contra altare erigant, qui sanctis in via Dei gradientibus objiciant et offendiculum in verbo, et laqueum in exemplo. Dissimulari fortassis hæc poterant, et quoquo modo tolerari, nisi ad majora manus extenderent, et in labores aliorum rapaci pariter et voraci violentia

scripti testimonio confirmantes, quod quoad vixerimus, nec communionem, nec alicujus fraternitatis vinculum, nec aliquod juramentum inter prædictos cives fieri permittemus. Belvacenses, diplomata regia ad instituendam inter se communionem impetrarunt anno 1144. Insulenses, teste Buzelino anno 1195 scabinos primum elegerunt, et Tornacenses eodem ferme tempore communionem suam crearunt. Simile quid attentarunt cives Meldenses, quam ob causam excommunicationis vinculo fuerunt constricti.

(100) Abbatia B. Mariæ Blesis ad Ligerim sita, de Burgo medio vulgo dicta, canonicæ regulæ semper subjacuit. In strictiorem autem observantiam restituta est hoc ævo, quæ teste Jacobo de Victriaco cap. 21 *Hist. occidentalis*, maxime in ea vigit.

(1) In Ecclesia enim S. Salvatoris in castello Blesensi, comes Theobaldus fundavit collegium sæcularium canonicorum, ut in ea divina perageret. Cum his controversiam habuerunt canonici regulares B. Mariæ, pro ecclesia S. Carilephi ab ipsis pendente, quæ quidem erat prioratus conventualis canonicorum regularium intra muros ejusdem castelli constitutus, unde dixit: *Oritur juxta eos novella plantatio.* Consule epistolam sequentem.

non intrarent. Novum sibi cœmeterium, novos magistratus scholarum, novas occasiones venandi parochianos alienos sibi concedi postulant, ut quod aliis detraxerint, improbitati suæ gaudeant accessisse. Provideat, Pater, sancta sollicitudo vestra, ne quod beati Patres et decessores vestri pia religione regularibus concesserunt, sibi subreptione aliqua novi, qui superveniunt, extorqueant sæculares.

EPISTOLA LXVIII.

AD JOANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM.

Hortatur ad constantiam in adversis.

Sanctissimo domino et Patri JOANNI Pictaviensi episcopo, spiritum consilii et fortitudinis.

In afflictione vestra (2), Pater, cœlum et terra pariter commoveri debent, clamantes in auribus Domini **89** Sabaoth : *Redde ultionem hostibus tuis, et his qui te oderunt retribue (Deut. xxxii)*. Sed et nos minima portio Ecclesiæ Dei, compassionis vobiscum calicem bibimus et mœroris; in ligno viridi hæc fieri gementes, et timentes in arido deteriora compleri. Nescio, Pater, an completi sunt illi mille anni quibus solvendus erat Satanus; ejus satellites ita solutos videmus, ut ligare incipiant servos Dei. At non deficiet fides Petri, cujus in ecclesia sedetis (3), cujus sollicitudinem pascendi gregem Domini et officio simul et beneficio tenuistis. Absit ut qui confirmare fratres debuit, quasi ad ancillæ vocem iterum negaturus, ad minas tyranni juvenis infirmetur. Absit ut in adversis amittat constantiam, qui in prosperis tenuit æquitatem. Consuevit his attritionibus Ecclesia crescere, et quanto magis ministri mortis in filios vitæ desæviant, eo amplius mater Sion filiam Babylonis miseram subjicere didicit et fugare. Crescat in dies, obsecro, fortuna vestra, et ab uberibus consolationis divinæ non solum lacte quo parvuli egent, sed et solido cibo, pane, qui cor hominis confirmat, longanimitatis et perseverantiæ quotidianum sumatis augmentum.

90 EPISTOLA LXIX.

PETRI S. A. LEGATI AD R. DECANUM ROTHOM.

Monet ut amoveatur sacerdos a monialibus S. Cirici, quod minus caste se gereret.

Petrus divina dignatione Tusculanus episcopus, sedis apostolicæ legatus, dilecto filio R. decano rothomagensi, salutem et sinceram dilectionem.

Relatum est nobis quod quidam Manerius apud Vilercel. cum sacris virginibus degens, turpi et inhonesta conversatione sua gregem Domini corrumpere et maculare intendit. Et quoniam vitam ejus Deo et hominibus credimus displicere, abba-

(2) Persecutionem passus est Joannes episcopus Pictaviensis propter Ecclesiæ suæ jura, quæ acriter tueri conabatur adversus quosdam invasores. Vide epist. 182 Joannis Salisberienensis, ubi de his agitur; asseriturque in altera eum *uisse veneno infectum, non tamen interemptum.*

(3) Ecclesia cathedralis Pictaviensis, divo Petro dicata est.

(4) Abbatia monialium S. Cirici, Gallice Saint Cyr,

A tissa de Sancto Cirico (4) dedimus in mandatis, ut prædictum prodigium a prænominata domo et aliis domibus suis amoveat, nec ad aliquam suarum domorum de cætero regressum habere permittat; ne simplices oves fetidus hircus inficiat et iniquitatis filius sanctuarium Dei sacrilega conversatione profanet. Inde est quod sicut dilectissimo filio et amico nostro, tibi mandamus atque præcipimus, ut auctoritate nostra per dominum archiepiscopum et per sollicitudinem tuam abominabilis ille persecutor virginitatis et hostis, a prædicto collegio sponsarum Christi separetur, et, si opus fuerit, per excommunicationem recedere compellatur.

91 EPISTOLA LXX.

AD GUILLELMUM SENONENSEM ARCHIEP.

Arguit ejusdem sacerdotis vitam minime pudicam.

Reverendissimo domino et Patri GUILLELMO, Senonensi archiepiscopo, STEPHANUS de S. Genovefa salutem.

Vestra, Pater, interest, ea quæ ad honorem Dei et religionis augmentum spectant defendere, et auctoritate vestra turpitudinis et ignominie scandala de domo Domini pro viribus amovere. Inde est quod sanctitati vestræ pro virginibus Christi apud Sanctum Ciricum Deo servientibus inclusis, preces, quas possum, secundum charitatem quæ est in Christo, fundo, ut honestatis et pudicitie ipsarum hostem Manerium non admittatis, nec in aliquo credatis ei, qui per dominum Tusculanum episcopum (5) apostolicæ sedis legatum, propter enormes et intolerabiles suæ turpitudinis excessus, a consortio sanctimonialium remotus est et ejectus. Credat nobis sanctitas vestra, credat abbati Sancti Victoris, credat fratri B. de Vicena, et aliis vicinis religiosi viris, qui nec discretionem vestram circumvenire, nec vobis falsitatem asserere volumus aut debemus. Credite testimonio nostro, qui ex vicinitate loci, de inhonesta conversatione illius sacerdotis Raal esse possumus certiores. Omittat, si placeat, religiosa discretio vestra quæstionem de illo recipiendo a virginibus Christi, qui, si receptus fuerit, immaculatum gregem Domini tanquam hircus fetidus mortaliter **92** inquinabit. Quod si omnino supersedere nolueritis et ex mandato vestro necesse fuerit abbatissam et sorores ejus inclusas, causam cum prædicto monistro Veneris intrare, placeat, obsecro, vobis hanc cognitionem committere domino Parisiensi episcopo, qui per vicinos clericos et laicos plenius poterit rei investigare et quærere veritatem.

in diocesi Carnutensi xv ab urbe Lutetia milliarius distat: hujus fundator exstitit Robertus episcopus Carnutensis anno circiter 1160: quæ prioratum habuit nomine Villoceffum in diocesi Rothomagensi, ubi aliquot moniales debebant.

(5) Is erat Petrus Papiensis, de quo superius ad epistolam 43, et ad quem alia epistola dirigitur. Fit ejus mentio in *Necrologio Sanctæ Genovefæ.*

EPISTOLA LXXI.

AD ROBERTUM PONTINIACENSEM MONACHUM.

Agitat et solvit quæstionem, an liceat novitiis ordinis Grandimontensis habitum Cisterciensem suscipere.

Dilecto Deo et hominibus ROBERTO Pontiniacensi monacho (6), genere simul et conversatione illustri, STEPHANUS de S. Genovefa, consolari pusillanimes, et unanimes in domo Domini cohortari.

Commendabilem, Roberte, sollicitudinem geris, et affectione fraterna novitiorum tuorum ut novam moves quæstionem. Mallem quæsisisses ab alio, qui et peritior esset ad discutendum, et promptior ad solvendum. Mihi, fateor, imperitia silentium imperat, et ab audaci proposito manum revocat Grandimontensium grande nomen (7). Si quæstioni tuæ de conscientia mea respondeam, offendentur; si eos offendero, in communem opinionem peccavi. Hominibus placent, et servi Christi sunt, Bonihomines appellantur. Nam **93** bonitatis illorum testis est et exclusa cupiditas, et inclusa paupertas. Porro ambitio, quæ fere omnes impugnat, et plures expugnat, tam remota est ab eis quam longe est ab hominibus qui nunquam se adepturos Cistercium certi sunt. Cumque terram dederit Deus filiis hominum, ipsi funiculum suum et sortem in cælestibus extendunt, viros evangelicos expriment, nec solliciti sunt quid manducent et bibant, aut quid induant, quoniam a Patre suo, qui in cælis est, pascuntur cum volucris, et cum liliis vestiuntur. **C** Orationes eorum nec balantes greges impediunt, nec mugientia turbant armenta, nec universos familiæ strepitus interrumpunt. Fugerunt sæculum beati, si eos sæculum non sequatur. Et quoniam radix omnium malorum cupiditas inter eos aruit, recessit ambitio, litigandi materia sublata est, solitudo claudit, paupertas premit; humilitas ligat: hi cum disciplinam quæ est in morum ordinata correptione, apprehenderint, profecto nec irascentur eis Dominus, nec peribunt de via justa. Viderint ipsi quid intra domesticos parietes agant et testimonia secretorum intus operum suorum invicem accusantium, aut defendentium ei publicent, cui omne cor patet et quem nullum latet secretum. Nobis ignorare, quibus non licet intrare. Credimus autem quia nec labor eorum sine mercede, nec certamen erit sine victoria, nec exercitium sine fructu, cum inter alios consolationis filios habituri sint et ipsi coronam pro cinere, gaudium pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris. Quæsisisti de fratribus qui exierunt ab eis et ad Cistercienses transitum fecerunt, utrum obligatione voti, quod prius fecerant, reverti debeant ad eos an Pontiniaci

(6) Pontiniacum, Gallice Pontigny, insignis est abbatia ordinis Cisterciensis, fundata in diocesi Antissiodorensi anno 1114 a Theobaldo magno Campaniæ comite, in qua post mortem sepultus est. Celebris fuit B. Thomæ Cantuariensis exsulis hospitio, et S. Edmundi reliquiis.

(7) Ordo Grandimontensium institutus fuit in

A salubrius demorentur. Si priori proposito non præposuissent ultimum, nec ego proponerem ut præferrent. Si stitissent in finibus prioris voti, stare forsitan et ego, nec ad aliud animarem. Nunc vero **94** quia meliora et viciniora saluti quæsierunt et de Silo in Hierusalem ascendentes, transtulerunt tabernaculum suum, quis audeat in eis libertatem Spiritus Domini impedire? Nam revera ubi Spiritus Domini, ibi libertas: *Spiritum*, inquit, *nolite extinguere*. Extinguunt autem quantum in se est, qui ejus operibus contradicunt. Certe Spiritus sanctus columba est, quia in specie columbæ super Dominum, dum baptizaretur, visus est descendisse. Inter alias columbæ proprietates, quas admittit Ecclesia, et mystice repræsentat, columba meliora grana **B** eligit; non spernit bona, quoniam, si meliora non occurrerent, bonis utique vesceretur; bonis tamen meliora, melioribus optima præfert. Imitantur eam qui ex parte ejus sunt. Æmulamini et vos meliora charismata. Beatus enim est non tantum qui judicat inter diem et noctem, sed qui judicat inter omnem diem. Cisterciensium ordinem quasi lucernam supra montem positam quis in Ecclesia Dei maximum et præcipuum culmen non dicat attingere? Evangelium implentes, monasticam regulam, quam supererogavit Benedictus Pater, fidelis Samaritani stabularius, sic observant, ut nec unum ex eo iota præterire videantur. Beata paupertas eorum, quæ licet eos fame premat et frigore, non tamen aut **C** mendicare compellit, aut divitiibus adulari. Suis aut suorum manibus victum exquirunt et vestitum, non veriti sequi Paulum, qui, cum licite posset de Evangelio vivere, ac spiritalia seminans, carnalia metere, maluit tamen manibus suis operari, ne quod offendiculum daret Evangelio Christi. Honorant Dominum de sua, non de aliena substantia et de primitiis frugum, non alterius, sed suarum dant pauperibus: quanquam rectius non sua, sed omnium dixerim, quæ universis secundum gradus ordinatæ charitatis quasi in commune deserviunt. Nec enim buccellam suam comedunt soli et non comedit cum eis **95** pupillus ex eâ; non despicunt prætereuntem et absque operimento pauperem sed benedicunt eis latera pauperum et de **D** velleribus ovium suarum calefaciunt, et eorum quidem lateribus pannos circumdant sicut despicibiles pretio, sic inapplicabiles ornamento. Conqueritur ipsa natura, quæ modico solet esse contenta, quod tegumenta eorum ei non sufficiant in hieme, et officiant in æstate. Ostium eorum viatori patet, nec foris remanet peregrinus. In sudore vultus sui vescuntur pane suo, nec eos lascivire aut rixari faciunt otium et alienus cibus. Tanta in cibo parci-

diocesi Lemovicensi a Stephano dicto de Mureto. Horum vitæ sanctitatem diserte auctor hic extollit, et fusius ipsa describitur a Jacobo de Vitriaco, cap. 49 *Historiæ occidentalis: Est altera*, inquit, *religio seu regularis institutio, quæ de Grandimonte nominatur, quorum caput et originale monasterium in partibus Aquitanie, etc.*

monia, ut duobus tantum pulmētis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus hortus offert. Ipsi pisce tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud eos audiri solet quam videri. Terram disrumpunt voluntarii, et violenti diripiunt cœlum. Si numeres quot ab eis beneficia profluunt in populum, plura conferunt universitati quam universitas ipsis. Parva sunt hæc, et quæ terrenos vel alliciant vel occupent appetitus. In eis nec fecunditati Liæ Rachel invidet, nec Rachel pulchritudinem Lia minuit, sed munit. Non murmurat Martha de silentio Mariæ, et mirum dictu! Maria sedens ad pedes Domini Martham solam ministrare non relinquit. Inter eos iuge gaudium, communis exsultatio, ubi nihil extra disciplinam, nihil contra. Mirantur homines, delectantur his angeli, fugiunt partes adversæ, quoniam sancta illa congregatio terribilis est ut castrorum acies ordinata. Illic nec bobus præfertur aratrum, nec a capite deorsum pendet dominus, nec idiota docet clericum, nec laicus imperat sacerdoti. Ibi majores minoribus, prudentiores præsent inductis, qui et vitæ sanctitate præminent, et intelligentia Scripturarum. In arca illa non est virga sine Moysis tabulis testamenti; quia, qui potestatem habet corripiendi, habet et scientiam corrigendi. **96** Divina officia cum tanta solemnitate et devotione celebrant, ut in eorum concentu voces angelorum sonare putes; psalmis et hymnis et canticis spiritualibus ad laudes Dei invitant homines et angelos imitantur. Laicorum fabulis interesse non delectantur, et tanto remotius sunt ab eis, quanto Christo devotus famulantur. Extra oratorium aut operi manuum dant operam, ut semper eos diabolus inveniat occupatos; aut legendo concipiunt; aut sanctis meditationibus cœlos penetrant, ut in paradiso audiant illa arcana verba quæ non licet homini loqui. Regressi a superis tantam ori suo ponunt custodiam, tantum ostium labiis suis, ut cultum justitiæ silentium, ne articulatis quidem vocibus interrumpant. Non bini aut terni seorsum per angulos claustrii fabulis vacant, qui nec inter se seria serere permittuntur. Tenent memoriter, quoniam in multiloquio non effugient peccatum et quasi naturæ bellum indicentes, modicum illud membrum, quod magna exaltat, non modica disciplina coercent. Attende, quisquis es bonæ indolis adolescens, qui cum Isaac in holocaustum Domino super unum montium offerri desideras, quia tam sancto et cœlis proximo monte isto, montem non invenies grandiosem. Vere mons iste, mons coagulatus, mons pinguis: coagulatus, per unionem spiritus in vinculo pacis; pinguis, per infusionem gratiæ cœlestis. Quis grandis mons grandior isto monte? Nubes penetrat, cœlos attingit, longe inferius montes alios et colles relinquit, de rore cœli desuper et de pinguedine terræ plenam accipit benedictionem. Hic enim a disciplinis regularibus colligatus, impositis tibi lignis Dominicæ crucis, sancti fervoris ac charitatis ardentis igne succenso,

A quid de hostia sua Dominus facturus sit, cum silentio patienter expecta. Quid tibi cum rumoribus, qui, aut de negotiis principum, aut de promotionibus clericorum, aut **97** de vanis opinionibus vulgi dicuntur? Quid tibi cum otiosis verbis, de quibus rationem reddituri sunt homines in die iudicii? Et hæc si in aliquibus claustris frequentantur, tu videris. Viri illi evangelici et angelici, non sunt filii noctis nec tenebrarum, quoniam sic lucet lux eorum coram hominibus, ut videntes opera eorum, glorificent Patrem suum qui in cœlis est. Spectaculum sunt et angelis et hominibus, ut ex eorum manifesta conversatione et angeli congratulationis gaudium et homines sumant imitationis exemplum. In illo sancto collegio de fermento Pharisæorum vel sigulatio vel **B** dissimulatio nihil penitus internisces. Nec enim aut simulare quæ non sunt, aut quæ sunt dissimulare volunt, scientes quod simulatores et callidi provocant iram Dei. Intrat quilibet quaslibet eorum officinas et singulorum officia certis distincta finibus atrectare manibus, oculis curiosis inspicere, æstimare animo, lingua dijudicare potest. Nec enim declinant humanum iudicium, qui solum timent divinum. Veritas angulos non habet, sed anguli sor-des habent. Memento, quisquis es, qui jugum Domini proposuisti portare ab adolescentia tua, quid aliquando, de quibusdam quos noveras, tu et socius tuus scripsistis et dixistis: « Si quis quod ædificaverit, destruere intendit, prævaricatorem se constituit. » **C** Esto similis negotiatori quærenti bonas margaritas. Bonam invenisti margaritam, cui similem non habent vel regum diademata, vel monilia reginarum. Vendidisti omnia quæ habueras et emisti eam; quoniam primo parentes, patriam, redditus ecclesiasticos, divitias et delicias, lubricos adolescentiæ motus, voluptatem pariter et voluntatem reliquisti carnalem. Secundo ab iis quæ proposueras, ad meliora transitum faciens, consummatus in brevi explebis tempora multa. Vide, ne margaritam, quam tanti emisti, porcis conculcandam exponas. **98** Nemo mittens manum suam ad aratrum et aspiciens retro, aptus erit regno Dei. Nunquid, inquires, hoc est retro aspicere, si ad bonum quod proposueram, et propter quod aliud forsitan majus bonum interim oniseram, reditum faciam? Noli mihi credere, sed sancto Patri Gregorio crede; non te fallit ille doctor egregius, qui, sicut fallere noluit, falli non potuit. « Quisquis, inquit, bonum majus subire proposuit, bonum minus illicitum sibi fecit. Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, etc. Qui enim fortiori studio intendit, rectius respicere convincitur, si relictis bonis amplioribus ad minima retorquetur. » Hæc ille successor Petri, columna Ecclesiæ, instrumentum Spiritus sancti. Et tu dubitas, ubi tantus vigilator monet, consulti, docet? Audi quid etiam dicat idem Pater sanctus super Ezechielem: « Sunt nonnulli qui bona quæ noverunt, operantur, atque hæc operantes, meliora deliberant; sed retractantes, me-

lora quæ deliberaverant immutant. Et quidem bona agunt quæ cœperant, sed a melioribus quæ deliberaverant succumbunt. Illi nimirum ante humana iudicia stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione. Si adhuc dubitas, adhuc times; argue te, et statue contra faciem tuam. Manifesta sunt hæc, et minus expositore indigent, quam exsecutore. » Cœpisti cum pennatis animalibus volare sublimius, et ante faciem tuam ambulare, noli reverti, noli aspicere retro. Illa enim sancta animalia non revertentur cum incederent, sed unumquodque eorum ante faciem suam gradiebatur. Et certe oculata erant ante et retro; sed retro, ut quæ transierant despicerent; ante, ut ad ea quæ nondum attigerant pervenirent. Similis erat eis pennatis qui, æque ut ipsa, usque ad tertium cœlum volaverat, Paulus. Unde inquit: *Quæ retro sunt oblitus, in ea quæ stant ante extendens, sequor ad palmam supernæ vocationis (Philip. III).* **99** Ecce oculatum habes Paulum ante et retro; sed ante ut proficiat, retro ne deficiat. Poeta gentilem instruens viatorem, ait: *Nec quot transieris, sed quot tibi, quære, supersint Millia.*

Ergo in anteriora extentus sequere ad palmam supernæ vocationis: *Instruet te Dominus in via hac qua gradieris (Psal. xxxi)*, et profecto *firmabit super te oculos suos (ibid.)*. Sed votum, inquires, feci; votum vovi Deo Jacob. Nunquid non compellor reddere vota mea, quæ distinxerunt labia mea? Et hoc præcipue me terret, quia terribili, et qui aufert spiritum principum votum vovi: si non reddidero quod vovi, timeo ne ille qui aufert spiritum principum, auferat et spiritum meum. Sed quid vovisti? aut animam tuam vovisti, aut aliud. Si aliud, commutationem recipit votum tuum; si argentum, si aurum, si vestem, si quodlibet vovisti simile, commutare maxime potes, si vel melius, vel majus solvas quod vovisti. Sola anima, si eam voveris, commutationem non recipit: *Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua? (Math. xvi.)* Responde, si potes, et cum potueris, dicas: nullam. Animam, inquis, meam vovi, sed in loco certo, sub magistro certo, sub forma vivendi certis institutionibus ordinata, stabilitatem loci, obedientiam prælati, communionem vivendi propter salutem animæ meæ vovi; commutare non licet. Attende, puer timorate, et noli timere ubi non est timor. Votum quod commutationem non recipit, quasi substantialiter est et principaleovere animam suam Deo. Cætera, sicut est locus, prælatus, habitus, forma vivendi, tanquam accessoria sunt, sed ab hominibus voventibus apponuntur, non quia sine his salvari non possit anima quæ vovetur, sed quia per hoc expeditior sit ad salutem viam. Quid si locus destruat, si ab his qui inhabitant vel penitus deseratur, vel transferatur? **100** Nunquid non alibi salvari potes? Si prælatus moriatur, si recedat, si nolit præesse, quid facturus es? Peribis, quia non

præest cui subesse debueras si habitus immutetur, et institutiones aliam formam receperint; si priores non observaveris, eris reus voti quod feceras. Vides quoniam hæc omnia accessoria sunt, et commutationem recipere possunt; sola voti substantia, scilicet anima, commutationem non recipit: hic non habet locum dispensatio, quia non invenitur recompensatio. Eleemosyna, jejuniū, vigiliæ, peregrinatio, magna bona sunt inter filios hominum. Si quis horum aliquid voverit, commendabile, sed commutabile votum fecit: pro jejuniō eleemosynam, pro peregrinatione conversionem, pro vigiliis jejuniū aut lectionem solvere tibi licet. Unum duntaxat attende, ut si majus voveris, minus non solvas; si minus pro majori commutaveris, acceptum erit acceptori. Propheta dicit: *Maledictus qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat Domino debilem (Malach. i)*. Quid, si debilem voverit, et fortiorem offerat? Audacter dico quia, qui post votum taliter immolat, nec transgressor est, nec dolosus; et ideo nec maledictus. Vovisti prius hostiam, non dico debilem, sed fortiori minus fortem. Ecce nunc pro mediocri quam voveras, maximam et fortissimam immolasti. Ovem vovisti, reddidisti bovem; securus esto quia liberatus es. Benedicta adolescentia tua a Domino, quæ manum suam misit ad fortia, quæ: sic accinxit fortitudine lumbos tuos, et roboravit brachium tuum. Lætare, juvenis, in adolescentia tua; beatus, quoniam ab ea jugum Domini portare cœpisti, sedens amodo solitarius, et tacens, et levans te super te. Hæc commutatio voti, commutatio est dexteræ Excelsi. Certo qui pœnitentialem canonem didicerunt, frequentes votorum commutationes circa pœnitentes suos fieri permittunt. Novi ego sacerdotem, qui cum a quadam **101** nobili muliere secundum sæculum consuleretur, quia votum fecisset, quod solvere non poterat, quid ei factu opus esset, et si quo modo id commutare posset, commutationem idoneam permisisset. Voverat enim mulier illa, nescio an propter dolorem dentium, aut ob aliam causam, sese deinceps in ecclesia sputum non emissuram. « Non possum, inquit, observare quæ vovi. Vade, inquit, et spue in Ecclesia quando tibi necesse est, sed in ea de cætero ne loquaris. Nam spueri quidem non est peccatum, sed in multiloquio non deest peccatum. (Prov. x). » Sana voti commutatio, quæ voventem liberavit, Deum placabilem reddidit. Sed quid, inquis, faciam de obedientia quam prælato promisi? Si prædicta non sufficiunt, accipe et hoc. Parochiales presbyteri obedientiam quam promittunt, debent episcopis suis, et sacramentaliter alligati sunt Ecclesiis quas regunt, tanquam uxoribus propriis. Lege autem communi canonum, sine licentia episcoporum suorum, quibus obedientes esse debent, nec ipsi recedere, nec alii recipere eos debent; lege autem privata, quæ instinctu Spiritus sancti in corde scribitur, si ad monasterium vel canonicam regularem transierint, tales etiam contra-

dicentibus episcopis recipi possunt. Ait enim Urbanus papa : *Si quis in Ecclesia sua sub episcopo populum retinet, si afflatus Spiritu sancto, in aliquo monasterio vel regulari canonica salvare se voluerit, episcopo suo contradicente, eat liber auctoritate nostra. Justo enim non est lex posita. Sed ubi Spiritus Domini, ibi libertas; et si Spiritu ducimini, non estis sub lege (II Cor. III). Ecce quoniam nec obedientia episcopo promissa, neque Ecclesia commissa presbytero, ad frugem melioris vitæ transire volentem poterunt impedire. Forte objicies, et dices de clericis et presbyteris sæculariter viventibus ista dici; de religiosis autem et in communi viventibus sæcæ esse. Certe sacræ virgines in monasterio **102** degentes religiosæ sunt, de his tamen in concilio Triburiensi (8) sic statutum est : *Virgines sacræ si pro lucro animæ suæ, et propter districtiorem vitam ad aliud monasterium pergere disposuerint, et ibidem commanere decreverint, synodus concedit; si vero fuga disciplinæ aliud quæsierint, ad locum redire cogentur. Ecce in fine capituli causa exprimitur : Quia qui de monasterio ad monasterium transierit, redire cogendus est, fuga scilicet disciplinæ. Tu videris utrum pro lucro animæ tuæ, et propter districtiorem vitam transitum istum feceris, an fuga disciplinæ; sed, teste conscientia tua, fugisti disciplinam, ut apprehenderes disciplinam. Et quoniam pro lucro animæ tuæ, et propter districtiorem vitam saltum cælo proximum fecisti, age quod agis, operare quod operaris. Quod autem de virginibus sacris dictum est, consequenter et de monachis intelligendum esse asserit magnus ille canonum interpretes Gratianus. Sed aliter dices de canonicis regularibus observari. Nam et Eduense concilium (9), et idem Urbanus papa (10), cujus supra mentio facta est, id affirmare videntur. Sic enim in concilio Eduensi legitur : *Nullus abbas, vel monachus canonicos regulares a proposito professionis canonicæ revocare, atque ad monasticum habitum suscipere audeat, ut monachi fiant, quandiu ordinis sui Ecclesiam invenire queant, in qua canonica vivendo Deo servire, et animam suam salvare possint. Quod si temerario ausu id agere tentaverint, anathematis vinculo obligentur. Idem Urbanus papa:***

(8) Celebratum fuit hoc concilium Triburæ in Germania ad Moguntiam an. 895 sub Formoso papa, in quo actum est de ecclesiastica disciplina reformanda. Can. autem 26 hæc habentur : *Si quis monachus pro lucro animæ suæ vel animarum a suo monasterio exire, et in aliud proposuerit intrare, consentientibus episcopo, abbate et fratribus, consentimus et concordamus, quia id fecisse multos sanctos legimus. Si vero fuga regularis disciplinæ elapsus propositum sanctitatis calcaverit, omnimodis coercendus. Hic adverte in textu concilii nominati monachos, in epistola autem ista moniales.*

(9) Duo concilia habita olim in urbe Ædua seu Augustodunensi in Burgundia legimus; primum scilicet sub Adeolato summo pontifice anno 670, sancto Leodegario ejusdem urbis præsule; alterum vero congregatum anno 1055, Aganone hujus civitatis cathedram tenente, de quo Ilugo monachus

*Mandamus et universaliter Interdicimus, ne quis canonicus regulariter professus, nisi, quod absit! publice lapsus fuerit, monachus efficiatur. Quod si decreto nostro contraire præsumens agere tentaverit, ad ordinem canonicum præcipimus ut redeat, et deinceps monachalem cucullam deferat, et ultimus in choro sedeat. Item : Statuimus ne professionis canonicæ quispiam, postquam **103** Dei vice super caput sibi hominem imposuit, alicujus levitatis instinctu, vel districtioris religionis obtentu, ex eodem claustrum audeat sine Patris totius congregationis permissione recedere. Discedentes vero nullus abbatum vel episcoporum et nullus monachorum sine communi litterarum cautione suscipiat. Ad hæc, impetrata venia, salva reverentia majorum et gratia, respondemus : Quid canonicis regularibus et Grandimonensibus eremitis? Ipsi certe nec canonici appellantur, nec canonici volunt appellari; et quomodo cum eis participabunt re, quibus participari dedignantur et nomine? Nec eos canonicos esse crediderim, quorum et plures numero, et prælatione majores, non clerici, sed laici; non literati, sed sine litteris existunt, nisi forte quis dicat clericos eorum esse canonicos, laicos autem eremitas. Quod si ita est, invenimus ordinem aut cum Jano bicipitem, aut cum Centauro biforem. Si ab eis quæsieris cujus ordinis sunt, respondent : Peccatores sumus; si ab aliis, Bonos homines esse dicunt. Nam et in provincia illa unde originem habent, ubi est caput et sedes eorum, cellulæ ipsorum bonohominæ appellantur. Sed et canonicos regulares nostri temporis sub Regula beati Augustini Christo deservire scimus, et sub ea in domo Domini unius moris habitare. Ipsi autem non Augustinum, sed quemdam, ut dicunt, bonum hominem Stephanum de Mureto magistrum suum profitentur. Libellus etiam qui eorum constitutiones continet, non Regula appellatur ab eis, sed Vita. Inde est quod, sicut a Regula quam observant canonici nostri, dicuntur regulares; sic etiam ipsi necesse est a vita quam profitentur, dicantur clerici seu laici vitales. Urbanus papa de regulariter professis, id est de his qui sub Regula B. Augustini militant Deo, sic ait : Nam et abbati Sancti Rufi (11), qui procul dubio*

in Vita S. Hugonis Cluniacensis hæc scribit : *Dux Burgundiæ Robertus Aganone Æduorum episcopus viva infestatione gravabat, eapropter Gaufridus Lugdunensis, Hugo Bisuntinensis, Aycardus Cabilonensis, et Drogo Matisconensis Æduam conveniunt, etc. Existimo autem hunc canonem a secundo potius manasse quam a primo, cujus ævo nondum mentio canonicæ regularis habebatur. Injuria tamen temporum deperdita fuerunt acta et canones ejusdem secundi concilii Æduensis, cujus tantum meministi præfatus Ilugo.*

(10) Scilicet Urbanus II, cujus canones hic citati referuntur apud Gratianum in decreto, part. II, quæst. 35, causa 19.

(11) Monasterium S. Rufi fundatum fuit primo juxta Avenionem circa annum 1000 per quatuor canonicos regulares ecclesiæ cathedralis ejusdem urbis, qui, cæteris vitam communem et regularem

Regulam beati Augustini sequuntur, **104** et canonicis regularibus et consimilibus privilegium hoc indulget. Credimus quia necdum tradita erat a domino Stephano de Mureto Regula istorum; aut, si tradita erat, sanctæ Romanæ Ecclesiæ incognita erat. Et quomodo poterat summus pontifex privilegium dare his qui necdum erant, vel in notitiam suam nondum venerant? Quamquam ipsi canonici regulares si hodie ad celsitudinem Cisterciensis ordinis ascendere vellent, decretis illis Urbani papæ non possent forsitan revocari. Certe ego indignus canonicis regularibus præsum, et cum a domino papa, non multum temporis transiit, privilegium quærem, ut canonicos nostros nobis invitis nullus retinere auderet, addidit in privilegio, *ubi causa districtioris vitæ ad arctiorem ordinem transierint*. Ecce ne longe exempla petantur, videtur quia privilegium Urbani restringitur privilegio Alexandri. Vere si aliquis nostrorum ad Cistercienses transire vellet, ante transitum dissuaderem, post transitum non revocarem. Nollem Spiritui sancto resistere, nollem Spiritum extinguere, nollem libertatem Spiritus impedire. Quid peccati bellator fortis? Si non ut in plano pugnares, collem ascendisti ut hostem melius ferires. Non transfuga dicendus es, miles Christi, quia ad hostes non fugisti; nec desertor militiæ, quoniam a signis non recessisti. Possunt hæc tibi sufficere, nec est unde propter votum dubitare debeas aut timere. Sed adhuc obmurmur cogitatio tua dicens: *Revertar in domum meam unde exivi (Matth. xii) : proposui enim et dixi : Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo quoniam elegi eam (Psal. cxxxii)*. Timeo, frater, quia ne, sicut serpens decepit Evam astutia sua, ita corrumpantur sensus tui, et excidant a simplicitate, quæ est in Christo Jesu. Transfiguratur se nonnunquam Satanas in angelum lucis, et vesicam pro lanternâ (12) simplicioribus vendit. Blanditur tibi memoria prævæ quietis, **105** loquendi licentia locis et horis indulta, somnus prolixior, vestis mollior, cibus delicatior. Adolescentiam tuam revocare contendunt plura tibi fercula, pocula plura, quæ nonnunquam citra esuriam sitimque capiuntur, et ultra. Ibi fomenta pellium rigorem frigoris expellunt, lini aut canabis occulta blandities lanam temperat superjectam, ibi salutationes principum, visitationes regum, occursum populorum, dona omnium. Ibi dicitur aquiloni : Da; et austro : Noli prohibere : eis conferunt, afferunt, offerunt, inferunt omnes, quique terrigenæ et filii hominum si-

abjicere volentibus, non consentientes, petierunt sibi donari capellam juxta Avenionem divo Rufo sacram, ut ibi patrias leges et regularia instituta servarent. Qui quidem virtutis suæ odore plurimos ad se allicientes, brevi in tantum excreverunt, ut in vicinis provinciis ad ordinem canonicum instaurandum propagandumque colonia emiserint. Unde origo et caput congregationis clarissimæ hæc abbatia effecta est. Sed, cum postea Albigenisium hæreticorum furore et impietate funditus

mul in unum dives et pauper. Hoc solemne theatrum forsitan erigit tibi cogitatio tua; et quoties hæc recogitas, reliquæ cogitationis tuæ diem festum agunt tibi. Delicatæ tibi sunt et teneræ juveniles manus, et laborem refugiunt; vigiliæ prolixiores, et nocturna synaxis in lucem usque producta matulinum soporem non admittunt. Rusticanus cibus et sale tantum conditus nobile adolescentis palatum offendunt, et ad singulas oblationes nauseam movent. Regulare silentium prurientem incitat linguam, et ad quemlibet sonum patulas aures inquietat aviditas audiendi. Obsecro, filii, per medicinam vulnerum nostrorum pendentem in cruce Jesum Christum, non te moveant ista, non te turbent; vana sunt hæc, et quæ primo quidem assultu currentem impediunt, sed ad solum crucis signaculum et invocationem Domini Jesu citius evanescent. Et quoniam major, ut audivi, conflictus est tibi contra voti memoriam, quasi fidem primam irritam feceris, constanter responde : *Non veni votum solvere, sed adimplere (Matth. v)*. Coegit me, Roberte charissime, latum Domini mandatum, longam latamque formare epistolam; et cum tibi scribere incepissem, raptus novitiorum tuorum charitate et timore reditus ipsorum, stylum verti, æstimans, si eos directo vel arguerem vel monerem, fidele **106** propositum meum in eis facilius obtinerem. Gratus enim metui agricola, quod manu propria serit, quam quod aliena. Interim tu, charissime, circa novitios tuos sollicitus esto; per te et per alios doctores exhortare; mone, argue, increpa, obsecra, quoniam plantæ de loco ad locum translatae facillime arcescunt, nisi sæpius irrigentur. Deus autem meus impleat omne desiderium meum tuumque, secundum divitias gloriæ suæ, in Christo Jesu Domino nostro. Amen.

107 EPISTOLA LXXII.

AD PETRUM A. S. LEGATUM.

Agit de sisdem novitiis Grandimontensibus.

Benevolo et benefico domino suo et Patri PETRO Tusculano episcopo, apostolicæ sedis legato, salutem et cum omni devotione plenam obedientiam.

Risum movet intuentibus, si accesserit ovis ad capram (13), ut ex ea sibi lanam assumat. Ita, Pater, accidit. Placuit vobis aliquid a me petere quo plenius abundatis; feci quod potui, ne si nihil fecissem, indevotus existerem et ingratus. Misi vobis epistolam *novitiis 108 Pontiniacensibus*. nuper scriptam. Quæsierat vobis frater Robertus de Ga-

diruta fuisset, canonici S. Rufi alio migrantes, ad urbem Valentiam confugerunt, ubi novum monasterium exstruxere sub pristino nomine S. Rufi.

(12) Tritum ac vulgare proverbium quod nondum obsolevit.

(13) Tritum et vulgare fuit apud illius ævi scriptores hoc adagium, quo significarent divitem et locupletem ab egenti aliquid mutuo petere. Sic D. Bernard, in quadam epist. quæ est 87 ad Ogerum, ait : *Lanam quarit ovis a capra.*

lardon (14), me præsentem, quid novitibus illis faciendum erat, qui timore prioris voti tentabantur ad reditum. Mihi tunc injunxisti sarcinam respondendi. Memores beneficiorum vestrorum quotidianas pro vobis Deo precum hostias immolamus. Angelus Domini bonus comitetur iter vestrum.

EPISTOLA LXXIII.

AD RAIMUNDUM PRIOREM S. GENOVEFÆ.

Narrat varia pericula quæ subit.

Charissimo suo RAIMUNDO priori S. Genovefæ (15), S. TEPHRANUS abbas, salutem.

Leviorem et minus formidabilem facit susceptum la borem timor periculi gravioris : et tamen in timere debeo, cum et peregrinatio sit longa, et periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex Coterellis (16), Basculis, Arragonibus (17), via suspecta, magis sit lethalis quam læta. Sequor Alba-

(14) Ex nobili familia dominorum de Galardon in agro Carnutensi, quorum castelli ruinæ adhuc spectantur eminus.

(15) Prioris officio functus est Raymundus in monasterio S. Genovefæ, dum illud regebat Stephanus albus. Inde vero translatus est ad monasterium Sancti Joannis Snessionensis, ut dicens inferius, in eoque abbatis dignitate potitus est. Ad eumdem scribit epist. 404 et 413.

(16) Divus Antoninus, tom II, tit 17, f. 17, de his ait : Anno 1183, in provincia Bituricensi septem millia Coterellorum et amplius interfecti sunt ab illius terra incolis, in unum contra inimicos Dei confederatis. Isti enim terram regis vastando prædæ ducebant, homines captos secum vilissime trahebant, sacerdotes autem et viros religiosos captos secum ducentes, et in ipsis tormentis irrisorie dicentes : « Cantores, cantate, cantate, » confestim ipsis alapas dabant, et grossis virgis eos cadebant, ex quibus quidam sic flagellati, beatas animas Deo reddiderunt ; alii longa carceris custodia semimortui, data pro redemptione pecunia ad propria redierunt. Denique, peccatis hominum exigentibus, iidem Coterelli ecclesias spoliabant, et corpus Domini de vasis aureis et argenteis, in quibus pro necessitate infirmorum reservabantur, extrahentes, et proh dolor ! in terram viliter projicientes, pedibus conculcabant ; calices vero secum irreverenter portabant, et malleis et lapidibus confringentes distrahebant, de corporalibus vero concubinae eorum pepla capitibus suis componebant. Guillelmus vero Armoricus De gestis Philippi Augusti, anno 1183, ait : Eodem anno interfecti sunt in pago Bituricensi Coterelli, qui vulgo dicuntur Raptarii, uno solo die septem millia, qui invaserant fines regni, nemini parentes, aut propter ætatem aut propter sexum, vel religionem, aut propter sacrum locum, qui omnes occiderent, aut diversis tormentis ad redimendam eis pecuniam pro redemptione sua compellerent : quo audito, a rege misso exercitu, in adjutorium ad dominum illius provinciam, omnes a summo usque ad minimum trucidati sunt. Errores autem Coterellorum hæreticorum erant quod dicebant, primo B. Mariam virginem fuisse angelum ; secundo, corpus Christi non esse gloriosum in cælo ; tertio, animas sanctorum ante diem iudicii in gloria non futuras.

(17) Basculi et Valdenses hæretici errorem et nomen suum acceperunt a Valdone quodam cive Lugdunensi, viro divite, qui debebat anno circiter 1170. Hic facultatibus suis in egenos distributis, pallio paupertatis errores suos contegebat. De Valdensibus ait Petrus monachus Vallis Sernaii in sua

num episcopum (18) per montes et valles, per vastas solitudines, per prædonum rabiem, et mortis imaginem, per incendia villarum, et ruinas domorum, ubi nihil tutum, nihil quietum, nihil quod non minetur saluti, et non insidietur vitæ. Inter hæc supplicare supplico cum dilectis fratribus nostris Deo et beatæ Virgini, ut si Ecclesiæ suæ utilis futurus sum, incolumem me reducat. Ultra Tolosam prope Hispanos hominem illum (19) inveniam sicut dicunt. Si quid inter vos circa exteriora negotia natum fuerit quæstionis, propositum ad B. olim præpositum referte, cui dominus Robertus (20) ex parte domini regis injunxit, ut quidquid in negotiis vestris postulaveritis, ope et opera ejus fiat vobis. Quare ad dominum legatum vado, nescitis ; alia causa est quam ea quam mandaveram vobis : de illa tamen omnino silete, ne aliquis in contrarium interpretetur.

Albigensium historia, quod cum sandalia more apostolorum portarent, solitos dicere, quemlibet ipsorum in necessitate, dummodo haberent sandalia, absque ordinibus ab episcopo susceptis, posse conficere corpus Christi. Multa ejusmodi ipsorum commenta narrat Gualterus in sua *Chronologia*. Damna sunt in concilio Lateranensi III, cap. 27, his verbis : *Quia in Gasconia Albigensis et partibus Tolosanæ et aliis locis, ita hæreticorum, quos alii Catharos, alii Pavinos, alii Publicanos, alii aliis nominibus vocant, valuit damnata perversitas, ut jam non in occulto, sicut aliqui, nequitiam suam exercent, sed suum errorem publice manifestent, et ad suum consensum simplices attrahunt et infirmos : eos et defensores eorum et receptores anathemati decernimus subjacere.* Post pauca subiungit : *De Brabantibus et Aragonensibus, Navarriis, Basculis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec ecclesiis nec monasteriis deserant, etc.* Vocati sunt autem ejusmodi hæretici Aragonæ, Navarrii, Basculi, Albigenses, quod ex Aragonia, Navarra, Vasconia et territorio Albigensi prodierint.

(18) Episcopus ille cardinalis Albanus fuit Galterus decessor Henrici abbatis Claravallensis : qui quidem, cum ad hæreses, quæ per Tolosanæ partes grassabantur, profligandas, una cum Stephano abbate S. Genovefæ et aliis venisset, a Rogero de Bediers comite S. Ægidii, eorum fautore, captus, in carcerem trusus est. De his hæc scripsit Petrus S. Chrysogoni presbyter cardinalis legatus, in epistola apud Rogerium Hoveden anno 1188 : *Cum itaque prædicti Raymundus et Bernardus atque alii venerabili fratri nostro Reginaldo Baythoniensi episcopo et nobilibus viris, viccomiti de Turena et Raymundo de Castro-Novo, qui de consilio nostro in terram Rogeri de Bediers pro liberatione venerabilis fratris nostri Albanensis episcopi venerant, occurrissent, etc.*

(19) Rogerium comitem S. Ægidii, quem quærebatur Galterus cum suis sequacibus, ut ipse recitat his verbis : *Ingredientibus ergo nobis una cum dicto Barthoriensi episcopo illam regionem perditissimam, quæ velut totius sentina malitiæ totam in se colluvionem hæresis illuc defluentis excepit, prædictus Rogerius in ultimos et inaccessibiles terre suæ fines male desperatus ; odorat enim lucem veritatis auctor malitiæ, nec sustinere poterat nostræ collocationis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum.*

(20) Arbitror esse Robertum Clementem regni ministrum, de quo alibi facit mentionem.

110-111 EPISTOLA LXXIV.

AD EPISCOPUM ET DECANUM BAJOCENSEM.

Agit de quodam negotio archiepiscopi Turonensis (21) cum episcopo Dolensi, de quo superius.

Reverendo Patri et domino Bajocensi episcopo et decano, frater STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et dilectionem.

Risum movet intentibus si accesserit ovis ad capram ut inde sibi lanam assumat. Sub hoc vulgari proverbio consulistis hominem et peritia modicum, et auctoritate non magnum. Sed quoniam, ut Hylam Herculi, non æquis passibus incedentem, socium me vobis in negotio Turonensi et Dolensi dominus papa conjunxit, dicam quæ sentio, et his consentiam quæ dicatis, ne forte alterutra partium de nobis juste conqueri possit. Loco et tempore condicto debemus, ut æstimo, convenire, et utrum in negotio procedendum sit vel cedendum, communi simul consilio conferre. Valet.

112 EPISTOLA LXXV.

AD JOANNEM A. S. LEGATUM.

Gratulatur de ejus translatione ad Narbonensem Ecclesiam.

Reverendo domino et Patri JOANNI Pictaviensi episcopo, apostolicæ sedis legato, frater STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et cum sincera devotione fidele obsequium.

Jucundum mihi theatrum proponit recordatio vestra, cujus et reficiat spectaculo, et afficiat blandimento. Concertant in idem caput diversarum provinciarum pontificales insulæ (22), et dum Pictaviensi cathedræ sacerdotem suum Narbonensem conatur eripere, religioso saltu præambula Narbonensem electum prima sedes Galliarum sibi vindicat Lugdunensis (23). Admirabilis et amabilis est ecclesiarum ludus iste, ubi superior inferiorem spoliat, et æmulatione sancta, voluntate pares apparent, quæ sunt impares dignitate. Absit! Pater, a mansuetudine vestra, ut ad Gothorum barbariem, ad levitatem Wasconum, ad crudeles et efferos mores Septimanæ declinetis, ubi supra fidem infidelitas, supra famam fames, dolus et dolor plusquam valeat æstimari. Vidi nuper in transitu, cum dominus rex Tolosam me mitteret (24), frequentem et ferventem in illa terra terribilem mortis imaginem, semirutos ecclesiarum muros, ambusta sacrorum ædificiorum loca, fundamenta effossa, et ubi fuerant habitacula hominum inculta domicilia bestiarum.

(21) Negotium illud, quod papa episcopo, ac decanis Bajocensibus, nec non Stephano abbati S. Genovefæ examinandum commiserat, erat de erectione episcopatus Dolensis in archiepiscopatum: quod quidem Turonensis archiepiscopus totis viribus impediabat.

(22) Joannes episcopus Pictaviensis electus est in archiepiscopum Narbonensem, deinde in primum Lugdunensem, de quo hæc leguntur: Anno 1181, in archiepiscopum Narbonensem electus est Joannes Pictaviensis; qui, cum Romam pergeret ut a summo pontifice Lucio confirmaretur, ab eodem factus est archiepiscopus et primas Lugdunensis, et ob ejus

A Contremui, fateor, et expavi, cum ad ea loca vos invitari audirem **113** in quibus etsi contingeret vos præesse, facile esset non prodesse. Audito tandem quod Rodanusia Sidonii (25) vos vocaret, gavisus sum gaudio magno, et primatem nostrum in gloria videre desidero, quem prius affectione Patrem, liberalitate benevolam simul et beneficium sum expertus. Nepoti vestro archidiacono bonæ indolis adolescenti, sicut mihi mandavistis, paratus sum et consilio et auxilio providere.

114 EPISTOLA LXXVI.

AD GODEFRIDUM ABBATEM S. SATYRI.

Rogat ut amico suo præsto sit.

Venerabili Patri et domino GODEFRIDO abbati S. Satyri.

B Acceptum debet esse testimonium, quod profertur de conscientia bona, et fide non ficta. Is est thesaurus, de quo nova profert et vetera quisquis scriba doctus esse voluerit in regno cælorum. Ex eo bonæ vobis opinionis juvenem filium vestrum Th. commendamus, qui, etsi ad tempus a Patre recesserit, non tamen aut pavit porcos, aut ventrem eorum siliquis sub aliquo civium satiavit. Egressus a Jerusalem non descendit in Jericho, sed in Silo figens tabernaculum suum, aut operi manuum operam dedit, aut honestis studiis occupavit animum, quibus decet adoptionis filios edoceri. Demoratus apud nos non minus honorifice quam honeste conscientiam servavit et famam; in altero, sibi providus: in altero, proximo non molestus. Devotas vobis et fratribus vestris pro eo preces fundimus, ut, sicut Patrem decet et filio expedit, benevole simul ac benefice suscipiatis revertentem, et ei non tam patris verbera quam matris ubera porrigatis.

115 EPISTOLA LXXVII.

AD FRATRES S. EVURTII AUREL.

Repetit annuam pensionem quæ ei concessa fuerit.

Charissimis amicis et fratribus B. priori et S. collegio B. Evurtii Aurelianensis, frater STEPHANUS de Sancta Genovefa, idem operum et verborum.

D Odiosum mihi est odisse quos amaveram. Hujus culpæ simulacrum ne vel ad horam adorem, rogo Filium Dei, qui filios hominum, ut se invicem diligant, verbo docuit et exemplo. Sed ecce cogor indicere invitus bellum visceribus meis, et quasi oculorum meorum orbibus injicere digitos effosores. Si enim pulsatus tacuero, si non ingemero

eximiam eruditionem, ab eodem in regno Franciæ creatus est apostolicæ sedis legatus.

(23) Eodem titulo insignitur ecclesia Lugdunensis in moneta Ludovici Pii et Caroli Calvi, cujus typus exstat in cimeliario Sangenovæ.

(24) Consule epistolam 73.

(25) Id est urbs Lugdunum, quam Solius Sidonius Apollinaris, epistola 5, vocat Rhodanusiam, quod ad Rhodanum sita sit. Egresso mihi, inquit, Rhodanusiam nostræ mænibus, publicus cursus usui fuit, utpote sacris apicibus accito. At Irenæus religionem ipsam tractumque circa Rhodanum ῥοδανωσίαν appellavit.

lesus, si maximas injurias minimo quæstu compensensem, patientiam exhibui, sed non pacem. Æquo animo, fratres, accipite; si postulo quod est æquum, obscuro per Ecclesiam vestram, communis matris nostræ, quæ nos lactaverunt, ubera, per gloriosam confessoris Evurtii memoriam, per fidem quam et verbis et operibus vestris inesse decet, ut concessionem vestram in capitulo vestro mihi a vobis factam, verbo, scripto, et excommunicationis vinculo subnixam, et conservetis fideliter, et feliciter consummetis. Quid in promissione vestra tam sollemniter et terribiliter mihi facta debeatis agere, sic consulti conscientiam vestram et famam, ut et conscientiam consulatis et famam. Malle interim secretius inter nos agi verbum, et quod mihi debetur sine scandalo recipere, quam in publico coram tribunalibus legatorum et præsulum repetere. Et ne forte dicat aliquis, **116** me vel nondum repetiisse, vel vos debitum non negasse, per præsentium latorem mittite mihi portionem proventuum terræ de Godrevilla (26), quæ ex promissione vestra me contingit, aut per eundem nuntium quid inde facturi estis, certo significate responso. Mitto vobis rescriptum constitutionis vestræ, concessionem, conscriptionem, consignationem, excommunicationem, per vos in capitulo vestro confirmatæ, ut si fidem quam aliquis nostrum, quod absit! servare noluerit, charta muta arguat eum, et statuat contra faciem suam. Vale.

EPISTOLA LXXVIII.

AD ABBATEM CAROLILOCI.

Ab ipso petit arietes pro grege suo.

Venerabili Patri et dom. abbati Caroliloci (27), STEPHANUS abbas de Sancta Genovefæ, salutem et dilectionem.

Risum movet intuentibus, si accedat ovis ad capram; ut ab ea sibi lanam assumat. Capella id postulante, lanigeri gregis erit gloria, si exaudieris mendicantem. Sub hac forma, verbum humile, rogo, porrigens vobis, ut de secundis ovium vestrarum caulis tres aut quatuor arietes nobis commo-dari postulo vel donari. Imminet tempus ascendendi, et balantes ovium voces rude matrimonium in proximo sibi coaptare **117** festinant. Absens scribere malui, quod præsens timui postulare. Scio

(26) Godrevilla est parochia diocesis Aurelianaensis, vulgo *Gondreville*, ubi abbatia S. Evurtii terras et prædia possidet, ex quarum proventu capitulum hujus monasterii constituerat Stephano annuam pensionem, in suæ gratitudinis monumentum, cum ad ecclesiam S. Genovefæ Parisiensis regendam vocatus est.

(27) Carolilocus, vel Carlilocus, vulgo *Charly*, insignis est abbatia ordinis Cisterciensis in diocesi Silvanectensi, juxta quam sita est villa et terra de Borreto, vulgo *Borrest*, dominio temporali Sanctæ Genovefæ addicta. Hanc terram suis sumptibus colebat Stephanus tunc abbas, numerosissimumque ibi gregem ovium aiebat, pro quibus arietes quæ-rehana præfata Caroliloci abbate.

(28) Londonum, vulgo *Lunden*, civitas Daniæ spectatissima, archiepiscopali sede ac primatiali totius regni dignitate nobilis, cujus præsul vocatur

A enim quia, si repulsam patiat incassum, non rubet; si non exaudiat epistola, verecundiam non incurrit. Si de retributione cogitatis, nos et nostra vobis offerimus; et cum in simili casu respondere sufficientes non simus, in aliis per Dei gratiam poterimus compensare. Cumalabitur beneficium, si et dator hilaris, et lana mollis, et fortes fuerint ascensores.

EPISTOLA LXXIX.

AD A. LONDENSEM ARCHIEP.

Certum facit Petrum nepotem ejus apud S. Genovefæ professionem canonicam emisisse.

Venerabili domino et Patri A., Londensi archiepiscopo (28).

Placet pariter holocaustum, et placat quod offertur B de conscientia bona et fide non ficta. Id in qualibet ætate, conditione et sexu Deus non respuit, qui in juvenibus matutinum sacrificium approbat, et in senibus vespertinum. Circa hunc offerendū ritum sollicitus, et sedulus bonæ indolis adolescens Petrus vester, et amodo noster, super montem virginis Genovefæ vinculis obedientiæ colligatus, quid de se placabili hostia Dominus facturus sit, patienter expectat. Arcius et, ut credimus, altius propositum (29) aggressus **118** fuerat. Sed, ne labor insolitus, et rigor austerus teneram ætatem reverberaret et dejiceret, satius est ei salvari in Segor quam periclitari in Excelso sine sui ac suorum ignominia. Licite simul et libere divertit ab oneribus dorsum suum, et ne manus ejus circa C hortos et agros in cophino deservirent, lectioni sæpius vacaturus, factus est nobiscum clericus, ut Clericis conformetur. Gaudeat super eo sancta paternitas vestra, et parentes ejus in Domino conso-lentur, quoniam in Ecclesia Dei ex tali flore fructus uberes expectamus. Ego autem et fratres nostri, quidquid instructionis, dilectionis et doctrinæ poterimus, parati sumus ei impendere, materna sæpius ubera quam paterna verbera por-recturi.

EPISTOLA LXXX.

AD EUNDEM.

Petrum nepotem infirmum (30) ad natale solum censet remittendum, ut melius habeat.

Hilarem sui præbet opinionem adolescens, cujus

D a Saxone grammatico, hujus gentis historico elegantissimo, pontifex Maximus. Ille autem ad quem dirigitur hæc epistola, erat Absalon vir eximius, et apud auctores laudatissimus.

(29) Per hæc verba innuit Petrum hunc ordinem S. Benedicti vel Cisterciensem fuisse ingressum: cujus rigorem ferre non potuit, ideo ad canonicos S. Genovefæ migravit.

(30) Erat nepos Absalonis, qui in Galliam missus, apud Sanctam Genovefæ canonicus regularis effectus est, ubi studiis operam dedit: deinde in Daniam reversus, episcopus Roschildensis et totius regni cancellarius constitutus est, ut discimus ex *Necrologio* Sanctæ Genovefæ v Kal. Decembris: *Anniversarium piæ memoriæ Petri Roschildensis episcopi, cancellarii regis Daciæ, canonici nostri professi.*

Inter ætatis initia, virtutis indicia coalescunt. Respiciunt hæc Petrum nostrum pariter ac vestrum, qui nobiscum regularis professus obedienter suscepit et doctrinam in studiis, et in moribus disciplinam. Et quoniam in eo spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, secundum mandatum vestrum vobis commendamus **119** enim et committimus, satius æstimantes et gratius eum apud vos morari quam apud nos mori. Infestas quartanæ molestias crebro sentit, et illius infestationis reliquæ diem mœstum agunt sibi. Soli natalis et naturalis aeris beneficio posse juvari credimus teneros ætatis annos, et humores maternis uberibus infusus paterno simul et materno solatio confoveri. Unum est quod ei, sicut filio charissimo consulimus, mandamus et præcipimus, ut quando in terra illa moram fecerit, vagari non incipiat post greges sodalium suorum sæcularium; sed aut in claustris regularibus disciplinis intendat, cum fratribus suis sub venerabili fratre nostro Willelmo Domino servientibus, aut quoties et quando volueritis vobiscum in curia vestra religiose, sicut decet et expedit, conversetur. Quod autem de ipso nobis per litteras vestras intimastis, vel in monte (31), vel in Parisiensium sæcularium scholas (32), et venditores verborum mittendo, salva gratia vestra non admittimus, quoniam institutioni nostræ repugnat et consuetudini, ne per ipsum præsentibus fratribus novum proponatur spectaculum, quod futuris perniciosum trahatur in exemplum. Habet in claustris sapientia regulas suas, erigens sibi scholas, inde veritatis, hinc virtutis. Quod si forte consilium vestrum in hoc declinaverit, ut de regulari sæcularem facere contendatis, aliam quam Parisius civitatem, in qua studeat, eligite, ne in oculis nostris pro matutino et vespertino sacrificio quod nobiscum offerre debuerat Domino, verborum strepitus et disputationum anfractus offerat, et unde speravimus fructum, vertatur nobis in opprobrium et contemptum.

EPISTOLA LXXIX.

AD QUendam ARCHIEPISCOPUM (33).

Rogat pro presbytero injuste oppresso.

Pro latore præsentium presbytero mihi ignoto,

(31) Scholæ S. Genovefæ in monte locutio fuerunt antiquissimæ et celeberrimæ, in quibus non pauci viri doctrina illustres aut docuerunt, aut studiis operam dederunt. Inter alios Hildodes clericus Leodiensis, tempore Roberti regis, de quo scribitur, quod dum adolescentulus e scholarum disciplina confugisset Parisios, S. Genovefæ canonicis adhesit, et in brevi multarum scholarum instructor fuit, ubi cum aliquandiu a domino Notgero Leodiensi episcopo ignoraretur, tandem canonica episcopalis sententiæ executione compulsus est redire, pluribus ibi relictis studiorum ac moralitatis insignibus. Abailardus etiam, ut legitur in Vita Gosuini abbatis Aquicinctiensis, multis sibi sæcularibus aggregatis in claustris S. Genovefæ schola publica utebatur. Ex autem erant scholæ externæ sæcularibus deputatæ, de quibus hic mentio. Sed præter eas in eodem monasterio constitutæ erant scholæ

notis meis noto, dominum meum rogo, ut qui pro ipso me rogaverunt, pro ipso me gaudeant rogasse. Conqueritur de episcopo suo, qui injuste, ut asserit, ecclesiam suam absque ordine judiciario aufert, ut invitus extra Ecclesiam panem alienum mendicare **120-121** compellatur, qui panes propositionis deberet in Ecclesia manducare. Aperiat super eum, obsecro, vestræ pietatis oculus; misericordiæ sinus Expandatur, ut qui episcopum suum non solum mercenarium expertus est, sed et lupum; metropolitanum suum Patrem sentiat et patronum.

EPISTOLA LXXXII.

AD LUCIUM III PAPAM.

Commendat Franciæ cancellarium contra repulsas canonicorum ipsi natalium defectus objectantium.

Sanctissimo domino et Patri LUCIO summo pontifici, STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et cum omni servitute et subiectione devotam obedientiam.

Communis omnium mater Ecclesia Romana potestatis et gratiæ plenitudinem habens a Domino, sic extenditur ad singulos, ut suscipiat universos. Vasa discretionis in pondere, et numero, et mensura gerens, pro singulorum meritis, aliis vinum infundit et oleum, aliis alterutrum ab altero separatum; frequentius tamen et libentius in affectum filiorum totam se effundens, maternæ pietatis ubera, quam paternæ verbera severitatis desideribus sæpe, desiderantibus semper, et exprimit et exponit. In hujus spei reliquiis et odore currentes, ad sacri apostolatus vestri genua procidimus, magnæ indolis juvenem, majoris, ut credimus, **122** virtutis virum mox futurum, domini regis Francorum cancellarium (34) vestræ gratiæ commendantes. In loco et gradu positus, in quo nonnulli magis obesse soliti sunt quam prodesse, sic in negotiis ecclesiarum sollicitus existit ac strenuus, ut eis et in palatio consulat, et eas extra palatium consoletur. Et quoniam in regno Francorum aliqua ecclesiæ quadam scrupulosa nobilitate gloriosam, ut æstimant, sibi consuetudinem assumpserunt, ne aliqui nisi ex licito complexu geniti promoveantur, in eis meritum et virtutis excellentiam, origini postponentes, prædicto cancellario superbe potius quam superne

internæ, in quibus canonici regulares hujus domus litteris operam navabant, quod patet ex hac epistola.

(32) Intelligit scholas externas S. Genovefæ, ut diximus, vel scholas B. Mariæ, vel quas in domibus privatis sæculares, etiam conjugati regebant, de quibus vide Jacobum de Vitriaco, cap. 7 *Hist. occidentalis*, qui ait: *In una et eadem domo scholæ erant superius, et prostibula inferius; in parte superiori magistri legebant, in inferiori meretrices officia turpitudinis exercebant; ex alia parte disputantes et contentiose agentes clerici proclamabant, etc.*

(33) Videtur scripta hæc epistola Guillelmo Remensi archiepiscopo, siquidem vocat eum dominum suum, ut alibi passim.

(34) Cancellarium illum esse arbitror Hugonem de Puteaco, qui hoc munere in Gallia functus est. Hæc temporibus, obiitque anno 1186.

titulum nativitatis objiciunt, ne vel ad eos accedat, A vel inter eos ascendat. Eorum, Pater, legibus Romana Ecclesia non subditur, potens si voluerit vel eis derogare in partem, vel eas penitus abrogare. Et cum magni pro eo viri, ut credimus, preces vobis offerant, rogo et ego minima portio gregis vestri, ut quod humana constitutio contendit auferre, divina vestra consolatio conferre sic intendat, ne magis possit in eo severitas quam ubertas (35), minus gratia quam natura. Solvatur in eo, si placet, apostolica manu vinculum; quod exclusa virtute nativitatem includit, ut in paucis ecclesiis quæ id observant privilegium mereatur accipere, per quem in palatio regis multæ Ecclesiæ privilegia consequuntur.

123 EPISTOLA LXXXIII.

AD REMENSEM ARCHIEP.

Rogat pro presbytero, cui episcopus Suesionensis beneficii partem subtraxerat.

Sanctissimo Patri ac domino Remensi archiepiscopo, STEPHANUS de S. Genovefa, salutem.

Difficile pietas expugnatur, quam hinc gratia promovet, hinc natura. Hoc utroque beneficio juvatur in vobis, ut nec deficiat cum imploratur singulis, et proficiat universis. Eam mihi semper propitiam pro G. paupere clerico latore præsentium sollicitare præsumo, non timens a vobis vel reprobari ut improbus, vel exspni ut expulsor. Serenitatem vestram veretur in severitate sibi versam; et quia dominum suum sequi, et ei in via obsequi obstante infirmitatis incommodo non est ausus, necessitatis suæ, non voluntatis culpam coram pedibus vestris timens et tremens, sibi supplicat non ad supplicium imputari. Condonet illi sancta paternitas vestra hanc offensam, ut qui vestras ulcisci parce consuevistis injurias, ex cumulato clementiæ vestræ thesauro puniatis parcius alienas. Beneficium illud, quod idem G. per Laudunensem archidiaconum Meliorem (36), melioris in proximo, sicut audivimus, fortunæ futurum, a domino Suesionensi episcopo obtinuit, idem episcopus ex magna parte detruncat, messem hujus anni auferens, ut qui de altario manducare debuerat, juxta altarium mendicare compellatur. Rogo, si placet, ego minima portio **124** clericorum vestrorum, ut is qui per curiam vestram beneficii titulum obtinere meruerit, per curam vestram mensuram bonam et confertam et coagitatam et superfluentem messis quam postulat, non minus benevole quam benelice recipere mereatur.

(35) Hoc verbum erat in usu apud antiquos, ut videre est in nummo argenteo Decii, ex nostra penu nummaria deprompto, inferius descripto.

(36) Forsan non aberrabo si hunc Meliorem archidiaconum, eum esse dixerim, qui postea S. R. E. cardinalis creatus est, ad quem epist. 413, cum præsertim addat in proximo melioris fortunæ futurum, subintelligens cardinalitium dignitatem, ad quam vocabatur, ut valde est probabile.

(37) Henricus II, sub quo B. Thomas Cantuariensis casus est anno 1171; ipse vero e vivis excessit 1185, ut notat *Chronicon Normanniæ*: *Obiit rex*

EPISTOLA LXXXIV.

AD HENRICUM (37) ANGLORUM REGEM.

Petit ut confirmet et exequi faciat testamentum nepotis summi pontificis, clericus ejus.

HENRICO, Dei gratia regi Anglorum, frater STEPHANUS de S. Genovefa abbas, salutem et cum omni prosperitate gloriam sempiternam.

Post lugubres exsequias (38) et lamentabile fere-
trum, residuum lacrymarum nostrarum coram vobis, inclyte princeps, effundimus, de copiosa clementia vestra tristitiæ nostræ solatium expectantes. Sanctæ recordationis Alexandri papæ nepos idemque clericus vester Gentilis, turbato quoad parentes superstites ordine mortalitatis, diem clausit extremum; bonæ indolis adolescens, laudabilem conversationem suam fideli fine concludens, inter extrema sanctæ confessionis catholicæ verba, sana mente sanoque consilio de rebus suis legitime disposuit; testamentum solemne condidit; in causas pias distribuit et legavit. Et quoniam **125** nihil est quod magis hominibus debeatur, quam ut ultimæ voluntatis liber sit stylus, et licitum quod iterum non redit arbitrium, excellentiæ vestræ preces effundimus, ut auctoritate vestra testamentum prædicti clerici vestri confirmetis, et res ipsas quæ in regno vestro de redditibus suis, per vos eidem collatis, supersunt, fideli dispensatori et magistro suo Alberto, per cujus manum distribuendæ sunt eleemosynæ, sine difficultate et mora faciatis assignari, ut ex liberalitate vestra nomen vestrum clarius resplendeat, et defuncti voluntas effectum obtineat, et tam vobis quam ipsi merces æternæ retributionis accrescat. Refundite tanti patris memoriam in nepote, et a mortuo ne prohibeatis gratiam, cui viventi benevole simul et benelice regiam contulistis et operam et impensam.

126 EPISTOLA LXXXV.

AD GUILLELMUM ET ROBERTUM NOTARIOS PAPÆ.

Agit de negotiis suis in Romana curia promovendis. Charissimis suis GUILLELMO ET ROBERTO, Domini papæ scriptoribus, frater STEPHANUS de S. Genovefa.

Commune vobis commonitorium offero, congaudens peregre profectis, si profectio vestra profectum vobis pariter pariat et præfectum. Utrumque vobis facile comparabunt duæ divini palatii virgines, humilitas et honestas; si vel alter vel uterque vestrum alterutram excluserit, quisquis ille fuerit excludetur. Solent plerique Aurelianensium aurei inter alie-

Henricus Nonis Julii apud Chinonem, sepultusque apud Fontem-Ebraudi in abbacia montium, cui successit Richardus filius ejus.

(38) Videtur innuere his verbis quod in hac Sanctæ Genovefæ ecclesia sepultus fuerit quidam Alexandri III nepos, nomine Gentilis, clericus, seu ut vocamus, eleemosynarius regis Angliæ, de quo agitur in hac epistola. Obitus autem ejus memoratur in *Necrologio* ejusdem abbatiæ x Kalend. Decembris. *Obiit Gentilis, acolytus S. Romanæ Ecclesiæ, nepos bonæ memoriæ Alexandri papæ III.*

nos esse, qui nec argentei fuerant inter suos. Metalla morum metior, quamvis non mentiar, si de pecunia faciam mentionem. Angeat vobis Deus gratiam suam, ut qui in curia sunt, gratos nos habeant, et nos de vobis faciant gratulantes. Quasdam petitiones nostras Herveo de Rochis commisimus, Ecclesiæ nostræ negotia continentes. Rogo vos ut per vos et amicos vestros, quanta sedulitate et sollicitudine poteritis, opem et operam impendatis, quatenus petitiones illæ nostræ a domino papa et domino cancellario et exaudiantur benevole, et benefice compleantur. Si de retributione cogitatis, paratus sum loco et tempore præstito mihi a vobis beneficio respondere.

127 EPISTOLA LXXXVI.

AD LUCIUM III PAPAM.

Rogat eum ut serret antiqua jura capellani S. Benedicti Parisiensis.

Sanctissimo domino et Patri Lucio summo pontifici, frater STEPHANUS, salutem et cum omni devotione vigilem et sinceram obedientiam.

Antiquas Ecclesiarum consuetudines, quæ nec rationi nec legi obviant, sancta Romana Ecclesia aut approbare consuevit, aut non censuit improbare. Ea confidentia ductus ad misericordiæ vestræ sinum recurrit devotus filius vester Simon capellanus Sancti Benedicti, qui a quibusdam ejusdem Ecclesiæ canonicis inquietatur, ut contra consuetudinem antiquam, tam suis quam prædecessorum suorum temporibus observatam, ab altari, in quo parochialia divina hactenus populo celebrata sunt officia, recedat, et altare novum in aliquo ecclesiæ ipsius angulo erigere compellatur. Ecclesiæ illius forma dissimilis (39) et dissidens ab aliis ecclesiis a parte sanctuarii respicit occidentem, ab introitu orientem, non permittat in alio loco convenienter officia parochialia celebrari, quam in eo quo priscis diebus usque ad tempora nostra priores celebrarunt. Placeat sanctitati vestræ, si condignum vobis fuerit, ut observetur consuetudo quæ hactenus invaluit, sacrificia pro populo offerendi, maxime cum non officiat officiis clericorum, cum aliis horis sua celebrent **128** divina officia, aliis capellanus parochialia conficiat sacramenta.

(39) Cum apud Christianos superior pars ecclesiarum in qua ponitur altare respiciat orientem, ædes D. Benedicti sacra, olim in suburbio Lutetiæ Parisiorum, nunc vero via Jacobæ, præter morem aliarum conversa erat versus occidentem, his ut reor de causis, ut porta ejusdem ecclesiæ secus viam publicam statueretur, qua facilior ad eam, præterentibus pateret ingressus, et ne strepitu officia divina turbarentur. At, tempore Francisci I, cum hæc ades situ et vestitate collaberetur, parochiani eam in melius restaurarunt, præcipuo ecclesiæ aditu in partem oppositam constituto, ut in modum cæterarum ecclesiarum ista deinceps versus orientem collocaretur. Mos autem fuit semper apud Christianos orare ad orientem conversos: ait enim Justinus martyr, quæst. 118: *Orationis tempore ad orientem vultus omnes convertimus.* Et Origenes,

EPISTOLA LXXXVII.

AD ABBATEM S. BARTHOLOMÆI NOVIOM.

Rogat ut quemdam canonicum fugitivum benigne suscipiat, et erga ipsum misericordem se præbeat.

Domino et Patri abbati S. Bartholomæi Noviomensis seniori, jam senescens, dies bonos et exitum felicem.

Unus ex eis, quorum infinitus est numerus (40), Robertus aliquando vester, in forma deformi veniens ad nos, miserabile simulacrum fratribus nostris exhibuit, **129** cujus et assiceretur spectaculo, et erudiretur exemplo. Opertus amiculo vili ac brevi, quod nec vestigium vestis intuenti præferret, nec opem aut operam operculi conferret induenti, errore suo nobis incussit horrorem, fortuna movit formidinem, miseria misericordiam invitavit. Animalis homo non percipiens ea quæ Dei sunt, cui nec vexatio dat intellectum, nec labor fingitur in præcepto. Hanc solam sibi sufficere credit allegationem, si vel misericordes gratis invenerit, vel calamitatem suam inspicientibus non occultet. Pro eo vobis, Pater optime, compassionis ardentis preces offerimus, ut miserum istum, arborem autumnalem, sal infatuatum, canem mortuum, culicem vivum, levitatis suæ dolos expertum, nec dolorum expertem, benevole recipiatis ac reficiatis benefice, ne in eo per vos calamus quassatus conteratur, aut lignum fumigans exstinguatur. Molestum vobis me crederem, si sensissem vos aliquando molestatum. Confido, quia nec hujus, pro quo supplico, dementia vestram clementiam minuit, nec importunitas mea vobis importat offensam.

EPISTOLA LXXXVIII.

AD PRIOREM ET FRATRES DE CHARITATE.

Preces fundit pro quodam monacho fugitivo.

Priori et S. collegio de Charitate, STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem et spiritualem cum exultatione proventum.

Jucundam vestri memoriam dum recolo, fructuosam reporto conscientiam, cum inter vestros **130** numerari me noverim, et a vobis meruerim munerari. Addit amplissimus charitatis vestræ sinus confidentiam votis meis, ut a vobis audeam petere, quod et impetrare debet pietas, et charitas non ne-

D lib. Num. hom. 5: *Ex omnibus cæli plagis ad solam orientis partem conversi orationem fundimus.* Tres autem hujus ritus causas asserit sanctus Athanasius, lib. ix, quæst. 14: *Primo quia scriptum est: « Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus (Psal. cxxx1); » per Zachariam autem: « In die illa stabunt pedes ejus supra montem olivarum ad orientem (Zach. xiv). » Secundo: « Quia Deus lux est (I Joan. 1). » Respicimus ergo orantes ad hanc partem unde lux venit. Tertio quod, cum paradisi unde pulsus est homo, sit ad orientem, eo revertendi mens cupida oculos illuc dirigit*

(40) Alludit ad id quod dicitur Ecclesiast. (x): *Stultorum infinitus est numerus.* Agit autem de quodam canonico S. Bartholomæi Noviomensis, qui animi levitate ductus, claustrum deseruerat.

gare. Lator præsentium canonicus quandoque noster, A nus Ecclesiæ Romanæ sinus [expandator, ut qui in suscipiendis ordinibus minoribus deliquit, ad majores valeat humiliter promoveri. Vale.

132 EPISTOLA XC.

AD LUCIUM PAPAM.

Rogat ut Hervæum clericum beneficio gaudere faciat.

Aliquos ex nostris pietatis non expertes expertus, clausum sibi reditum multorum precibus attentans, reverti in domum unde exivit non potest; et a nobis ad misericordiæ vestræ viscera missus, ab uberibus tantæ consolationis satiari et expetit et exspectat. Rogo pro eo ego, si recolitis, amicorum vestrorum quædam portio, ut eum qui ad arctiorem et alio rem ordinem vestrum contendit ascendere, pro amore Dei et nostro benevole suscipiatis ac benefice, ne preces incassum effuderimus, qui de gratia vestra majora speramus. Ne autem conversationem ejus onerosam vobis et inutilem credatis, divinis eum instructum cantandi et legendi testamur officiis, et eruditum regularibus disciplinis.

131 EPISTOLA LXXXIX.

AD DOMINUM PAPAM.

Supplicat pro acolytho ab episcopo schismatico ordinato.

Excusabilis est ignorantia, quam vel infirmitas ætatis, vel innocentia simplicitas inducere consuevit. Ea sic a malitia recedit, ut ad mansuetudinem accedat; sic accedit ad veniam, ut severitatem non accendat. Eam, Pater, sive de infirmitate procedat ætatis, sive de innocentia simplicitate nascatur, communis mater Ecclesia Romana levare semper et juvare sic studuit, ut et rigorem dispensatio temperet, et dispensationem justitia non relinquat. Hæc sunt quæ me minimum servum vestrum movent et moment, ut pro Odone clerico præsentium latore, cum aliis qui pro ipso vos rogant, sanctæ paternitati vestræ preces offeram, quæ et de charitate prodeunt, et proderunt charitati. In puerili ætate ab Herberto Bisuntino schismatico (42) gradum acolythi qualitercunque suscepit, cum prius a Catholico clericus factus fuisset: nesciens miser, quantum periculi manus illa leprosa sibi, vel ad præsens, vel in posterum importaret. Aperiatur super eum, obsecro, paternus apostolicæ pietatis oculus, mater-

Laudabilis est juvenus, cui testimonium præbent et honestas morum, et peritia litterarum. Hæc in præsentium latore Hervæo subdiacono per Dei gratiam, quantum intelligimus, sic conveniunt et occurrunt, ut ei sufficiant ad meritum, et aliis ad exemplum. Inde est quod pro eo confidentius vobis preces offerimus, ut quia nullum in Ecclesia beneficium habet, benevolam simul ac beneficam aperiatis ei sinum, et ab uberibus consolationis vestræ desiderato spei suæ solatio satiatur. In divinis officiis idoneum reddit eum usus quem a puero comibit; et de sacrario plene vivere debet, qui plene novit sacrario deservire. Scripsit pro eo felicitis recordationis Pater Alexander decano, et canonicis S. Aniani Aurelianensis. Scripsistis et vos primo et secundo. Sed neque preces, neque præceptum vestrum, quamvis tres præbendæ vacarent, voluerunt audire. Absit! Pater, ut inanes sint preces vestræ, contemptibilis 133 auctoritas, elusorium præceptum, et nunc demum tanta, si placet, virtute intonet super eos majestas vestra, ut qui blanditiis juvari non potuerunt, imperio discant vinci. Petitiones nostras, quas per eum vobis offerimus, et implendas, si placet, admittite, et remittite perimpletas.

EPISTOLA XCI.

AD HENRICUM SILVANECTENSEM EPISCOPUM.

Paratum se exhibet ejus mandatis.

Grata est occasio, quæ aut præsentiam vestram mihi præstat, aut memoriam repræsentat. Eam semper et oblatam deosculor, et offerendam amplector. Verum, quia capitulum Silvanectense, et abbas Sancti Vincentii (43), nulla vestri mentione facta, mihi per Petrum de Valle mandaverunt ut, omni occasione et dilatione postposita, in octavis Epiphaniæ ad horam capituli ad ipsos venirem pro quadam

(41) Frigusculum dicitur apud Ulpianum levis dissensio quæ oritur aliquando inter conjugatos, aut etiam amicos, quod Gallice dicimus, *froider*: hic autem accipitur pro quadam animi morositate, quasi diceret: morosæ mentis sedato motu.

(42) Herbertus a Frederico imperatore, qui ab Alexandri III legitimi pontificis partibus defecerat, in sedem Bizuntinam intrusus est, quam per octo circiter annos occupavit. Legitur in *Diplomate* quodam Guillelmi II ejusdem sedis archiepiscopi, privilegia ab Humberto monasterio S. Vincentii concessa per longum tempus mansisse incognita, propter inhibitionem Herberti schismatici, qui tanquam apostata pro archiepiscopo Bizuntino de facto, non de jure se gerebat. Infaustam ejusdem mortem sic describit auctor Vita S. Petri Tarentasiacensis: « Cum eo tempore sanctissimus ille præsul Vesontionem advenisset, ad eum multitudo undique con-

fluxit, quibus inter cætera de prædicto hæretico scilicet Herberto, verba faciens, nec ipsius malitiam veritus, nec præsentiam imperatoris per quem erat intensus, orationem omnibus indixit, ut manus domini acceleraret, Ecclesiam ab illius tyrannide liberare, vel mutando hominem, vel multando, ut converteretur ad pœnitentiam, aut de medio tolleretur. Oratum est, et infra quatuor aut quinque dies miseram idem schismaticus animam exhalavit. »

(43) Constructa est hæc abbatia Silvanecti in honorem S. Vincentii ab Anna regina conjuge Henrici I, Francorum regis, anno 1059. « Ut ibi quieti et tranquilli viri religiosi Domino servientes, mundo renuntiantes, regularem, id est sanctorum apostolorum et B. Augustini, quæ scripta est, vitam canonicam amplectentes, vivere valeant, » ut legitur in instrumento ad id confecto.

compositione, quæ ut aiunt, inter vos et ipsos ex compromisso ea die fieri debet: miratus sum pariter et moratus. Nec enim sine mandato vestro festinare debui, ne aut inofficiosus appaream, aut otiosus existam. Quoties autem vestræ paternitati placuerit, paratus sum, tam in his quam aliis negotiis apparere vobis et parere. Si me invitaveritis, non inveniatis invitum. Absit enim ut tam charissimus Pater meus invitum inveniat, si quando ut veniam me invitat! Licentius tamen et libentius in sequentis hebdomadæ quarta vel sexta feria meam vobis, si placuerit, præsentiam exhibebo.

134 EPISTOLA XCII.

AD GUILLELMUM AURELIANENSEM, DOMINI PAPÆ SCRIPTO-REM.

Rationem reddit de eo quod egit apud Magdunum pro beneficio illi a papa collato.

Felices adolescentiæ successus, cui laborem indicit necessitas, et fructum educit utilitas de labore. In his tibi condecoror et congaudeo, qui fortes et fortunatos animos sequens, et lascivos ætatis annos ad spectacula non proponens, sed exponens ad pericula, qui, quasi cum prophetis non acceptus in patria, sanctæ sedis apostolicæ, in sudore vultus tui, beneficium et expetis et exspectas. Promoveat Dominus et compleat desiderium tuum, ut in augmento gratiæ tuæ et amici gaudeant, et æmuli confundantur. Secundum mandatum domini papæ pro negotio tuo secutus sum usque Magdunum (44) dominum Aurelianensem episcopum, et ibi, coram canonicis illius Ecclesiæ (45), post sacros apices lectos, reddita prius gratiarum actione episcopo de

(44) Magdunum, vulgo *Meung*, urbs ad Ligerim in diœcesi Aurelianensi sita, famosa natalibus poetæ clarissimi Joannis Clopinel, a qua Joannes de Magduno dictus est. Scribitur autem in Hist. episcop. Antissiodorensium, quod « Manasses Aurelianensis præsul apud Magdunum castrum episcopale, ubi episcopus proprium non habebat quod competens esset domicilium, magnæ nobilitatis exstruxit palatium, cum turribus et propugnaculis, et præsidium videlicet municipii inexpugnabile, et nobile episcopi, cum ad castrum illud delegaverit mansionem, ibidem et apud Jargolium supra Ligerim lapideos pontes fecit. »

(45) Collegiæ scilicet S. Liphardi Magdunensis. Dicitur autem in *Vita* istius sancti apud Surium, quod « erat in pago Aurelianensi mons, quem incolæ regionis Magdunum nominant, in quo antiquis temporibus fuerat constructum castrum ædificium, quod Wandali solotenus diruerant, ita ut memoribus hinc inde rudera excrescentibus locus esset solitudo, ibi Liphardus cellulam sibi ex virgibus contextit. Interea Marcus Aurelianensis antistes, cum viri Dei virtutes audisset, illum in presbyterum ordinavit, exiguum illic templum exstruens, quod etiamnum exstat ad hunc usque diem. » Loquens vero de morte et sepultura S. Liphardi ait: « Marcus episcopus, audita viri morte, celerrime ad ejus funus accurrit, atque una cum fratribus corpus suum religiosæ tradidit sepulturæ; Veritium ipse sua benedictione futurum confirmat in monasterio Magdunensi successorem, qui exinde illius structuram fecit excelsoiorem. » Fuit ergo hæc ecclesia præcis temporibus monasterium, quod etiam legitur in Con-

A promisso tibi, ad preces domini papæ, beneficio, subsequenter et constanter auctoritate mandati mihi injuncti eidem prohibui, ne alii, antequam tibi, Beneficium in Ecclesia Magdunensi conferret; et canonicis, ne alium quam te in concanonicum reciperent, aut investiri permetterent: et si quam episcopus fecisset, vel facturus esset de nondum vacante præbenda 135 promissionem, concessionem, vel investituram, totum auctoritate domini papæ irritum esse et fore denuntiavi. Homo ille obediens, ut solet, respondit, et mandatum domini papæ sese completurum promisit, canonicis murmurantibus et objicientibus de quodam pecunioso archipresbytero, cui ut dicebant xxx solidos, quousque præbenda vacaret, nomine præbendæ assignaverant. In petitionibus nostris per te et per amicos tuos, si quid potes, adjuva nos.

136 EPISTOLA XCIII.

AD DOMINUM PAPAM.

Rogatur ut nuntium canonicorum de Salicosa (46) benigne suscipiat.

Inconsutilis Christi tunica desuper texta per totum, universa Christi membra sic contegit, ut nec minora rejiciat, et majora sufficienter admitat. Hoc exultationis et salutis operculo contacti quicumque sub Augustino regularium Patre (47) communem professi sunt vitam, speciali sese charitate tenentur diligere, et in necessitatibus fraternis alterius onera supportare. Inde est quod sanctæ paternitati vestræ pro fratribus de Salicosa Deo regulariter servientibus preces, quas possumus, effundimus, ut eorum nuntium et admittatis benevole, et benefice remittatis. Sanctæ conversationis eorum hilaris fa-

stitutionibus Theodulphi Aurelianensis episcopi. Monachi vero hujus cœnobii jugo regularis disciplina excusso, in canonicos seculares mutati sunt, eodem plane modo quo apud Aurelias monasteria SS. Aniani, Aviti, Petri virorum et puellarum. Hæc autem S. Liphardi ecclesia cum diruta, et bellorum incursum solo adæquata fuisset, denuo restaurata est, et solemniter inaugurata anno 1104, præsentibus Radulpho Tuonensi archiepiscopo, Galone Parisiensi, Joanne Aurelianensi episcopis, Christiano abbate S. Maximini, et aliis. Sunt in ea viginti canonici et quatuor dignitates, scilicet decanus, cantor, succentor et capicerius.

(46) Monasterium de Salicosa, Gallicæ *Sausseuse*, est prioratus ordinis canonici in diœcesi Rothomagensi, non longe a civitate Vernonensi. Conditum est autem hæc canonica anno 1155 a Richardo quodam parochia Tilliaci, qui, omnibus suis facultatibus inibi erogatis, cum quibusdam ejusdem voti piis viris, canonicam regulam amplexus est.

(47) Regularium seu canonicorum in communem viventium Pater et patriarcha dicitur S. Augustinus duplicem ob causam, vel quia communem illam vitam inter clericos Hipponensis Ecclesiæ, apostolorum more, constituit et duxit, tractatumque de communi vita clericorum ad eorum usum et Regulam conscripsit; vel quod canonici illi, qui regulares ab ipso dictatam in vitam suam normam assumpserunt. Utrum autem viris an mulieribus fuerit primitus scripta, utrum sæculis millesimo prioribus, an posterioribus, fuerit apud eos recepta, non est hic disserendi locus.

na testimonium præbet, et integri fructus opinio sic A alios invitat, ut et amicus gaudeat, et invidus tor- queatur.

137 EPISTOLA XCIV.

AD HENRICUM SYLVANECTENSEM EPISCOPUM.

Preces fundit pro Huberto capellano ejus, ut offen- sam ei dignetur remittere.

Non est angustus charitatis sinus, qui sic exten- ditur ad singulos, ut suscipiat universos. Accura- tius sese ad domesticos extendit, quorum compas- sione et cum scandalizatis uritur, et cum infir- mantibus infirmatur. Hæc est, Pater, quæ affectum movet et monet, ut pro fratre nostro Huberto capellano vestro (48) justæ apud vos excusationis petitorium offeramus. Infirmitatis suæ causa venit ad nos, ut sibi consulens, eos consuleret qui ven- libus aphorismis seducunt ægros, et in vase vitreo coloris et substantiæ peccata discernunt. Excusabi- lis est levitas, quam iniquitas non induxit. Susci- piam, obsecro, vestræ lenitatis intuitus, quem suæ levitatis impetus, et justæ necessitatis impulsus, ad nos venire coegit. Absit ut gratiam vestram sibi sentiat imminutam, quam tanto tempore bene- ficam habere meruit et benignam. Si quid culpæ fuerit, vel in linguæ lubrico, vel negligentis scan- dalo, donate nobis, ut gaudeamus de venia, qui metuimus de offensa.

138 EPISTOLA XCV.

AD DOMINUM PAPAM.

Rogat ut inobedientiam reprimat canonicorum S. C. Joannis Suessionensis in parochiis commorantium.

Præter communes Ecclesiæ Dei pressuras, qui- bus nova monstra diebus nostris Christum iterum crucifigunt, et de patrimonio ipsius animarum tributa in deliciis lascivientes effundunt, clamat regularium Pater Augustinus, Regulam auream quam ab apostolis mutuo acceperat, diripi, frangi et pedibus conculcari. Inter hujus corruptionis et insanix filios tanquam mortiferæ cohortis duces erigunt capita, et malignandi libertatem sibi mise- rabiliter usurpant canonici S. Joannis Suessionen- sis, regularem in se præferentes habitum, et sæcu- larem obitum inferentes. In patrem armati, mortali vulnere matrem confodiunt, et eum quasi signum ad sagittam exponents, dum famam suam negli- git, etiam in alios ejusdem professionis consocios crudeliores existunt; per obedientias inobedienter vivunt, nec abbati revocanti respondere, nec cor- ripienti volunt acquiescere, nec credere corripienti. Hujus nequitix suæ velamentum et excusationis opponunt causam auctoritatem episcopi sui, qui,

(48) Non est novum quod episcopi ascendant sibi canonicos regulares in obsequium ad ministeria ecclesiastica; eoque lubentius id præstitit Henricus Sylvanectensis, qui Hugonem canonicum regularem S. Genovefæ sibi capellanum vel clericum elegerat, quo ipse canonicam vitam apud S. Quintinum Bel- vacensem professus fuerat.

(49) Canonici S. Germani Parisiensis, olim Ro-

contra sacram quam professi sunt d'sciplinam armat eos et animat, ne abbati suo reverentiam exhibeant, quam ei inter prima suæ conversionis auspicia coram Deo et sanctis ejus reliquis, tanquam cælestis reipublicæ jurati milites, 139 promise- runt. Huic morbo sola medicinalis manus vestra remedium afferre potest et conferre, quoniam inter cæteros Libani nec unam invenire potest miserabilis abbas, quæ contra quercus Basan ex adverso velit aut valeat violentus impetus sustinere. Auctoritate vestra restitutionem meruerat per dominum Parisiorum episcopum et decanum Sancti Germani (49), sed nec sententiam eorum, imo vestram observare voluit episcopus, nec canonici contradictionis filii mandatis judicium obedire. Insurgat, Pater, vestra severitas, imo exerat se veritas contra tantæ insolentix bestias contumaces, et eripite pauperem a potente, cui præter sedem apostolicam non est adjutor, ut exemplo istorum discant alii sub obe- dientia prælatorum disciplinam suscipere pariter et doctrinam.

EPISTOLA XCVI.

AD DOMINUM PAPAM.

Commendat abbatem S. Satyri, cujus vitam et vir- tutes laudibus extollit.

Movetur usque in tempora nostra cribrum Sa- tanæ, dum exspectat et expellit, ut per contentionis filios frequenter excutiat filios excussorum. At non deficiet fides Petri, qui conversos confirmat fra- tres, Thabitam suscitavit, Æneam sanat, bases et plantas 140 consolidat elemosynas postulantis. In hujus spiritu et virtute confidimus sanctitatem vestram, Pater, scire, velle, posse et corrigere inquietos, et pusillanimes consolari. Recesserunt a venerando collegio Sancti Satyri exeuntes ab eis, qui non erant ex eis, duo filii nequam, et quibus- dam rebus ecclesiæ furtim sublatis manus impias sacrilegio polluentes, ausi sunt, ut audivimus, sancto vestro comparuisse conspectui, et religionem vestram circumvenire attentantes labiis iniquis et lingua dolosa, nec falsitatem vobis intimare timidi, nec tacere veriti veritatem. Utuntur auctore quodam Raimundo excommunicato, et a fratribus ob enormes excessus et seditiones inobedientix filias D ejecto, qui, ut plene agnovimus, sanctam illam Ecclesiam, inter filias Sion apud Deum et homines gloriosam, semper pacis impatiens turbare consuevit, et, ut vulgo dicitur, serpens inter anguillas, milvus inter columbas, verius malitiæ et nequitix suæ fermento fraternæ sinceritatis et veritatis azy- ma, quantum in se est, attainat et attentat. Vero

tundi, nunc Antissiodorensis dicti, ad Regiam Luparam, regebantur per abbates, siquidem abbatiati titulo gaudebat hæc ecclesia, ut legitur in bulla Alexandri III, relata a Chopino in lib. *De sacra politica*. At cum sæculari toga donati sunt canonici illi, abbates eorum transierunt in decanos, ut aliis permultis Galliarum Ecclesiis regularibus conti- gisse ex professo alibi demonstravi.

vobis testimonio, Pater, asserimus personam abbatissæ religiosam, honestam ac providam esse et fuisse, et per xxxv et amplius annos tam in ecclesia illa quam in ecclesiis sancti Ambrosii (50) et Sancti Evertii, in quarum altera prius subprior, in altera postmodum abbas, Deo servisse fideliter in oculis hominum et, ut credimus, angelorum. Exturbet et exterreat a conspectu suo sanctæ paternitatis vestræ severitas prædictos iniquitatis filios, ut non apponant nocere homini innocenti, nec prævaleant sub aliquo mendacii sui velamento adversus Ecclesiam illam terribilem, ut castrorum aciem ordinatam, quæ usque ad diem istam præcipuo religionis titulo quasi speculum et exemplar inter consorores suas enituit et divinis obsequiis et regularibus disciplinis.

141 EPISTOLA XCVII.

AD DOMINUM PAPAM.

Commendat monachos Compendienses (51), rogatque ut eos adversus impugnantes tueatur.

Sanctissimo domino et Patri summo pontifici, STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem et novam in omnibus obedientiam.

Ad paternæ sollicitudinis vestræ sinum recurrimus, quoties aut nostra necessitas urget, aut fraternæ charitas persuadet. Inde est quod ad instantiam abbatis et monachorum Compendiensium imprudentius forsitan et impudentius paternitati vestræ scribere præsumpsi, ut cum merita mea non sufficiant, saltem proficiant aliena. Audivimus quia per operam et industriam domini Silvanectensis episcopi, et abbatis Sancti Germani de Pratis, et de Ursicampo sibi a vobis injunctam, prædictum monasterium in meliorem statum reformari incipiat, et tam apud Deum quam apud homines, sicut ex litteris ipsius episcopi plenius intelleximus, profectum sibi pariter pariat et provectum. Inde est quod ego minima portio gregis vestri, fraternis, ex his quæ audio, congaudens meritis, misericordiæ vestræ preces fundo, ut prædictorum fratrum nuntios et audiatis benevole, et benefice remittatis. Si quis autem contra ipsos sanctitatem vestram movere tentaverit aut monere, ea quæ contra libertatem Ecclesiæ et monasticam disciplinam ex adversa parte 142 proposita fuerint, vestra, si

(50) Abbatia S. Ambrosii Bituricensis antiquæ foundationis et canonici ordinis, restaurata fuit a Gaufrido Vicecomite Bituricensi anno 1012. Canonici autem regulares S. Victoris Parisiensis in eam postmodum inducti fuerunt.

(51) Instauratum fuit celebre monasterium S. Mariæ, SS. Cornelii et Cypriani in urbe Compendiensi a Carolo Calvo imperatore, ut notatur in ipsius *Capitalibus*, tit. 43, n. 2 : « Monasterium, inquit, a nobis Compendium in honore S. Mariæ constructum a filio nostro et fidelibus nostris eo tenore quo cœpimus, honoretur. » At, cum canonici in eo residentes ita a recto religionis tramite deviascent, ut Suggestus ad Eugenium papam rescribens dicat hanc ecclesiam esse de nobilioribus Galliarum, nisi infamis enormitas canonicorum obstitisset. Idem Summus pontifex his commotus, præ-

placet, sicut semper consuevistis, serenitas non admittat.

EPISTOLA XCVIII.

AD CODEFRIDUM ABBATEM SANCTI SATYRI.

Rogat ut benigne suscipiat quemdam canonicum S. Genovefæ, qui apud S. Satyrum degere cupiebat.

Juvanda sunt desideria, quibus et egressum devotio, et discretio dat progressum : eorum nec obstandum principiis, nec detrahendum mediis, nec ultimis invidendum. Hæc attendentes in charissimo fratre cananico nostro Joanne bonæ indolis et fructuosæ, ut credimus, in posterum spei juvene, commendabilem ipsius voluntatem commorandi apud vos, et exemplo vestro disciplinis regularibus in melius conformandi, 143 grato assensu suscepimus, et ad tempus eum vestræ mittimus et committimus sanctitati. Preces pro ipso porrigimus, ut eum benevole simul et benefice cum fratribus vestris commorantem paternæ sollicitudine conservetis. Si opportunitas interim vobis occurrerit ad ecclesiam Sanctæ Genovefæ virginis ad diaconem ordinandum, archiepiscopo vestro, vel alii catholico episcopo poteritis præsentare. Processu temporis, cum ætas ipsius exegerit, Deo volente, per Ecclesiam vestram in gradum superiorem poterit promoveri.

EPISTOLA XCIX.

AD MAGISTRUM CAMERACENSEM ARCHIDIACONUM.

Monet se iter arripuisse ut conveniat dominum summum.
In auditu auris obediens domino meo hac die Sabbati summo mane Parisius veni ; cumque adhuc sufficeret dies militiæ, quia tantum non sufficiebat diei malitia nostra, fatigato corpore substiti, nocturnas vigiliis somno recipiens et reficiens, ne deficerem in via, minimum proficiens in plurimum proficiscens. Sequar tamen ne non obsequar domino meo, et apud Spinogilum (52) modicum somni capiens, cras, Domino volente, circa horam tertiam domino meo comparebo. Renuntiate mihi per præsentium latorem ubi vos veniens inveniam, venialem moram meam sub virga domini mei purgaturus.

D fato mandavit Suggestio S. Dionysii abbate, ut ecclesias S. Genovefæ Parisiensis et S. Cornelii Compendienses in meliorem statum reformaret. Qui quidem ut apostolicis apibus pareret, sicut in illam canonicos Victorinos induxerat anno 1148, sic in istam monachos suos Sandionysianos invexit anno 1150; nec tamen diu apud eos vixit reparata hujusmodi monastica observantia, siquidem post triginta circiter annos debuit adhuc restaurari per episcopum Silvanectensem et abbatem Sancti Germani Pratisensis, et Ursicampi, ut discimus ex hac epistola.

(52) Spinogilum vel Spinolium, vulgo *Epinay*, est villa diœcesis Parisiensis non longe a Corbolio, dominio spirituali et temporali ecclesiæ S. Genovefæ subjecta.

144 EPISTOLA C.

AD MANASSEM AURELIAN. EPISC.

Hortatur ut quoddam debitum solvere non retardet.

MANASSE Dei gratia Aurelianensi episcopo (53), STEPHANUS de S. Genovefa, salutem et fidele obsequium.

Ad petitionem vestram, quam per dominum Odonem clericum vestrum significastis mihi, et cum essem apud vos ore proprio expressistis, inducias vobis, in causa magistri Benedicti sanctæ Romanæ Ecclesiæ acolythi concessimus, sperantes de vobis meliora et viciniore paci. In hujus spei confidentiam venit ad vos prædictus B., cui si satisfeceritis in debito suo, et consuletis famæ vestræ, et verecundiæ parcelis. Verbo enim episcopali credulus, sicut sermonem vestrum sacramentum existimat, sic et ipsius sermonis contrarium eventum sacrilegium reputat. Satisfacite ei, Pater, vel in totum, vel saltem in partem debiti, ne compellar, ad mandatum domini papæ, in sententiam vobis molestam procedere, quoniam mandatis apostolicis nolle acquiescere peccatum ariolandi est, et scelus idololatriæ nolle obedire. Invitus offendam senectutem vestram, sed a domino papa puniri timeo inobedientiam meam. Si enim ad aures domini papæ pervenerit, vel vos non solvisse, vel me mihi fecisse, offensus et indignans supremam manum apponet, et sic utrumque nostrum, quod vereor, percutiet, ut pœna vestra meam negligentiam non excuset.

145 EPISTOLA CI.

PHILIPPI REGIS FRANCORUM AD SUMMUM PONTIFICEM.

Rogat ut omnem fidem adhibeat Stephano, quem Romam mittit ad negotia, quæ ipsi tractanda mandavit.

Reverendissimo Patri ac domino, Dei gratia summo pontifici, PHILIPPUS eadem gratia Francorum rex, debitam cum summa devotione reverentiam.

Fidelis semper Ecclesiæ Romanæ devotio regni nostri, et facilem supplicandi coram vobis aditum,

(53) Manasses de Garlanda nepos Stephani de Garlanda, quondam Aurelianensis decani, de quo sapius S. Bernardus agit in epist. Ex nobili Garlandorum Gornaci ad Matronam prosapia oriundus episcopus Aurelianensis renunciatur anno 1146, erga canonicos regulares S. Evurtii benevolus et beneficus, ita ut inter eos tandem in medio capituli voluerit sepeliri.

(54) Philippus scilicet Flandrensium comes, cum quo bella movit ad Viromandiam comitatum recuperandum, quem Belgia usurpaverat. De hoc bello hæc habet Rigordus: « Anno igitur quinto regni Philippi Augusti, ætatis ipsius anno vicesimo, egressus est cum exercitu ad omnem terram illam, et operuerunt faciem terræ sicut locustæ. Videns autem comes Flandriæ exercitum regis magnum et fortem, valde contritus est spiritus ejus, et liquefactum est cor populi sui fugæ præsidium quærentes, etc. »

(55) Guillelmus scilicet a Campania archiepisco-

A et felicem a vobis reditum promeretur. Concurrant et respondeant priscis diebus hodierna tempora, Pater, ut regnum sacerdotio, nec sacerdotium desit regno. Impugnant adolescentiam nostram (54), et auspicia regni nostri perturbare contendunt potentes, et qui multiplices ex causa fidem nobis debuerant, infidoles adversarii, quorum improbitate compellimur et consilia nova quærere, et auxilia corrogare. Assistit nobis super omnes amicos et fideles nostros charissimus avunculus noster Willelmus (55), Remensis archiepiscopus, in consiliis nostris oculus vigilans, in negotiis dextera manus. Cum vel ad tempus recedere a nobis, succedere est hostibus nostris, qui, sicut absque armis, ita et absque amicis nos esse vobis infidelibus irreverenter et expetunt et expectant. Vocastis eum, Pater, sicut audivimus, et ut præsentiam suam vobis exhibeat, sacris vestris apicibus invitastis. Paratus erat parere, et comparere vobis, peccato ariolandi simulacrum inobedientiæ comparans, et voluntatem non acquiescendi vobis tanquam scelus idololatriæ detestans: in articulo summæ necessitatis nostræ, confidentes de præcipua dilectione vestra retinimus eum, clavum in oculis hostium nostrorum, et in lateribus eorum lanceam, sine ipso fieri nihil æstimantes, sive de pace, sive de bello cum hostibus sit agendum. Suscipite Pater, preces, nostras, preces filii vestri, quem a cunabulis semper dilexistis, ut qui ante natiuitatem nostram nostrum benevole desiderastis ortum (56), auctoritate vestra beneficio comprimatis nostrum desiderantes occasum. Gratum sit vobis, Pater, quod in tanto discrimine regni, tantum amicum nostrum retinemus, cuius præsentia nobis est pernecessaria, et absentia perdamosa. Et quoniam magnum et cordi nostro profunde insitum est negotium, mittimus ad vos prædilectum et familiarem nostrum Stephanum, abbatem (57) S. Genovefæ discretum et fidelem regno, quem loco nostro benigne suscipite, et ei tanquam nobis, in his quæ ex parte nostra vobis dixerit, indubitanter fidem habete.

pūs Remensis, cardinalis legatus, filius Theobaldi veteris Campaniæ comitis, qui filiam suam Adelam dederat in uxorem regi Ludovico VII, ex qua suscepit Philippum Augustum, cujus ergo avunculus fuit Guillelmus, de quo supra egimus.

(56) Cum Ludovicus VII duas habuisset uxores, quæ nullam sexus masculini prolem ediderant, tertiamque duxisset Adelam, quæ jam quatuor annis absque liberis permanserat, ac sterilis videbatur: « Rex, » ut ait Rigordus, « cum uxore sua Adela, et universo clero et omni populo totius regni ad orationes conversus et elemosynas, filium a Deo petit, non de meritis suis jactans, sed sola Dei misericordia confidens. Exaudite sunt preces eorum in conspectu Domini, et datus est ei a Deo filius nomine Philippus, qui idcirco Adeodatus dictus est. »

(57) Ex hac epistola licet colligere quanto fuerit in pretio apud reges, principes et magnates Stephanus noster, tunc abbas S. Genovefæ.

147 EP. STOLA CII.

STEPHANI AD CARDINALEM OCTAVIANUM (58).

Narrat quomodo se purgarentur Apuli contra Romanos scholares.

Lingua tertia conturbat fratres, et amicam simplicitatis concordiam scandalo dissensionis involvit. Id accidisse credimus inter quosdam scholares Romanos cives, N. domini papæ et G. domini Jachinti nepotes, cum quibusdam aliis, et quosdam Apulos, scilicet B. nepotem bonæ memoriæ domini papæ G., et alterum quemdam B., et Joannem quemdam Neapolitanum, occasione quarundam litterarum; quas, ut dicebatur, prædicti Apuli in detractionem et infamiam prædictorum nobilium Romanorum præsumperant ad curiam transmisisse. Convenerunt utrinque de beneplacito suo coram nobis et in præsentia nostra prædicti Apuli, qui famosos litteras ferebantur scripsisse, sese frequenter et ferventer excusantes, tactis sacrosanctis Evangeliiis, juraverunt neque litteras illas, neque alias contra eos, quos supra diximus, se nunquam scripsisse, neque, ut scriberentur, consensum aut consilium præbuisse, aut aliquam scientiam inde habuisse. Ilac voluntate utrorumque vobis scripsimus, **148** ut illorum apud vos purgetur innocentia, et istorum apud eos indignatio remittatur.

EPISTOLA CIII.

ADALBERTUM CARDINALEM, S. C. R. CANCELLARIUM (59).

Refert qua ratione pacificari quosdam inter se rixantes.

In hac executione mandati vestri, Pater, ea qua potuimus diligentia procedentes, convocatis ante nos nepotibus vestris B. et E., intelleximus eam materiam jurgiorum magis excitatam animositate quam malitia, minus odio quam animi levitate. Auditis conquestionibus utriusque brevis horæ momento, leni pariter et levi suffragio, et labore nostro conquievit omnis illa dissensionis causa, et ad primos correptionis et correctionis nostræ monitus docilis amborum juvenis acquievit; interposito coram nobis fraterno osculo, quod intelleximus fidelissimum signum pacis. Quod autem per litteras vestras nobis significastis, ut de moribus et actibus eorum vos plenius instruamus, indulgeat nobis sancta paternitas vestra, quoniam intentionem quantulam possumus impendentes ecclesiis nobis commissis, nec volumus nec debemus aliorum esse censors, morum vel actuum scrutatores: ipsi enim a nobis separati, in civitate vacant doctrinis scholaribus,

(58) Inscriptionem hanc suppeditat codex ms. bibl. Reg. n. 2923.

(59) Ex eodem ms.

(60) Ad proficiscendum Romam, quo a rege delegatus erat, ut ex superiori 101 epistola patet.

(61) Id est febris accessus, Gallice, *accès de fièvre*.

(62) Ripatorium monasterium, vulgo *La Rivour*, ordinis Cisterciensis filia Clarævallis in diocesi Trencensi. Fundatum est, rogante divo Bernardo, abbatone ejusdem urbis episcopo anno 1140: huic primum præfuit Alanus, qui postea episcopus Au-

A nos extra civitatem claustralibus disciplinis. Salutant vos omnes fratres communi desiderio, de vobis sperantes prospera, timentes adversa. Valetate ut volumus.

149 EPISTOLA CIV.

AD RAIMUNDUM PRIOREM.

De suæ valetudinis statu eum certiozem reddit.

Raimundo priori STEPHANUS de Sancta Genovefa abbas, salutem quam desiderat.

Post iter arreptum (60) sexta feria febrilem tota nocte passus accessionem, summo mane Treca veni. Salutato domino archiepiscopo, ea die Dominica in domo Joannis nostri quievi. Interim per Dei gratiam accessio non accessit (61). Reliquæ tantum calor et sitis molestant me sperantem in proximo meliora, et viciniora saluti. Secunda feria mane dominus archiepiscopus Divionem, ego abbatiam Ripatorium adii (62), Clarevallem vado (63), morulam aliquam ibi facturus, et per Dei misericordiam et orationes sanctorum plenam recepturus salutem. Salutate omnes fratres nostros, et in universis singulos, et in singulis universos.

150 EPISTOLA CV.

AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rogat pro magistro Hugone ut beneficium valeat obtinere.

Quantum vobis debeam, Pater, et memoria mea testis est, et conscientia iudex. Usque in secreta consiliorum vestrorum suscepistis me gratis, et paternam sollicitudinem sano mihi exhibuistis et infirmo. Credunt aliqui ne in oculis vestris complacere, et preces meas sibi apud vos prodesse, pro voluntate sua metiuntur, nec mihi metiuntur. Unus eorum est magister Hugo de Novaria, non novus amicus et clericus vester, pro cuius clerico preces vestras domino G. archidiacono verbo pariter porrexistis et scripto. Et quoniam nihil vos incæpisse memini, quod imperfectum reliquerit manus vestra, rogo ego minima portio clericorum vestrorum, ut quia preces vestre nondum obtinuerunt effectum, pondus adlatis precibus vestris, ut tam fidelis et honestus amicus vester per vos consequatur desiderium, et clericus Ecclesiam obtineat, quam de liberalitate vestra se obtenturum expectat.

EPISTOLA CVI.

AD DOMINUM ALBINUM PRESBYTERUM CARDINALEM (64).

Mittit ipsi superpelliceum novum et talare.

Pauca vobiscum, Pater, verba contuli, sed multum retuli fructum, humilitatem didici, coramini

tissiodorensis electus fuit.

(63) Abbatia Clarevallensis divi Bernardi vita, morte et cineribus toto orbe celebris est.

(64) Albinus Mediolanensis canonicus regularis monasterii Sanctæ Mariæ de Crescentiaco, primum diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ Novæ, deinde presbyter cardinalis a Lucio III creatus, deinde episcopus Albanus a Clemente III effectus, librum edidit, cui titulus *Collectio canonum*. Ad eum autem scripsit acta concilii Remensis Gaufridus Clarevallensis monachus. Vita functus est anno circiter 1198.

mansuetudinem; gravitatis si non meminero, levitatem **151** incurri; verum mihi prætendebant Augustini discipulum et exclusa cupiditas et frugalitas inclusa; regularem habitum per gratiam Dei sic præferitis exterius, ut interius conservetis. Hujus habitus indicium principale vobis mitto, superpellicium novum, candidum et talare (65), quod representet vobis vitæ novitatem, munditiæ candorem, perseverantiæ finem. Suscipite, Pater, manusculum filii, minus æstimantes panni pretium quam vel mittentis animum, vel muneris sacramentum. Et quoniam in festo beatæ virginis Genesæ mysticam superpellicii confectionem fratribus nostris moraliter exposui (66), cum materiali superpelliceo mitto vobis etiam morale, ut ex sermone sit acceptum munus, et sermo ex munere sit acceptus.

152 EPÍSTOLA CVII.

PHILIPPI FRANCORUM REGIS AD LUCIUM III PAPAM.

Rogut ut tueatur causam archiepiscopi Turonensis adversus episcopum Dolensem, qui titulum archiepiscopatus sibi vindicabat.

Sanctissimo domino et Patri Lucio summo pontifici, PHILIPPUS Dei gratia Francorum rex, salutem et cum omni devotione debitam reverentiam.

Si oblivisci potuerit mater filiorum uteri sui, et Ecclesia Romana regni Francorum oblivionem assumet, cum utrumque de jure sit impossibile, de natura difficile, de facto enorme. Quid enim ultra facere debuimus matri nostræ, et non fecimus ei? usque in hodiernos dies in partibus nostris cum gaudente gavisi sumus, cum flente flevimus, utrumque calicem passionis et lætitiæ, sine simultatis idolo, aut discordiæ, combinentes, persecutiones ipsius (67), quæ frequentius acciderunt, Patres nostri reges Francorum et robustis portabant humeris, et extentis brachiis defendebant. Exempla proponere, retractare est beneficia, quorum debetis in quem collata sunt, non qui contulit, meminisse. Et

(65) Superpellicium dicitur vestis illa linea quam superinduunt canonici. Hanc autem sortita est nomenclationem, quod antiqui canonici eam ferrent super togam ex agnorum pellibus confectam, qua hieme frigus arcerent, dum divinis in ecclesia vacabant. Superpellicium autem illud usque ad talos descendebat, et simile erat albæ quæ utuntur sacerdotes cum sacrum missæ sacrificium celebrant; unde fuit prohibitum in synodo Suessionensi sub Riculpho congregata anno 889, « ne alba illa utantur sacerdotes in sacris mysteriis, quæ in quotidiano et exteriori usu. » Et in concilio Constantiensi, « ut clerici utantur superpelliceo ultra medias tibias longo. » Ejusmodi oculis nostris conspeximus apud antiquos S. Dionysii Remensis canonicos regulares.

(66) Sermo ille habetur ultimus inter sermones Stephani nostri. Habet autem pro themate hæc verba Sapientiæ xxxi: *Quæsiit lanam et linum, et operata est digito manuum suarum.* Inducit autem S. Genesæ virginem quærentem linum munditiæ a beata virgine Maria, quo superpellicium novis suis canonicis regularibus contexeret, et lanam penitentiam a beata Magdalena, quæ cappas eisdem conficeret.

(67) Semper summi pontifices oppressi vel ejecti, apud reges Galliæ confugerunt. Stephanus II ab

quoniam hæc omnia melius nostis, Pater, et tam persecutionis alienæ, quam vestræ in sanctæ memoriæ Patre nostro Alexandro consolationis particeps fuistis, securiori confidentia vobis exponimus ea quæ **153** ad coronæ nostræ gloriam, vel ejus ignominiam et jacturam respiciunt, ut de plenitudine consilii et auxilii vestri solatium reportemus.

Turonensem Ecclesiam nostram semper ac Patrum nostrorum fuisse, et præsentium memoria tenet, et priscorum annalia profitentur. Totius Britannicæ minoris metropolitani hactenus exstitit, qui Turonensi præfuit Ecclesiæ, et in ipso partes extremæ regni nostri usque ad Oceanum requiescunt. Ecce, Pater, diebus adolescentiæ nostræ nos impugnant (68) non solum qui armatam militiam exercent, sed et qui in sorte Domini vocantur, clerici

B Dolenses (69), forte non sine dolo dolorem nobis inferre conantur, in tenero capite nostro coronam antiquam confringere molientes. Charissimum ac fidelem nostrum Turonensem archiepiscopum suggestione quorundam et favore, ut dicitur, cujusdam, infra brevissimi temporis angustias vocastis, ut de causa, quæ magis nostra est, quam sua respondeat, et statum coronæ in accipiti statera ponat, periculosum sane et ignominiosum nobis et posteris qui succedent. Proinde sanctitati vestræ preces ex toto corde prodeuntes fundimus, ut intuitu Dei et pacis regni Francorum, quæ in hoc articulo, si processerit, peritura est, a causa ista penitus desistatis. Sed, sicut temporibus antecessorum nostrorum Turonensis Ecclesia metropolitana suum in tota minori Britannia obtinuit, ita diebus nostris, quos perturbare nec debetis nec vultis, obtineat et observet. Quod si forte, quod non credimus, inexorabilem vos invenerimus, usque ad congruum tempus quo Dominus pacem et quietem regio nostro dare voluerit, archiepiscopo nostro Turonensi dilationes indulgeat benignitas vestra, quoniam propter necessarias regno nostro

Aistulpho Longobardorum rege divexatus, a Pipino exceptus est, ac in sede sua omnibusque dominis restitutus. Idem præstitit Carolus Magnus in gratiam Leouis III a Romanis quibusdam seditiosis lassissit, unde titulum Ecclesiæ defensoris promeruit. Ludovicus Pius suscepit ac tutatus est Stephanum IV in Galliam persecutionis causa fugientem. Carolus Calvus benigne fovit Joannem VIII præsidium apud se quærentem. Ludovicus Crassus omnibus modis auxiliavit Gelasium ab Honorio IV imperatore oppressum, protexitque Innocentium II contra Anacletum sedis pontificiæ invasorem. Ludovicus denique junior Alexandrum III in has plagas adventantem et profugum admisit, causamque ejus contra Octavianum antipapam, et Fredericum imperatorem viriliter defendit. Quod beneficium Lucio pontifici exponit Philippus rex in hac epistola, cum dicit: « Et quoniam hæc omnia melius nosti, Pater, et tam persecutionis alienæ, quam vestræ in S. memoriæ Patre nostro (scilicet Alexandro), consolationis particeps fuisti. »

(68) Philippus scilicet Flandrensium comes, de quo supra.

(69) De controversia archiepiscopi Turonensis et episcopi Dolensis, qui archiepiscopalem dignitatem ambiebat, vide quæ diximus ad epistolam 39.

causas eum retinuerunt: Primo, propter difficillimam quam cum comite Flandriæ guerram habemus; secundo, propter motus plusquam civiles qui in provincia Britannia **154** insurgunt inter principes ejusdem provinciæ et regis Anglorum filios; tertio, propter proximam colloquii terminum, quod cum imperatore post Pascha, Deo volente, sumus habituri. In quibus omnibus ipsius archiepiscopi industria, præsentia, consilio et auxilio indigemus. Sciat autem paternitas vestra, quoniam in generali conventu (70) nostro, quem in initio Quadragesimæ propter hanc causam et alias regni necessitates Parisius convocavimus, consilio archiepiscoporum, et episcoporum, ac baronum nostrorum prædictum archiepiscopum ab incepto itinere retinuerimus, utpote necessarium nobis et utilem rebus inceptis, et per Dei gratiam ad honorem regni nostri peragentis. Fideles nostros præsentium latores abbatem de Sarcocello (71), et magistrum P. familiarem et clericum Parisiensem vestrum ac nostrum vobis transmisimus, ut in his, quæ ex parte nostra vobis dixerint, fidem eis habeatis, et per eosdem voluntatem vestram nobis, si placuerit, remandetis.

155 EPISTOLA CVIII,

AD EUMDEM SUB PERSONA PHILIPPI REGIS.

Eandem Turonensis archiepiscopi causam commendat.

Clausa nobis et regno Francorum, quod hactenus Ecclesiæ Romanæ fidelissimum exstitit, paterna viscera vestra, saltem in dilatione quam pro Ecclesia Turonensi postulavimus, sentientes, et inexorabilem animum vestrum non sine confusione nostra nunc experti, cælum et terram in testimonium vocamus, ut si quando regias aures nostras vobis aut fratribus vestris clauserimus, excusabiles valeamus apud Deum et homines apparere. Sustinuimus pacem vestram, et ecce turbatio, et in læsione Turonensis Ecclesiæ, quæ tempore Patrum nostrorum integram metropolitanam jurisdictionem in tota minori Britannia obtinuit, regnum nostrum turpiter imminuere ac mutilare contendit Ecclesia Romana, coronam de **156** capite nostro dejicere, frangere et pedibus conculcare. Quid enim aliud est archiepiscopum in eadem provincia contra metropolitanum suum et integritatem regni nostri erigere velle, quam ab hæreditate Patrum nostrorum nos tanquam imbecilles et resistere non valentes ejicere et fugare? Videat Dominus et judicet quod si processerit factum istud, minus amodo vos æstimabimus Patrem quam Vitricum; minus sentietis nos filium quam privignum. Usque ad animam nostram pertinet gladius iste, ut exheredati clamemus, plangamus nudati, contempti et abjecti a vobis ul-

tionem quandoque Dei et hominum expectemus. Neque enim solummodo vulnerabit nos plaga ista, sed et omnes totius regni barones in compassionem accendet, ut de manu vestra requirat Dominus aliquando sanguinem, qui propterea fundi potest, et inter regnum, et majores regni principes materiam secessionis et guerram perpetuam, quæ accidere poterit, eis imputet qui merentur. Ex prætorum enim exemplis colligimus materiam futurorum, et sicut antiquis temporibus occasione dissensionis hujus multorum sanguis effusus est, ita et diebus nostris, nisi per industriam vestram venienti morbo citius occurratur, elades communis, et generalis strages inter Francos et Britones poterit suscitari. Melius est autem in tempore occurrere, quam post exitum vindicari.

157 EPISTOLA CIX.

AD DOMINUM OCTAVIANUM EX PERSONA PHILIPPI REGIS.

Conqueritur de curia Romana sibi minus benevola.

Inviti compellimur hodie cælum et terram invocare, et commovere in testimonium nostrum, quoniam irreverenter impugnant adolescentiam nostram. Hinc ecclesiastici Patres, inde principes sæculares Ecclesiam Romanam, quod nequaquam speravimus, adversariam nobis sentimus, et usque ad animam descendit gladius iste, cum in regis coronæ nostræ confractionem manus extendant, qui eam saltem Petri gladio defendere debuissent. Contra Turonensem Ecclesiam, quæ nostra est, erigere conatur apostolica sedes in Britannia minore Dolensem archiepiscopum, et integritatem regni nostri, quæ temporibus Patrum nostrorum illæsa perstitit, lacerare, minuere, detruncare. Hæc sunt beneficia meritorum regni nostri. Hæc retributiones et gratiarum actiones devotionis et fidei, quam Ecclesiæ Romanæ Patres nostri semper exhibuerunt in omni persecutione vestra parati, pro Ecclesia Dei et imperare fideliter suis, et resistere viriliter alienis. Perpetuæ dissensionis et guerræ materiam suscitare contenditis inter nos et regni nostri principes occidentales, et ut, abjecta reverentia quam Ecclesiæ Romanæ hactenus exhibuimus, facie vobis respondeamus adversa; suscitatis odiorum incendia, quæ, si excreverint in flammam, inextinguibiliter pervenient in favillam. Exheredati, spoliati, nudati per Ecclesiam Romanam, quantum in vobis est, aut periculose pugnare **158** compellimur, aut turpiter exsulare. Opponat se tantis malis auctoritas vestra, nec recidiva permittat exempla renasci, quibus multus sanguis innoxius effusus est, et iterum effundi poterit, si favore cujusdam, ut dicitur, qui non sine dolo Dolensis electus est, regni nostri partes nobis occiduas auferatis.

(70) De hoc conventu loquitur Rigordus sub anno 1184, his verbis: « Christianissimus rex Francorum Philippus convocavit omnes archiepiscopos, abbates, comites et omnes barones, qui ad demandam feritatem illius, Flandriæ comitis, et superbiam

frangendam unanimiter convenerant. »

(71) Sacrocellum vel Sacra cella, Gallice *Cercan-ceau*, est abbatia ordinis Cisterciensis diocesis Senonensis, fundata ab ipso Philippo Augusto anno 1181.

EPISTOLA CX.

A

AD MAGISTRUM MELIOREM CARDINALEM (72) EX PERSONA DOMINI REMENSIS.

Commendat idem negotium archiepiscopi Turonensis.

Quæ ad utilitatem et pacem sanctæ Romanæ Ecclesiæ spectant, oculo vigilantî tenemur attendere, et primos discordiæ motus tanquam parvulos ad petram allidentes comprimere et necare. Occasione Turonensis et Dolensis discordiæ tantus in animum domini regis et principum ejus amaritudinis rancor descendit, ut coram archiepiscopis, episcopis et baronibus regni ab Ecclesia Romana se conquerratur exheredari, et dignitatem Ecclesiæ Turonensis, quæ sua est, aliter quam temporibus Patrum suorum fuerit, imminui, et turpiter mutilari. Ingratam sibi et Patribus suis clamat Ecclesiam Romanam, et oblitam beneficiorum, quæ persecutionis et pacis temporibus a Francorum regibus hactenus percepit, pro matre perhibet se recepisse novercam. Inde est quod dilectionem tuam, de qua non immerito specialiter confidimus, monemus, rogamus et consulimus, ut quacunq[ue] arte potueris, factum istud impediās, nec propter favorem personæ illius, quæ tibi natione conjuncta est, pacem **159** et concordiam, quæ inter Romanam Ecclesiam et regnum Francorum hactenus inviolabilis existit, turbari permittas. Credimus enim, quia si dominus papa contra Turonensem Ecclesiam processerit in facto isto, dominus rex et omnes barones ejus indignatione, ira et odio plusquam credi potest animati et aruati, abjecta paulisper reverentia quam Ecclesiæ Romanæ debent, nova et periculosa consilia tractare cogentur, et non poterit leviter extinguî, quod præcipitanter potuit incitari. Melius est autem in tempore occurrere, quam post exitum vindicari.

(72) Melior fuit Gallus natione doctor, et forte archidiaconus Laudunensis, ut videre est in superioribus. Creatus est cardinalis SS. Joannis et Pauli à Lucio III, anno 1185. De ejus legatione in Galliam sic loquitur Rigordus: « Pontifex Cœlestinus ad conquestionem Danorum misit legatos suos in Franciam, Meliorem scilicet presbyterum cardinalem, et Censium subdiaconum; qui Parisios venientes, concilium convocaverunt omnium archiepiscoporum, episcoporum, nec non albatum totius regni, in quo tractaverunt de reformando matrimonio inter Philippum regem et uxorem ejus Ingelburgem. »

(73) Consule quæ diximus ad epistolam 79 et 80.

(74) Scientia illa omnium facile princeps, quam theologiam nuncupamus, aliis olim etiam nominibus appellabatur, illiusque doctores modo vocabantur magistri in divinitate, modo in sacra pagina. Theologiæ etiam nomen non erat inter eos peregrinum: ait enim Abælardus, epist. 1: « Accidit ut quemdam theologiæ tractatum de unitate et trinitate divina scholaribus nostris componerent. » Et Rigordus utriusque meminit: « Sacram paginam et questiones theologicas docebant. »

(75) Id est sacrum missæ sacrificium peragere.

(76) Tyriaca vel Teriaca medicamentum quoddam præstantissimum, singulare contra venena

EPISTOLA CXI.

AD LONDENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Mittit ei ampullam theriacæ.

Verecundiam meam tetigit littera vestra, Pater, et castigato rubore frontem perfudit, commemorans pro negotiis vestris apud dominum papam nō fuisse sollicitum, et in consiliis nuntii vestri magistri Thobiæ minus desidem quam devotum. Non modicus est obsequiorum fructus, eos quibus impensa sunt maxime potentes et nobiles vel in modico **160-161** meminisse. Placet mihi servitium meum complacuisse vobis, et in vestra gratiarum actione totus accingor, et accendor ad majora, si vel opportunitatem occasio non deserat, vel opportunitas occasioni concurrat. Petrum vestrum pariter ac nostrum (75) commendabili morum nobilitate inter juvenes præcipuum, sicut mandastis, quantum nobis Dominus permittit, et commoneamus Patrum verbis, et promovemus fratrum exempts. Sacræ paginæ studens (74) scholas veritatis in auditorio, scholas virtutis frequentat in claustris: cum neque hic sine veritate virtutem, neque ibi sine virtute combibat veritatem. Duo sugens ubera cito poterit impinguari, ut tanquam saginatus vitulus, vel fortis aries, sive filius arietum de grege Domini ad altare ipsius et ipse immolari possit, et quando vobis placuerit pro aliis immolare (75). Consideranti mihi quid vobis domino meo posse mittere, nihil occurrit quo non abundetis et vos, et ideo inter divitias et deficiās occidentales, orientale musciculum mitto vobis ampullam tyriacæ (76) probatissima plenam, ab archiepiscopo Mamertino (77), Antiocheni patriarchæ (78) suffraganeo (79), canonico et amico nostro, mihi datam. Humile satiss, sed utile xenium, magnis et potentibus viris acceptum: quorum et vitæ status fructuosus est in sæculo, et exitus a sæculo luctuosus. Si quid aliud

remedium, confectum ex carne viperinâ et aliis, unde Hieronymus, lib. II, contra Jovinianum, ait: « Carnes viperæ, unde teriaca conficitur, quantis rebus aptæ sint, norunt medici. » Sic autem nominatur ἀπὸ τῶν θηρίων, hoc est a bestiis feris, ut sunt venenata, sive quod illarum carnes admittat hæc compositio, sive quod earum venenis adversetur, ut placet Plinio, qui etiam quoddam vitis genus in Thesilo nascentis theriacem appellat, quod venena propulset.

(77) Messana, vulgo *Messine*, est clarissima Siciliæ civitas, ejus cives Mamertini dicti sunt a Mamertinis quibusdam barbaris, qui tempore regis Agathoclis eam invaserunt. Sic cives Romani Quirites appellabatur.

(78) Erat tunc temporis Rudolphus II, patriarcha Antiochenus, ut videre est in Genebrardi *Chronologia*.

(79) Episcopus suffraganeus duplicis est generis: alter qui sub archiepiscopo constituitur, ut episcopus Meldensis dicitur suffraganeus archiepiscopi Parisiensis; alter vero qui vices obit alicujus pontificis. Sic episcopi principes imperii, qui non sunt in sacris, suffraganeos assumunt episcopos, ut eorum munia exerceant. Talem fuisse Mamertinum episcopum, de quo hic sermo, respectu patriarchæ Antiocheni, suspicamur.

placuerit vobis, quod in Francia, quæ monstis caret (80), inveniri possit, parati sumus sine dissimulatione quærere, sine dilatione transferre.

162 EPISTOLA CXII.

AD RAIMUNDUM PRIOREM S. GENOVÆ.

Rogat ut se apud coabbates excuset, quod capitulo adesse non possit.

Casus fortuiti qui prævideri non possunt humano iudicio, cum ex insidiis fortunæ pendeant, eorum præscientiam soli sibi Dominus reservavit. Calore febrium laborans Marisiaci decumbo (81), timens ne, si duriores evectioem ascendam, vehiculi motus accedens, incommodum periculi vehementius accendat. Oblatos cibos fastidio, eorum oblationes nec appeto nec affecto. Continua tamen nondum immoderata, calor et sitis, somnus inquietus, urina intensior, dolor capitis et membrorum, et alia quædam febrilia symptomata, quæ propriis appellant vocabulis, qui in vase vitreo coloris et substantiæ peccata discernunt. Spero tamen quia, ei paucis diebus quieti corporæ indulgeam, per Dei misericordiam succedent meliora et viciniora saluti. Interim, charissime, in instanti communis capituli (82) conventu vices nostras suppleas, ut audias et intelligas quid loquatur. Dedit enim tibi

(80) Alludit ad id quod scripsit B. Hieronymus in laudem regni Franciæ in epistola adversus Vigilantium : « Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis et eloquentissimis abundavit. »

(81) Marisiacum, vulgo *Marisy*, villa est diocesis Suessionensis, dominio S. Genovæ addicta, ipsique donata a viro nobilissimo Hermogaldo, cuius anniversarium notatur in ejus *Obituario* vi Kalend. Decembris, his verbis : « Obiit Hermogaldus, vir magnus, qui ad æternam sui memoriam, villa Marisiaca hanc ditavit ecclesiam. » Ibi deposita fuit S. Genovæ theca, cum imminente Normannorum stragem declinaret. Hujus autem altare seu parochia canonicis S. Genovæ donata fuit anno 1085 ab Hilgote Suessionensi episcopo, quondam ejusdem ecclesiæ S. Genovæ decano, ut apparet ex ipsius charta hic transcripta : « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Ego Hilgote Dei gratia Suessionensis Ecclesiæ episcopus, omnibus sanctæ matris Ecclesiæ fidelibus tam futuris quam præsentibus cognitum fieri volo, quod Servinus Sanctæ Genovæ decanus cum cæteris fratribus nostram adit præsentiam, prece supplicis orans atque postulans, quatenus predictæ ecclesiæ fratribus duo altaria in episcopio nostro, unum in villa Marisiaca situm, in honore S. Genovæ virginis dedicatum; aliud vero beato Vedasto consecratum juxta Firmitatem super Urcam fluvium, sub præsentem in perpetuo concederemus habenda; quorum petitionibus satis volens facere; atque utilitati ecclesiæ B. Genovæ, cuius alumnus et decanus extiteram, solis charitatis visceribus prævidens, ea altaria B. Gervasii canonicis quibus pastoralis dignitate præeram, et ejusdem ecclesiæ decano, quicumque sit, ea personaliter habenda ex consensu Hugonis præscriptorum altarium archidiaconi, et Gotberti eorundem archipresbyteri, tali dedi ratione, ut canonici predictæ S. Genovæ virginis illa duo altaria ab illis in perpetuum habeant, etc. Actum anno Incarnationis Domini 1085, indictione septima, epacta 22, concurrentia, regnante Philippo rege anno xxxi, D. Ramaldo

A Dominus in omnibus his intellectum. Et quoniam absentia mea non ex voluntate, sed ex necessitate procedit, apud dominos et coabbates nostros rogo te habe me excusatum. Saluta ex parte nostra charissimos et prædilectos fratres nostros omnes, qui soli sunt corona mea et gaudium meum in Domino. Vale, et ora ut valeam.

163-164 EPISTOLA CXIII.

AD L. CARDINALEM S. ROMANÆ ECCLESIE (83).

Rogat ut dispensatio ad ordines suscipiendos concedatur cuidam judici comitis Flandriæ.

Jucundam vestri memoriam dum recolo, Pater, fructuosam reporto conscientiam, quam in brevi articulo temporis et lætificasti verbo, et ædificasti exemplo. Curram et proficiam in odore virtutum vestrarum; si autem perficere non invenero, magis imputandum erit negligentæ meæ quam eruditioni vestræ. Interim pro præsentium latore supplico, qui cum me consulisset, ad consilium vestrum missus a me, de sacro oraculo vestro sapientiæ simul ac salutis responsum expectat. Jurisdictionem civilem usque ad rigorem (84), quam imperium mistum quidam appellant, sub potestate comitis Flandrensis, procuratorio nomine diu exercuit (85), ubi ex officio qualitercunque suscepto

Remensi archiepiscopo anno 1, D. Hilgote Suessionensi episcopo similiter anno.... »

(82) Singulis annis habebatur capitulum generale omnium superiorum et abbatum, qui congregationi Victorinæ erant ascripti, ut videre est in instrumento hic transcripto : « Universis presentes litteras inspecturis. Fr. Joannes humilis abbas S. Genovæ Parisiensis, abbas S. Evertii Aurelianensis, S. Mariæ Augensis, S. Mariæ Herivallensis, S. Mariæ Juliæensis, S. Martini Ruricurtensis, S. Mariæ de Cagia Meldensis, S. Joannis de Jardo et S. Mariæ de Cantiprato abbates, omnibus præsentibus litteras inspecturis salutem in Domino. Notum fieri volumus, quod si contingat, sicut plerumque fieri solet, ut canonicus de aliqua abbacia nostri ordinis absque sui abbatis licentia vel præcepto qualibet de causa egrediatur vel etiam pro peccato suo sicut venerabilis Pater Augustinus dicit in Regula nostra, de nostra societate projiciatur, ne contagione pestifera plurimos perdat, postmodum talis frater misericorditer sit receptus, non potest de jure stallum, neque aliquid aliud postulare, præsertim cum in matre nostra ecclesia, videlicet S. Victoris Parisiensis, de qua omnes ordinem et habitum sumpsimus, ista sit approbata consuetudo, quod canonicus, sicut dictum est, egressus una sola nocte extra monasterium dormiat, in transgressionis suæ memoriale perpetuum statum pristinum de cætero nunquam obtineat. Actum in capitulo provinciali, anno gratiæ 1221, mense Maio, in Dominica qua cantatur : » *Cantate Domino*.

(83) Per litteram L. designatur sane Laborans S. R. E. cardinalis, presbyter S. Mariæ in Porticu, creatus anno 1179, qui canonum collectionem elaboratissimam scripsit anno 1182, ideoque ad eum tanquam ad jurisperitissimum, hunc presbyterum dimisit.

(84) Hoc est usque ad penam corpori indigentiam, quam vocat imperium mistum, quod jurisdictionem civilem et capitalem simul complecteretur.

(85) Id est functus est officio cognitoris et actoris fisci publici ac principis, Gallice *procureur fiscal*.

tenebatur et innocentes absolvere, et noxios condemnare. Neminem tamen, ut ipse confitetur, ad effusionem sanguinis ore proprio condemnavit, sed confessos aut convictos de crimine, communia Ambianensi, ad quam iudicium sanguinis spectat, secundum quod meruisset reus, iudicandos exposuit et plectendos. Inde secuta **165** est capitalis poena multorum, aliis suspensis, aliis prout exigebat consuetudo taliter damnatorum, aliter interfectis. Nullum tamen odio, sive pecunia, sive aliquo alio contra iustitiam affectu supradictae communiae iudicandum exposuit aut damnandum. Reversus in se renuntiavit his omnibus et condignos fructus poenitentiae concipiens in animo, Deo servire in sacerdotali ordine desiderat et affectat. Suscipite desiderium ejus, et salubriter ei consulite, temperato per dispensationem rigore, ne absorbeat per tristitia, si ei via divini mysterii claudatur, qui sic plangit admissa, ut non admittat plangenda.

EPISTOLA CXIV.

AD DECANUM ET CAPITULUM S. CRUCIS AURELIANENSIS.
Hortatur eos, ut cuidam clerico, in cujus gratiam papa ipsis scripserat, se praesentent benevolos.

Paternas Domini papae preces, monitus, et mandata, tanta debetis hilaritate ac diligentia suscipere, ut obedientia vestra divinam vobis gratiam comparet et humanam. Et quoniam pro Joanne latore **166** praesentium clerico vestro in Ecclesia vestra enutrito et educato summus pontifex monendo, rogando et mandando scripsit vobis; ego quoque sicut clericus et amicus vester, moneo et consulo, ut in petitione praedicti clerici benevolam simul et beneficam manum vestram aperiatis ei, quoniam tanto Patri non parere perire est, non obedire obire. Moveat vos pariter et moneat ejusdem clerici non inhonesta paupertas, non ignota nativitas, non illiterata pubertas. Accedit ad cumulum et stimulum petitionis hujus, quod dominus

(86) Cum per concilia statutum fuerit, ut sacras disciplinas ac etiam profanas juniores edocerentur, sicut legitur in canone 10 concilii Tullensis, anno 859, sub Carolo Calvo: « Constituantur undique scholae publicae, ut utriusque eruditionis, divinae scilicet et humanae in Ecclesia Dei fructus valeant accrescere. » Legimus autem in *Capitularibus* Theodulphi Aurelianensis episcopi, cap. 19: « Si quis ex presbyteris voluerit nepotem suum aut aliquem consanguineum ad scholam mittere in ecclesia S. Crucis, aut in monasterio Sancti Aniani aut Sancti Liphardi, aut in caeteris de his coenobiis quae nobis ad regendum concessa sunt, ei licentiam illi faciendi concedimus. » Cum ergo fuerint ab antiquis temporibus scholae publicae in ecclesia S. Crucis Aurelianensis, debuit etiam esse in illa, sicut in caeteris ecclesiis cathedralibus, magister et praepositus quidam qui eas moderaretur, et penes quem esset totius rei litterariae regimen. Variam autem sortitus est in variis ecclesiis appellationem. Nam modo scholaris et magister scholarum, modo cancellarius et theologus appellatus est. De his agitur in cau. 48 concilii III Lateranensis his verbis: « Ne pauperibus qui parentum opibus juvari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur, per unamquamque ecclesiam cathedralem

A papa domino Romensi archiepiscopo excusationem negotii commisit, parvitatem meam tante potestati tanquam Hylam Herculi, et urticam lilio jungens, qui mandatum apostolicum, si desides apparueritis, implebit non minus celeriter quam potenter. Noverit autem prudentia vestra, quoniam acceptus est spontaneum beneficium quam involuntarium, gratuitum quam extortum.

EPISTOLA CXV.

AD FULCONEM MAGISTRUM SCHOLARUM S. CRUCIS AURELIANENSIS (86).

Rogat ut sinat quemdam clericum publice legere in schola Aurelianensi.

Molestum mihi est quoties aliquem me estare compellor, praesertim dominos meos, quibus vel ob meritum gratiam, vel ob reverentiam dignitatis assurgere teneor et servire. Unum ex eis vos aestimo, cujus honorem minus in causis offendere quam defendere sum paratus. Sed quoniam mandata apostolica tanquam muri sunt urbis, quos transilire non licet: eo terrore percussus, ne Romulei fratris (87) sortem simul **167** ac mortem capitis amissione saltem civiliter incurram; sicut primo vos commonueram, ita et secunda commotione vobis consulo, ut magistrum G. secundum mandatum domini papae licite legere permittatis. Quod si forte nolueritis, peremptorio velim nolim vobis edicto denuntio, ut prima die lunae instantis Adventus Dominici Parisius eundem G. ad tale regimen scholarum minus idoneum ostendatis.

168 EPISTOLA CXVI.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM (88).

Ejus implorat auxilium pro quodam rustico a regia minist'is injuste oppresso.

Angustant me, ne augusto sermone scribam vobis, hinc necessitas mensis Augusti, inde festivitas Patris Augustini. In primores familiaris et domesticae, in secundo cura pastoralis et canonica

magistro, qui clericos ejusdem ecclesiae ac scholares gratis doceat, competens aliquod beneficium assignetur, quo docentis necessitas sublevetur, et discipulis via pateat ad doctrinam. Ad eos autem spectabat caeteris magistris docendi licentiam ac facultatem tribuere, quod etiam nunc cancellarii academiarum ac universitatum praestant. Arguebat D Alexander III in decretali, quosdam ex iis qui sordido nimis quaestu pecunias ad hujusmodi licentias concedendas magistris exigebant: « Tanto vehementiori, » inquit, « animadversione eos dignos censemus, qui nomen magistri scholarum et dignitatem assumunt, et sine pretio ecclesiasticis viris docendi alios licentiam non impendunt. »

(87) Alludit ad id quod narratur de Remo, qui periiit propter transgressionem et contemptum edicti fratris sui Romuli urbis conditoris.

(88) Patet hanc epistolam conscriptam esse mense Augusto circa festum S. Augustini. Cum loquitur de necessitate mensis Augusti, et de cura in eo rei familiaris, intelligendum est de instanti messe quae non mediocre faciesbat abbati nostro, rei domesticae provido, negotium, quippe qui agros ac villas suas proprio labore et sumptu per canonicorum ac conversorum ministerium colebat.

nec scribentem recipiunt, nec rejiciunt disponentem. Inter hæc malui rudis esse, ut indemnus essem, quam invocare musas, ut eruditus apparerem. Mitto vobis hominem rusticanum de post fetantes acceptum in palatiis regni et præsidum prætoriiis elinguem ac mutum, cujus causa sine consilio vestro peribit, sine auxilio vestro valido non valebit. Sublimēs rapiunt eum et innocentem condemnant ministri domini regis, substantiolam ejus alendis uxori et filiis non sufficientem diripere volentes, cum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.

169 EPISTOLA CXVII.

AD EUMDEM.

Scribit in gratiam cujusdam hospitis Sanctæ Genovefæ, ut liberetur ab exactione præpositi Pinciænsis.

Præpositus Pinciænsis (89) contra propositum quod vobis promiserat, postposita in hac parte memoria vestri, ovem vestram pro dimidia relinquens intonsam, reliquum non solum laedere, sed excoriare contendit. Centum solidos a paupere nostro exigit, quos sub centesimis mutuabimur, si propositum præpositi non mutetur. Et quia nihil incœpisse vos memini, quod imperfectum reliquerit manus vestra, precor ut hominem innocentem, et usque ad tempora ista ab exactione regia liberum, beatæ Genovefæ virginis hospitem et servum (90), consilio et auxilio vestro ita faciatis absolvi in solidum, ne in centum solidis condemnetur. Plenum erit beneficium, si absolutionem secuta fuerit plenitudo. Cantorem Silvanectensem, qui atroces canonicis nostris injurias, contumax et

(89) Pinciæcum vel Pisciacum, vulgo *Poisy*, quindecim milliariis ab urbe Lutetia, in diocesi tamen Carnotensi collocatur. Primas tenet inter septem præposituras a Castelleto Parisiensi pendentes. Celebris hæc villa baptismo B. Ludovici. In ea insigne est monasterium B. Mariæ sacrum, per Constantium uxorem Roberti extructum, sed postea a Philippo Pulchro decentius restauratum, ac monialibus Sancti Dominici traditum.

(90) Ecclesia Sanctæ Genovefæ multos possidebat hujusmodi servos et ancillas tam Parisiis in burgo de Monte et S. Medardi, quam in villis suis de Antolio, Vanvis, Spinolio, Rodoniaco et cæteris; dicebanturque homines et femine de corpore. Quadrupelex erat jus dominorum in ejusmodi servos, prout declaratur in charta quadam tabularii ejusdem abbatiæ his verbis: « Non possunt filios suos clericos facere nisi de concessione Ecclesiæ; non possunt filios suos aut filias matrimonio conjungere cum hominibus alterius Ballivæ vel Dominatus; caducum, id est manum mortuam debent; in necessitatibus Ecclesiæ dabunt auxilium conveniens de suo juxta consuetudinem regni. » Servi autem S. Genovefæ manumissionem suam pretio emerunt anno circiter 1245, regnante S. Ludovico, iis scilicet conditionibus: « Primo, ut remanerent hospites seu vassalli ejusdem ecclesiæ; secundo, si uxorem servilis conditionis ducerent, etiam servi eorum liberi restarent; tertio, pro personis et juribus ecclesiæ defendendis, seu pro persecutione damnorum venire personaliter tenebantur. Primo die ad sumptus suos, cæteris vero diebus dabimus unicuique dictorum hominum sex denarios Parisienses, quotusque

arrogans irrogavit, suæ manumissionis immemor (91) quam ab Ecclesia nostra gratis accepit ingratus, si placet, certo die citari et loco faciatis, et nobis super tanto respondeat excessu, quoniam die quam nobis in quarta feria assignastis Noviomi, vos non credimus adfuturum. Distentum est marsupium ejus, et sicut animal illud plenum est vento (92), ita et sacculus plenus est argento. Pecuniariter puniri potest, qui criminaliter meruit accusari.

170-171 EPISTOLA CXVIII.

AD R. CARNOTENSEM ELECTUM (93).

Ipsi commendat ecclesiam et canonicos suos de Soisiano, ne ab officialibus injuste graventur.

Initia sacræ promotionis vestræ, et futuri. Deo volente, sacerdotii vestri merita, Spiritus sancti disciplina suscipiat, qui et fidelem consilii vestris formam, et felicem negotiis finem imponat. Ad hujus oblationem voti et desiderii sacrificium nos invitant et communis quam omnibus Ecclesiarum prælati debemus reverentia, et specialis obedientia pariter et fides, quam domino magnifico et benefico nobis avunculo vestro Remensi archiepiscopo (94) a multis retro temporibus exhibere tenemur. Et quoniam his gratiarum vinculis vobis respondere, temporibus opportunis, parati sumus, et vitium ingratiitudinis tam circa vos quam circa alios dominos nostros penitus abhorremus: præcipuam ac præclaram nobilitatem vestram rogamus, ut sicut decessores vestri Carnotenses episcopi, præcipue dominus noster avunculus vester, et post eum bonæ memoriæ J. et P. (95) Carnotenses episcopi nobis benevole detulerunt, et vos æquis passibus. et si

ex parte ecclesiæ nostræ licentientur.

(91) Cantor ille Silvanectensis fuerat quondam servus S. Genovefæ, quem abbas libertate donarat, ut clericus efficeretur. Cautum enim erat per concilia, scilicet Aurelian. III, can. 26; Tribur., can. 29; Bitur. can. 9; Pictav. I, can. 9: « Ne servi ad ordines promoverentur, et ad honores ecclesiasticos admitterentur, nisi prius a dominis suis libertate donarentur. » Abbas autem S. Genovefæ accepit facultatem per diploma Clementis III, anno 1289, primam tonsuram conferendi suis servis, quos ad hoc manumittebat.

(92) Intelligit cantorem Silvanectensem, quem hoc verbo, forte minus congruo, designat; parcendum tamen est auctori, qui ad amicum Remensem archiepiscopum, cum quo familiaris utebatur, de suo quondam servo rescribit, et memoriæ repetendum, quod ait Cicero, « quam multa sunt jocosæ in epistolis, quæ prolata si sint, inepta videantur. »

(93) Hæc epistola scripta dignoscitur anno 1187, quo Reginaldus de Barro electus fuit in episcopum Carnotensem post decessum Petri Cellensis, ut legitur in *Chronico* Roberti de Monte. De illo autem meminit Petrus Blesensis, epist. 15 et 20; vivere desiit anno 1217, ut notatur in *Necrologio* Carnotensi.

(94) Erat enim Reginaldus filius Agnetis a Campania, filiæ Theobaldi comitis, et sororis Guillelmi Remensis archiepiscopi.

(95) Post Guillelmi episcopatum Carnotensem administraverant Joannes Salisberiensis et Petrus Cellensis, epistolarum suarum scriptis notissimi.

non majoribus, liberaliter deferatis. Est in episcopatu vestro ecclesia quædam nostra in villula nostra, quæ Sosiacum dicitur (96), tam obscura nomine, quam tenuis facultate, in qua duo canonici (97) regulares curam parochiæ gerentes (98) Deo deserviunt, quibus officiales vestri occasione cujusdam collectæ, quam fecisse vos dicunt, quadrangula solidorum onus imponunt, quod neque nos, neque Patres nostri suscipere consuevimus **172** aut portare. Remittite nobis hanc angariam, Pater, quæ et nobis est oneri, et vobis futura non est honori. In aliis episcopatibus, Parisiensi scilicet et Suessionensi (99), liberi sunt ab his oneribus fratres nostri, nec a vobis, Deo volente, gravari incipient, qui per vos, sicut confidimus, specialius defendi deberent.

173-174 EPISTOLA CXIX.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Petit translationem cujusdam monachi in aliud monasterium.

Capax est gratiæ vestræ sinus, Pater, et sic patens omnibus, ut non deficiat singulis, et proficiat universis. Erubescant et revereantur ingrati, quos frequentius præveniunt beneficia vestra, quam eorum obsequia subsequantur. De talium indevoto numero non esse credimus Th. monachum vestrum in tribulatione sua de vestra sperantem benevolen-

(96) Sosiacum, vulgo *Choisy*, in diocesi Carnotensi, subjacet omni dominio ecclesiæ Sanctæ Genovefæ. Hæc parochia vocabatur olim S. Petri ad Boves, et villa ipsa dicitur, Gallice, *Choisy aux bœufs*, eo quod forum inibi habebatur celeberrimum, in quo boves undequaque adducit certis hebdomadæ diebus divendebantur, quod postea in villa Piscicænsi præstitum est. Cum autem hæc ecclesia in manus alienas devenisset, tandem canonicis Sanctæ Genovefæ restituta est per Guillelmum, tunc Senonensem archiepiscopum, qui etiam administrationem episcopatus Carnotensis gerebat, teste Roberto de Monte in *Supplemento Sigeberti* his verbis: « Archiepiscopo Senonensi in fata recedente, Guillelmus electus Carnotensis ei successit, concessit tamen ei episcopatu Carnotensi per biennium a papa Alexandro, id est usque ad annum 1171. » quo tempore parochiam de Sosiaco canonicis S. Genovefæ per chartam hic appositam firmavit. « Guillelmus Dei gratia Senonensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, omnibus sanctæ matris Ecclesiæ filiis tam futuris quam præsentibus, ad quos litteræ præsentis pervenerint, in Domino salutem. Cum jurisdictione Carnotensis Ecclesiæ nobis esset commissa, Hugo abbas et canonici S. Genovefæ Parisiensis sæpe et multum querimoniam detulerunt super Ecclesiam de Sosiaco, quam ab Ecclesia sua videbant alienari, ejus juris eandem esse constaret: inquisita ergo rei veritate ex relatione dilecti filii nostri Odonis præfate Ecclesiæ quondam abbatis, aliarumque legitimarum personarum ita se habere pro certo comperimus. Eapropter tam intuitu justitiæ quam domini papæ et amicorum nostrorum interventu ecclesiam illam prædictis fratribus concedimus, ita ut liceat abbati S. Genovefæ canonicos suos ibi ponere, salvo jure episcopali per omnia. Hæc ut rata in posterum permaneant, scripti hujus attestatione, et sigilli vestri impressione confirmamus. » Hanc concessionem ratam habuit Alexander III suo diplomate dato *Vesulii xii Kalend. Maii.*

tia, de vestra gratia confidentem. Sicut intelleximus, frater est draconum, et socius struthionum, et inter scorpiones habitans, monachorum similitates et odia eo sentit profundius, quo propinquius inquetur. Non est qui consoletur eum, nisi a vobis ei ciliis consulatur. Vir est, qui etsi apud vos commendari non egeat emendicatis suffragiis, de me tamen æstimans supra me, juvari se credit precibus alienis. Educite eum, si placet, de Ur Chaldæorum, quod interpretatur *incendium captivantium*, ut cum liberatus fuerit a labiis iniquis et a lingua dolosa, inmolet pro vobis Deo sacrificium laudis, et reddat Altissima vota sua.

175 EPISTOLA CXX.

AD HUGONEM ABBATEM S. VINCENTII SYLVANECTENSIS,
Postulat ut veniam concedat cuidam canonico revertenti in suum monasterium.

Charissimo fratri et amico HUGONI, abbati S. Vincentii Sylvanectensis frater STEPHANUS de S. Genovefa salutem et sinceram dilectionem.

Movit nos senectus et supplicatio J. fratris et concanonici nostri, qui sic a vobis postulat veniam, ut suam non diffiteatur culpam. Paratus est satisfactioni parere, et misericordiam vestram in confessione reatus sui, ne pereat, prævenire. Preces fundimus et nos pro eo ut, consideratione ætatis

(97) In illa ordinis reformatione quæ sæculo circiter XII facta est, duo vel tres canonici in unaquaque parochia morabantur, vel etiam plures. Quod semper observatum fuisse in iis quæ a monasterio S. Genovefæ pendebant, discimus ex antiquis ejusdem Regulis et constitutionibus in quibus cap. « De his qui ad obedientias conservantur, » præcipitur « ut fratres qui ad obedientias, id est parochias, commorantur, in singulis locis tres si fieri potest, vel duo ad minus esse debent. » Verum etiam illud ipsum decernitur per diplomata summorum pontificum Coelestini, Alexandri III et Clementis III in hæc verba: « Statuimus, ut liceat vobis in vestris ecclesiis quatuor aut tres ad minus ex fratribus instituire, ita quod unus eorum a te, filii abbas, diocæsano episcopo repræsentetur, qui de manu ejus curam recipiat animarum. Cum autem res exegerit et fuerit opportunum, liberum vobis sit eos revocare ad claustrum, et alios in eis loco eorum, quemadmodum diximus, substituere, dummodo, qui præesse debuerit, a diocæsano episcopo spiritualium curam accipiat. »

(98) Cum canonici regulares sint vere et proprie clerici, ad eos spectat animarum proximi salutem vacare, et parochiarum administrationem gerere. Sed sæculo XII quidam episcopi attendentes quod ipsi in claustris vitam monachis non valde absumulam exterius ducerent, a parochiarum regimine volebant eos excludere; quod præsertim accidit in episcopatu Lemovicensi circa canonicos Stirpenses, et in Aurelianensi circa Balgentiacenses. At Ivo Carnotensis, ordinis sui vindex acerrimus, canonumque indagator studiosissimus, hinc scripsit epistolam, scilicet 69 ad Galterum præpositum Sterpensem, et 215 ad Joannem episcopum Aurelianensem, quibus evidenter probat canonicos regulares ad regimen animarum esse aptissimos.

(99) Abbatia S. Genovefæ habet in episcopatu Parisiensi parochias de Vanvis, de Nemethodoro, de Rodeniaco, de Roissiac, de Spinolio; in Suessionensi vero, de Firmitate Milonis, et de Marisiaco.

longæque, conversationis antiquæ, miserationis divinæ, sinum aperiatis paternum revertenti, et recipiatis pœnitentem, quem exclusistis peccantem (100).

176 EPISTOLA CX XI.

AD URBANUM SUMMUM PONTIFICEM.

Rogat ut petitiones quas fundit pro ecclesia sua S. Genovefæ, suscipere et implere dignetur.

Initia sacri apostolatus vestri (1), Pater, ea devotione suscipimus, ut ex eo certa concipiamus fiducia et humilibus dari gratiam, et confusionem superbis. Ilac justitiæ libra (2) singulorum merita pensabit tantus vicarius Petri, cui Dominus affluenter contulit scientiam, et cum scientia potestatem. Nec deesse poterit his duabus gratissima tertia comes, voluntas bona et beneplacens, et perfecta, quo funiculo triplici sancta desideria, recta consilia, et justa opera consummatus astringuntur. Interim glorior inde mecum ego minima filiorum vestrorum portio, quod dominum nunc et patrem meum quandoque viderim in scholis, ubi tanquam Hylas mirabar Herculem, magnis virtutum et prudentiæ passibus incedentem. Exinde vestri nominis reverentiam concepi, vestræ auctoritatis combibi memoriam, fructuosum mihi proponens exemplar, doctrinam ex verbis, ex moribus disciplinam. Ecce ego et Ecclesia mihi indigno commissa vestri sumus, cum omni hilaritate parati omnia mandata vestra sine dissimulatione suscipere, sine dilatione complere. Preces fundimus sanctitati vestræ, ut petitiones nostras quas per dominum B. acolythum vestrum vobis porrigimus, sicut Ecclesiæ vestræ videritis expedire, et suscipiatis benevole et benè comoleatis

(100) Regula S. Augustini jubet ut contumaces ejiciantur, et a cæterorum societate excludantur, his verbis : « Quod si ferre recusaverit, etiamsi ipse non abscesserit, de vestra societate projiciatur; non enim hoc sit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione plurimos perdat. » Regula S. Benedicti, cap. 28, ait de religiosis perveracibus : « Quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc jam utatur abbas ferro abscissionis, ut ait Apostolus : *Auferite malum a vobis (1 Cor. v)*; et iterum : *Infidelis si discedit, discedat (1 Cor. vii)*, ne una ovis morbida omnem gregem contamineat. »

(1) Hæc epistola scripta est anno 1186, cum ad summi pontificatus apicem evectus fuerit Urbanus III, die 25 Decembris, anno 1185.

(2) Quamvis per locum hunc nobis innotescat non esse recentem et justitiæ dextra libræ seu bilancis pendentis declinationem, non ea tamen fuit hujus virtutis apud antiquos Romanos effigies. Hanc nobis exhibent nummi Adriani, Antonii Pii et Alexandri Severi : sedentis est habitu, sinistra virgam gestans, pateram dextra; quod quidem justitiæ symbolum Antonius Augustinus *Dialogo* sic explicat : « Sedet quod sapientem maturitas doceat, atque ideo sententiam pronuntiaturi iudices sedebant. Sceptrum notat imperium mundi, atque reipublicæ administrationem; patera vero significat divinitatem. » Aliam autem justitiæ picturam præfert Aulus Gellius, lib. xiv *Noctium Atticarum*, cap. 4, ex Chryshipo : « Forma virginali, aspectu vehementi et formidabili, luminibus oculorum acerbis, neque

177 EPISTOLA CX XII.

AD MAGISTRUM REGINALDUM, AURFIANENSIS ECCLESIE ARCHIPRESBYTERUM.

Petit ut in injuriam fratri suo illatam condigna satisfactione curet emendari.

Somnolenta est amicitia, quæ in necessitatibus amici tardius excitatur. Hoc vitium ne incurras, hilarem te precor exhibe in causa Stephani fratris mei, cujus injuriam, quoniam mea est, tuam esse debueras æstimare. Et quoniam nondum plene satisfactum est apostolico mandato per dominum Parisiensem episcopum prolo, tu, penes quem non minima portio jurisdictionis (3) ecclesiasticæ, unde gaudeo, consistit, supple vigilantem et viriliter quod excusationi deest, ut exinde tibi gratias agam, et injuriam passus industria tua recipiam ultionem. Fiat, obsecro, sine mora, **178** quæ omnino contrahet ad se periculum, si sine periculo malefactor transierit Pascha, quod Latine transitum appellamus.

EPISTOLA CX XIII.

AD MAGISTRUM BERTERUM CAMERACENSEM ARCHIDIACONUM.

Rogat ut dominum suum deprecetur pro quodam negotio.

Verecundum nec minus verum est quod loquor; timeo dominum meum ac vestrum (4) offendere vel improbis questionibus vel precibus importunis. Sufficit mihi gratia sua quam solam omnibus præfero solatiis, omnibus antidotis antepono. Sed quoniam de plenitudine ejus omnes accipiunt, preces quas ei Parisius obtuli, precor, ei porrigite, ut ad consequendum **179** quod postulo, per vestram inducatur industriam, per vestrum monitum moveatur. Opportunum se tempus obtulit, quo cum electo

humilis neque atrocis, sol reverentiæ ejusdam tristitiæ dignitate. » En variam justitiæ imaginem, qualem sibi effluxerunt Græci, Romani et Galli.

(3) Duplicis generis inveniuntur archipresbyteri, urbicani scilicet et rurales, in notis ad concil. III Tolet. Urbicani est qui in civitate constitutus, munus episcopi, eo absente, exsequitur, in ecclesia divinum officium incipit, benedictiones dat, et alia peragit quæ continentur in tit. *De officio archipresbyteri* ex constit. Leonis papæ. Ruralis autem præest solummodo plebi. De his agitur in can. 13 synodi Regiaticinæ sub Lothario anno 850 congregatæ, ubi hæc habentur : « Propter assiduam erga populum Dei curam, singulis plebibus archipresbyteros præesse volumus, qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam eorum presbyterorum qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspectione custodiant, et qua industria unusquisque divinum opus exerceat, episcopo suo renuntiet, nec obtendat episcopus non egere plebem archipresbytero, quod ipse etiam per se gubernare valeat; quia, etsi valde idoneus est, decet tamen ut patiat onera sua, et sicut ipse matri præest, ita archipresbyteri præsent plebeis, ut in nulla titubet ecclesiastica sollicitudo, cuncta tamen ad episcopum referant, nec aliquid contra ejus decretum ordinare præsumant. »

(4) Intelligit Guillelmum Remensem archiepiscopum, cui in ecclesiasticis ministrabat archidiaconus ille Cameracensis.

non majoribus, liberaliter deferatis. Est in episcopatu vestro ecclesia quaedam nostra in villula nostra, quæ Sosiacum dicitur (96), tam obscura nomine, quam tenuis facultate, in qua duo canonici (97) regulares curam parochiæ gerentes (98) Deo deserviunt, quibus officiales vestri occasione cujusdam collectæ, quam fecisse vos dicunt, quadraginta solidorum onus imponunt, quod neque nos, neque Patres nostri suscipere consuevimus **172** aut portare. Remittite nobis hanc angariam, Pater, quæ et nobis est oneri, et vobis futura non est honori. In aliis episcopatibus, Parisiensi scilicet et Suessionensi (99), liberi sunt ab his oneribus fratres nostri, nec a vobis, Deo volente, gravari incipient, qui per vos, sicut confidimus, specialius defendi debent.

173-174 EPISTOLA CXIX.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Petit translationem cujusdam monachi in aliud monasterium.

Capax est gratiæ vestræ sinus, Pater, et sic patens omnibus, ut non deficiat singulis, et proficiat universis. Erubescant et revereantur ingrati, quos frequentius præveniunt beneficia vestra, quam eorum obsequia subsequantur. De talium indevoto numero non esse credimus Th. monachum vestrum in tribulatione sua de vestra sperantem benevolen-

(96) Sosiacum, vulgo *Choisy*, in diocesi Carnotensi, subiacet omni dominio ecclesiæ Sanctæ Genovefæ. Hæc parochia vocabatur olim S. Petri ad Boves, et villa ipsa dicitur, Gallice, *Choisy aux bœufs*, eo quod forum inibi habebatur celeberrimum, in quo boves undequaque adducti certis hebdomadæ diebus divendebantur, quod postea in villa Pisciacensi præstitum est. Cum autem hæc ecclesia in manus alienas devenisset, tandem canonicis Sanctæ Genovefæ restituta est per Guillelmum, tunc Senonensem archiepiscopum, qui etiam administrationem episcopatus Carnotensis gerebat, teste Roberto de Monte in *Supplemento Sigeberti* his verbis: « Archiepiscopo Senonensi in fata recedente, Guillelmus electus Carnotensis ei successit, concessit tamen ei episcopatu Carnotensi per biennium a papa Alexandro, id est usque ad annum 1171. » quo tempore parochiam de Sosiaco canonicis S. Genovefæ per chartam hic appositam firmavit. « Guillelmus Dei gratia Senonensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, omnibus sanctæ matris Ecclesiæ filiis tam futuris quam præsentibus, ad quos litteræ præsentis pervenerint, in Domino salutem. Cum jurisdictio Carnotensis Ecclesiæ nobis esset commissa, Hugo abbas et canonici S. Genovefæ Parisiensis sæpe et multum querimoniam detulerunt super Ecclesiam de Sosiaco, quam ab Ecclesiâ sua videbant alienari, cujus juris eandem esse constaret: inquisita ergo rei veritate ex relatione dilecti filii nostri Odonis præfatæ Ecclesiæ quondam abbatis, aliarumque legitimarum personarum ita se habere pro certo comperimus. Eapropter tam intuitu justitiæ quam domini papæ et amicorum nostrorum interventu ecclesiam illam prædictis fratribus concedimus, ita ut liceat abbati S. Genovefæ canonicos suos ibi ponere, salvo jure episcopali per omnia. Hæc ut rata in posterum permaneant, scripti hujus attestatione, et sigilli nostri impressione confirmamus. » Hanc concessionem ratam habuit Alexander III suo diplomate dato *Vusculi* xii Kalend. Maii.

tia, de vestra gratia confidentem. Sicut intelleximus, frater est draconum, et socius struthionum, et inter scorpionones habitans, monachorum similitates et odia eo sentit profundius, quo propinquus iniquetur. Non est qui consoletur eum, nisi a vobis ei citius consulatur. Vir est, qui etsi apud vos commendari non egeat emendicatis suffragiis, de me tamen æstimans supra me, juvari se credit precibus alienis. Educite eum, si placet, de Ur Chaldæorum, quod interpretatur *incendium captivantium*, ut cum liberatus fuerit a labiis iniquis et a lingua dolosa, innolet pro vobis Deo sacrificium laudis, et reddat Altissimo vota sua.

175 EPISTOLA CXX.

AD HUGONEM ABBATEM S. VINCENTII SYLVANECTENSIS,

Postulat ut veniam concedat cuidam canonico revertenti in suum monasterium.

Charissimo fratri et amico HUGONI, abbati S. Vincentii Sylvanectensis frater STEPHANUS de S. Genovefa salutem et sinceram dilectionem.

Movit nos senectus et supplicatio J. fratris et concanonici nostri, qui sic a vobis postulat veniam, ut suam non diffiteatur culpam. Paratus est satisfactioni parere, et misericordiam vestram in confessione reatus sui, ne pereat, prævenire. Preces fundimus et nos pro eo ut, consideratione ætatis

(97) In illa ordinis reformatione quæ sæculo circiter XII facta est, duo vel tres canonici in unaquaque parochia morabantur, vel etiam plures. Quod semper observatum fuisse in iis quæ a monasterio S. Genovefæ pendebant, discimus ex antiquis ejusdem Regulis et constitutionibus in quibus cap. « De his qui ad obedientias conservantur, præcipitur « ut fratres qui ad obedientias, id est parochias, commorantur, in singulis locis tres si fieri potest, vel duo ad minus esse debent. » Verum etiam illud ipsum decernitur per diplomata summorum pontificum Coelestini, Alexandri III et Clementis III in hæc verba: « Statuimus, ut liceat vobis in vestris ecclesiis quatuor aut tres ad minus ex fratribus instituire, ita quod unus eorum a te, filii abbas, diocæsano episcopo repræsentetur, qui de manu ejus curam recipiat animarum. Cum autem res exegerit et fuerit opportunum, liberum vobis sit eos revocare ad claustrum, et alios in eis loco eorum, quemadmodum diximus, substituere, dummodo, qui præesse debuerit, a diocæsano episcopo spiritualium curam accipiat. »

(98) Cum canonici regulares sint vere et proprie clerici, ad eos spectat animarum proximi salutem vacare, et parochiarum administrationem gerere. Sed sæculo XII quidam episcopi attendentes quod ipsi in claustris vitam monachis non valde absumulam exterius ducerent, a parochiarum regimine volebant eos excludere; quod præsertim accidit in episcopatu Lemoviensi circa canonicos Stirpenses, et in Aurelianensi circa Balgentiacenses. At Ivo Carnotensis, ordinis sui vindicæ æcerimus, canonicumque indagator studiosissimus, binas scripsit epistolas, scilicet 69 ad Galterum præpositum Strepensensem, et 215 ad Joannem episcopum Aurelianensem, quibus evidenter probat canonicos regulares ad regimen animarum esse aptissimos.

(99) Abbatia S. Genovefæ habet in episcopatu Parisiensi parochias de Vanvis, de Nemetho, de Rodoniaco, de Roissiac, de Spinolio; in Senonensi vero, de Firmate Milonis, et de M...

vestrum (8) sine merito nostro nobis misistis et donantis affectum in tam convenienti dono familiariter ostendistis.

183 EPISTOLA CXXVII.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM (9).

Significat regem exenisse eum ab itinere Romano.

Sicut vobis significaveram, Pater, ad dominum regem die mihi assignata recessurus accessi: paratus ad viam cujus formidolosa sunt initia, periculosa media, novissima fastuosa. Post aliquas deliberationes Deus, in cujus manu corda sunt regum, consilium domini regis mutavit, et a labore futuri itineris absolvit me princeps benevolus, bonam voluntatem meam in negotiis suis commendans; et si magna minimis comparari debeant, gratiam pro gratia mihi reddens. Vobis interim, Pater, ex parte famuli vestri gratiarum actio et vox laudis, qui per litteras vestras suscipiendi laboris exhortationem utilem, consolationem uberem, compassionem humanilem mihi supra quam meruerim non negastis.

184 EPISTOLA CXXVIII.

AD NIVELONEM SUESSIONENSEM EPISCOPUM (10).

Mortatur ut perficiat quod incepserat in ecclesia S. Joannis.

Fructuosa sunt opera, quæ et charitas inchoat, et perseverantia consummat. Radicem sequitur ramus, rivulus fontem sapit, opus intentionem commendat. Quod sincere a vobis et nobis super ordinatione ecclesie Sancti Joannis de Vineis, auctoritate domini papæ inchoatum est, perfectionem expectat, et languentis Ecclesie defectus quotidiano clamore pulsat aures Domini Sabaoth, ut qui habitant terram austri cum panibus occurrant sitiendi. Quæ vobis imputentur et nobis, si non bono peragatur exitu, quod hono inchoatum est principio. Celerem ac celebrem opem date et operam, ut in octavis Assumptionis beatæ Virginis Parisius ex

(8) Palefridus, Gallice *palefroi*, dicebatur equus sessorius. Guillelmus Tyrius, lib. XIII *Belli sacri*, cap. 27, ait: « Miserat prædicto nobili viro per quemdam familiarem suum palefridum albisimum, argento ferratum. »

(9) Colligitur ex hac epistola et alijs, quantus fuerit abbas noster apud regem, qui legationes frequentes, et reipublicæ bono peritiles, ejus curæ et prudentiæ committebat.

(10) Nivelon de *Cherisy* promotus est ad episcopatum SueSSIONENSEM anno 1175. Matrem habuit Agnetem dominam Longipontis; quæ soror conversa effecta est in ipsa Longipontis abbatia a Josleno SueSSIONENSI præsule anno 1151 fundata. Tempore autem Nivelonis oria est gravis illa controversia inter abbatem et canonicos S. Joannis in Vineis, qui volebant a sacerdotiis suis amoveri, de qua superius egimus.

(11) Nivelon ad monasterium S. Joannis vocavit canonicos regulares S. Genovefæ Parisiensis, ut regularem disciplinam aliquatenus in eo immutatum repararent, prout a summo pontifice sibi fuerat injunctum. Raymundus itaque prior ejusdem abbatiæ S. Genovefæ, ad quem variæ epistolæ hic diriguntur, factus est abbas octavus S. Joannis Sue-

A parte vestra mittatis, qui honorifice canonicos ducant, deducant et inducant (11). Quia vero propter dilationem colloquii regii, dominum Remensem archiepiscopum adfuturum non credimus, diligenter inquireite quando et ubi convenientius ei vobiscum possimus occurrere, et de eo quod superest deliberare et tractare. Super his omnibus significate nobis voluntatem vestram, ne vel curranus in incertum, vel pugnantes quasi aerem verberemus.

185 EPISTOLA CXXIX.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Conqueritur de episcopo Silvanectensi, qui majorem suum de Borret (12) anathemate percusserat.

Ordo judiciorum, Pater, multis excogitatis vigiliis, a quibusdam hodie Romanæ Ecclesie rectoribus turbatur, qui sacris canonibus aut nec lectis, aut neglectis, non minus sunt in sententia præcipites quam in executione crudeles. Sine vocatione ligant, sine delectu excommunicant, sine cognitione condemnant. Horum de numero contendit se esse Silvanectensis episcopus, qui servientem nostrum majorem de Borret, omni ordine judiciario postposito, non tam excommunicavit, quam illicitam et irregularem qualis qualis excommunicationis sententiam in eum primo aspectu juri se offerentem evomuit, et villam nostram ex levissima vel nulla causa sub interdicto conclusit. Et quoniam, domine, refugium factus estis nobis, paternitati vestræ, quam benevolam simul experti sumus ac beneficam, preces fundimus, ut servientem nostrum præstito sacramento standi ad manatum vestrum, **186** si placet, absolvatis, et tam super causa ejus quam super interdicto villæ, quando et ubi vobis placuerit, nobis et episcopo diem et locum assignetis.

EPISTOLA CXXX.

AD NICOLAUM PRIOREM S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.

Ipsi commendat Petrum nepotem suum.

Amicitiam nostram, quam charitas excitavit,

sionensis

(12) Diximus Borretum esse villam IV milliariibus a Silvanecto distantem, S. Genovefæ dominio ascriptam, in qua olim fuerunt major et scabini. Hujus autem viaria concessa est huic abbatiæ per Gaufridum comitem Audegavensem, ut patet ex charta donationis sequentis: « In nomine Dei omnipotentis, visibilium rerum et invisibilium Creatoris, Gaufridus Audegavensium comes, Notum fieri volo fidelibus meis et omnibus ad quorum notitiam istud negotium pertinere debebat, quod accedentes ad presentiam meam canonici congregationis monasterii Parisiensis beatissimæ virginis Christi Genovefæ, humiliter deprecati sunt, ut sibi et S. loco suo ob amorem divini nominis et venerationem ipsius virginis patronæ ipsorum specialis quippiam elemosinæ conferremus et necessarii sublevamini. Quorum postulationem humiliter et libenter suscipiens, pro animabus parentum meorum Fulconis inelyti comitis et religiosæ comitissæ Hildegardis, meorum quoque ob remissionem peccatorum indulgi sacro sanctissimæ Genovefæ monasterio de villa ipsorum quæ in Silvanectensium sita comitatu, Borretumque habet vocabulum, viariam totum ad integrum, etc.

Aurelianensi (5) et familiaris loqui possit, et quod A
vulerit ab eo facilius impetrare. Diem festum
acturus est Remis, ubi, concurrente
temporis et loci occasione, nihil negabit domino
nostro, quem non solum benevolum, sed et maxime
beneficum nuper expertus est in desiderio suo.

EPISTOLA CXXIV.

AD HENRICUM AURELIANENSEM EPISCOPIUM, EX PERSONA
ABBATIS S. EVURTII AURELIANENSIS.

Conqueritur de regio exactore, a quo opprimebatur.

Dies tribulationis et angustiae dies haec. Litteras
domini regis sollicitudine nostra impetratas, mini-
stro et exactori regio porreximus, et in earum
oblatione sustinimus pacem, et non venit; quaesi-
vimus bona, et ecce turbatio. Superbe respondit, et
non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus
extenta. Dixit sese nec litteris obedire, nec manda-
tis, nisi specialia reciperet intersignia sibi et do-
mino regio cognita **180** et comperta. Praedam
nostram non solum non restituit, sed quod residuum
erat abstulit et abduxit. Moveat paterna viscera
vestra dolor noster, et in liberatione nostra promo-
tionis vestrae principia consecrate, ne si palatini
satellites in consimilibus invenerint vos tepidum,
commune sit periculum vestrum pariter ac vestro-
rum. Domum reverti nec audeo nec praesumo, cum
Ecclesia nostra in quotidianis deficiat lamentis, et
adhuc lacrymae ejus in maxillis ejus. Parisius cum
abbate S. Genovefae remansi, exspectans ab uberibus
consolationis vestrae resciri, et in praesenti ang-
ustia vestro consilio pariter et auxilio liberari.

EPISTOLA CXXV.

AD G. ABBATEM S. AMBROSII BITURIC.

*Commendat quendam canonicum apud se Parisiis
commorantem.*

Charissimo fratri et amico G. abbatis S. Am-
brosii Bituricensis frater STEPHANUS abbas de S.
Genovefa salutem et dilectionem.

In revocatione, seu translatione fratris Al. cano-
nici vestri verbo vobis evangelico respondemus:
Modice fidei, quare dubitasti? (Math. xiv.) Fra-
ternam voluit scindere charitatem, qui verbo iniquo
et doloso dixit nos recipere nolle tam idoneum et
utilem fratrem, qui filios vestros aequae intendimus
ut nostros honorare, colere et amare. Grata est nobis
societas ejus, ingrata revocatio, ingratorum du-
biletas, qua eum a nobis lingua tertia voluit sepa-
rare. Placeat vobis ut nobiscum maneat, **181** ne
si mandato vestro transferatur ad alios, alieno
mandato nobis minime deferatur.

(5) Haec epistola cum sequenti scripta perhibetur
anno circiter 1186, quo Henricus ad episcopatum
Aurelianensem electus, ad Guillelmum archiepisco-
pum Remensem properavit, forte ut ab eo conse-
crationis munus acciperet; quod videtur innuere
verbis sequentibus: « Diem festum acturus est Re-
mis, ubi, concurrente temporis et loci occasione,
nihil denegabit domino nostro. »

(6) Dinannum seu Dinantium, vulgo *D'nan*, urbs
est Britanniae Minoris in diocesi Maelovensi, cujus

EPISTOLA CXXVI.

AD ROLANDUM DE DINANO.

Hortatur ut caeptum opus perficiat.

Nobili viro ROLANDO de Dinano (6) STEPHANUS
S. Genovefae dictus abbas totusque Ecclesiae ipsius
humilis conventus salutem et vitam aeternam.

Copiosus est divinae gratiae sinus, qui nec deficit
singulis, et sufficit universis, dispersos colligit, er-
rantes revocat, redeuntes amplectitur, nolentes
trahit, et invitos compellit intrare. Hujus desiderio
devotionem vestram gaudemus accendi, quae ter-
renae militiae labores infructuosos contemnens, to-
tam se, ut audivimus, ad palinam supernae vocatio-
nis extendit, dum aut in opera misericordiae libenter
erogat sua, aut in exemplum justitiae humiliter bona
prosequitur aliena. Crescat in dies voluntas haec
bona et beneplacens et perfecta, ut ecclesia, quam
aedificatis, regularibus disciplinis (7) per industriam
vestram possit instrui, per abundantiam suppleri,
per providentiam gubernari. Et quoniam secreto
Dei judicio carnis vestrae non relinquitis haeredes,
novellam illam plantationem vestram in parte ho-
norum vestrorum haeridem constituite, ut cum de-
feceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula: ne,
si forte indigentes et orphanos reliqueritis eos,
mendicare cogantur, et de laboribus vestris alius
aliquis consequatur gloriam et honorem. Ne autem
182 beneficia vestra transitoria vel illusoria post
dormitionem vestram appareant, pro salute vestra
movemus, consulimus et rogamus, ut ea firmitate
conferantur Ecclesiae quam conficitis, ne aut ali-
cujus malitia possint auferri, aut avaritia minui,
aut potentia perturbari. Ita demum fratres quos
inibi ad servitium Dei colligitis, mensuram bonam et
confertam et coagitatam et superfluentem dabunt
in sinum vestrum, si paupertas eorum ex abundan-
tia vestra sufficienter suppleta fuerit, et elemosynae
vestrae perseveranter aluerint servos Dei. Interim
commendamus vobis sanctae conversationis et indo-
lis in Christo praecipuae fratrem W. canonicum
nostrum pariter ac vestrum, cujus conversatio in-
ter nos grata Deo et hominibus sine omni querela
communem gratiam meruit, singularem opinionem
reportavit. Suscipite in eo partem viscerum nostro-
rum, cui sic Ecclesiam nostram concessimus, ut
tanquam unus ex nobis temporalia simul ac spiri-
tualia fraterna communitate percipiat, communi
fraternitate persolvat. Liberalitatem vestram plena
gratiarum actione prosequimur, qui palefrijum

erat toparcha Rolandus ille, ad quem haec epistola.

(7) Fundavit abbatiam in parochia de *Megrat*, vel
Megrest, prope castrum suum de Belloloco, unde
postea nomen sortita est, atque octo canonicos re-
gulares in ea constituit, quos ampis redditibus do-
tavit. Haec abbatia dicebatur olim B. Mariae Pontis-
Pillari, quod sita esset juxta pontem hujus nominis.
In ea jacet Rolandus ille fundator, ac Alanus V-
tiacensis, inter beneficos hujus monasterii pri-
marii.

vestrum (8) sine merito nostro nobis misistis et donantis affectum in tam convenienti dono familiariter ostendistis.

183 EPISTOLA CXXVII.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM (9).

Significat regem exemisse eum ab itinere Romano.

Sicut vobis significaveram, Pater, ad dominum regem die mihi assignata recessurus accessi: paratus ad viam cujus formidolosa sunt initia, periculosa media, novissima fastuosa. Post aliquas deliberationes Deus, in cujus manu corda sunt regum, consilium domini regis mutavit, et a labore futuri itineris absolvit me princeps benevolus, bonam voluntatem meam in negotiis suis commendans; et si magna minimis comparari debeant, gratiam pro gratia mihi reddens. Vobis interim, Pater, ex parte famuli vestri gratiarum actio et vox laudis, qui per litteras vestras suscipiendi laboris exhortationem utilem, consolationem uberem, compassionem humilem mihi supra quam meruerim non negastis.

184 EPISTOLA CXXVIII.

AD NIVELONEM SUSSIONENSEM EPISCOPUM (10).

Hortatur ut perficiat quod incœperat in ecclesia S. Joannis.

Fructuosa sunt opera, quæ et charitas inchoat, et perseverantia consummat. Radicem sequitur ramus, rivulus fontem sapit, opus intentionem commendat. Quod sincere a vobis et nobis super ordinatione ecclesiæ Sancti Joannis de Vineis, auctoritate domini papæ inchoatum est, perfectionem expectat, et languentis Ecclesiæ defectus quotidiano clamore pulsat aures Domini Sabaoth, ut qui habitant terram austri cum panibus occurrant siti. Quæ vobis imputentur et nobis, si non bono peragatur exitu, quod bono inchoatum est principio. Celerem ac celebrem opem date et operam, ut in octavis Assumptionis beatæ Virginis Parisius ex

(8) Palefridus, Gallice *palefroi*, dicebatur equus sessorius. Guillelmus Tyrius, lib. xiii *Belli sacri*, cap. 27, ait: « Miserat prædicto nobili viro per quemdam familiarem suum palefridum albissimum, argento ferratum. »

(9) Colligitur ex hac epistola et aliis, quantus fuerit abbas noster apud regem, qui legationes frequentes, et reipublicæ bono peritiles, ejus curæ et prudentiæ committebat.

(10) Nivelone de Cherisy promotus est ad episcopatum Suessionensem anno 1175. Matrem habuit Agnetem dominam Longipontis; quæ soror conversa effecta est in ipsa Longipontis abbacia a Joselino Suessionensi præsule anno 1151 fundata. Tempore autem Nivelonis orta est gravis illa controversia inter abbatem et canonicos S. Joannis in Vineis, qui volebant a sacerdotiis suis amoveri, de qua superius egimus.

(11) Nivelone ad monasterium S. Joannis vocavit canonicos regulares S. Genovefæ Parisiensis, ut regularem disciplinam aliquatenus in eo immutatam repararent, prout a summo pontifice sibi fuerat injunctum. Raymundus itaque prior ejusdem abbatiæ S. Genovefæ, ad quem varix epistolæ hic diriguntur, factus est abbas octavus S. Joannis Sucs-

A parte vestra mittatis, qui honorifice canonicos ducant, deducant et inducant (11). Quia vero propter dilationem colloquii regii, dominum Remensem archiepiscopum adfuturum non credimus, diligenter inquirete quando et ubi convenientius ei vobiscum possimus occurrere, et de eo quod superest deliberare et tractare. Super his omnibus significate nobis voluntatem vestram, ne vel curramus in incertum, vel pugnantes quasi aerem verberemus.

185 EPISTOLA CXXX.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Conqueritur de episcopo Silvanectensi, qui majorem suum de Borret (12) anathemate percussisset.

Ordo judiciorum, Pater, multis excogitatis vigiliis, a quibusdam hodie Romanæ Ecclesiæ rectoribus turbatur, qui sacris canonibus aut nec lectis, aut neglectis, non minus sunt in sententia præcipientes quam in executione crudeles. Sine vocatione ligant, sine delectu excommunicant, sine cognitione condemnant. Horum de numero contendit se esse Silvanectensis episcopus, qui servientem nostrum majorem de Borret, omni ordine judiciario postposito, non tam excommunicavit, quam illicitam et irregularem qualis qualis excommunicationis sententiam in eum primo aspectu juri se offerentem evomuit, et villam nostram ex levissima vel nulla causa sub interdicto conclusit. Et quoniam, domine, refugium factus estis nobis, paternitati vestræ, quam benevolam simul experti sumus ac beneficam, preces fundimus, ut servientem nostrum præstito sacramento standi ad manatum vestrum, **186** si placet, absolvatis, et tam super causa ejus quam super interdicto villæ, quando et ubi vobis placuerit, nobis et episcopo diem et locum assignetis.

EPISTOLA CXXX.

AD NICOLAUM PRIOREM S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS.

Ipsi commendat Petrum nepotem suum.

Amicitiam nostram, quam charitas excitavit,

sionensis

(12) Diximus Borretum esse villam iv milliariibus a Silvanecto distantem, S. Genovefæ dominio ascriptam, in qua olim fuerunt major et scabini. Hujus autem viaria concessa est huic abbatiæ per Gaufridum comitem Andegavensem, ut patet ex charta donationis sequentis: « In nomine Dei omnipotentis, visibilium rerum et invisibilium Creatoris, Gaufridus Andegavensium comes, Notum fieri volo fidelibus meis et omnibus ad quorum notitiam istud negotium pertinere debebat, quod accedentes ad presentiam meam canonici congregationis monasterii Parisiensis beatissimæ virginis Christi Genovefæ, humiliter deprecati sunt, ut sibi et S. loco suo ob amorem divini nominis et venerationem ipsius virginis patronæ ipsorum specialis quippiam elemosinæ conferremus et necessarii sublevaminis, Quorum postulationem humiliter et libenter suscipiens, pro animabus parentum meorum Fulconis inlyti comitis et religiosæ comitissæ Hildegardis, meorum quoque ob remissionem peccatorum indulsis sacro sanctissimæ Genovefæ monasterio de villa ipsorum que in Silvanectensium sita comitatu, Borretumque habet vocabulum, viariam totum ad integrum, etc. »

ocasio non exstinguat. Prudenti loquor, et ei quem licet raro video, cogito tamen frequenter. Usque ad mortem infirmatus sum, et longo dolore confectus, nec præsentia vestra, nec litteris, aut nuntio vestro consolationem suscepi. Remittetur negligentia, si diligentia compensetur. Communem Patrem **187** nostrum (13), abbatem dico senem vestrum, et extremis suis, ut timeo, proximum honora, obsecro, ut sis longævus super terram. Petrum meum, si excesserit, corrige; si opus habuerit, defende: culpas ejus non foveo, sed naturæ faveo, qua mihi ligatus est.

EPISTOLA CXXXI.

AD W.....

Grates agit de equo eleganti sibi ex Dania misso.

Reverendo patri et amico W. seniori (14), con-
nascens, vivere et videre dies bonos.

Digna vox est beneficium capientis obligatum ad antidora se erga quemlibet profiteri. Aliter si quis egerit, aut indevoti statum colet, aut ingrati simulacrum adorabit. Infausta hæc prodigiorum soboles, quarum prima informis, secunda infanis, utraque sine laude, neutra est sine sorde. Indevotionis obscuritas, ingratitude obsceni aq, beneficia præterita sepeliunt, præsentia corrumpunt, futura repellunt. Harum contagia fugimus, harum consortia detestamur. Donum vestrum sic accipimus, ut effectum dilectionis veneremur in munere, et affectum largitoris in muneris largitore. Æquum est ut pro equo tam solemnem referamus gratias, quem sedere deceret aut pontifices magnos, aut principes palatinos. Aliorum sessores vident et invident, nec facile est apud nos consimilem aut pretio mercari, aut obsequio promereri. **188** Si qua fuit in dando mora, convenienter purgata est, nec aliquid traxit ad se periculum, quæ tam plenum muneris exhibuit incrementum. Ductor ejus nec sumptui pepercit in pabulo, nec vehiculum sibi usurpavit in equo: quod testantur et pili jucunda mollities, et jubarum compositio directa, collum succulentum, clunes pingues et æquales, ilia non demissa, latera plana, color aureus, totus pulcher, et macula non est in eo. Quo. de statu fratrum nostrorum quæ-

(13) Hugonem scilicet abbatem S. Bartholomæi Novionensis, sub cujus disciplina in religionis observantiis simul fuerant educati.

(14) Guillelmus primum canonicus sæcularis S. Genovefæ, normam regularem amplexus est, cum canonici regulares S. Victoris in eandem ecclesiam per Eugenium papam et Ludovicum Juniorem fuerunt inducti anno 1148; inde ab Absalone Roschildensi episcopo expetitus vocatusque est in Daniam, illucque per clarissimum Saxonem grammaticum, gentis suæ historiographum elegantissimum, tunc Roschildensem præpositum, ductus, totus in reformando monasterio sui ordinis in Eschil insula, et in altero ædificando, non sine gravibus arum incubuit. Sicque plenus meritis, prope centenarius migravit ad Christum anno 1202 vel 1203. Postea in numerum sanctorum relatus est. Vita ejus ab auctore synchrono et contubernali conscripta habetur apud Surium et Bollandium ad diem 6 Aprilis. De ejus obitu hæc habet Pontanus, lib. VI Re-

sistis, sciat sollicita dilectio vestra, quoniam de die in diem per Dei misericordiam et in spiritualibus proficiunt, et temporalibus abundant, nec est inter eos occursus aut Satan, cum in fraterna concordia et conveniant singuli et congaudeant universi.

189 EPISTOLA CXXXII.

AD ALBERTUM, S. R. ECCLESIE CANCELLARIUM.

Ipsi commendat negotia cujusdam clerici nobilit, quæ in curia Romana agitabantur.

Rogare, Pater, pro aliis cogimur, qui pro nobis non sufficimus impetrare. Primum charitatis affectus imperat, secundum improperat necessitatis defectus. Inter hæc non minus sequens eam quæ foras mittit timorem, quam de benevolentia vestra præsumens, paternitati vestræ commendo præsentium latorem A. subdiaconum, cujus si numeremus annorum tempora, juvenis est; senex, si morum merita computemus. Adolescentiam suam sacris exposuit litteris supra cœtaneos suos, concipiens et combibens et prophetas in Evangelio, et Evængelium in prophetis. His accedit quod non frequenter accidit, generis claritas, quæ etsi sola non sufficit, cum aliis proficit ad virtutem. Dignus est pro quo et in sacris auribus fundantur preces, et a piis mentibus admittantur. Rogo ego devotus famulus vester, ut in curia sancta per vos ei non solum supplicandi pandatur aditus, sed et in negotiis suis felix ac facilis præbeatur exitus impetrandi.

190 EPISTOLA CXXXIII.

AD ABBATEM SANCTI DIONYSII (15).

Facultatem concedit cuidam canonico S. Genovefæ, ut habitum S. Benedicti suscipiat.

Solus est cui omne secretum patet Deus, et qui judicabit fines terræ, ipse judicat fines operum et terminos voluntatum. Inde est quod desiderium fratris H. canonici nostri cupientis ad monasterium vestrum transire, nec commendare volumus, nec reprehendere audemus, illi omnia reservantes, qui tempore retributionis appendet merita singulorum in pondere et statera. Sed ut vestræ petitioni et ardentissimæ fratris satisfaciamus voluntati, liberum et absolutum vobis cum concedimus (salva nobis elemosyna domus, quam ipse et mater sua

rum Danicarum, sub annum 1207: « Fuit hic quoque annus fatalis Guillelmo abbati Ebelholtensis cœnobii quod ad Sanctum Paracletum Latini nominabant eum et collegio divæ Genovefæ quod erat Lutetiæ Parisiorum, evocari in Daniam una cum aliis ejusdem cœnobii sociis curaverat Absalon. Hi apud Danos vitam monasticam ad Regulam divi Augustini, cujusmodi Lutetiis ex instituto S. Victoris coluerant, primum sunt auspicati. Guillelmus vero, cum ob vitæ sanctimoniam, tum quod facta quædam miraculosa, ita traditur, post ejus obitum essent observata, inter sanctos exinde relatus est, appellatusque sanctus Guillelmus Parisiensis. » Epitaphium ejus hujusmodi circumfertur:

Parisiis natus, dictis factisque beatus,

Mundo sublatus, jacet hic Guillelmus humatus.

(15) Abbatia S. Dionysii in Francia secundo ab urbe Latetia lapide ordinis Benedictini, regum nostrorum sepulchris illustrissima, fundata est a Dagoberto Francorum rege hujus nominis primo

Ecclesiæ nostræ contulerunt) ut nobiscum in habitu monastico Deo deserviat, et ex eo fructum capiat beatus Benedictus, cui sacræ religionis primitias sanctus contulit Augustinus. Testimonium perhibemus ei, quia per biennium et quadrimestre ferme spatium quo nobiscum demoratus est, religiose, mature et honeste sese habuit, et disciplinis regularibus intendens, sic omnium fratrum recepit gratiam, ut nullius mereretur offensam.

191 EPISTOLA CXXXIV.

AD CISTERCIENSEM ET CLAREVALLENSEM ABBATES.

Agit de conversis Grandimontensibus in clericos insurgentibus.

Venerandis Patribus Cisterciensi abbati et Clarevallensi spiritu consilii animari, et spiritu fortitudinis armari.

Næ infirmo peragantur exitu, quæ bono a vobis inchoata sunt, vigilet, obsecro, prudentia vestra, ut sententiam, quam cum summa deliberatione tulistis, astuta barbaries non insidiando circumvolet, non latendo subripiat, non insidiando corrumpat. Prudentiores sunt in generatione sua illis lucis, et in errore suo facile habituri sunt consiliarios et fautores, vel eos qui corrumpuntur pecunia, vel qui adulationibus molliuntur. Necdum executioni mandata est sententia, necdum transivit in rem iudicatam, et dilationibus improbis delatores superbiunt, deluduntur iudices, mendicant clerici, Christi pauperes exsulant, et adhuc in domibus, quas eis assignastis, vulpes foveas habent et volucres cœli nidos. Ferveat in vobis iudiciarius ordinis vigor, nec minas principum timens, nec simulatas hypocrisis latebras admittens, nec prolixis et politis sub specie religionis faucibus deferens, et ut iudex omnium remuneret conscientiam vestram, et favor hominum commendet famam.

192 EPISTOLA CXXXV.

AD A. S. R. ECCL. CANCELLARIUM.

Rogat ut se præbeat propitium clericis Grandimontensibus adversus conversos.

Luctuosum in Ecclesia Dei spectaculum fidei ac flebili compassione dignum prosequuntur. Grandimontenses conversi, miserabilem cœtum clericorum exsulantium, barbas prolixas tanquam cornibæ ventilantes (16). Prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, et simplicitatem columbæ serpenteis astutia non tam fraudulenter circumvenit quam violentior absorbet. Ex illo venerabili quondam collegio ministri altaris positi sunt quasi signum ad sagittam, et qui eos vident, movent capita sua super

(16) Per cornibus intelligit hircos qui cornua gestant ac barbas, quibus comparat et assimilat conversos ordinis Grandimontensis. De controversia autem eorum cum clericis hæc habet Jacob de Vitriaco in *Historia occident.*, cap. 15: « Inimicus humani generis et totius religionis callidus impugnator, tam sanctis et salutaribus invidens institutis, hac occasione murmur valde perniciosum, seditionem et scandalum suscitavit inter clericos et laicos, monachos et conversos prædicti monasterii Grandimontis, » etc.

A eos. Mendicant, exsulant vagi et profugi super terram, saturantur opprobriis, et ecce panem filiorum comedunt canes, et in tabernaculis iustorum vulpes foveas habent et volucres cœli nidos. Superbiunt in eos laici, et in corruptela pecuniæ spem ponentes, aurum in quo confidunt homines, sub execrabili sonitu promittunt eis, quorum oculi muneribus excercantur. Delegati a domino papa (17) iudices, quantum licuit, processerunt, sed ad novum sacri apostolatus mandatum duobus sibi conjudicibus adjunctis, ut nequaquam nisi sub septenario numero (18) negotium tractaretur, maluerunt humiliter subsistere quam inutiliter laborare. Jam antea subdiderunt excommunicationi Stephanum quendam, quem conversi irreverenter et contra sacros cano-

B nes in locum prioris, qui nec cesserat nec decesserat, intruserant. Omnes illos, qui ei tanquam priori obedirent, sub eadem sententia concludentes. 193 Assignaverunt etiam viginti cellas clericis, in quibus sine inquietatione conversorum pacifice Deo servirent, ex litteris domini papæ, intelligentes melius esse ut in propriis domibus viverent quam in alienis mendicarent. Omnes etiam de Grandimontensi ordine, qui hoc eorum mandatum impedirent, excommunicationi similiter subdiderunt. Conversi, et qui eis adhærent, nec timentes Deum, nec hominem reverentes, utrumque articulum excommunicationis incurrerunt. Inde est, Pater sancte, quod ego minima portio clericorum vestrorum, qui omnibus his interfui, sanctitati vestræ preces fundo, ut zelo justitiæ quo fervetis, occurratis superbientibus laicis; animo misericordiæ quo diligitis, oppressis et humilibus clericis succurratis.

194 EPISTOLA CXXXVI.

AD LUNDENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Petrum nepotem, canonicum S. Genovefæ commendat, ut eum beneficio gaudere curet.

Jucundam Petri nostri pariter et vestri conversationem tanto gravius est nobis vel ad tempus amittere, quanto gratius esset ea perpetuo non carere. S. numeremus annorum tempora, juvenis est; senex, si morum merita computemus. Inter scholares subtilis, inter claustrales humilis, ibi verecundus, hic vere mundus, ubique avide laudabilis, quia nunquam avidus erat laudis. In Ecclesia nostra simul et sua verbo naturalem, scripto civilem, re et consensu cum utraque canonicam, cum beata virgine (19), cui assistimus, obligationem contraxit (20), cujus solutionem nec prælatus debet con-

(17) Episcopus scilicet Carnotensis, et abbas S. Victoris Parisiensis.

(18) Præter hos duos iudices in causa Grandimontensium cum illis nominati fuerunt abbates, Cisterciensis, Clarevallensis, S. Dionysii, S. Germani a Pratis et S. Genovefæ. De hac controversia consule alias epistolas.

(19) Sancta scilicet Genovefa.

(20) Intelligit professionem canonicam, quam vocæ et scripto in ecclesia S. Genovefæ emiserat. Non ita erat antiquum tam apud canonicos quam apud mo-

cedere, nec subditus postulare. Tanta eum diligentia curavimus, tantis impendiis extulimus, tanto favore fovimus, ut eum solutum ab obedientia nostra remittere nihil aliud quam amittere aestimemus. Absit ut acephalus exeat a nobis, et tanquam ventis expositus sine titulo clericus, sine stipendio miles, sine solatio togatus discurrat, miraculum suis, spectaculum alienis. Ne tamen vestram offendamus gratiam, ne vestram incurramus offensam, eum non tanquam apud nos depositum vobis restituimus, sed tanquam nobis appositum eum vobis interim commendamus. Quod si per Dei providentiam, et opem simul ac operam vestram, ab humiliore ad sublimiorem gradum, a scabello ad cathedram, a pulvere subjectiois ad speculam regiminis (21) cum vocare contigerit, in hoc laudabili profectu et proventu plenam **195** ei absolutionem indulgemus, plenam concedimus libertatem.

EPISTOLA CXXXVII.

AD G. ABBATEM S. SATYRI.

Rogat pro quodam fugitivo, ut culpam ipsi condonet.

Charissimo Domino et Patri G. abbati Sancti Satyri, STEPHANUS de Sancta Genovefa dictus abbas, communes orationes in Domino.

Asperitatis et duritiæ plerique nos arguunt, quoties paulo acrius aut errantes corrigimus, aut corripimus inquietos. Quod si lapsus relevare, **196** pereuntem recipere, mendicantem pro foribus audire negligamus, crudeles nos denuntiant et proximos homicidis. In primo si excesserimus, non exigitur ut a nobis subditis (22) veniam postulemus. In secundo considerandum est quanta discretione regi debent qui præsent, ut circa subditos percuntes misericordia vigilet, excitetur pietas, motum pariter et modum vindictæ paternus vincat affectus. Inde est quod pro præsentium latore fratre nuper et canonico nostro preces fundo, ut supplicanti pandatur aditus, colligatur vagus et profugus super terram, ne in saltu salutem amittat, in excessu decedat, in mora mortem incurrat, brevi ad se reversus paucos dies, quos foris cum carnali matre pueriliter egit, in gremio matris suæ spiritualis multa poenitentia viriliter redimere contendit.

EPISTOLA CXXXVIII.

AD ABBATEM CISTERCIENSEM SUB PERSONA CLERICORUM GRANDIMONTENSIVM.

Grates referunt pro beneficiis sibi collatis

Et si non condigna gratiarum actione, pia tamen

nachos professionem religiosam emittere, ac vota publice proferre verbis quibusdam conceptis et determinatis, scriptoque consignatis. Scribitur de B. Stephano de Mureto fundatore ordinis Grandimontensis, atque antea canonico regulari, quod cum scripsisset professionem suam in charta, eam capituli suo imposuit, dicens: « Omnipotens et misericors Deus, ego frater Stephanus promitto tibi me amodo servituro in hac eremo in fide catholica, et propter hoc pono chartam istam super caput meum, et annulum istum in digito meo, ut in die obitus mei sit mihi hæc promissio et hæc charta scutum et

et humili sollicitudine beneficia vestra prosequimur, illum in vobis fixis genibus adorantes, de cuius plenitudine accepistis, ut et charitas vestra non deficiat singulis, et sufficiat universis. Calamum quassatum conterebant, alii linum fumigans extinguiebant, et ecce a quatuor ventis insufflante super nos Spiritu **197** Dei, beneficiis et orationibus vestris ossa nostra arida reviviscunt. In falsis fratribus pericula passis, in consilio dolos, præjudicium in causa, violentiam in fuga, ejecti, pulsati, afflicti contumeliis, saturati opprobriis, sacerdote et levita transeuntibus, seminivos a sancto Cisterciensi ordine veri Samaritani discipulo suscepti sumus, et non usque in stabulum, sed usque in cubiculum genitricis suæ perducti, panem filiorum copio cum eis sumpsimus, quibus micæ cadentes de mensa dominorum nostrorum sufficere debuissent. Collegistis exsules, suscepistis ejectos, jvistis pusillanimes, refovistis flebiles, mendicis stipem quæ sufficeret, imbecillis opem quæ proficeret, simplicibus consilium, supplicibus auxilium impendistis. In his omnibus quid retribuere possumus dominis nostris pro omnibus quæ retribuerunt nobis? Retribuat vobis Deus mercedem justis, qui nos quamvis injustos in nomine justis recepistis. Sed quoniam negotium nostrum tanquam in statera appensum moveatur adhuc et fluctuat, et summi pontificis examen expectat, nos in sola Dei misericordia sperantes, sanctæ paternitatis vestræ genibus advoluti supplicamus, rogamus et obsecramus in Domino, ut quod in nobis cœpistis fideliter et benevole, feliciter ac benefice compleatis. Orationibus vestris et consiliis commendamus causam nostram, timentes ex his quæ præcesserunt, indignationem et iram, immissiones per angelos malos, conversorum nostrorum astutiam, potentiam, superbiam, fastum, sumptus, ambitum, et alia quæ terrori pauperibus et divitibus sunt errori. Valet in Domino sanctissimi ac beatissimi Patres.

198 EPISTOLA CXXXIX.

AD PETRUM DE DACIA.

Hortatur eum ad perfectiora magis ac magis amplectenda.

D Amantissimo fratri PETRO de Dacia, S. Genovefæ canonico, STEPHANUS de S. Genovefa dictus abbas, deposito Septentrionis frigore flamma charitatis ardere.

Solitam non solutam fraternitatis et gratiæ tibi

defensio contra insidias inimicorum meorum. »

(21) Rogat Lundensem archiepiscopum, ut nepotem suum Petrum canonicum S. Genovefæ in patriam remeantem aliqua prælatura collocaret, quod quidem effectum est cum successit avunculo suo in episcopatu Roschildensi, quem, post ablicationem Eschilli, cum Lundensi primatu, ex dispensatione summi pontificis, tenuerat.

(22) Hæc locum desumpsit ex Regula S. August. cap. 10: « Quod si molimur vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur ut a vobis subditis veniam postuletis.

reservamus amicitiam fidei memoria, nec tuam compensantes absentiam, nec longa terrarum spatia facili saltu desiderii transeuntes. His affectuum passibus occurrunt sibi cultores et discipuli charitatis, sollicitudinem suam solantur, negligentiam negligunt, tristitiam fugant, et artificioso quodam naturæ colloquio sibi confabulantur absentes. Currant inter nos hæc religiosa commercia, et quod invidet comitantium raritas, communio suppleat voluntatum. Congaudemus tibi quod, deposita vetustæ nativitatæ avita barbarie, totus in Christianam morum compositionem mansueveris, et quod Æthiopes mutatione nigellæ pellis facere non possunt, candida glacialis Danesmarchiæ progenies (23) in te pariter et de te sibi gauisset fuisse collatum. His accedunt regularis observantiæ disciplina, qua imbutus es in claustris, sacræ Scripturæ doctrina, quam in scholis didicisti. Ex utroque matutinum et vespertinum sacrificium offerendi Deo voluntas tua bona et beneplacens et perfecta. Hæc in ætate tua tenera tenere te volumus. Juventutem tuam juvat nos in hoc profectu proficisci. Dies extremos tuos si 199 contigerit annis senescere, non contingat animis se nescire. Interim de statu tuo solliciti per nuntium vel per epistolam certificari desideramus quid agas, quid agant tui circa te, quid et nos sperare debeamus vel de reditu ad nos, vel de reddito apud tuos (24). Salutant te omnes fratres nostri communi desiderio, de te sperantes prospera, timentes adversa. Vale ut volumus, vclis ut valeamus.

EPISTOLA CXL.

AD DOMINUM PAPAM SUB PERSONA REGINÆ
FRANCORUM (25).

Rogat ut differat iudicium ferre in negotio archiepiscopi Turonensis et episcopi Dolensis usque ad reditum regis.

Materno compellor affectu, per succedentes singularum lapsus horarum, in absentia filii mei regis Francorum nova quædam recentiaque perpeti vulnera, et meam ipsius animam pertranseuntem gladium continuis sentire momentis. Videre mihi videor

(23) Regnum Janesmarchiæ seu Daciæ seu Daniæ, his enim omnibus nominibus afficitur, in Oceani septentrionalis peninsula, quam olim Cymbri habitantur, constituitur. Illud Saxo grammaticus ejus incolæ eleganter, ut solet, sic describit: « Dania medio pelagi fluctibus interca paucas solidi coninuique tractus partes habet, quas tanta undarum interruptio, pro varia freti obliquitate discriminat. » Vocatur autem glacialis quia ejus plaga septentrionalis vehementiori riget frigore.

(24) Juvat hic meminisse eorum quæ scripserat Stephanus Lundensi archiepiscopo Petri avunculo, epist. 137, ut ipsi aliquam prælaturam procuret apud suos in Daniæ regno.

(25) Adelæ scilicet uxoris Ludovici junioris, matris Philippi Augusti, cui regni administrationem commisit, cum in partes transmarinas profectus est anno 1190, quo scripta videtur hæc epistola. Horum mentionem facit Rigordus in testamento quod Phi-

lippus ante discessum suum condidit: « Volumus inquit, et præcipimus, ut charissima mater nostra A. regina statuatur cum charissimo avunculo nostro et fidei Guillelmo Remensi archiepiscopo singulis quatuor mensibus unum diem Parisius, in quo audiant clamores hominum regni nostri, et ibi eos stant ad honorem Dei et utilitatem regni. » De hac autem regis peregrinatione agitur in initio hujus epistolæ, etc.

(26) Janum pinxerunt antiqui bifrontem, ejusque figuram apposuerunt Romani in primitis suis nummis quos asses vocarunt. Fuit autem Janus rex Latii antiquissimus, ac in futuris prævidendis sagacissimus, ideoque ipsi duplicem vultum effinxerunt.

(27) Alibi vocat biforem, et rectius: ejus enim pars superior erat hominis, inferior vero equi. Occasionem autem ejusmodi monstrum fingendi arripuerunt

ipsius honestatem et prudentiam esse, quod anti-
quam Remensis Ecclesie dignitatem conservabit in
omnibus, et a concepto, ut aiunt, incæptoque
proposito desistet, si hoc ei cum aliquibus de sa-
cro collegio vestro persuadere volueritis, et ne de-
formem hanc novitatis formam inducat, vel admo-
nere viriliter, vel humiliter supplicare.

205-208 EPISTOLA CXLII.

AD GODEFRIDUM ABBATEM S. SATYRI.

Commendat quemdam canonicum suum.

Commonitorium misissem, si de contemptorio
non timerem. Fraternalis tamen urget affectus, ut
non sileam a bonis, et licet non invitum invitem,
ut susceptum ministerium potius onus æstimet
quam honorem. In regimine positus mihi tibi-
que, frater, multa toleranda sunt, multa dissimulanda,
pleraque et vindicanda, sed cum dilectione homi-
num et odio vitiorum. Quis sapiens et custodiet
hoc? Inter hæc onera, sollicitudines et pericula ne-
cesse est nos et præteritorum habere memoriam,
et præsentium gerere curam, et providentiam as-
sumere futurorum. In hoc certamine positus ego
tecum minus de mea sufficientia confido quam de
tua, plus de mea, quam de tua perseverantia
diffido. Oremus interim Altissimum, ut qui nos,
licet occulto iudicio suo justo, sive ad coronam,
sive, quod absit! ad pœnam in prælationis culmine
constituit, nobis prævenientem gratiam suam con-
ferat et sequentem, qua et commissis fratribus,
quibus contingit nos præesse, contingat et prodesse,
et cum ipsis proficientibus, ad vitam proficiscamur
æternam. Inter hæc preces tibi et universis fratri-
bus nostris dominis meis affectuosas fundo, ut fra-
trem Gilbertum canonicum nostrum, qui benevo-
lentiam vestram circa se plurimum commendat,
pro amore meo et tractetis benignius, et plenius
diligatis, paratus ad obsequium vestrum et Ecclesie
vestræ, sicut totum me offero, sic exhibeo me de-
votum.

209 EPISTOLA CXLIII

S. DIONYSII, S. GERMANI, S. VICTORIS ET S. GENOVEFÆ
ABBATUM AD PAPAM.

Reddunt rationem de iis quæ in negotio Grandimontensium egerunt et statuerunt.

Sanctissimo dom. et Patri, Dei gratia summo
pontifici, H. S. Dionysii, F. S. Germani, G. S. Vic-
toris, S. S. Genovefæ dicti abbates, salutem et cum

(47) Hæc epistola scripta perhibetur anno 1190,
die S. Joannis Baptistæ, qua, ut ait Rigordus :
« Philippus rex ad ecclesiam beatissimi martyris
Dionysii cum maximo comitatu venit causa licentiam
accipiendi. Consueverant enim antiquitus reges
Francorum, quod quancumque contra hostes arma
movebant, vexillum desuper altare S. Dionysii pro
tutela secum portabant, et in prima acie pugnatu-
rum ponebant : quod videntes adversarii et cognos-
centes, territi multoties terga dederunt. Ideo Chri-
stianissimus rex ante corpora sanctorum martyrum
Dionysii, Rustici et Eleutherii humiliter super pavimen-
tum marmoreum in oratione prostratus, Deo et
beatæ Virginis Mariæ et sanctis martyribus, et omni-

A omni subiectione et devotione plenam in omnibus
obedientiam.

Veterem scissuræ Grandimontensium plagam si-
mulata quadam pace sub ulcerosa cicatrice latentem,
conversi eorum a veritate quam promiserant re-
versi, recidiva litigiorum peste suscitare contendunt,
non confidentes de justitia, sed, ut ipsi jactitant,
in corruptela pecuniæ et effusione munerum spem
ponentes. Post diutinos labores, post multos ad Ec-
clesiam Romanam ingressus, et inde regressus;
post publicatum ordinis eorum, dum per urbes et
oppida litigando discurrerent, miserabile specta-
culum; post denudatam omnibus secretorum suorum
quam appellant custodiam, dominus rex Francorum
qui seipsum hodie Deo sacrificium obtulit (47), con-
vocatis baronibus suis et ecclesiasticis personis,
prudentibus et religiosis, partes ad concordiam et
pacem commovit et commouit. Compromissum est
utrinque sub attestatione veritatis, quæ inter reli-
giosos juramenti vires obtinet, quia formam pacis,
quæ coram celsitudine regia concessa fuisset et
conscripta, observarent, qui aderant, et ab eis qui
aberant instanter observari facerent et constanter :
210 concessa est et conscripta, sigilloque regio
consignata, ipso clementissimo rege fidejussorem
sese constituyente; quod si aliqui deinceps paci tam
solemniter celebratæ contradicere vellent, eis con-
trarius esset, nec eos in terra sua reciperet : qui
vero pacem observarent, eos sub protectione sua
colligeret, et in terra sua regio patrocini commu-
niret. Recitata sunt hæc in capitulo Grandimontensi,
et a priore, qui qualitercunque loco illi hodie præ-
sident (48), in manu Bituricensis archiepiscopi, in
verbo veritatis, sub periculo animæ suæ firmata, et
ab omnibus tam laicis quam clericis sub attesta-
tione consilii firmantibus hoc promissum. Et ecce
subito ventus ab aquilone veniens concussit angulos
domus illius, ut tam prior ille quam conversi cum
paucissimis clericis, quos aut blanditiis aut timore
secum detinent, a fide promissa non minus impru-
denter quam impudenter resiliant, et non veriti
veritatem corrumpere, sub quodam sacrilegio his
quæ juraverant contradicant. Frater Bernardus vir
simplex, et timens Deum, et recedens a malo, quod
laici conceperant, fidei suæ secutus integritatem,
cum quingentis ferme fratribus, laicorum fraudem
non sequitur, promissum servat, astutiam fugit, per-

bus sanctis se commendavit; tandem cum lacrymis
ab oratione surgens, sportam et baculum peregrina-
tionis de manu Guillelmi Remensis archiepiscopi
avunculi sui, apostolicæ sedis legati, devotissime
ibidem accepit, deinde super corpora sanctorum duo
standalia, Gallice *étendards*, decenter insignita pro
memoria sanctorum martyrum et tutela contra ini-
micos crucis Christi pugnaturus propriis manibus
accepit. Denum orationibus fratrum se commendans,
accepta benedictione clavi, et spinæ coronæ, et
sancti Simeonis brachii, recessit.

(48) Prior Grandimontensis tunc temporis voca-
batur Guillelmus Itherii, successus Guillelmo de
Treyuhaco suffragii capituli generalis anno 1188.

fidiam detestatur. Contra ipsum qui fidelis est in A promisso, et fratres clericos, qui bini vel singuli per cellulas tanquam captivi detinentur, quidam conversi fastu elati, astu callidi, gloriantes in verbis, confidentes in muneribus, ad Ecclesiam Romanam accesserunt, ut sanctam religionem vestram, si possint, circumveniant, et cedros quæ in Libano sunt, ad voluntatem suam incutiant et inflectant. Ad commune refugium appellationis, in quo dignitas Ecclesiæ Romanæ consistit, et omnes oppressi refugium inveniunt, clerici pro se et fratre Bernardo ante aliquam sententiæ prolationem canonicè convolarunt, sicut et canonicè provocantes, ita et canonicè **211** prosequentes, et canonicam sententiam a vobis vel a delegatis iudicibus secundum sacros canones exspectantes. Non noveat vos, Pater sancte, confusus laicorum clamor contra clericos inclusos, ne contra sessorem murmuret asina, ne gloriatur serra contra eum qui tenet eam, nec idiota doceat clericum litteras, nec laicus imperet sacerdotalia sacerdoti. Clamat pro clericis et pro fratre B. qui pro justitia indesinenter pugnat in auribus Domini Sabaoth; clamat et in sacris auribus vestris Christianissimus consanguineus vester rex Francorum, qui sanguinem suum, cujus particeps estis, quotidie pro Christo effundit, ut formam pacis quæ per ipsum concessa, conscripta et confirmata, et postmodum sacrilegio perfidorum violata est, faciatis observari, appellationem per clericos factam, utpote canonicam recipi, laicos seditarios et contradictionis filios, Philippum de Bellomonte et complices ejus non admitti, sententiam a priore, cujus pravus ingressus et pessima conversatio dicitur præpostere et præpropere in clericos latam irritari, cellas Grandimontenses, quæ in terra ipsius sunt ordinationi fratris B. et episcopi Parisiensis (49), et aliorum prudentium et religiosorum virorum committi. Si auctoritate vestra hæc acta fuerint, gaudebit super hoc anima domini regis, qui quotidie pro Christo pugnat, et quasi a regno pro cruce Christi exsulat, gaudebit et gratias vobis agat, Ecclesiam Romanam et attollens præconiis, et secundum vestigia Patrum suorum in necessitatibus ejus et recipiens et honorans. Si aliter, quod absit! factum fuerit, timendum ne excitetur indignatio ejus, et fidei pro qua militat minus deferat, minus suam devotionem Ecclesiæ Romanæ exhibeat, minus obediens existat. Et quoniam tota Gallicana Ecclesia

in confusione clericorum Grandimontensium se esse læsam et confusam, in protectione et **212** victoria ipsorum lætam sese profitebitur et jucundam. Rogamus sanctam paternitatem vestram et, quantum licet filiis, consulimus patri, ut qui regnum Francorum et ecclesias in eo consistentes semper dilexistis, in hac petitione sua et exaudiat benevole, et quod petitur benefice compleatis

213 EPISTOLA CXLIV.

AD DOMINUM PAPAM. IN PERSONA CLERICORUM GRANDIMONTENSIIUM.

Conqueruntur de conversorum suorum insultibus.

* Mœrorem filii pater attendat, cujus in facie reverenda religio mendicat gloriam, et veritas interventum. Gratis offert sancta dilectio vestra quod debetur singulis, ut ex eodem throno justitiæ, et consolationem habeant humiles, et confusionem superbi. Id experti sumus in nobis, Pater, auxilii consiliique multorum expertes, quorum gratiam conversi nostri (50) venari potius intendunt pecunia quam innocentia venerari, confidentes in homine, et ponentes carnem brachium suum. Maledicti prophetici veritatem non verentur, armant et animant principes hujus sæculi, plebem sollicitant, quosdam etiam ex episcopis attentant, ut quos ex cellulis nostris per violentiam ejecerunt, ne eos monasteria recipiant, ne ecclesiæ tueantur, ne quamvis indignum, pastorem (51) tamen suum, cum multitudine clericorum fratrum plus quam numero ducentorum non tam fraudulenter quam violenter expulerunt confuso clamore et errore vulgari; substituentes alium (52), qui nec decedenti succederet, nec cedenti. In his omnibus non est aversus furor eorum, sed usque adeo manus eorum extenta, ut per potentiam sæcularium quos in sui favorem illicitis artibus et pecuniario quæstu conciliare non cessant, calamum in nobis contereere, et linum fumigans extinguere per fas et nefas immisericorditer elaborent. Unica post Deum spes nostra, pater, in promotione **214** vestra (53) consistit, ut cujus in negotio prius existit adjacens voluntas bona et beneplacens et perfecta, quantum licet et expedit, potestas commissa perficere inveniat, et faciat consummare. Computrescat circa vos, si placet, jugum laicorum a facie olei (54) vestri, ut nec Eliczer dominetur Abraham (55), nec Saram contemnat Agar, nec idiota contemnat clericum, nec laicus imperet sacerdoti. Dejectum restituite, juvate pusillanimum,

(49) Eo tempore Mauritius sedem Parisiensem dignissime occupabat, vir siquidem pietate, doctrina, cæterisque dotibus clarissimus, ut jam supra adnotavimus.

(50) Agit de conversis ordinis Grandimontensis, de quibus superius disseruit.

(51) His verbis colligitur epistolam istam scriptam esse nomine Bernardi prioris monasterii Grandimontensis, a conversis suis rebellibus ejecti cum cæteris suis clericis eorum vi pariter oppressis.

(52) Fratrem scilicet Stephanum de quo sermo habetur epist. 136.

(53) Videtur scripta hæc epistola in tuo promo-

tionis Urbani ad summum pontificatum, penes quem, cum adhuc esset cardinalis, hoc ipsum Grandimontensium negotium fuerat agitatum, partesque prioris contra conversorum injurias sustinuerat.

(54) Est modus loquendi usitatus in Scriptura sacra, Isate scilicet x, quo significatur facilitas quæ incumbit alicui, ut se a gravi negotio expedit. Metaphora ducta a jugo bouum, quod sæpius oleo superfusum, tandem putrescit, et facile rumpitur ac dissolvitur.

(55) Hoc est, servus imperet domino, alluditque ad id quod legitur Genesis xv, de Abraham et venaculo ejus Eliczer.

refovete flebilem et pastorem percussum, sanantes A
despectas oves gregis, in ea pace ad caulas reducite,
ut qui subesse debent, ducendos se intelligant et
docendos.

215 EPISTOLA CXLV.

AD PETRUM DE DACIA (56).

Eum certiozem facit de fratrum benevolentia.

Charissimo et amantissimo fratri et amico PETRO,
STEPHANUS S. Genovefæ dictus abbas, salutem et
sinceram, velint nolint invidi, dilectionem.

Doleo super te, frater mi, amabilis valde super
amorem Jonathæ, quod ad unius falsi rumusculi
sonum turbatus es, et locutus, cum ex anteacta
conversazione tua credamus mentem tuam pra-
dentia discretam, fortitudine constantem, justitia
solidam, temperantia modestam. Super hunc qua-
ternarium positum tanquam columna immobilis,
non tanquam arundo vento agitata, nec adulantium
flatus, nec detrahentium sibilos, nec delatorum
commentitia subdolaque verba suscipere debuisti.
Sæpenumero psallens et orans in cubiculo cordis
tui dixisti Domino, ut liberaret animam tuam a
labiis iniquis et a lingua dolosa. Ecce lingua tertia,
quæ conturbat fratres, pene movit candelabrum
fraternæ concordiaæ tuæ de suo loco, et os quod
mentitum est non timens occidere animam suam,
crimine pessimo detractionis accusavit fratres in-
nocentes et simplices, qui te sine fraude diligunt,
sine similitate recolunt, sine invidia prosequuntur.
Quanta potui diligentia et in capitulo et extra cap-
itulium sub attestatione obedientiaæ quesivi, frater,
de verbo illo malitioso, blasphemio, iniquo et doloso,
sed nec auctorem inveni, nec cognitorem aut relato-
rem: cum omnes et admirantes negarent, et negantes
mirarentur. 216 Prohibui etiam auctoritate, quæ
mihi super eos commissa est, ne linguas quæ in udo
sunt, talibus exponant, ne mansuetudinem tuam
multiloquio lædant, ne indignationem tuam vani-
loquio provocent, ne spei nostræ pariter et tuæ
fructus in flore stultiloquio perimant, aut extin-
guant. Securum de integritate ipsorum et dilectione
quam erga te sine simulatione retinent, securum
te facio quod nec illa quæ tibi malitiose dicta sunt,
dixerunt, nec aliqua quæ te offendere debeant, D
facturi sunt aliquando vel dicturi. Rogo ego qua-
lisunque prælatus tuus per ubera matris tuæ
Ecclesiae, in qua professionem verbo et scripto
fecisti, per merita virginis Genovefæ, quam intine
dilexisti et diligis, per fratrum socialem ac sacra-
mentalem communionem, per meam qui te sincere
diligio: si aliqua penes te est memoria, ut scrupu-
lus iste sic amoveatur a mente tua, a lingua tua,
a manu tua, ut nec reliquias ejus in te retineas,

(56) Vide epist. 139 et 150.

(57) Basilicæ scilicet S. Genovefæ Parisiensis par-
tium a Normannis destructæ, partim vetustate colla-
bentis, quippe quæ jam per septingentos fere annos
duraverat.

nec recidiva consimilis perturbacionis indicia falsis
persuasionibus admittas. Super numeribus a te
transmissis gratias ago tibi, gratias fratrum sin-
guli, gratias universi. Prosperè per Dei gratiam
circa nos ac fratres nostros succedunt omnia, cum
necessariis abundemus, et ex religiosa fratrum
sanctaque conversazione spiritualia temporalibus
respondeant et occurrant. Augeat fratrum nume-
rus, renovantur ædificia, multiplicentur possessio-
nes, et, quod majus est, pax et tranquillitas inter
fratres, disciplina regularis observantia, in officiis
ecclesiasticis devota contentio, et coram Deo com-
mendat eorum secretam conscientiam, et coram
hominibus securam famam. Sperantes de Dei
misericordia, qui facit nos abundare supra id quam
petimus et intelligimus, incepimus renovare sarta
tectæ ecclesiæ nostræ (57) stullicidio proflua, vento
pervia, vetustate consumpta: novam lignorum
materiam comparamus superponendam parietibus,
et 217 tecto plumbeo supponendam. Parietes etiam
renovamus sectis et politis lapidibus exterius ful-
ciantes. Potens est Deus providere operi sumptus
necessarios, qui mihi et fratribus nostris proposi-
tum contulit operandi.

EPISTOLA CXLVI.

AD LUNDENSEM ARCHIEP.

*Sibi gratulatur de Petro canonico suo ad episcopa-
tum promotò.*

Reverendo Patri et amico A. Lundensi archi-
episcopo, Sueciæ primati (58), STEPHANUS de Sancta
Genovefa.

Dominos et amicos nostros quos videre non
possumus, frequenti cogitatione recolimus, fre-
quenti dilectione complectimur, desiderio prosequi-
mur, obsequio veneramur. Inter elios et supra,
singulare nobis erigit theatrum auctoritas nominis
vestri, cujus et umbraculo consequimur refrige-
rium, et spectaculo plausum. Fama personam ve-
stram prædicat, persona famæ vires accommodat:
illa recto judicio non mentiente de operibus, ista
justo medio de moribus metiente. Nec hoc dici-
mus ut oleo peccatoris caput vestrum impinguare
velimus sacro chrismate perunctum, qui ex pro-
posito vestro virtutes æmulari debemus, non vir-
tutibus adulari. Pro fratre nostro charissimo
clerico, et illico 218 vestro Petro preces aliquando
vobis porreximus, quas in gratiarum convertimus
actionem, quoniam, ut audivimus, eum sic hono-
rastis et onerastis, ut et honor non deficiat ex
onere, et onus proficiat ex honore. Augeat et Deus
gratiam suam, augeat et gratiam vestram, ut gra-
tiam pro gratia consecutus, et Deo serviat in mi-
nistris suis, et vobis placeat in ministeriis vestris.
Jocose dixerim quæ sequuntur, et quæ non indi-

(58) Absaloni scilicet, de quo plura superius re-
tulimus, qui cum duplici pontificatu, infula Ros-
childensi scilicet et Lundensi esset insignitus, al-
teram nepoti suo Petro S. Genovefæ canonico
dimisit.

gnationem provocent, sed ad misericordiam vos invitent. Patres vestri secundum carnem (59) gentili adhuc ritu ac superstitione detenti Gallias invadentes fortitudine brachii sui, et in robore virium suarum urbes, castella, cæterasque munitiones ceperunt; vicos, villas et agros vastarunt: homines, alios in prædam et captivitatem abduxerunt, alios in ore gladii percusserunt; loca sancta incendio et ruina ad solum usque dejecerunt. Inter alias, quod sine suspirio et singultu referre non possumus, nec debemus, ecclesiam apostolorum Petri et Pauli, in qua beata virgo Genovefa requiescit in corpore (60), regali ope et opere constructam musivo (61) intus et extra, sicut reliquæ adhuc testantur, ornatam et depictam, miserabili concremarunt incendio, nec sacro loco parcentes, nec beatæ virgini, aliisque sanctis qui ibi requiescunt, reverentiam exhibentes. Tandem per Dei gratiam barbaries illa antiqua, Christiana mansuetudine mitigata est et mutata, et septentrionalis frigus calore fidei liquefactum, rejectis idolis Creatorem suum recognovit, partemque Galliarum, quæ a Septentrionali nomine Normannia dicitur (62), Nores et Dani renati in Christo sibi et posteris suis retinent, inhabitant et colunt. In illa persecutione parietes ecclesiæ nostræ combusti, et exesi vetustate nimia et corruptione minantur ruinam, et suspirant fulciri sustentaculo, et opperiantur operiri tecto. Comparata est lignorum materies superponenda relectis parietibus, et laminis 219 plumbeis supponenda. Speramus in Domino, quia qui cepit opus, perficiet solida-

(59) Normanni scilicet, populi septentrionales, qui ex Dania, Suecia cæterisque plagis adjacentibus, sæpius Galliam sub medium et finem noni sæculi impetum fecerunt, omnesque ecclesias et loca pia ferro et face devastaverunt. Inter ea maxime monasterium S. Genovefæ Parisiensis.

(60) Hæc ecclesia fundata fuit juxta Parisios a Clodovæo Galliarum rege, circa annum 608, ut adimpleret votum, quod, suadente Clotilde piissima regina, fuderat, dicens, teste auctore gestorum regum Franciæ: « Fiatur ecclesia beatorum apostolorum, dum, auxiliante Deo, revertimur, » et bello scilicet contra Gothos qui Aquitaniam devastabant. Corpus autem B. Genovefæ virginis in ea conditum est, ut notat Gregorius Turonensis, sepulcrumque ejus, quod usque hodie in ea miraculis undique coruscet, manifestissime convincit.

(61) Musiva opera seu mosaica, ea sunt quæ tessellata et scitilla vocat Suetonius in Julio, cap. 46: « In expeditionibus tessellata et scitilla pavimenta circumtulit. » Et Seneca, epist. 86: « Pauper sibi videatur ac sordidus, nisi parietes magnis et speciosis orbibus effulserint, nisi Alexandrina marmora Numidiatis crustis distincta sint, nisi illis undique operosa et in picturæ modum variata circumlitio prætexitur. » S. Aug. item, lib. xvi, *De civitate Dei*, cap. 8: « Cætera hominum vel quasi hominum genera quæ in maritima platea Carthaginis musivo picta sunt. » Vitruvius, cap. 1, meminit a se visas hujusmodi pavimentorum reliquas, « in quibus tessellata marmora, minutis fabris non majora piscium et aliarum rerum effigies variis coloribus graphice imitantur. » Ejusmodi pavimenta cernere adhuc licet in basilicis S. Dionysii

bitque, et sumptus providebit necessarios qui nunquam derelinquit in se sperantes servos suos. Et quoniam in tanto opere, sive onere, stipem mendicare compellimur alienam, recurrimus ad liberalitatem vestram, ut qui aliquando Romanum consuevistis emere plumbum (63), in coemendo plumbo Anglico et benevolum aperiatis animum, et beneficam extendatis manum. Illo plumbo nudantur ecclesiæ, teguntur isto. Dissimilis negotiatio, cum in illa sæpe mereat acceptor, in ista semper mereatur largitor. Hlud litigioso semper auro redimitur, istud religioso precum pretio comparatur. Fratrem nostrum G. præsentium latorem misimus, qui et prudenter impleat mandatum nostrum, et fideliter nobis reportet beneficium alienum.

220-221 EPISTOLA CXLVII.

AD VALDEMARUM SLEWICENSEM EPISCOPUM

Plumbum petit ad ecclesiæ S. Genovefæ reparationem et ornatum.

Venerabili et illustri viro VADEMARO, episcopo de Slewic (64), frater STEPHANUS de S. Genovefa, qualiscunque minister, salutem et cum omni dilectione fidele obsequium.

Jucundam vestri memoriam reliquit nobis absentia vestra, cujus si delectamur reliquiis, ita reficimur blandimentis. Mirabamur senilem maturitatem in juvene, episcopalem dignitatem in futuro aristite, profundam humilitatem in nobili stirpe, munificentiam liberalem in scholastico, socialem affabilitatem in sanguine regio, Gallicanam elegantiam in septentrionali viro. Non credimus in vobis

in Francia, S. Remigii Remensis, et aliis.

(63) Post multa Normannorum incendia, cædesque per Galliam perpetratas, Carolus dictus Simplex, videns se esse impari ad resistendum gentis illius feritati, pacem cum ea in hac potissimum conditione ut Christum coleret. Quamobrem illorum princeps nomine Rollo lavacro regenerationis intactus, mutato nomine in Robertum, accepit in uxorem Gissam regis filiam, et cum ea in dotem Neustriam provinciam, quæ ex hoc Normanniæ nomen sortita est.

(64) Alindit ad plumbum bullarum apostolicarum, quo dicit nudari sui temporis ecclesias, id est tanto pretio comparari, ut prelati ecclesiarum ad penuriam redigerentur. In animo autem habebat plumbo cooperire ecclesiam S. Genovefæ, sed ad id impares fuere ejus facultates.

(61) Fuit Valdemarus regio apud Danos ortus sanguine, in episcopatum Slewicensem assumptus, sed cum regni portionem sibi assignari peteret, incidit in regis inimicitias, ob quas episcopatum dimittere coactus est, juramento etiam præstito (ut e carcere se eximeret) nunquam se eo in loco mansurum, in quo regi suspectus foret, Bononiam se recepit, ubi studiis operam dedit. At cum anno 1207 Hartonicus, Bremensis archiepiscopus, fato functus fuisset, ipse Valdemarus in ejus locum a Brema-sibus eligitur, spretis tamen Hamburgensium votis, qui in electione Bremensis archiepiscopi suffragi ferri consueverant, unde gravis orta est controversia inter eos, de qua igitur in epistola 158 et 159, lib. 1 epistolarum Innocenti III. hæc fusius etiam narrat Meursius in *Hist. Danica*. ... sub finem anni 1207.

honores mutasse mores, quos per Dei gratiam natura vobis potius contulit quam fortuna. Ex his confidentiam assumpsimus scribendi vobis, et atrita, ut aiunt, fronte sine meritis nostris beneficium aliquod postulandi. Id solum in petitione solatium superest, quia, si repulsam patiat, non rubet si non exaudiatur, epistola verecundiam non incurrit. Antiqui parentes vestri cum adhuc errore gentili sub idololatria tenerentur, et justo Dei iudicio Gallias invadentes civitates et oppida ceperunt, destruxerunt municipia, ecclesias subverterunt. Inter alias ecclesiam beatæ Genovefæ virginis regali ope et opere constructam miserabili concremarunt incendio, cujus rei testes existunt **222** parietes extunc combusti et exesi, corruptionem suam calce in cineres putrefacta monstrantes, et ruinam minantes. Eos rescere incœpimus comparata jam lignorum materie, quæ et superponatur innovatis parietibus, et tecto plumbeo supponatur. Sub quodam rubore mendicantes rogamus et petimus, ut aliquid de benevola ac benefica liberalitate vestra nobis mittatis, quo plumbum emamus, non Romanum, sed Anglicum, quoniam Anglico plumbo teguntur ecclesiæ, nudantur Romano. Vivet jugiter in Ecclesia nostra felix memoria nominis vestri, sub testimonio beneficii a vobis beatæ virgini Genovefæ liberaliter impensi. Fratrem nostrum G. præsentium latorem misimus, qui et prudenter impleat mandatum nostram, et fideliter nobis reportet beneficium alienum.

223 EPISTOLA CXLVIII.

AD GUILLELMUM ABBATEM DE PARACLITO.

Plumbum etiam ab eo expetit.

Venerabili fratri et amico GUILLELMO abbati de Paracito (65), STEPHANUS de Sancta Genovefa, seniori consenscens, in plenitudine dierum plenitudinem gaudiorum.

Laudamus veteres, nostris tamen utimur annis.

Poeticum est, non propheticum quod diximus, veridicum tamen. Patres nostri sicut tempore, ita et auctoritate et religione præcesserunt in via Domini. Nam sicut Hylas Herculem, non æquis eos passibus consecramur. Formam vivendi Moyses (66) tradidit Hebræis, Numa Pompilius Romanis, Phoroneus Græcis, Trimegistus Ægyptiis, Filius Dei Christianis. Huic subserviens Augustinus tanquam Samaritani stabularius duos denarios, quos ab eo acceperat, verbum scilicet doctrinæ, et exemplum vitæ, in curam nostri fideliter expendi et prudenter, receptorum mercedem cum Samaritanus redierit. In hoc agone quanquam in diversis Ecclesiis vobiscum

(65) Consule epist. sup. ad ipsum scriptam, et quæ ad ejus elucidationem posuimus.

(66) Enumerat præcipuos legislatores populorum, qui inter prisca claruerunt.

(67) Stephanus enim monasteriis S. Genovefæ et S. Evertii Aurelianensis præfuit. Guillelmus vero superior S. Genovefæ, ac deinde abbas in Danua exstitit.

(68) Dormitorium scilicet, capitulum, refectorium,

A sudavimus, et sudamus (67) ita pugnantes, non quasi qui aerem verberans, et currentes non quasi in incertum. De statu vestro incerti, de nostro vos certificamus, scientes quia et gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus parati estis. Prospera per Dei gratiam circa nos et fratres aguntur omnia, et non est occursus, neque Satan, cum in summa tranquillitate et p. e. unanimes habitent in domo Domini, sola contentione serviendi Domino sese invicem præcedere cum humilitate certantes. Spiritualibus **224** occurrunt temporalia, peractis ferme spatiosis et speciosis regularibus officinis (68), et per villas rusticis ædificiis, spatio simul et specie certantibus cum urbanis. Sollicitudinem curamque nostram convertimus in renovandis et fulciendis antiquis ecclesiæ parietibus vetustate et incendio putrefactis, dissolutionem minantibus et ruinam. Comparavimus et novam lignorum materiam ad sarta tecta reficienda, quæ et superponatur. Hac enim materia si Deus permiserit, speramus nos oporturos ecclesiam, non attendentes significationem plumbi prophetici, quod super iniquitatem sedere dicitur, sed basilicæ nostræ utilitatem et decorem. Hujus metalli materiam quærimus, non figuram. Et quoniam tanto oneri sive operi expiendo non sufficimus, stipem ab amicis nostris mendicare compellimur alienam, quorum ope et opera insufficientiam nostram suppleamus. Importunus forte et improbus sermone brevi prolixitatem epistolæ redimo. Sed quod potes adjuva nos.

225 EPISTOLA CXLIX.

AD OMERUM RIPENSEM EPISCOPUM (69).

Commendat G. canonicum suum, quem mittit in Daniam.

Quatuor sunt quæ aut novas conciliant amicitias, ut veteres colunt: Alteræ confabulationes, obsequia mutua, litterarum frequens excursus, virtutis fama consentiens veritati. Hujus ultimi beneficio faciem vestram quam oculis videre non meruimus, imaginatione complectimur, applaudentes famæ quæ et liberalitatem vestram prædicat, et religionem commendat. In scholis veritatem didicistis, in sacerdotio virtutem; sed nec in illis veritatem sine virtute, nec in isto virtutem sine veritate. Ex his de benevolentia vestra potius quam de nostris meritis confidentes, charissimum fratrem nostrum et canonicum G. præsentium latorem, quem pro negotiis Ecclesiæ nostræ misimus, vestræ benevolentia commendamus, ut eum in quibus necesse habuerit pro amore Dei et nostro, et firmetis consilio, et patrocinio sustentetis. Retribuet vobis Deus, qui

capellam B. Mariæ, et claustrum eleganti structura ædificaverat, quibus huc usque utimur.

(69) Ripa urbs est Danicæ ad fluvium Nipsiam, a quo dividitur in tres partes. De Omero autem agit Saxo grammaticus ad calcem lib. xiv *Historiæ suæ*, et dicit Alsalonem Roschildensem ac Luntensem antistitem Rippensium electum Omerum religioso ministerio pontificem consecrasse

recipientibus justum in nomine justī mercedem A
justi retribuet, et mensuram bonam et confertam
et coagitatam et superfluentem pro misericordiæ
sanctis operibus dabit in sinum vestrum.

226 EPISTOLA CL.

AD LUNDENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Sub nomine Salomonis commendat Petrum ipsius nepotem.

Lundensi archiepiscopo salutem temporalem pariter et æternam.

Felix opera et impensa, cujus intentionem fructuosus sinus excipit, desiderium complet exitus, spei fiducia nec tollitur, nec mentitur. Hæc in Salomone vestro vere verbis et operibus pacifico, non invitum vos invitare debent, ut quod in eo benevole cœpistis, benefice compleatis, prosequentes bonam juvenis indolem, qui sic litterarum studiis intendit, ut a virtutum semitis non recedat. Planta est, quæ per Dei gratiam et irrigationem vestram, secundam coalescet in arborem, cujus et folium cito non defluet, et fructum suum dabit in tempore suo. Testimonium ei perhibemus commoranti nobiscum in monte, quia in scholis assiduus, honestus in hospitio, nec effusus in superfluis, nec in necessariis est angustus. Sociorum benevolentiam sic meretur, ut omnium gratiam non amittat. Gaudeat super eo sancta paternitas vestra, et illustrem vestri sanguinis celsitudinem sic exaltetis in ipso, ut et honor ejus tanto respondeat generi, et genus tantum consentaneum sit honori. Sic gloriatur patruus in nepote, ut nepos ex patruo sublimetur.

227 EPISTOLA CLII.

AD QUEMDAM CANONICUM;

Facultatem concedit cuidam suo canonico alium ordinem ingrediendi, ac in eo commorandi.

Juvandæ sunt voluntates, quibus et devotio præbet initium, et quarum discretio firmat progressum. Hæc attendentes in dilecto nostro H. latore præsentium, concanonico nostro, petitionibus ejus nec obsistere diutius audemus, nec detrudere integrum arbitramur: liberam igitur ei domum religionis expetendi, et intrandi damus licentiam, quatenus apud alios quam apud nos, Deo juvante, et arctius vivat, et districtius conversetur: preces ergo pro eo porrigitur, ut apud quos commorari gratum habuerit, pro commendabili, legendi et cantandi scientia quæ in eo est, et benevole suscipiatur, et benefice tractetur.

EPISTOLA CLII.

AD CANUTUM REGEM DANICÆ.

Agit de nobili adolescente Dano apud S. Genovesam fato sancto ac tumulato.

Nobili viro, et ab avis atavisque regibus procreato

(70) Inscribitur in *Necrologio* S. Genovesæ his verbis: « Obiit Waldemar, nepos regis Daciæ, canonicus noster ad succurrendum. » Declarat autem in hac epistola quid sit canonicus ad succurrendum, cum subjungit, « orationum ac beneficiorum spiritualium sicut unus ex nobis particeps est. »

(71) De illo hæc scribit Meursius in *Hist. Danica*

CANUTO, fr. STEPHANUS de S. Genovesa dictus abbas, totusque Ecclesiæ conventus humilis, salutem in salutis Auctore.

Viris illustribus, et qui de sanguine regio ducunt originem, proprie convenit, ut sicut sunt magnifici genere, ita sint munifici largitate. Quod si largitas usque ad ecclesias extendatur, et pro salute propria requieque defunctorum, et maxime parentum ac propinquorum, qui facultatibus abundant, loca religiosa visitent, pauperes aiant, elemosynas distribuant, coram Deo gratiam, et coram hominibus promerentur favorem. Frater vester carnalis, bonæ indolis juvenis Waldenarus (70), cujus memoria in benedictione est, regio generi vestro condigna virtute respondens, et apud nos spiritum rehdidit Deo, et inter nos corpus commendavit sepulcro. Orationum ac beneficiorum spiritualium, sicut unus ex nobis, particeps est, et erit in perpetuum, surrecturus in die judicii cum beata virgine Genovesa, et extremæ benedictionis sententiam cum his qui a dextris erunt, et cum ipsa pariter recepturus. Et quoniam parietes ecclesiæ in qua requiescit, parentum vestrorum, adhuc gentilium concrematos incendio, et nimia extunc vetustate consumptos renovare incœpimus, et sarta tecta ipsius nova lignorum materie, plumbeisque laminis contegere proposuimus, nobilitati vestræ preces fundimus, ut ad coemendum plumbum per præsentium latorem G. canonicum nostrum aliquod beneficium nobis mittatis, unde et a Deo remuneretur liberalitas vestra, et ab hominibus commendetur generis vestri fama, et a nobis celebrior et frequentior habeatur fratris vestri memoria sempiterna.

229 EPISTOLA CLIII

AD EUNDEM.

Ab eo etiam petit plumbum ad ecclesiæ S. Genovesæ lectum operiendum.

Illustrissimo et Christianissimo regi Danorum CANUTO (71), fr. STEPHANUS S. Genovesæ dictus abbas, totusque ipsius Ecclesiæ humilis conventus, salutem, vitam et victoriam.

Gloriosam ac felicem regni Danorum potentiam et virtutem, qua antiqui parentes vestri pagano errore adhuc detenti, in fortitudine brachii sui et in robore virium suarum Gallias invaserunt, et Annales historiarum continent, et communis fama recitat, et urbium oppidorumque muri semirutis protestantur. Ex eorum vos nobili stirpe descendisse, et gentilem illam tyrannidem in Christianam mansuetudinem mutasse (72) gaudet mater Ecclesia, cui assiduum impenditis cultum, devotum exhibetis ob-

ad annum 1182: « Mortuo Waldemaro primo, regnum accepit filius Canutus sextus, jam ante parentis cura Bingstadii initiatus anno 1170, cum Canutus quintus avus inter divos referretur. »

(72) Primus ex Daniæ principibus qui Christianam religionem amplexus est fuit Haraldus hæc agente Ludovico Pio imperatore, anno 825, ut nar-

sequium, beneficium erogatis augmentum, nec regio fastu per Dei gratiam sacerdotium premitis, nec debitam reverentiam sacerdotio denegatis. Curque in aliis quibusdam regnis per tyrannidem principum servituti subjecta sit Ecclesia, in vestro per regalem clementiam vestram libera est et quicta. Supradictæ persecutionis a viris potentibus gentilibus tunc illatae calicem bibit, et absinthio doloris inebriata est Ecclesia beatæ virginis Genovefæ, in qua, Deo licet indigni deservimus, fracta, diruta et combusta. Testantur hoc parietes incendio illo consumpti, et calce in cinerem commutata, putrefacti, **230** tremuli ex exesi. Eos renovare incœpimus, superponenda nova lignorum materie, et tecto plumbeo supponenda. Nec hoc dicimus, princeps victoriosissime, ut querulis aut mendicis vocibus impertune aliquid vel improbe postulemus a clementia vestra, sed ut misericorditer consanguineum vestrum nobilem virum Canutum moneatis, ne omnino sit immemor fratris suis Waldemari, qui in beato fine suo canonicus noster factus (73), in celebri claustrum nostri loco sepultus, in omnibus beneficiis et orationibus, quæ in Ecclesia nostra sunt, participes, frater, et socius nec in vita partem aliquam, ut dicitur, seu funiculum hæreditatis suæ possedit, nec post mortem sive ipse, sive Ecclesia pro eo aliquid inde percepit. Vox justitiæ ipsius clamat ad fratrem de terra: *Frater, da mihi portionem substantiæ paternæ quæ me contingit (Luc. xv)*. Rogamus, supplicamus ac petimus, ut vos qui toties armis superatis idololatras et jugo subjecistis Christia-

rat Saxo grammaticus in *Hist. Danica*, lib. ix: « Ludovicum Maguntia constitutum auxilia petiturus accessit, at Ludovicus summo amplificandæ religionis ardore confectus conditionem barbaro obtulit, opem spondendo si Christi cultum exsequi consensisset, qua sententia et salutem hospiti et sibi pietatis præconium peperit: Haraldum enim solemniter lavacro usum consequenter Saxonibus roboravit auxiliis, quibus is fretus in territorio Sleviensis diendam Deo ædem sollicita mollebat impensa. Hic itaque sanctissimi tenoris specimen a Romanis ritibus mutuatus, profanata perfidorum errore templa diruit, victimarios proscripsit, flammis abrogavit, atque inconditæ patriæ Christianismi sacra primus intulit, rejectoque dæmonum cultu divinum æmulationem est, supremo quidquid ad religionis custodiam attinuit, scrupulosissima cura servavit, sed non tam efficaciter quam pie rem auspicatus est; superveniens enim Hoguerus, indutaque per eum sacra temerans, vera religione proscripta, pristino adulterinam loco restituit, ac: uo ceremonias honore donavit. Haraldus vero profugus fortunam ad sacrilegium transtulit: nam ut præcipuum inchoatæ religionis specimen, ita primum neglectæ spectaculum fecit, atque ex splendido sanctitatis auctore, infamis ejusdem desertor evasit. Ericus ejus frater cum eo Maguntia baptizatus, etiam a fide defecit, et in Christianos sæviit. At anno circiter 860, suasu Ausgarii, Bremensium antistitis, animum ad pietatem quam exuerat, convertit, idolorum cultum rursus abolevit, ac sacrilege mentis errore deposito, quidquid per insolentiam commiserat, expiavit; tantumque in excolenda religione se gessit, quantum egerat in aspernanda. Filius Erici frater parentis vestigiis insistens, reli-

no (74), nobilis illius viri pectus licet ferream precibus expugnetis, ut mortuo fratri suo gratiam non neget, et in tanta necessitate Ecclesiæ, in qua frater ejus et diem clausit ultimum et diem expectat extremum, pro tota hærelitate quam possidet, aliquid mittat, unde et apud Deum securior sit ejus conscientia, et apud homines hilarior fama, et circa mortuum liberalitas appareat debita, et benevolentia manifestetur fraterna. Charissimum fratrem et canonicum nostrum præsentium latorem G. clementiæ vestræ commendamus, ut eum regali juvenis patricio, et, si opus fuerit, auxilio protegatis. Valeat et crescat in dies semper magnificentia vestra.

231-232 EPISTOLA CLIV.

AD NIVELONEM SUESSIONENSEM EPISCOPUM.

Rogat pro suis canonicis de Firmitate Milonis, ut a quodam onere curet eos sublevari.

Inter cæteras afflictiones, sub quibus hodie gemit Ecclesia, novas et indebitas exactiones præstare compellitur: et cum liberi debent esse filii, tributa solvunt et decimas, tanquam penitus alieni. Verum facilius toleratur a singulis quod ab omnibus sustinetur, cum tamen gemitis omnium dolorem non minuatur singulorum. Tangit nos hæc plaga, communis Pater, quæ tantum non invitat, sed etiam invitum trahit, ut et solvatis decimas, et decimas exigatis (75). Successores Melchisedech filios Aaron non excusant, nec ievitarum immunitas portione sibi concessa gaudere permittitur, cum universos fuscus absorbeat, nec tamen liberetur Christus unde

gionem propagavit anno 900; qui etiam seipsum apud Angliam jam pridem Christianismi solemnibus aquis huncctandum exhibuit. Cæterum privatam salutem in publicam exuberare cupiens, ab Agapito, qui tunc civitatis Romanæ sacris præerat, Daniam divinitus condiri petivit. Deinde anno 981, defuncto Haraldo piissimo rege, successor ejus Sueno rursus Christianis infensus fuit, prosperam sibi in divina sæviendi occasionem venisse gavisus, totam religionis stirpem a radice convulsit, eoque auctore Dani susceptum Divinitatis cultum repetita superstitione mutarunt. At cum ille Sueno Dei vindice dextera regno fuisset spoliatus, tandem resipuit, et hac fortunæ sævitia ad amplectendam religionis charitatem adactus, abstractos caligine oculos salutari lucis contemplatione suffudit. » Hæc Saxo, qui subjungit eundem principem quatuor episcopatos in suo regno designasse, Arusiensem, Sleviscensem, Ripensem ac Roschildensem, quibus veluti quatuor cardinibus Christiana religio in Dania stabilita ac firmata est anno 993.

(73) Canonicus scilicet ad succurrendum, ut ex *Necrologio* S. Genovefæ recensuimus.

(74) De Canuti in religione propaganda zelo, hæc scribit Mevsius in *Hist. Dan.* ad annum 1093: « Inter ista in Livoniam Dani arma transtulere, atque regionis illius infideles cœpto illis prædicari verbo Dei per antistitem Menardum ac Bertoldum successorem rebellantes domuere, et ad fidem Christianam universum amplectendum populere. »

(75) Institutæ fuerunt decimæ anno 1188 a Philippo Augusto cum iter Jerosolymitanum suscepit, de quibus Rigordus hæc habet: « Celebratum est concilium a Philippo rege, convocatis omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et totius regni

affligitur Christianus. Inter hos tamen singulus et A quotidiana suspiria, sanctæ paternitati vestræ preces fundimus, ut fratribus nostris apud sanctum Vedastum (76) demorantibus, in quantum vobis placuerit, parcatis, et nobis præstetis hoc beneficium, quibus consuevistis semper exhibere vultum **233** hilarem et iucundum. Tenuis est eorum sacellus, nec distento vivunt marsupio, qui fere per biennium, suspensis parochialibus organis (77), vestro subjacerunt, pro culpa comitis, interdicto (78).

234 EPISTOLA CLV.

AD PAPAN.

Rogat eum pro ecclesia S. Victoris, ut servet annualia Ecclesie Parisiensis ipsis concessa.

Sanctissimo domino et Patri, Dei gratia summo pontifici, fr. STEPHANUS de Sancta Genovefa dictus **B** abbas, totius obedientiæ devotionis et servitutis plenitudinem.

Prudentes et potentes in generatione sua viri, qui tunc temporis in ecclesia Parisiensi titulati præerant, ecclesiam Sancti Victoris tanto dilectionis ac devotionis affectu persecuti sunt, ut in ea sacræ religionis odore tacti pariter ac tracti, plerique ipsorum non solum conferrent sua, sed et seipsos offerrent (79). In hoc glorioso certamine largiendi sua beato regularium collegio sic et universi provocabant singulos, et singuli universos, ut ex singulorum facultatibus prædictorum inopiæ fratrum possessiones et pecuniæ provenirent: et ex universorum benevola simul ac benefica devotione suarum **C** annualia præbendarum (80). Eorum piam libertatem filii qui pro patribus suis in Ecclesia Parisiensi nati sunt, cum imitari deberent, immutare contendunt, sequentes in hac parte mores quos non coluerunt patres eorum, ut quod illi contulerunt isti auferant: quod extulerunt extra, aut quod fundaverunt effodiant et effundant. Dura filiorum conditio, qui nec eos in opere contrariis sequi volunt,

baronibus, in quo innumerabilis militum multitudo seu peditum, sanctissima cruce insigniti sunt, et propter instantem necessitatem, oppido enim iter Jerosolymitanum rex affectabat, cum assensu cleri et populi quasdam decimas ab omnibus esse accipiendas eo tantum anno decrevit, quæ dictæ sunt decimæ Salahadini. »

(76) Ecclesia S. Vedasti apud Firmitatem Milonis donata fuit ecclesie S. Genovefæ Parisiensis per Hilgotum Suessionensem episcopum ut jam diximus.

(77) Accipit hic partem pro toto, organa scilicet pro omni cantu et officii divini celebratione. Organa autem ceperunt esse in usu in ecclesiis Gallie sub Pippino, anno 757, ut refert Eginhardus: « Constantinus imperator Pippino multa misit munera, inter quæ et organa, quæ ad eum in Compendio villa pervenerunt, ubi tunc populi sui generalem conventum habuit. »

(78) Videtur hoc interdictum in dioccesim Suessionensem latum idem esse ac illud de quo meminit Cantipratanus, lib. II, cap. V: « Vidi Suessionem civitatem in Gallia excommunicationi subjacuisse diutius, et nonnulli sub silentio clericos divina mysteria ministrasse. »

(79) Nonnulli præsules Parisienses, et plerique

qui sepulera patrum ædificabant, ne memoria eorum, qui prophetas interfecerant, **235** deleteretur. Illi vero qui bonis operibus patrum suorum contradicere volunt, quantum in ipsis est, memoriam æternam in qua justii permanent, et extenuare tentant, et exterminare contendunt. Nec sunt audiendi, Pater, juvenili hac nova voluntate sua, qui patres suos et matrem suam eximiam Parisiensem Ecclesiam non honorant, non verentes quod per veritatem dicitur: *Honora patrem tuum et matrem ut sis longævus super terram* (Exod. xx). Sane præbendarum Parisiensium annualia, ecclesie Sancti Victoris ex integro debent, et ipsius Ecclesie Parisiensis tam episcopi quam capituli authenticum rescriptum testatur, et sanctorum Romanorum pontificum privilegia confirmant, et plus quam longissimi temporis præscriptio civili simul et canonico jure clamat. Sancta etiam paternitas vestra per discretionem et scientiam vobis et sanctæ Romanæ Ecclesie a Deo datam, illius verbi quod in privilegio continetur, scilicet, ex integro, interpretationem scripsistis, et viris prudentibus Atrebatensi et Ambianensi episcopis, et abbati Pruliacensi non cognitionem misistis, sed executionem: quibus sicut nec mandati vestri vel unum iota licet prætermittere, sic nec vobis, si dici liceat, in his quæ canonicè statuistis, convenit aliquid immutare. Ut enim verbo principis utamur, qui longe sacro apostolatu vestro inferior est, interpretationem inter jus et æquitatem positam vobis solis et oportet et licet inspicere. Et quoniam interpretatio vestra generalis est, et necessaria: rogamus vos, Pater sancte, ego minima portio filiorum vestrorum, et omnes quotquot institutiones ordinis Sancti Victoris pro posse nostro observamus, ut interpretationem a nobis justè et canonicè prolatam faciatis firmiter observari, et religiosissime ac ordinatissime ecclesie Sancti Victoris jura conservetis integra, ne forte, quod absit! dici possit a

canonici B. M. inter canonicos Sancti Victoris ascripti sunt, scilicet Stephanus, et ut placet nonnullis, Odo, episcopi, Bernerus decanus Adam præcentor, Theobaldus, Bernardus, et Mauritius archidiaconi et canonici Parisienses.

(80) Proventu annuo præbendæ vacantis in Ecclesia B. Mariæ Parisiensis gaudent canonici regulares S. Victoris, quo jure fruuntur aliæ abbatie ejusdem ordinis in variis regni cathedralibus, ut Aureliis Carnuti, Ambiani, etc. Quæ quidem annualia ad hoc illis concessa potissimum fuerunt, ut pro defuncto canonico preces fundere tenerent. Stephanus autem Parisiensis episcopus illa attribuit canonicis Victorinis, ut legitur in eorum *Necrologio* IV Kalend. Augusti: « Anniversarium pie recordationis Stephani Parisiensis episcopi, qui in vita sua hanc nostram ecclesiam mirabili affectu sinceræ dilectionis amplectens, multa et magna ei beneficia conferens, dignum et perpetuum sui nominis et amoris memoriale posteris dereliquit, siquidem in omnibus ecclesiis in quibus præbende sunt, præbendas singulas dedit. In seniori ecclesia B. Mariæ præbendam, unam in ecclesia S. Marcelli, S. Germani Altissiodorensis, S. Martini de Campellis præbendam unam, dedit etiam nobis in omnibus supra dictis ecclesiis annualia præbendarum, » etc.

malevolis, quæ non **236** liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adiutor.

EPISTOLA CLVI.

AD DOMINUM ATREBATENSEM (81)

Commendat et laudat abbatem de Sarnaio (82) temere accusatum.

Mater et fomes detractionis invidia velato capite solita murmurare, diebus nostris procedit in publicum, ut jam non sagittet in obscuro rectos corde, nec sedens in insidiis interficiat innocentem, sed vibrato in caput iusti coram omnibus gladio lethale vulnus falsæ delationis infligat. Venerandis etiam scilicet **237** collegiis immiscens, non solum carduos agri conculcat, sed et cedros Libani, quantum in se est, veneno inficit, incendio cremat, exterminio perdit. Magistram severitatis et severitatis ministram promittit, dissimulat iniquitatem, innocentiam simulat, et, ut facilius ei credatur, mendacio perjurium addit, perjurio sacrilegium auget, falsos testes subornat, simplicitatem iudicium circumvenit, quousque damnetur innocens, et vivus absorbeat, quem mortificare contendit. Hujus monstri pestem mortiferam sacræ et religiosæ aures et assibilantem non recipiunt, et rejiciunt insistentem. Armatum et animum contra tantum prodigium, Pater, vos esse confido, ut secundum discretionem vestram, nec insidiando circumvolet, nec latendo subripiat, nec influciendo corrumpat. Hæc adeo dixerim, quia quosdam laicos perversos potius quam conversos Lemovicensis montis (83), secreto didici consilare et machinare dolos contra virum justum, virum simplicem et rectum apud homines, et, ut credimus, apud Deum, abbatem scilicet de Sarnaio, quem ex humili loco sublimitas conscientie clarum, et ex utroque hilaritas famæ commendabilem prædicat et acceptum. Fomitem rancoris et invidiæ contraxerunt, ex eo quod in causam quam contra clericos suos habuerunt, vir prædictus zelo Dei accensus, quantum potuit oppressis clericis astitit, nec destitit juvare pusillanimes, afflictis consulere, vagos et profugos consolari. Generatio illa prava atque perversa, prudentior filiis lucis in negotiis hujus, qui in maligno positus est, mundi, per quosdam abba-

(81) Atrebatum, vulgo *Arras*, caput Artesiæ inter Galliam et Flandriam, a Ptolomæo Rigiacum dicitur: per multa annorum curricula subdita fuit hæc civitas episcopo Cameracensi in spiritualibus; sed tandem proprio præsule donata est diplomate Urbani II, anno 1098, in quo hæc leguntur: « Atrebatensis Ecclesia una ex nobilioribus ecclesiis provincialibus Remensis metropolis solemnibus canonum monumentis freta, olim principalis sedes episcopatus fuit, proprium pontificem habuit, suam diocæsim: volumus ergo ut iugo Cameracensis subjectionis ab Ecclesia Atrebatensi excusso, et recepta dignitate primis temporibus rationabili firmitate possessa, cardinalem episcopum vobis et Ecclesiæ vestræ utilem eligere, et electum per manum metropolitani vestri consecrare, et Ecclesiæ vestræ incardinare studentis. » Atrebatensi autem Ecclesiæ tunc præerat Petrus, qui abbas Cisterciensis existierat.

(82) Valles Sarnaii abbatia est ordinis Cisterciensis

tes ordinis Cisterciensis, forte nimis credulos, et ut sibi credatur, querentes aut querulos, incrustare tendit sinceritatem famæ prædicti viri, et sacrosanctum collegium abbatum vestrorum (84), ipsis etiam angelis reverendum, falsæ corruptelæ calumniæ, contra virum justum accendere, ut iniquitas opprimat iustitiam, **238** et mendacium absorbeat veritatem. Stet in hoc conflictu, si necesse fuerit, rigor et vigor auctoritatis vestræ, pro viro sancto et justo, imo pro totius ordinis evitando scandalo, ne ii qui dixerunt, *linguam nostram magnificabimus* (Psal. xi), impiæ voluntatis suæ desideratam reportent victoriam, et ille nullam sustineat injuriam, qui nullam admisit offensam.

239 EPISTOLA CLVII.

AD LUNDENSEM ARCHIEP.

Excusat se quod non tradiderit pecuniam creditam.

Reverendo Patri ac domino Lundensi archiepiscopo, Sueciæ primati, STEPHANUS, dictus abbas S. Genovefæ, salutem et debitam tanto Patri reverentiam.

Depositum vestrum per manum Absalon clerici vestri, nobis commissum verecundi suscepimus, caute reposuimus, fideliter conservamus. Is a sancto Jacobo revertens, postulavit nobis ut usque Clarevallem transferatur argentum rogatu vestro, com meatu nostro, tractu suo. Timuimus, fateor, vestram prudentiam offendere, ne, si absque litteris redderemus quod auctoritate litterarum vestrarum accipimus, posset aliquis inscrutare simplicitatem nostram, accusare fidem, vulnerare constantiam, arguere levitatem: quando placuerit vobis vel efferri depositum, vel transferri, litteras patentes et pendentes vestræ voluntatis indices mittite, quarum testimonio probare possimus et solutam vobis pecuniam vestram, et nostram a vobis custodiam absolutam.

240 EPISTOLA CLVIII.

AD CAPITULUM LAUDUNENSE.

Canonicos rogat ut libenti animo dimittant Michaellem decanum (85) suum in Parisiensem decanum electum.

Admirabilis et amabilis est Ecclesiarum ludus,

Dis in diocæsi Carnotensi juxta Caprosiam, Gallice *Les vaux de Sernay*, fundata fuit a Simone de Neolpha, Franciæ constabulario, et ejus uxore Eva, anno 1128, qui in eadem ecclesia jacent. Abbas autem ille erat Guido, qui cum Simone de Monteforti contra Albigenes profectus, tandem episcopus Carcassonenensis est effectus.

(83) Designat fratres laicos ordinis Grandimontensis in agro Lemovicensis commorantes apud Muretum, ut superius notavimus.

(84) Intelligit capitulum generale abbatum ordinis Cisterciensis, cujus monasterii abbas fuerat episcopus ille Atrebatensis, ad quem hæc epistola.

(85) Michael de Corbolio primum canonicus et cancellarius Parisiensis, deinde decanus Meldensis, postea Laudunensis, in Parisiensem tandem elegitur anno 1191, post obitum Mathæi de Montemorentiaco. De eo Albericus in *Chronico* hæc habet: « Michael decanus Parisiensis, vir theologus et religiosus, in patriarcham Jerosolymitanum est electus,

quoties fraterna charitate supplet altera defectum alterius, non pecuniarum ratiocinio, sed commercio personarum. Una est columba Domini, inconsutilis est tunica ejus, et in uno corpora partes ita sibi deservientes consentiunt, ut quod est commune omnium, proprium æstiment singularum. Eodem religionis artificio, eodem spiritu charitatis, eodem studio provident æ, quo Laudunensis Ecclesia Meldensem sibi decanum assumpserat, Parisiensis festivo pariter ac festino saltu sibi præripuit eum, non rapinam sese arbitrata facere, si eum quem sibi prius instituerat canonicum, sibi consequenter institueret et decanum. Non moveatur in aliquo sancta æmulatio vestra, quasi Parisiensis Ecclesia injuriam vobis fecerit, quæ in hoc sibi consuluit; aut persona tanquam levitate vel ambitione ducta sit, quæ in hac electione secuta est non voluntatem propriam, sed violentiam alienam. Raptus est a concanonicis suis, maxime ambiendus, quia minime ambiciosus. Congaudete personæ, congaudete et Ecclesiæ; quia hic et ibi vester erit, vobis deserviens, vobis obediens, vobis in omnibus ad obsequium vestrum paratus et parens.

241 EPISTOLA CLIX.

AD W. DE BIERIA (86).

Nec suadet nec dissuadet vitam eremiticam quam fuerat amplexus, sed quædam tradit monita ad eam recte ducendam.

Fratri W. de Bieria, STEPHANUS, S. Genovefæ dictus abbas, salutem utriusque ab eo, qui in adventu suo facit utraque unum.

Arduam, frater, ingressus es viam, Paulos Autem sed antequam illic iter arripere, factus est Senonensis archiepiscopus. » Guillelmus Armoricus dicit hoc accidisse anno 1194, et vocat eum virum theologum et sanctum; Rigordus autem in eodem anno notat diem ipsam, scilicet viii Kalend. Maii, additque: « qualis et quantus in regendis scholis Parisius, et largiendis elemosynis, et aliis pluribus bonis, ante archiepiscopatum floruerit, non est nostræ facultatis evolvere. »

(86) Guillelmus quondam canonicus regularis, qui asceticam vitam in cella quadam in nemore de Bieria, vulgo *la forest de Bierie*, non longe a villa Fonbellaquensi, in diocesi Senonensi, ducebat.

(87) Alter eorum vocabatur Guillelmus, ut colligitur ex charta quadam Philippi Augusti.

(88) In monasterio scilicet S. Evurtii Aurelianensis ubi Guillelmus ille, vir summæ pietatis et religionis, officio prioris per 15 annos functus fuerat. Ad hujus autem epistolæ notitiam, sciendum est quod prioratus B. Mariæ de Franchart dictus, in nemore de Bieria situs, fuit quondam asceterium, in quo asceta reclusus vitam agebat eremiticam: quod perduravit ad annum 1197, quod Philippus Augustus cellam hanc donavit canonicis regularibus S. Evurtii Aurelianensis, ut constat per hoc instrumentum donationis ex charophylacio ejusdem monasterii depromptum: « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Philippus, Dei gratia Francorum rex. Noverint universi, præsentis, præteriti et futuri, quoniam Dei intuitu, et ad petitionem fratris Guillelmi, eremite de Bieria, locum illum de Bieria, quem ipsi dedimus in vitam habendum, dedimus et concessimus ecclesiæ B. Evurtii Aurelianensis post decessum ejusdem Guillelmi perpetuo obtinendum, ad hoc ut ibi per abba-

nios, Macariosque et Hilariones æmulatione, qua potes, sequens, et inter Gallicanas delicias austeritatem Thebaidis, Nitriæque rigorem proponens aliis, imponens tibi. Robustus et fortes humeros sarcina ista requirit, et expeditus in certamine spiritualium lacertos athletarum desiderat hæc palestra. Verumtamen qui non consulissem ut inciperes, non consulo ut desistas. Diffidentiam victoriæ murmurabant mihi frequentes infirmitates tuæ, cerebrum debile, pectus aridum et siccum, stomachus frigidus, et juniorum bello non sufficiens, totum denique corpusculum tuum, licet laboribus expositum, non tamen dispositum ad labores. Rursum terrori mihi erant pariter et timori insolitæ solitudinis horror, ferarum non hominum inculca domicilia, terra arida, nec herbarum ferax, nec humoris abundans, adeo ut aqua ipsa quæ deforis cellam tuam guttatim profluit, nec saporem aptum gustui, nec visui jucundum colorem, utpote naturæ prorsus aquarum contraria, bibentibus sive intuentibus, conferre valeat vel offerre. In ipsa autem cellula tua asperitas vestium, ariditas ciborum, lectuli durities, somnum carptim vix admittens, prohibitus proposito tuo sine grandi causa egressus, latronum timor, qui duos decessores tuos interfecerunt (87), ne te successorem eorum tertium eis adderent, ad dissuadendum tantæ perfectionis initium movebant me pariter et movebant. Inter hæc mecum recogitans te regularibus disciplinis eruditum, et in sancto fratrum collegio quadraginta ferme annis (88) sub obedientia prælatorum Domino militasse, tolerasse multa, dissimulasse nonnulla, æquanimiter pertransisse blanda et aspera in prioratu et extra prioratum, humiliter et utiliter

tem Sancti Evurtii de suis fratribus vel de extraneis duo semper sint presbyteri, qui pro nobis, et pro nostris, tam vivis quam defunctis, Deo assidue serviant, ut vitam ibi eremiticam ducentes, in victu modum vitæ quæ præcedens Guillelmus ibi tenuit, teneant, nisi ibidem de gere voluerint vita arctiori. Hoc autem sub hac conditione concedimus, quod fratres ibi manentes locum illum dilatare non poterunt, sine nostra licentia; in foresta nostra nec boves, nec vaccas, nec ovium greges, nec capras, nec porcos habebunt; quicumque fratres ibi aut per fratrem Guillelmum dum vixit, aut deinceps per ecclesiam S. Evurtii, et ad mandatum abbatis S. Evurtii facientes obedientiam. Verum non licebit abbati fratres prædicto loco institutos quandiu bene et honeste se habuerint, de loco illo movere et alias transferre nisi velint; si vero culpabiles in aliquo gravi delicto, quod absit! inventi fuerint, in arbitrio erit abbatis, ut vel ibi vel alibi secundum ordinis exigentiam culpas suas humiliter emendent. Illi autem fratres in victu et habitu exteriori sicut eremite, et in habitu exteriori conformare se studeant fratribus suis S. Evurtii et S. Victoris, quantum facultas domus suæ permiserit, inter quos eos aliquando conversari oportebit. Actum Morei anno 1197, regni nostri xix, vacante cancellaria. » Quod quidem firmatum fuit diplomate Innocentii III pontificatus sui anno ii, qui incidit in annum 1200. In hoc asceterio seu prioratu postea instituti sunt canonici regulares ex familia S. Evurtii, ut patet ex charta Gualteri, Senonensis archiepiscopi, data anno 1221, quæ dirigitur capycis in Ecclesia de Franchartio commorantibus.

cum his qui unanimes habitabant in domo Domini vixisse, non levem concepi fiduciam, te et altiora posse in eremo sustinere. Expertus es in conventu rigorem jejuniorum, vigiliarum fastidia, frenum silentii, stabilitatem loci, nonnunquam et duritiem lecti, et ariditatem cibi, diuturnum simul et nocturnum pensum obsequii divini. In his omnibus te cognovimus et expertum regularia, et sæcularium expertem. In illo tirocinio claustrum didiceras qualiter deberes contra communem adversarium in eremo militare. Hæc sunt quæ mihi propositum tuum commendabile reddunt, ut gratanter suscipiamus quod feceris, et gratulanter amplectamur quod facis. Acquiesco postmodum, placet quod displicuit, approbo quod oderam, victus consilio tuo, victus voto. Prædictas **243** occasiones per Dei gratiam fregisti, rupisti, sprevisi, saltim facturus de eremo in cælum, de solitudine in civitatem habitationis, de deserto et invio in terram viventium lacte et melle manantem. Indixisti bellum hostibus tuis, diabolo, carni et mundo, qui atrociores omni bestia sanguinem animæ tuæ quærebant, et conjurati in mortem tuam, parati erant rapere pauperem, dum attraherent eum. Objecisti diabolo humilitatem quam specialiter timet, corpori tuo cruces et supplicia, mundo qui in maligno positus est, contemptum et fugam. In ingrediente te eremum, mihi illa pariter uno ictu confossa sunt monstra malitiæ et nequitiae, laqueus et perdicæ hominum Deo servire volentium. Potentissimi duces in exercitu Pharaonis terga verterunt tibi, et non faciem; facti sunt ut stercus terræ, jacent sub pedibus tuis; calca, preme, contere, vigila ne resurgant. Movebit hostis insidias, non ab injuriis temperabit, sciens patientiam tuam sic contempsisse prospera, ut non timeat adversa. Insidiantii responde: *Vade retro Satana (Marc. viii). Etiam si transfiguraveris te in angelum lucis (II Cor. xi), et si dixeris malum bonum, et bonum malum (Isa. v), non decipies servum Christi. Non enim ignoramus astutias tuas, ab initio mendax est, et pater ejus (Joan. viii). Carni murmuranti responde: « Locuta es quasi una de stultis mulieribus. Revertere Agar ad dominam tuam, et esto subdita ei, menti, rationi puræ et religiosæ voluntati. » Quod si adhuc improbe superbire voluerit et gannire, elevato signo crucis de victoria securus: Dominus mihi adjutor (Psal. cxvii), non timebo quid faciat mihi caro (Psal. lv). Si mundus movere voluerit blanditiis, et delicias offerre, occurre dicens: « Omnia quæ sunt in mundo reputavi ut stercora (Philip. iii): nam et mundus transit et concupiscentia ejus (I Joan. ii). Discipulus ejus sum qui dixit: Ego de hoc mundo non sum (Joan. viii). Per Dei gratiam non revertar ut canis ad vomitum (Prov. xxvi), nec postquam **244** manum misi ad aratrum, retro respiciam (Luc. ix). » Si hæc tria vicceris, quæ te vicisse credimus, omnia monstra subjecisti pedibus tuis. Verumtamen non nisi in oratione et jejunio potest ejici triplex istud dæmoniorum genus. Discrete autem potius agendum est quam*

A districte, ne aut sine sale sacrificium tuum offeras, aut incaute festinans offendas ad lapidem pedem tuum; aut si cæperis in via desicere, dicatur de te: *Hic homo capiti ædificare, et non potuit consummare (Luc. xiv)*. Orationes sint breves et intercisæ, ne si forte in nimiam extendantur prolixitatem, aut vertantur in tædium, aut excipiantur, ut quandoque assolet, somno, aut ab his qui dicuntur longe sit animus orantis, occurrentibus ei phantasticis cogitationum nebulis per memoriam eorum quæ facta sunt quandoque, vel quæ fieri potuerunt. In oratione lacrymæ spontaneæ nec rejiciantur spontaneæ, nec cogantur iuvitæ. Complosæ et constrictæ palpebræ, frons in rugam contracta, verba stridentia et anhela in precibus, convulsa suspiria, et exorti gemitus in lacrymarum imbrem, sic proferunt ingratum, sicut indevotum offerunt. Placide et blande solent infundi, tacite et caute effundi volunt, sine supplicio plorantis, sine judicio explorantis. Si fuerint orantis lacrymæ spectacula hominum, erunt offendicula vel ridicula angelorum. Illa gratia si te quandoque compleverit, imitare peccatricem Magdalenam, quæ tribus ex causis, sive pro tribus personis, trinas effudit victimas lacrymarum. Flevit pro se, flevit pro fratre, flevit pro Domino Salvatore. Pro se, quando pedes Domini Jesu lacrymis suis lavit et capillis suis tersit; pro fratre, quando, post mortem Lazari, sedens in domo sua, et plorans ad vocem Marthæ, venienti Domino occurrit, dicentibus Judæis, *quia vadit ad monumentum ut ploret (Joan. xi)*; pro Domino, sicut dicitur in Evangelio: *Maria stabat ad monumentum foris **245** plorans (Joan. xi)*. Sic et tu inter irriguum superius et irriguum inferius, quando placuerit Domino dare potum in lacrymis in mensura, plora pro teipso, plora pro proximo, plora et pro Domino. Pro teipso, recogitans annos tuos in amaritudine animæ tuæ; pro proximo, pro vivis et mortuis cultoribus fidei Christianæ; pro Domino, habens tædium vitæ præsentis, et desiderium æternæ. In primo fletu, ut delicia juventutis tuæ et ignorantias tuas ne meminerit Deus. In secundo, ut vivi a malia desistant et in bonis operibus perseverent, et mortui in pace requiescant et ad vitam æternam perveniant. In tertio, cupiens dissolvi et esse cum Christo, dicens: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est (Psal. cxix)*. Primæ lacrymæ, frater, compunctionis et pœnitentiæ; secundæ, compassionis et inisericordiæ; tertiæ, congratulationis et fiduciæ. Ab oratione saltum facias ad lectionem, a lectione ad meditationem, ut quod legeris salubriter concoquas et rumines, trajiciasque quod ruminaveris in memoriæ thesauros. Ne prolixitate autem legendi, aut oculis obtundas caligine, aut vertigine caput graves; post modicam lectionem deambula per cellulam tuam, aut in hortulum egrediens, virentibus herbulis, quæ tamen paucæ sunt et raræ, visum refice languentem; aut apud alvearia conspice, quæ tibi et solatio sint et exemplo. Inter has varietates, asperitatem crevni pro deliciis habiturus es paradisi. Castiga et

jejuniorum rigorem, ut æstivis diebus modicum cibi post horam tertiam (89) accipias, post nonam refectio- nem regularem sumas. Si dies æstivos hibernis volueris comparare, ut quantum in bruma tantum in ardore canicularium dierum velis abstinere, aut Deum tentare incipies, aut tui ipsius homicida esse. Nec antiquos monachos (90) Nitriæ jejunando assequi poteris vel consequi, nec Autissidorensi Germano (91) similem te oppones. Sufficiat 246 tibi mediocritas Augustini (92), quam si excedere volueris, a carnibus abstine, sive solidis, sive, ut aiunt, liquefactis. Excessi modum, indulgeat mihi charitas tua, quoniam qui consolaturus adveneram, docentis officium usurpavi. Participem me fac orationem tuarum, charissime, quoniam in agro regiminis positus, et si quandoque eis qui in mola conjugii laborant, consulentibus me consulo, tamen eorum qui in lecto contemplationis quiescunt indigeo, et juvari suffragiis, et admoneri exemplis. Non ut vicem rependens dico, memor tui ubi et filius offertur patri, et peccator Salvatori supplicat in hostia saluari.

247-248 EPISTOLA CLX.

— AD DOMINUM PAFAM.

Rogat pro clerico injuste accusato.

In ea dignitatis eminentia sanctam Ecclesiam Romanam Salvator instituit, misericordiæ simul ac iudicii stateram manibus ejus committens, ut habita consideratione personarum et temporum, voluntatis et actus, intentionis et operis, nec æquitate rigore superet, nec rigorem subtemperet æquitate. Hæc sunt ubera consolationis ejus, vinum et lac manantia. Hæc Samaritani summi pontificis medicinalia fomenta, quorum distincta infusione agitur, ne vel absorbeat pusillanimitas, vel insolenscat superbus. Illis respirans, et de misericordia vestra sperans devotus filius vester præsentium lator, pedibus vestræ sanctitatis advolvitur, ut intentionem ejus, quæ de zelo justitiæ processit, pœna non sequatur, quam timet, ne paterna severitate super eum accensa, conteratur in eo calamus quassatus, aut linum fumigans extinguatur. Ipse est super cujus negotio sanctitatem vestram parvitas nostra consuluit, et consulenti dignati estis de summo prudentiæ vestræ sacrario respondere. Amplectimur responsum, sed misericordiam

(89) Hæc quidem horæ computandæ sunt more ecclesiastico, non sicut habentur in die naturali apud nos. Tertia autem hora officii ecclesiastici respondet horæ diei nonæ post mediam noctem.

(90) Idem est ac si diceret Ægypti monachos, accipiens partem pro toto. Nitria enim est provincia Ægypti.

(91) Legitur in ejus *Vita* apud Surium, cap. 8 : « Nunquam panem frumenti, non vinum, non acetum, non oleum, non legumen, nunquam vel salem ad usum condiendi saporis acceperit. Sane die Resurrectionis vel Nativitatis Dominicæ portiones singulæ sumebantur, in quibus ita vini sapor aquis nimis diluebatur, ut aceti austeritas solet largis permissionibus temperari. In refectioibus primum cinerem prælibavit, deinde panem hordeaceum sumpsit, quem tamen ipse excussit et moluit; et cum

postulantes dispensationis viscera nobis aperiri quærimus et optamus. Voluntatem, non opus, Dominum attendere sancti doctores scripserunt, dicentes peccatum usque adeo esse voluntarium, ut si non sit voluntarium, non sit peccatum. Exponunt et capitulum illud : *Dominus judicat fines terræ*, id est intentiones cujusque. Unde prædictus 249 vir, qui neque intentionem lædendi, neque nocendi, sed corrigendi potius et corripiendi habuit, excusandus est a pœna, quam non præcesserat culpa, maxime cum mulier contumeliis et conviciis suis adversarium suum provocarit, removenda esset et plectenda. Sed nec mulieri credendum est, cujus et procacitatem cupiditas, et cupiditatem provocabat paupertas. Causa enim pecuniæ a prædicto viro extorquendæ, sicut factum est, creditur hæc dixisse, cum nec eam prægnantem constaret fuisse, nec abortivum fecisse. Nam quod ab alio presbytero et muliere quadam, terra egesta, quasi infossum introspectum est, omnino informe, et tanquam coagulum carnis et sanguinis est repertum. Sed hoc dolose causa cupiditatis potuit fieri, et aliunde sive ex aliquo animali, sive ex consueta corruptione muliebri projici et terra potuit operiri. In dubiis autem, Pater sancte, benigniorem et humaniorem sententiam sequi debere proclamant jura, quæ semper ad absolvendum proniora sunt quam ad condemnandum. De manifestis autem, et non de occultis dubiis solet Ecclesia judicare. Sed et pro manifesto homicidio legimus summos pontifices, ex dispensatione, clericis et presbyteris in suis ordinibus ministrandi indulgentiam præstitisse.

EPISTOLA CLXI.

AD QUEMDAM PRÆLATUM.

Grates rependit pro auro et gemmis ad ornandum sepulcrum seu capsam B. Genovefæ collatis.

Ingratitudinis adorat simulacrum, qui collati sibi beneficii memoriam vel extinguit improbus, vel negligit indevotus. Hujus imaginem culpæ respuimus, 250 exsufflammus involucrium, supercilia detestamur, et faciem et totum ipsorum idolum cum suis cultoribus in perpetuum condemnamus. Oblata interim a vobis beatæ virginis nostræ Genovefæ munuscula (93) summa gratiarum actione prosequimur, summis deosculamur labiis, summo desiderio tractamus. Affectus vester in montibus hic cibus gravior juniis indiceretur, nunquam nisi in vespere, interdum tamen in hebdomada media, plerumque die 7 ponebatur.

(92) Regula S. Augustini viam docet communem et facilem, non iter strictum ac cæteræ regulæ, Pacomii scilicet, Basilii, Benedicti, et reliquorum monachorum. Petrus Comestor in *Sermone* de S. August. ait : « Ordinavit Augustinus Regulam clericorum canonice degentium lineam canonicæ mediocritatis extendens. » Hanc mediocritatem teste Possidonio secutus est ipse Augustinus in victu, habitu, et omnibus.

(93) Gratias agit alicui prælato (siquidem Patrem eum nuncupat) de auro et gemmis quas miserat ad ornandum sepulcrum seu capsam sacram in qua reconditæ sunt reliquiæ S. Genovefæ.

nostris desirabilis est super aurum et lapidem pretiosum multum, cum hæc ultima duo virgini nostræ miseritis, et non omiseritis illud primum. Ex primo enim duo ultima fornam sibi conficiunt, et efficiunt finem, cum affectus potius æstimetur ex largitore nuneris, quam ex munere largitoris. Solent virgines sæculi hujus in auro et margaritis gloriari, et corruptibilem corporum suorum speciem ex eorum ornatu vel demonstrare venalem, vel vendere demonstratam. At virgo nostra, dum adhuc viveret, carnales sprevit illecebras (94), et pro gemmis et auro nummum æreum titulo crucis insignem (95), quem dominus Autisiodorensis Germanus in signum sponsalitarum cum Christo loco arharum collo ejus suspenderat, omnibus præposuit deliciis, omnibus divitiis antegessit. Nunc inter choros virginum, et si non forte prima, inter primas tamen summæ virgini obsequentes præcipua, cultores corporis et sepulcri sui (96), precibus ac meritis remunerat, protegit et conservat, et ornatus quos sibi vivens imponi noluit, devotioni fidelium sepulcro suo imponere permittit, non ut aliquam gloriolam inde concipiat, sed ut liberalitas offerentium inde promoveatur et crescat: et qui mirantur oblationum spectacula, mereantur exempla. Hinc est, Pater, quod devotionem vestram a beata virgine nostra certissime remunerandam credimus et speramus, ut aurum quod cum gemma sepulcro ejus apponendum misistis, retribuat vobis Deus in vita æterna, et Agnum quem ipsa sequitur quocunque ierit, possitis et vos 251 consequi. Pro gratia vobis interim collata, et in posterum conferenda, participem vos faciat omnium timentium se Deum, quem participem orationum nostrarum, qualescunque fuerint, nos ut vobis promisimus, constituimus et optamus.

EPISTOLA CLXII.

AD PAPAM (97).

Agit de canonicis S. Joannis Suessioniensis in parochiis commorantibus, qui abbati obtemperare renuebant.

Canonicus ordo regulariter a sanctis Patribus in-

(94) Alludit ad id quod cantatur in antiquo ejus officio: « *Genovesa virgo, dum carnales spernit illecebras, æterni regis promeruit gratissima fieri famula.* »

(95) Vita S. Genovesæ vetustissima ms. hæc habet: « S. Germanus nummum æreum Dei notu allatum, habentem signum crucis, a tellure colligens pro magno munere dedit, inquitens ad eam hunc transfortum pro memoria mei a collo suspensum semper habeas; nulliusque metalli, neque auri, neque argenti, seu cujuslibet margaritæ ornamento collum digitosque tuos ornari patiaris. »

(96) Per sepulcrum S. Genovesæ hic intelligit pretiosam illam thecam in qua ejus reliquiæ venerandæ asservantur. Illa autem facta fuerat a S. Eligio Noviomensi episcopo, ut in ejus Vita per sanctum Audoenum conscripta legitur; sed cum vetustate dissolveretur, renovata est anno 1242, et in eam, ut modo conspicitur, ossa beate hujus virginis solenni ritu fuerunt translata ac deposita.

(97) Urbanum scilicet III, ad quem enim jam scripserat epistolam pro Ilugone abbate S. Joannis

A situtus sub vestro regimine, Pater, exultat, rogans Deum et supplicans, ut in diebus vestris dirigatur 252 salus in manu vestra, status Ecclesiæ floreat, superborum cornua confringantur. Et quia compassionis affectu fratrem et compresbyterum nostrum, abbatem Sancti Joannis Suessionensis suscepistis, totus apud nos regularium ordo in plenam vobis gratiarum actionem assurgit. Laborat et murum se opponit contra filios inobedientiæ, qui extra claustrum sub obtentu parochialium curarum morari desiderant, atque mori: satagentes ne, per abbatem suum quando excesserint, corripri valeant et corrigi, sed ad defensionem episcopi se vertentes, per pecuniariam pœnam, canonicam redimunt disciplinam. Si pestis ista convaluerit, perit ordo canonicus, pereunt et sanctorum Patrum regularia instituta, solvuntur fines et funes obedientiæ, et erunt in collegiis nostris tot abbates quot presbyteri parochiales. Verum perhibemus testimonium, quod ab exordio ordinis nostri parochiales canonicos (98) nostros in episcopatibus in quibus sunt, libere et absque ulla contradictione pro necessitate vel utilitate ecclesiarum nostrarum, vel pro suarum correptione culparum, consuevimus amovere, et in claustrum reducere, et quoties res urgebat, excommunicare. His tantis malis quæ ex radice omnium malorum cupiditate procedunt, per quæ bursa emungitur, nec vita corrigitur, sancta paternitas vestra remedium afferat, etc.

253 EPISTOLA CLXIII.

AD ABBATEM DE URSICAMPO (99).

Rogat ut Noviomensem thesaurarium, qui vitam fuerat amplexus monasticam, in hoc proposito confirmet.

Non paucis Scripturarum testimoniis edocemur, quam meritorium sit infirmum suspicere, sustentare debilem, pusillanimum consolari. Id cum ad omnes pertineat, qui in talibus habent gratiam, illorum præcipue est officii, qui quibuslibet hominum illis præponuntur. Ista, Pater, proferens non quasi negotiosus in otio, luci tenebræ, nox diei, sapienti nescius præsumo scientiam indicare; sed ad me-

Suessionensis, ad quam hæc referenda est, et ad observationes quas ad ipsius elucidationem subjicimus.

(98) Eos scilicet qui ad parochiarum regimen et administrationem destinantur, quos modo priores curatos nominamus, qui nunc titulorum suorum vi perpetuo suis ecclesiis astrictos se esse autumant, cum olim essent amovibiles, revocarenturque ad nutum superioris, ut patet ex hac epistola; vel pro necessitate monasteriorum, quæ eorum ope et opera indigebant; vel pro suarum correptione culparum, quando rite officio suo non fungebantur.

(99) Abbatia Ursicampi, vulgo *Urcamp*, in diocesi Noviomensi, fundata fuit anno 1129, a Simone Viromandensi, episcopo Noviomensi, cujus *Charta* sic incipit: « Simon per Dei gratiam Noviomensis et Tornacensis episcopus, etc. Requisitos diligentia omni de monasteriis et sanctis congregationibus Cistercii et Clarævallis fratres apud nos locare, et ejusdem ordinis abbatiam fundare, Deo auxiliante, decrevimus. »

moriam vobis reduco, quæ si audistis, forte per occupationes, quæ se offerunt plures, estis oblitus; vel si non audistis, saltem nunc in notitiam vobis veniant, licet tarde. Intimatum est mihi adolescentem illum Noviomensem quendam thesaurarium, occasione nescio cuius rei turbatum, ordinis sui zelo minus fervere quam solet, secus agere quam incœpit, conscientia læsum, eversum proposito, voluntate mutatum: quæ mutatio, nisi fallor, per Excelsi dexteram non est facta. Noverunt noti sui qui comoto non possunt esse non moti, et, sicut æstimo, magis dolenti condolent quam congaudent gaudenti, nec ejus amplecterentur prospera tam gaudenter, quam ægre sustinerent adversa. Cognoscite, quæso, causam, et curam citius adhibete, ne si in corde ipsius inimici tentatio invalescat, se extendat ad **254** pejus, et ad ollas Ægyptiacas, quas prius evomuerat, revertatur.

EPISTOLA CLXIV.

AD ABBATEM CLARÆVALLENSEM (100).

Purgat se a labe Simonie, quo crimine per detractores temere apud ipsum fuerat accusatus.

Primo aspectu litterarum vestrarum, Pater, obstupui, utpote qui sermonis illius detestabilis, cuius mentionem per aliquos vobis mentientes fecistis, neque materiam noverim, neque formam. Propterea qui sermonem illum vobis retulit, nec veritati detulit, majus peccatum habet. Virum illum evangelicum venerabilem quondam Meldensem archidiaconum, qui novissima sua memorans, ne in æternum periret, ad angelicum ordinem vestrum transitum fecit, non facile crediderim vel incurrisse lepram Giezi, vel commercium Simonis contraxisse. Nam quomodo credidisset quod non audieram? quisquis ille fuerit, qui me, vel audisse, vel credidisse, vobis insonuit, recte mentitus est in caput suum, non veritus incrustare veritatem labiis iniquis et lingua dolosa. Quod autem interserunt me audisse per vos vel per fratres vestros, contractum aliquem illicitum, vel conventionis initium **255** habuisse, vel consummationis finem, tam alienum est a veritate, quam a vestra severitate remotum. Interim precor vos, Patrem magnum, pusillus homuncio, ut prænominatum virum, qui relictis omnibus secutus est Salvatorem, et in vinea Domini circa nonam operari cœpit, prout potuit, ita paterne doceatis, ut materne foveatis, præbentes et consilio lucernam pedibus eius, et auxilium baculo seconnectitis.

(100) Videtur hic abbas esse Garnerius de Rupeforti, qui anno 1190, monasterio Clarævallensi præerat. Argumentum autem hujus epistolæ illud est, quod quidam falso retulerant Stephanum dixisse archidiaconum Meldensem, qui in monasterio Clarævallense secesserat, contractum civilem Simoniam redolentem in eorum enrolumentum fecisse, de quibus hic purgare se contendit, negat-

EPISTOLA CLXV.

AD ABBATEM CISTERCIENSEM (1).

Commendat abbatem de Sarneio, rogatque ne ad reditum eum compellat.

Eo securius impetrata venia nobis loquimur, quo secretius exiguitatis nostræ consilium velare vos credimus et speramus. Prodigiousum nobis videtur et ostentui proximum, quod filium vestrum abbatem de Sarneio de mortis faucibus ereptum, et tam periculis in mari quam periculis in falsis fratribus afflictum, ad inutilem reditum sub obedientiæ vinculo (2) compellit, ut quasi in incertum currens, et tanquam aerem verberans pugnet, nihil secum præter laborem et ingratitudinem relaturus. Expertus est protectionem suam profectus expertem, et humeros pusilli corporis, pusillæque mentis oneri suscepto minus sufficientes; præsertim cum sæpius id propter quod peregrinationem **256** assumpserat, tentaverit, et sæpius repulsus sit, ut nec proficeret in aliquo, nec sufficeret vel in uno. Parcite verecundiæ viri, parcite dignitati ordinis vestri, ne cum Isaiam non habeatis qui se mitti postulet, vobis etiam Jeremias deficiat, qui se excuset. Opus istud prophetarum est sive apostolorum, quibus per gratiam miraculorum sibi collatam hostes fugare, vincere, prosternere, et incredulos ad fidem convertere concessum est, Domino sermonem confirmante sequentibus signis. Si mittendum duxeritis, probatissimum in ordine vestro mittite, qui gratus sit in oculis nostrorum principum, terribilis in congressu hostium, officiosus et prudens in forma consiliorum; qui, quoties manus elevaverit, et Israel triumphet de hostibus, et Amalech convertatur in fugam. Vereor et verum esse credo, quia si remittatur qui reversus est, convertatur in ridiculum ipsis reditus, et quibuslibet habebitur ignominiosum nomen ejus. Erunt forsitan in exercitu qui cum Heliab majore fratre David insultando, d'cent: *Quare venis: i, quare dereliquisti pauperum oves in deserto? Ut videres castra, in prælium descendisti? (I Reg. xvii.)* Revera si recesserit, credita sibi domus in spirituale discrimen incurret, et dispendium temporale. Nec enim suis, sed alienis stipendiis militabit, quibus sufficere non possit domus exilis, et ære oppressa alieno. Absente vero pastore aut dispergentur oves gregis, aut incipient evagari. Consilium istud domini abbatis Sancti Victoris et cantoris Parisiensis, non meum, hominis exigui, singulare.

257 EPISTOLA CLXVI.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rogat ut benigne suscipiat, ac tueatur abbatem S. Vincentii Silvanectensis.

Nomen vestrum et memoriale vestrum in deside-

que se id unquam protulisse.

(1) Hæc epistola convenit cum altera, de qua jam egimus, pro abbate Vallium Sernii Guidone, qui cum comite de Monteforti et rege profectus fuerat in Palestinam anno 1190.

(2) Legitur etiam epist. 146 sub attestacione obedientiæ.

rijs animæ meæ, tantum, Pater, obtinet locum, ut si contigerit aliquem, me præsentem, loqui de vobis, interiora mea et ex affectu gaudeant, et tripudient ex auditu. Facit hoc benevolentia vestra, quæ me gratis amplexata est, et in consortio locans, et a consilio non excludens. Servet mihi Deus hanc gratiam, ut, quod absit! eam non mœream, ne dicam merear, amittere, quam non mœream acquisisse. Interim rogo paternam dilectionem vestram, ut præsentium latorem dominum R. canonicum Sancti Victoris (3), in administrationem abbatix Sancti Vincentii Silvanectensis concorditer electum, pro amore Dei et meo suscipiatis benevole, et benefice sustentetis. Familiaris et amicus est meus ab antiquo, et mutuis obligatus obsequiis, et communi natione conjunctus. Vir est quem et morum gravitas, et litterarum peritia, et honestas commendabilem reddunt, ut ejus ministerium et gratum Deo, et hominibus credamus acceptum. Adversatur ei et Ecclesiæ suæ Silvanectensis episcopus (4), et contra privilegia Romanorum pontificum et Francorum regum (5), subjectionem, ut dicit, indebitam ab illa requirit Ecclesia nimis præpropere et præpostere, post appellationem sententia excommunicationis prolata. Suscipite eum, Pater, obsecro, et quantum justitia permittit, per vos et dominos meos fratres **258** vestros juvate patrocinio, fovete solatio consilio sustinet.

EPISTOLA CLXVII.

AD SOFREDUM CARDINALEM (6)

Rogat ut suam exhibeat benevolentiam archiepiscopo Remensi, de cujus amicitia eum reddit certiore.

Luctuosam potius quam fructuosam scribendi materiam præbuerant nobis præsentium temporum lacrymosa discrimina, cum Ecclesiam Dei videamus et a manifestis hostibus fidei violenter opprimi (7), et a falsis fratribus fraudulenter seduci (8). In Oriente moritur, in Occidente occidit, ubique terrarum deficientibus et arescentibus fidelibus, præ dolore et persecutione quæ supervenit universo orbi. Inter angustias **259** istas id solum nobis so-

(3) Intellige Rogerum vel Robertum, qui fuit abbas S. Vincentii Silvanectensis.

(4) Gaufridus scilicet, qui anno 1213 episcopatum dimisit ut fieret monachus apud Carlilocum.

(5) Philippus primus diplomate quo confirmat foundationem ejusdem monasterii a matre sua factam, ait: « Mater mea Anna, divina inspirante clementia, mei præsentiam adiit, materno affectu obnixè deprecans, quatenus ecclesiam quamdam in suburbo Silvanectensi, in vico qui dicitur Victellus, in honorem S. Vincentii diutius antea desolatam, sed ab ea pie et benigne pro anima patris mei suaque de propriis sumpibus restauratam, ex consuetudine et more aliarum ecclesiarum ad reges pertinentium, scilicet S. Frambaldi, S. Martini Parisiensis, et S. Genovefa virginis liberam facerent, cujus humilitatis condescendens humanissime precibus ejus, pro anima patris mei, parentumque meorum memoria acquievi. Et ut hoc inviolabile et inconcussum permaneat, crucis signum digito meo impressi, ac characterem nominis mei imprimere jussi, meoque sigillo corroboravi. Actum anno 1069. »

A latius superesse debet, ut ad communem matrem nostram sanctam Ecclesiam fugiamus, expectantes ab uberibus consolationis ejus et consilium in præsentem periculo, et auxilium in tempore opportuno. Descendit unguentum miserationis et prudentiæ a capite summi pontificis Aaron, non solum in barbam, sed usque ad extremos totius corporis articulos, ut ex apostolico thesauro proferantur nova et vetera, quorum collatione qui suspirant respirent, qui deficiunt proficiant, confirmantur qui dubitant, doceantur qui errant. Interim ego minima portio clericorum vestrorum pro summa consolatione memoriam vestram teneo, colo, retracto, paratus semper vobis fidelibus votis obsequi, quem bonis operibus non sufficio sequi. De benevolentia domini Remensis erga vos certus, rogo et tanquam fidelis vester consulo, ut eum reciproce diligatis, et apertis visceribus occurratis amicis ejus, quæ procul dubio procedunt de conscientia bona et fide non ficta. Secretum illud quod mihi dominus T. nepos vester ex parte vestra dixit, prosecutus sum quantum potui, et apertum ostium inveni, si non defuerit qui velit intrare, sicut R. clericus vester Campellensis canonicus (9) vobis plenius explicabit.

260 EPISTOLA CLXVIII.

AD CUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM

Rogat eum ut tueatur abbatem S. Germani a Pratis injuste oppressum.

Inter curiæ curas (10) et sanctuarii sacramenta, felices dierum vestrorum successus occupatos quotidianæ sollicitudini posse sufficere, et utilitati communi posse proficere proptamus. Geminati simul honoris et oneris sacerdotii ac regni vobis sarcinam imponunt, distrahendo potius in diversa quam adversa personam vestram, magis expositam laboribus quam dispositam ad labores. Confluunt ad auxilium consiliumque vestrum et qui opprimuntur injuste, et qui sese metuunt opprimendos. Inter alios recurrit ad protectionis vestræ sinum F. abbas Sancti Germani de Pratis (11), ut Ecclesiæ sibi commissæ jura, sicut hactenus ipse et decessores

(6) Sofredus de Cajetanis Pisanus, creatus diaconus cardinalis Beatæ Mariæ in Via Lata a Lucio III anno 1182. Innocentius III vocat eum, « virum honoratum, scientia et honestate præclarum, in opere et sermone potentem. » Nominatur ab aliis Gualfredus.

(7) Scilicet in Oriente ab infidelibus, contra quos exercitum duxerat Philippus Augustus.

(8) Scilicet in Occidente a Valdensibus, Albigensibus, aliisque hæreticis.

(9) Campellis in villa, vulgo Champeaux, exstat collegium canonicorum sæcularium in ecclesia collegiata divo Martino sacra.

(10) Totius regni administrationem penes eum deposuerat rex Philippus cum in Palæstinam anno 1190 proficisceretur, ut supra notavimus, unde subjungit: « Geminati honoris et oneris sacerdotii et regni vobis sarcinam imponunt.

(11) Abbatix S. Germani a Pratis tunc præerat Fulco, qui e vivis excessit anno 1192 ad quem alix epistolæ.

sui tenerunt, et servetis illas, et defendatis servatas. Per singulos annos in terra sua moderatam collectam habet et habuit, jure consuetudinis consensu sibi debitum et recipit et recepit. Et ecce quodam motu satellites palatini prohibent hominibus et hospitibus Ecclesiæ prædictæ ne solvant quod ipsi solverunt et Patres eorum. Ex hac causa insolentescunt, et quasi gannire incipiunt servi contra dominos suos, ut Saram contemnat Agar, et fiant filii ancillæ sicut filii liberæ. Supplicat vobis prædictus abbas cum tota Ecclesia sua, supplico et ego minima portio clericorum vestrorum (12) pro eis et cum eis, ut sicut hactenus in hominibus et hospitibus suis consueverunt percipere, quiete percipiant, et auctoritate vestra prohibitionem solvendi quæ indicitur, si absque vobis facta est, corrigatis **261** potenter; vel si mandastis fieri, misericorditer revocetis. Senem et crebris infirmitatibus laborantem compellit ad peregrinandum, ut tanquam ad bestias depugnem, et de manibus Grandimontensium tanquam de faucibus ursorum aut leonum prædam eripiam, et cum ipsi sint viri bellatores ab adolescentia sua, ego autem sum parvulus, et oves pauculas custodiens in deserto. Sed quoniam ad mandatum vestrum paratus sum et in carcerem et in mortem ire, proficisci incipiam; sed utrum proficiam, Deus novit.

EPISTOLA CLXIX.

AD EUNDEM.

Conqueritur de comite domni Martini sibi infesto. C

In magnis negotiis quandoque minores, ut saltem idiotæ locum impleant, admittuntur. Apes mella conficiunt, et in exiguis corporibus laborem proprium redimunt utilitate communi. Formica, vermis inter muscam et reptile medius, exemplo suo pigros invitat, ut pensetur aestate quod hieme dispensetur. Sic et ego minimus inter vestros nunquam merui per gratiam vestram et audire consilia vestra, et in consiliis exaudiri. **262** In articulo dierum præsentium quibus sufficit malitia sua, diri vulneris novitate percussi turbantur et moventur ministri altaris, et magni sacrilegii magnam a vobis expostulant ultionem. Utroque gladio accinctus estis, regni pariter

(12) Stephanns fuit clericus Guillelmi Remensis archiepiscopi antequam ordinem canonicorum regularium amplecteretur: hunc titulum alibi etiam sæpius sibi tribuit.

(13) Gallice *Dammartin* in episcopatu Meldensi. Vocabatur autem ille comes Reginaldus filius Alberti, qui una cum comite Flandrensium et rege Angliæ bellum gessit adversus Philippum.

(14) Ejus nomen erat Eustachius, qui anno 1196, III Idus Augusti, ut scribitur, electus fuit episcopus Heliensis civitatis; vulgo *Ely*, quæ sita est secus fluvium *Grant* in comitatu Cantabrigensi. Cancellaria autem dignitas instituta fuit in Anglia a Guillelmo Conquestore, teste Polydoro Virgilio, his verbis: « Scribarum collegium qui diplomata scriberent statuit, ejusque collegii magistrum vocavit, cancellarium, qui paulatim effectus est supremus magistratus, hodieque habetur. »

(15) Scilicet Philippi Augusti Galliæ, et Richardi

PATROL. CCXI.

et sacerdotii, qui in defensionem Christi usque hodie patientis, testante ipso Domino, satis esse legantur. Extendit manus improbas juvenis comes domini Martini (13) in direptionem sacerdotalium rerum, et usque ad sacra vasa altaris acerrimos impietatis unguis raptor avarus impressit, violenter abstulit, impudenter asportavit, irreverenter dispersit, equos, sarcinulas, necessarios sumptus, et quod nefas dictum et actu fuit, vasa sacris usibus dicata, viri magni Heliensis episcopi regis Anglorum cancellarii (14). In regno domini regis Francorum securum reddiderant, et fraterna duorum regum peregrinantium confederatio (15) et episcopalis dignitas officii, et vestra denique protectio, quæ pusillis cum majoribus communis esse debet, ad resistendum improbis, et ad humiles confavendos. Quid, Pater, tutum aut securum esse poterit, si inter manus vestras opprimantur Ecclesiæ, nudentur pauperes, sacerdotes exponantur injuriis et rapinis, liceat cuilibet quidquid libet, et sicut populus, sic sacerdos? Accendatur in vobis zelus Mathathiæ; cum Siromaste Phinees armentur jura cœlestia, commoveantur et terrena potestate quæ divinæ simul et humanæ ultionis spiritu concepto, raptori occurrere, prædam eripite de manu ejus, qui in tanto flagitio nec Dominum timet, nec homines reveretur. Elusoria videntur ei mandata vestra, qui et nuntios vestros remisit vacuos, et capellam episcopi, quam sese promiserat redditurum, non solum retinet inobediens, sed et polluit indevotus. Videat, Pater, et provideat sibi providentia vestra, quid super hoc facinus faciendum sit, ut mansuetudo quæ in vobis induit decorem, induat **263** fortitudinem et præcingat se, ut qui de spoliato dolent, de restituto gaudeant, et qui audierunt rapinam, audiant subsequenter et rapinæ vindictam.

EPISTOLA CLXX.

AD JUDICES QUOSDAM (16).!

Agite de causa quæ vertebatur inter Senonensem archiepiscopum et ecclesiam S. Germani a Pratis.

Absurdum et arrogantiae proximum creditur, si quis ei consulere velit, quem consulere debet, aut in necessitatis articulo, aut in periculo veritatis.

D Angliæ regum, qui ad expeditionem Jerosolymitanam cruce signati sunt anno 1190.

(16) Controversia mota fuit inter archiepiscopum Senonensem et religiosos S. Germani a Pratis, quæ composita fuit per sequens instrumentum:

« In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Guido Dei gratia Senonensis archiepiscopus, omnibus ad quos litteræ præsentis pervenerint, in Domino salutem. Notum fieri volumus universis præsentibus pariter et futuris, quod discordia quæ erat inter nos et Fulconem abbatem S. Germani a Pratis et ipsam ecclesiam, de procuracionibus quas ab eis petebamus in Emant et Balneolo et S. Germano, juxta Musteriolum, in præsentia domini Philippi Francorum regis, ita terminata est. Nos siquidem quietavimus abbati et ecclesie S. Germani in perpetuum procuraciones, quas in prædictis locis petebamus ab eis tali modo, quod abbas, et successores sui nobis et successoribus nostris, vel nostris certis

Hujus culpæ simulacrum fugiens impetrata venia, A loquar dominis meis, non ut ex modico sacello meo, magnæ sapientiæ vestræ thesauros augeam, sed ut commonitorio tenui paratōs præveniam potius quam præcedam. Audivi dominum papam prudentiæ vestræ commisisse cognitionem causæ, quæ vertitur inter dominum Senonensem et ecclesiam Sancti Germani de Pratis, **264** quæ non parum difficultatis, nec minus discriminis importare videtur et auctoritati judicium, et partium voluntati. De procurationibus agitur corporum, non de salute animarum; de numero quadrupedum et hominum, non de mērito virtutum aut victoria vitiorum. In hoc tamen conflictu summi pontifices Alexander, Lucius, Urbanus, Clemens, et qui hodie sedet Cælestinus privilegiis taxantes eversionis numerum, B jurgio super procuratione moto finem imposuisse creduntur. Vidi et legi privilegia ista nec tacita veritate, nec falsa suggestionē impetrata, sed omni solemnitate subnixā, et cardinalium subscriptionibus roborata. Quid cautum aut tutum esse poterit, si super talibus dubitare, disceptare, aut disputare aliqui voluerint, cum munimenta apostolica vobis et nobis, imo omnibus ecclesiis, et possessiones earum servent, et iura tueantur et defendant? Parcite, Patres, auctoritati vestræ, parcite dignitati et prudentiæ, et examen istud reservate summo pontifici, qui solus potestatem habet et condendi novos canones, et exponendi veteres, et interpretandi privilegia sua, et corrigendi aliena.

265 EPISTOLA CLXXI.

AD ABBATEM S. BARTHOLOMÆI.

Suadet ut suam administrationem dimittat.

Reverendo Patri et domino abbati B. Bartholomæi, STEPHANUS de Sancta Genovefa, vitam justam et exitum beatum.

Nec præteritos annos revocare possumus, nec futuris casibus imperare. Recedendum est quandoque **266** et naturæ debitum persolvendum, ut ea conditione qua intravimus exeamus. Hæc ideo dixerim, Pater, ne intolerabile sit vobis vel ægritudinis incommodum, vel tedium senectutis. Prælationis curæ quam utiliter et viriliter hactenus gessistis, et robur corporis desiderat et animi vigilan-

nuntiis pro procurationibus illis, reddent singulis D annis octo libras Parisienses apud Emant in octava Paschæ: Et si nos vel successores nostri venerimus semel in anno ad Emant, vel Balneolum, aut ad villam quæ dicitur S. Germanus, abbas aut successores sui, aut ille qui domum tenebit, recipient nos et successores nostros, et vivemus ibi nos et successores nostri, nocte una sumptibus nostris propriis, ita quod ille qui domum tenebit, non tenebitur aliquid dare nobis vel successoribus nostris præter hospitium, nisi hoc de gratia facere voluerit. Etsi nos vel successores nostri semel recepti fuerimus in uno prædictorum locorum, non tenebuntur monachi recipere nos sive successores nostros in aliquo illorum trium eodem anno. Nos autem fecimus quietari jam dictæ ecclesiæ et abbati medietatem decimæ lanæ a presbyteris, qui sunt in ecclesiis S. Germani per archiepiscopatum Senonensem con-

tiam; quorum si alterutro quilibet prælatus privatus fuerit in subditorum deliciosis mentibus aut odium suscitavit aut contemptum. His intervenientibus perit rei domesticæ cura, disciplina solvitur, confunditur ordo, et incipiunt qui subesse debuerant, pares esse. Ne id vobis accidat, Pater, provide circa dies ultimos, Ecclesiæ vestræ, ne vertatur vobis in dispendium mortis, unde vitæ stipendium expectatis. Non minus consolare vobis quam consolari vos desiderans, rogo, moneo et exhortor, ut honoris onus cui jam minus ætatis defectu sufficitis, per manum domini Remensis humiliter deponatis, qui consilio vestro et nostro et personam vobis substituat idoneam, et vitæ vestræ congruam assignet solatium; potestatem et scientiam habens in utroque horum, et attingendi a fine usque ad finem fortiter, et omnia suaviter disponendi.

EPISTOLA CLXXII.

AD D. ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

Illud idem postulat.

Sunt multi quos ad difficilia sæpe compellit natura potius quam cura, necessitas quam voluntas; faciunt ex necessitate virtutem, ut tandem meritum fiat quod moratorium prius fuit. Forte unum ex eis dicere venerabilem senem nostrum abbatem S. Bartholomæi, **267** virum religiosum et honestum, sed qui jam viribus corporis coepit destitui, ægritudine consumi, senecta et senio consummari. Ecce in manu vestra renuntiat administrationi sibi commissæ, in qua usque ad extremos dies, vidimus C eum non tam præfuisse humiliter quam utiliter profuisse. Duo sunt quæ a vobis postulat; postulo et ego, minima portio clericorum vestrorum, cum ipso et pro ipso in solatium et subsidium brevisimæ vitæ suæ, de bonis Ecclesiæ, cui præfuit, victum sufficientem provideatis ei, et de successore sic cogitatis, ne liceat fratribus suis in electione potius sequi voluntatem propriam, quam utilitatem communem.

EPISTOLA CLXXIII.

AD CONVENTUM S. BARTHOLOMÆI NOVIOMENSIS

Admonet ut honorem deferant abbati, etiamsi abbatiam dimiserit.

Primum secundæ tabulæ præceptum est: *Honora*

stitutis, scilicet Emant, Balneolo villæ quæ dicitur S. Germanus juxta Musterlolum, Matriolis, et presbyteri dictarum ecclesiarum aliam medietatem ejusdem decimæ habebunt. Nuntii autem abbatis S. Germani facient fidelitatem presbyteris, qui in dictis ecclesiis erunt, et presbyteri per nuntios suos nuntiis abbatis de dicta decima communiter et fideliter quærenda et inter se dividenda. Quod ne valeat alicujus oblivione deleri, vel malitiose perverti, sigillo nostro fecimus id confirmari, astantibus ecclesiæ nostræ personis Salone decano, Manasse archidiacono, Guillelmo thesaurario, Gaufrido præcentore. Testes hujus rei sunt Stephanus abbas Sanctæ Genovefæ et canonici illius, Hugo, Almaricus, Milo abbas S. Remigii Senonensis, magister Anselmus de Cancellaria, Ogerius de Avone. Actum apud Fontem Blaudi anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo nonagesimo primo. »

patrem tuum et matrem (*Math.* xv); hujus tabulæ primitias, obsecro, tenete memoriter, gustate suaviter, fideliter adimplete. Patrem vestrum senem G. præcipuæ auctoritatis virum in ordine nostro, honorate ut decet, portate ut convenit, ut expedit confoveate. Debitor noster hactenus fuit externa sollicitudine, interna compassione, fraterna æqualitate, paterna correctione, materna pietate, et ecce liberatus humiliter ab honore, utiliter ab onere, factus est quasi unus ex vobis, sciens jam per experientiam et bonum subjectionis et prælationis malum. Versa vice debitores estis ejus, ut exhibeatis vitæ ipsius exemplum, dignitati reverentiam, gravitati obsequium, solatium senectuti, **268** ægritudini fomentum. Confidimus per gratiam Dei, vos ea quæ dicimus audituros intentius, et impensius adjecturos: superest ut non solvantur, quæ per eum a vobis facta sunt; imo vestra intererit, ut servantur. Vineam quamdam H. nepoti suo apud Antissiodorum precario concessistis, a cujus cultura et cura prohibetur, ut perhibet, ut quem constituistis in vita sua fructuarium, alio impediendo, concessit a vobis beneficio, ei non liceat uti. Absit a sacro collegio est et non, tollatur occasio malignandi, verbum iniquum et dolosum longe fiat a vobis, ne inter quos religiosa severitas includi consueverat, relegata severitas conqueratur excludi: sicut enim gratuita liberaliter largitoris est gloria, ita et subdita revocatio donationis opprobrium est donantis. Consultite in hac parte honori, et ordini vestro; Patris, pastoris vestri parcite pudori et nomini vestro: et si per vos impeditur donarii vestri possessio, desistite; si per alium, resistite, objicientes auctoritatem quam potestis, et quam debetis evinctionem præstantes. Ignominiosum erit, si quod vestro confirmatum est sigillo, sibi moveatur alieno.

EPISTOLA CLXXIV.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEP.

Agit de abdicatione abbatis S. Bartholomæi Noviomensis.

GUILLELMO Remensi archiepiscopo STEPHANUS, de

(17) De ejus encomiis hæc scribit Jacobus de Vitriaco: « Magister Petrus venerabilis cantor Parisiensis, vir potens opere et sermone, aurum suum et argentum similiter conflans, et verbis suis stateram faciens, morum honestate pondus et gravitatem conferens suæ doctrinæ; cepit enim facere et docere velut lucerna ardens et lucens et civitas supra montem posita, et candelabrum aureum in domo Domini. » Post obitum Everardi de Avenis episcopi Tornacensis in ejus locum eligitur anno 1191. At cum hæc electio minus canonica et ob aliquos defectus irrita a nonnullis censeretur, ei obtulit Guillelmus Remensis archiepiscopus tunc Galliæ prorex. Rogat ergo eum Stephanus ut amicum suum episcopatum Tornacensium potiri sinat, ignarus quid sibi ipsi impenderet. Ejus obitus nihilominus notatur in *Necrologio* ejusdem Ecclesiæ, his verbis: « x Kalend. Octobris obiit egregius doctor Petrus cantor Parisiensis, qui in episcopum hujus Ecclesiæ aliquando electus, vocationem humiliter declinavit. Et postquam auditoribus suis scientia

A S. Genovefæ, salutem et devotionem debitam et devotam.

Conceptum diu renuntiandi desiderium suum oneri et labori, abbas sibi injuncto, filius vester **269** abbas S. Bartholomæi ad finem usque perducere et expetit et exspectat. Propitios in prima sua petitione invenit filios et fratres suos, qui convenientem sufficientemque sibi sustentationem benigna pariter ac concordi conniventia concesserunt. Proinde sanctitati vestræ preces fundo, ut quod ei fratres sui concessione benevola concesserunt et contulerunt, vos ei per gratiam vestram auctoritate benefica confirmetis. Quod superest, Pater sancte, de subrogando sibi successore consilium a vobis et auxilium petiti, ut de Ecclesia sua illa, quam ope et opera sua prout potuit et extulit et erexit, temporaliter simul ac spiritualiter proventum habeat et profectum. Mandet, obsecro, sancta paternitas vestra Silvaneciensi episcopo, ut ad Ecclesiam illam accedat, et ad concordiam fratres monens auctoritate vestra eos inducat, ut personam idoneam et religiosam in Patrem sibi eligant et pastorem. Ipse namque institutionis ordinis nostri quo magis expertus est, minus expertus aliarum est, et seditionem sedare poterit, et ad convenientiam convocare. Valet.

EPISTOLA CLXXV.

AD EUMDEM.

Scribit in gratiam Petri cantoris Parisiensis in episcopum Tornacensem electi, ut ejus electioni tanquam legitimæ et canonicæ faveat.

Commune refugium patens omnibus mansuetudo vestra, Pater, sic extenditur ad singulos, ut colligat universos. Veniunt ab Oriente et Occidente et recumbunt in sinum vestrum, nec facile semel admittitur, nisi contigerit ab eo committi, quod non mereatur remitti. Hæc sunt quæ mihi pluribusque **270** aliis fiduciam præstant, ut pro devoto filio vestro magistro P. Cantore Parisiensi (17) pandatur vobis aditus supplicandi, ne vobis provocet indignationem, qui sibi non advocat dignitatem, ne cui meritum sufficit proprium, factum officiat alie-

et morum norma non modico tempore exstitit, assumpto Cisterciensi habitu in monasterio Longipontis sanctitatem vitæ beato sine complevit. » Multa scripsit, inter ea *Summam*, quæ dicitur Verbum abbreviatum, quæ quidem habetur inter mss. S. Genovefæ Parisiensis. Nec assentiri possum auctori Historiæ Tornacensis, neque Buzelino ipsi adhærenti, qui Petrum cantorem post Stephani mortem renuntiatum fuisse episcopum Tornacensem scribunt, quod nullis astruunt argumentis; et cum certum sit ex *Necrologio* abbatæ Longipontis eum obiisse anno 1197; imo in illum incidit errorem, ut hanc epistolam spuriam et suppositam esse libere proferant, nec ab auctore nostro conscriptam, quod quidem validis rationibus falsum esse demonstrare possem, nisi hujus calumniæ auctor Ipse Cousinus, titubans, et quasi de sua sententia dubitans, id proponeret, et nisi stylus ipse epistolæ genuinum auctoris nostri setum esse argueret. Quod autem attinet ad officium cantoris, antiquissimum invenitur in Ecclesia et inter primos Christianos

num. Vir est cujus per omnes Ecclesias famæ suavis diffunditur opinio, qui gemina scientia efficacissime clarens, et doctrinam monitis ornat et moribus disciplinam. Origeni parem in aliquo sic eum docere credimus, ut vivere; sic vivere, ut docere. Tales in candelabro vestro lucernas, tales in diademate capitis Aaron lapides, tales in sancta Remensi Ecclesia suffraganeos esse decet, ut vicinæ provinciæ sancta æmulatione moveantur ad promotionem consimilitum, et sollicitudo vobis commissa facilius et frequentius juvetur per religionem et prudentiam ipsorum. Si quid minus ordinate in electione ipsius a Tornacensibus clericis factum est, nec absentis ignorantiam tangere, nec innocentiam justî lædere debet, cum facillime, si vobis placet, possit emendari, si quid perperam factum est commissum vobis a Deo et potestate corripiendi errores, et scientia corrigendi. Ut enim salva gratia vestra sine præjudicio loquor, concurrunt in ele-

receptum, ut narrat Philo de Essenis: « Ubi omnes consurrexere, duo chori sunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter feminarum, enique unus incensor præficitur honore præstans, et canendi peritia: deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos variis metrorum carminumque generibus, nunc ore uno, nunc alternis non sine decoris et religiosi gestibus et accentibus. » Statutum fuit in concilio Aquisgranensi, canone 137, circa eos qui cantui in ecclesia vacabant, « ut constituerentur inter eos seniores fratres probabilioris vitæ, qui tempore statuto vicissim cum cantorum schola sint. » Fuerunt autem a priscis temporibus in ecclesiis cathedralibus et insignioribus monasteriis nonnulli huic

ctione illa quatuor quæ a Leone I dicta sunt (18), vota civium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. His accedit integritas personæ, hilaritas famæ, necessitas simul et utilitas Ecclesiæ viduatæ. Sed et hoc frequenter et solemniter dicitur, quia dominus rex, quem Deus servet ac nobis restituat, personam istam nominatim expressit, nominatim pro ea rogavit, nominatim Ecclesiæ Tornacensi præesse voluit et intendit. Si aliter actum fuerit, verendum est et forte verum, ne indignationem et iram et immissiones per angelos malos concipiat, et adversus eos, qui promotionem tantæ personæ impederint, regalem et juvenilem iracundiam accendat. In his omnibus, **271** Pater sancte, providete honori vestro, consulite sanæ opinionis vestræ testimonio, deferre regio mandato, et correpto prius, sicut deherit, errore eligentium, confirmata electione, paterno visu suscipite electum et dilectum vestrum.

ministerio destinati, qui cantum moderarentur, baculumque dignitatis suæ insigne, deferrent. Legitur enim de quodam Theobaldo Sanctæ Genovefæ præcentore, qui vivebat sæculo XII in *Necrologio* ejusdem monasterii: « Obiit Theobaldus sacerdos et præcentor, qui turrim usque ad primum solium erexit, baculumque præcentoris auro et argenteo cum lapidibus decoravit. »

(18) Epistola scilicet 89 ad episcopos provinciæ Viennensis adversus Hilarium episcopum Arelatensem post ejus ab urbe discessum, num. 3: « Tenetur, inquit, subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus et plebis. »

STEPHANI

TORNACENSIS EPISCOPI

EPISTOLARUM

PARS TERTIA,

Continens epistolas quas scripsit ab anno 1192 ad annum 1203.

272-273 EPISTOLA CLXXVI.

AD ABBATEM DE ALTOVILLARI (19).

Monet nepotem ejus Johannem in abbatem S. Genovefæ fuisse electum.

Vocatus occulta Dei permissione ad regimen

(19) Abbatia de Altovillari, vulgo *Hautvilliers*, diocesis Remensis, ordinis S. Benedicti, condita fuit à S. Nivardo præsule Remensi anno circiter 650, cujus fundationis instrumentum vetustissimum sic legitur in dypticis ejusdem monasterii: « Ego Nivo seu Nivarius, etiamsi peccator, episcopus, dum omnes episcopi fratres mei, etiam et de viris Christianis et de bonis hominibus monasteria secundum regulam sanctorum Patrum adificare non cessarent; petiti nos Bercharius abbas

Ecclesiæ Tornacensis (20), quamvis minus sufficiens, minus idoneus, minus dignus, totum spiritum meum effudi circa dispositionem Ecclesiæ mihi prius commissæ, ne labores quibus in ea sandaveram deperirent et successoris occasione turbaretur tran-

cum fratribus suis, ut ibi talem locellum eis perquirere deheremus in nostra proprietate, ut ibi secundum Regulam S. Benedicti et S. Columbrani vivere deberent. Repertus est nobis una cum ipsa locellus qui dicitur Altivillaris in fine Remensi super fluvium Materna, » etc. Abbas autem iste Altivillarensis vocabatur Otto ex scheda anni 1192.

(20) Hoc evenit anno 1191 vel 1192, post mortem Everardi.

quillitas cœlesti mihi p̄missione concessa. Tandem post multos cogitationis astus, **274** et circumspectos affectus, varios, non sine voluntate, ut credimus, divina, sortem et funiculum electionis nostræ coniecimus in charissimum fratrem nostrum Joannem nepotem vestrum (21), juvenem, quantum nobis ex diutina conversatione ejus cognoscere licet, honestum, litterarum et disciplinis regularibus eruditum; et eum communi fratrum omnium assensu nominavimus abbatem, et in commissa nobis sollicitudine successorem. Acta sunt hæc die salutationis angelicæ, Conceptionis virginæ, Incarnationis divinæ. Sequenti Dominica qua repræsentat Ecclesia Dominicum in Hierosolymis ingressum, et puerorum cantantium, *Hosanna*, applausum. Me præsentate, et præsentante, a domino Ans. Meldensi episcopo (22) munus benedictionis accepit, et ad Ecclesiam sibi commissam mecum reversus, gregem sibi creditum custodire et regere secundum gratiam sibi a Deo collatam humiliter est aggressus, sperans quia Deus, qui cœpit, perficiet solidabitque. Et quoniam juventutem ejus novitas honoris et oneris sibi impositi sollicitat ac premit, recurrit ipse nobiscum ad prudentiam vestram, ut eum et Ecclesiam sibi commissam domino Jordano legato (23), charissimo, ut audivimus, et familiari vestro, tanquam viscera vestra commendetis, qui loco vestri eum benigne suscipiat, foveat ac defendat, dominoque Octaviano Ostiensi (24) episcopo, tanquam filium suum proprium committat. Grandis enim via restat ei, et inexhausta cupiditas facultatibus alienis inhiat, et pusillus animus timet, et sacellus insufficientis desperat.

275 EPISTOLA CLXXVII.

AD TUROENSEM ARCHIEPISCOPUM (25).

Monet, se ad episcopatum Tornacensem fuisse promotum.

Oculto Domini judicio vocatus ad Ecclesiam Tornacensem vestris orationibus me commendo, ut ad quod non sufficio meritis propriis, proficiam suffragiis alienis. Et quoniam nescio, Pater, utrum dignus amore vel odio, ex tanta vocatione supplicium expectare debeam, vel præmium: sic curro adhuc quasi in incertum. Concedat Omnipotens ut non quasi æroam vorberans incipiam depugnare. Ad primum **276** hujus rumoris sonitum

Obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit. Denique tanquam de gravi somno evigilans totum

(21) Hunc moribus potius quam ætate senem, in abbatem S. Genovefæ eligi curavit.

(22) Ansella scilicet, ad quem novum electum deluxit, ut ab eo benedictionis munus acciperet.

(23) Jordanus cardinalis presbyter S. Pudencianæ creatus a Clemente III anno 1188, legatus in Galliam dirigitur.

(24) Octavianus cardinalis episcopus Ostiensis per Cœlestinum III in Normanniam una cum præfato Jordano legatus missus est, ut litem quæ vertebatur inter Rothomagensis archiepiscopum et Cilensem episcopum, dirimerent.

A negotium commisi Deo, cujus gratia, si beneplacitum fuerit in oculis ejus, totum perficiet solidabitque. Interim significare volui sanctæ paternitati vestræ, quid accidit, ne in hoc appaream aut beneficiis vestris ingratus, aut obsequiis indevotus. Circa proximum Pascha, Deo volente, vita comite, transitum facturus sum ad Ecclesiam quæ me vocat, cum veris Hebræis celebraturus phase, et sicut dominus Remensis disposuit, in octavis sanctæ Resurrectionis munus consecrationis per Dei gratiam accepturus. Rudis in talibus consilio vestro firmari desidero et formari, ut expertus instruat expertem fidelem dominus, sacerdos magnus, magnis sacerdotibus obsequentem.

EPISTOLA CLXXVIII.

AD EUMPEN.

Gratias agit pro muneribus sibi missis.

Munera mihi, Pater, misistis, quibus decenter ornare possum non solum pedes, sed et manus et caput. Magna sunt pretio, maxima sacramento. Ex primo sufficere possunt concupiscentiæ oculorum; ex secundo proficere mysterio ministrorum. Condignas referre gratias si veluero, nec affectus sufficiet nec effectus. Accessit epistola vestra muneribus, **277** duplicem mihi lætitiâ infundens et multiplicem gratiam manifestans.

EPISTOLA CLXXIX.

AD CŒLESTINUM SUMMUM PONTIFICEM (26).

Agit de promotione sua ad Ecclesiam Tornacensem, quam summus pontifex gratiam non habuerat.

Inter spem et timorem medius accedo filius ad patrem, servus ad dominum, ad successorem Petri minimus discipulorum Christi; forte mitigabit iram suam pater, remittet indignationem dominus, Petri successor humilem respiciet sacerdotem. Quis scit si convertatur et ignoscat, et relinquat super me benedictionem? Vocatus ad Ecclesiam Tornacensem, loco et animo remotus et ignarus, nihilque minus spirans quam cathedram: cur excessi si accessi? quid peccavi si non præcavi? an deliqui quia non dereliqui? Divinare certe non potui, placere an displiceret summo pontifici, cujus placita sunt jura, in ejus dextera ignea lex, quæ appendit merita singulorum in statera canonum, et apprehendit astutias in perpendiculo legum, et circino decretorum. Sed quoniam bonarum mentium est ibi culpas cognoscere ubi culpa non est, et periculosum valde est filio separari diutius a

(25) Scripta perhibetur hæc epistola cum vocatus fuisset Stephanus ad regimen Ecclesiæ Tornacensis, cujus gratia dono misit ad ipsam Bartholomæus de Vendôme, tunc archiepiscopus Turo-nensis, ornamenta quædam pontificalia, scilicet mitram, sandalia et chirothecas.

(26) Cœlestinus III, renuntiatus summus pontifex anno 1191, septuagenarius major, gratiam non habuit assumptionem Stephani ad sedem Tornacensem, forte quod existimaret electionem Petri cautoris fuisse canonicam, eumque debere censi legitimum ejusdem Ecclesiæ pastorem, et Stephanum intrusum.

conspectu patris, exceptiones omitto, veniam peto, A gratiam quero, misericordiam imploro. Aperiat, obsecro, mihi sinus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui nemini claudi consuevit; pandatur aditus supplicandi, porrigantur ubera materna; cum matre placabilem sese Pater exhibeat, ut et simplici consu- lat, et simplicem consoletur.

278 EPISTOLA CLXXX.

AD ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

Invehitur in quosdam concionatores adulterantes verbum Dei, et vitam ducentes vitiis infectam.

Periculosas et crebras infestationes nobis ac decanis nostris (27) inferunt quidam verbi Dei ven- ditores, qui in ecclesiis audacter declamant, in do- mibus turpiter vivunt, in plateis litigant, in tæber- nis insanunt, in confingendo miracula blasphemii, B in remittendo pecuniam cupidi et astuti, ubique sacrilegi, nusquam modesti. Ad suggestionem unius eorum qui Constantius dicitur, qui et nobis aliquando verborum contumelias intulit, constan- ter placuit vobis citare decanum Gandavensem, virum revera honestum, gravem moribus, infirmi- tate gravatum, utpote qui et calculo et iliaca pas- sione incurabiliter laborat. Excusabilem faciant eum, si placet, prædicta senis incommoda, opera delatoris in prædicando conductitia, in mendaciis assueta. Querela, pro qua citatur, nec acceptabilis nec accepta : et si dicere audeamus, nostra pro eo supplicatio porrecta. Liberare nos, Pater, a pesti- bus istis, ab hominibus iniquis et dolosis, qui fide- lium elemosynas infideliter corrogantes, objectu C sacri nominis vestri terrent pavidos decanos nos- tros, et pusillanimes presbyteros circumveniunt, interpositis comminationibus eos ad Remensem cu- riam protrahendi.

279 EPISTOLA CLXXXI.

AD LAMBINUM DE BRUGIS.

Rogat ut sibi præparet hospitium Ambiani in die coronationis (28) reginæ.

Desideratissimo amico suo LAMBINO de Brugis, quidquid dilectionis et salutis.

(27) Duo genera decanorum inveniuntur inter Ecclesiæ ministros, alii scilicet qui collegiis canoni- corum præsent, alii vero qui sacerdotibus ruralibus invigilant, et dicuntur decani rurales, de quibus hic mentio. Hincmarus Remensis archiepiscopus in statutis quæ condidit pro suis archidiaconis, ut rite suum præstarent officium, dicit in 13 : « Si decanus in ministerio vestro aut negligens aut inutilis aut incorrigibilis fuerit, aut aliquis eorum obie- rit, non inconsiderate decanum eligit, etsi ego in propinquo sum, ad me electionem istam referte. » Ex his patet decanos illos rurales semper sub archidiaconorum regimine fuisse constitutos.

(28) Videtur hæc epistola directa Ambiani anno 1193, ubi Engelberga uxor Philippi Augusti corona- tionis munus accepit, multis astantibus prælatis, et in primis Stephano Tornacensi, ut videre est in *Hist. Tornacensi*, cap. 58.

(29) Convenit Guillelmus Remensis archiepis- copus regis nomine Atrebatum comitem Flandriæ Bal- duinum, ut Flandriam dividerent propter quam bellum moverant. De his scripsit Buselinus *Ann. Gallo-Flandriæ*, lib. vi, sub annum 1198 : « Fran-

Jucundum eloquium tuum deliciosas absenti rell- quias sui facit. In his diem festum ago mihi, quo- ties et gratiosam societatem tuam deosculor, et fructuosam amicitiam deamplector. Offeret se, vo- lente Deo, dies et locus, quibus recidivis plausibus, et novos inveniemus confabulandi modos, et veteres innovabimus. Et quia

Principibus placuisse viris non ultima laus est,

rogo interim, ut quando et ubi dominus Remensis cum comite Flandriæ (29) locuturus, per præsen- tium latorem non solum mihi verbo denunties, sed scripto designes. De hospitio mihi die coronæ providendo, cogitatum meum in te jacto, ne quasi in incertum curram, ne cum venero, vagari inci- piam post greges instabilium, et virginum fatua- rum. Super hoc etiam fac mecum signum in bonum, ut certus accedam ad festum, quod sic erit com- mune omnium, ut 280 sit proprium singulorum. Certifica Stephanum tuum, ut Stephanus tuus, quantum potuerit, magnificet Lambinum suum.

EPISTOLA CLXXXII.

AD PAPAM.

Scribit in gratiam Hugonis Clementis (30) in decanum Parisiensem electi.

Sanctissimo domino et Patri, summo pontifici.

Vestram, Pater, precibus attentare celsitudinem movet me pariter et monet tam pietas vestra quam charitas aliena. Ecclesiam Parisiensem, nobile membrum regni Francorum, in decanum nordum convenisse non convenit, cum de eligendo eo sæpe jam convenerint in unum potius locum quam in votum, coram domino Carnotensi (31), et abbate Castri-Nantonis (32), de mandato vestro, dissiden- tium singuli partium dederunt nomina sua, et scripserunt, et aliquando, me præsentem, coram eisdem iudicibus publicata sunt et 281 relecta. Juve- nem bonæ opinionis, et quantum ad morum honestatem et peritiam litterarum spectat, hilaris famæ, Hu- gonem filium Roberti Clementis (33) magna pars

cus rex Balduino permisit ut aliquot arbitri lege- rentur cum amplissima potestate Flandriam parti- endi, et suam cuique partem ex æquo assignandi, quorum arbitrio staretur : hi præsertim nominati Guillelmus Remensis archiepiscopus, Petrus Atre- batum pontifex, Simon Aquicinctienais antistes, Daniel abbas Camberonensis.

(30) Hugo Clemens electus est in decanum Pari- siensem post Michaellem de Corbilio, qui ad episco- patum Senonensem evectus fuerat anno 1194, quo scripta fuit hæc epistola.

(31) Reginaldo scilicet, ad quem scripsit epist. alteram.

(32) Stephano scilicet, quarto post reformatio- nem hujus monasterii abbate, a summo pontifice una cum episcopo Carnotensi commisso, ut ades- sent electioni decani Parisiensis, ortasque inter canonicos contentiones componerent.

(33) Robertus Clemens, toparcha, de *Mées le Mareschal*, in Vastineto, regi Philippo Augusto ac- ceptissimus fuit, ab eoque regni minister constitu- tus est.

canonicorum, et præcipue residentium (34), nec merito, ut creditur, minor quam altera, nec numero, sibi sic præesse desiderat, ut consideret et prodesse. Utilem ipsum Ecclesiæ futurum, et domini regis familiaritas intima, et fratrum ac propinquorum (35), qui plurimum in palatio possunt, quotidiana sedulitas promittit; et qui inde plura ex eo Parisiensi clero ac populo, quam in alio, diebus istis profutura metitur comoda, profecto non mentitur. In fine loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis, ut tanti viri nuntium, quem nec propria voluntas ingerere, nec aliena potest intrudere, paterno affectu tam suscipiatis benevole, quam benefice remittatis.

282 EPISTOLA CLXXXIII.

AD ATREBATENSEM ET AMBIANENSEM EPISCOPOS (36).

Rogat ut causæ inter se et abbatem S. Bertini (37) patrocinentur.

Filli pacis et concordiæ, quibus contentiones et lites odiosæ sunt, quantum in ipsis est, inquirunt pacem, et persequuntur eam. Ea acceptione persequendi, qua per propositionem, per compositionem, verbis adjuncta, aut perfectionem exprimit, aut perseverantiam 283 demonstrat. Id attendentes, de sancta discretione vestra et prudentia confidentes, in causa quæ vertitur inter nos et abbatem Sancti Bertini super Ecclesia de Listrevele elegimus vos arbitros, quidquid in eadem causa, compo-

(34) Non omnes canonici priscis illis sæculis morabantur apud Ecclesias quibus erant additi, ut suo fungerentur officio; unde orta est olim gravis controversia inter canonicos sæculares S. Genovefæ, quorum nonnulli qui foras residebant, obstabant nec cæteri, qui in Ecclesia semper aderant, absque eorum consilio et consensu aliquid in capitulo definirent, quæ quidem sedata est diplomate Ludovici Grossi anno 1118, his verbis. « In nomine unius et individui Trinitatis, ego Ludovicus Dei gratia Francorum rex, intimari volumus tam præsentibus quam futuris, quod dominus Stephanus Sanctæ Genovefæ decanus et canonici a nostra serenitate venerabiliter sunt adepti, quatenus omni tempore decanus, et illi tantummodo canonici qui in prædictæ Ecclesiæ villa ad quotidianum servitium stabiles sunt et assidui, potestatem habeant et licentiam nostra auctoritate confirmatam, in omnibus Ecclesiæ actionibus ordinandi et operandi et irrefragabiliter definiendi, inconsultis vel invidis omnibus extra manentibus canonicis. Dignum est enim, ut illi qui seduli sunt ad Dei servitium, potioris obtineant dignitatis virtutem, quam illi qui sine servitio possident ecclesiastici beneficii portionem. Verum hoc ideo stabilivit provida regis serenitatis discretio, ne forte inter eos oriretur inquietudinis dissentio, quod ne posset violari, sigillo nostræ majestatis, et caractere nominis procerumque nominibus et signis præcepimus confirmari; hujus vero præcepti temerarius usurpator nostro ærario auri libram solvat, et ejus usurpatio irrita fiat. Actum publice Parisiis in palatio regis anno regni sui x. Signum regis, signum Hugonis constabularii; signum Guillelmi dapiferi, signum Gilberti buticularii; ego Stephanus cancellarius subscripsi. » Invenio autem hac ferme ætate Gregorium cardinalem, Petrum Silvanectensem episcopum, et Alis-

sitione, vel sententia protuleritis, recepturi. Proinde rogamus sanctitatem vestram, ut pro pace inter ecclesias reformanda laborem istum assumatis, convenientem locum et diem nobis assignantes, quando et ubi, et desideratam præsentiam vestram feliciter videre possimus, et debitam causæ nostræ justitiam utiliter reportemus.

EPISTOLA CLXXXIV.

AD LAMBINUM MORINENSEM EPISCOPUM.

Conqueritur de monachis S. Bertini.

Domino Lambino Morinensi Episcopo (38).

Transierunt dies et menses, ex quo neque verbum propter absentiam, neque scriptum forte propter incuriam. Jocosas confabulationes vestras experti sumus, expertes interim solatii vestri, quamvis soliti, jam soluti. Dolemus et conquerimur aut notarium vestrum chiragram, aut veredum claudum, 284 utrumque pigram, neutrum expeditum. Purgabitur hæc mora si morem nobis gerentes et scribitis et venitis. Scire volumus interim dilectionem vestram, quia monachi vestri de Sancto Bertino (39) nobis infesti festinant ad jurgia, lites excitant, et per unum de numero eorum qui claudicat in semitis suis, recititudinem justitiæ nostræ tortuosa appellatione pervertere volunt et involunt. Ecclesiam habent apud Coclers, in qua per annuos. et conductitios mercenariosque sacerdotes, sæpe etiam per seipsos, quod sacris canonibus inhibitu-

C siodorensis archid, canonicos fuisse S. Genovefæ.

(35) Hugo Clemens fratres habuit Albericum et Henricum marescallos Franciæ, quorum primus cecidit in obsidione urbis Acrensis in Syria anno 1191; alter vero dominus de Argentan, ita strenue in omnibus se gessit, ut rex ejus intuitu omnes posteros suos marescalli titulo nobilitavit.

(36) Ambianensis erat tunc episcopus Theobaldus consanguineus Guillelmi Remensis archiepiscopi, qui hanc cathedram per xxxiv annos tenuit, defunctusque est anno 1204. Atrebatensis vero Petrus, quondam abbas Cistercii, qui hanc ecclesiam rexit ab anno 1180 ad 1203.

(37) Abbatia S. Bertini ordinis S. Benedictini in diocesi Audomarensi sita, fundata fuit anno 630 ab Adroaldo nobili Franco, in loco qui dicebatur *Sithien*, unde monasterium illud Sithiense nomen accepit. In charta autem fundationis ejusdem enumerantur villæ quæ huic Ecclesiæ concessæ sunt, inter quas legitur Lonsantana, quam suspicor esse Listrevele, de qua hic sermo.

D (38) Lambinus seu Lambertus ex cancellario Remensi electus est Morinensis episcopus anno 1191. Episcopus autem Morinorum olim residebat in urbe Teroanæ, vulgo Terouenne; quæ cum deleta fuisset a Carolo V imperatore, anno 1553, sedes episcopalis translata fuit Boloniæ pro ea parte diocæsis quæ erat sub Gallorum ditione, et illic abbatia canonicorum regularium B. Mariæ sæculari toga donata, in ecclesiam cathedralem erecta est Bulla Pii V, anno 1566. Ex iis autem quæ Artesiæ comitatum pertinebant creatus est episcopatus Audomarensis, et abbatia S. Audomari ecclesia cathedralis effecta est.

(39) Ideo conqueritur episcopus Tornacensis de monachis Bertinianis apud episcopum Morinensem, quod ejus essent diocæsis.

est (40), parochialia ministrant, cum nos tam ipsis A quam aliis omnibus monachis in synodo nostra præsente abbate ipsorum et prohibuerimus, et quotidie prohibeamus. Prior ipsius loci quamdam parochianam nostram a nobis excommunicatam sine conscientia nostra absolvit, et eam nupti tradens cuidam militi tanquam parochialiter, illicite copulavit. Cum nos etiam per partes illas transitum haberemus, hospitium suum negavit nobis, volentibus sumptibus eorum parcere, et nobis in omnibus providere, obstruxit ostia hostis, hospites nos [nou.] admittens, incluso murmure, exclusa charitate. In his corripite eos, si corrigere non potestis.

285 EPISTOLA CLXXXV.

AD OCTAVIANUM OSTIENSEM EPISCOPUM.

Excusat abbatem S. Germani a Pratis ab interfectione cuiusdam scholastici.

Domino Octaviano Ostiensi episcopo (41).

In timore et tremore vos et alios dominos meos recogito et retracto. Translatus a subsellio ad cathedram, a pusilli custodia gregis ad populosa regimē Ecclesiae, ab humili statu ad altiora quam credidi, quam merui, quam speravi. Et licet pro me rogare non sufficiam, commendatitias preces vobis porribo pro abbate Sancti Germani (42) viro humili et utili Ecclesiae suae, cuius opera inter fratres suos et praesentibus proficiunt ad usum, et posteris ad exemplum. Si quis adversus eum in curia domini papae moverit quaestionem, maxime super memoria rixae, quae hoc anno inter homines Sancti Germani et scholares mota est (43), in qua et unus scholarium per infamiam rusticorum cecidit, excusabilem habete praedictum virum, qui sicut immunis est a culpa, ita et alienus debet esse ab infamia sive poena. Innocentiam suam purgavit coram domino Remensi sufficienter, et multitudine clericorum, et fugientibus illis qui homicidium perpetraverant, accusens in vindictam, domos illorum diruit et vastavit. Occurrite et succurrite si opus fuerit viro innocenti, ne veritatem falsitas absor-

(40) Legitur in concilio Pictaviensi anno 1109, can. xi: « Ut nullus monachorum parochiale ministerium presbyterorum, baptizare, praedicare, praesumat. »

(41) Jam de eo egimus in observationibus ad epistolam 109. Praefuit autem concilio Suessionensi anno 1198, pro divortio quod intervenerat inter Philippum regem et uxorem ejus Engelbergam: tunc autem morabatur legatus ille apud sanctam Genovefam dum esset Parisiis, ut patet ex ejus diplomate transcripto ex tabulariis monasterii B. Genovefae. « Octavianus Dei gratia Ostiensis et Velletrensis episcopus, omnibus praesentes litteras inspecturis in vero salutari salutem. Ne praedictum possit Ecclesiae S. Genovefae Parisiensis aliquo tempore generari, ex eo quod apud ipsam Ecclesiam venerabilis frater noster Odo Parisiensis episcopus, tempore legationis nostrae semel comedit nobiscum, praesentibus litteris facimus et fatemur, quod cum idem episcopus tanquam noster familiaris et amicus diceret se gratia familiaritatis et recreationis velle ibi prandere nobiscum, petitioni ejus annuimus, praedictis ei quod in ecclesia ipsa ex hoc non posset conditionem aliquam usurpare; verum cum

beat, mendacium negotietur sibi fidem, livor invidiae religionem corrumpat.

286-287 EPISTOLA CLXXXVI.

AD FULCONEM ABBATEM SANCTI GERMANI A PRATIS.

Grates agit de beneficio fratri suo collato.

Invenisse me gaudeo quae quaerunt multi, inveniunt pauci, desiderant universi; amicum dico in necessitate fidelem, in absentia praesentem, voluntate devotum, opere efficacem. Horum testes sunt benevolentia quam fratri meo libenter exhibetis, beneficium quod ei liberalius contulistis, labor et sollicitudo quae pro negotio ipsius (44) jugiter sustinetis. Haec sunt quae totum me rapiunt in ardorem dilectionis vestrae, totum excitant ad explorandos, etc.

EPISTOLA CLXXXVII.

AD EUMDEM.

Rogat ut pacifice frui faciat fratrem suum beneficio ipsi collato.

Veteres amicitiae novis epistolis revirescunt. Nos autem, ne dilectio nostra sopiatur aut torpeat, nec calamo parcimus, nec membranae. Tollatur fastidium legentis, et scribentis officium non cessabit, suscitabo amicum, pungam stimulo charitatis, avocabo 288 a negotiis regularibus, ut recordetur societatis pristinae, jucunditatis mutuae, confabulationis alternae. Currant et vigeant inter nos dilectionis commercia, quae et sinceritatem inclusam habeant, et suspicionem excludant. In negotiis fratris mei gratias ago de praeteritis, preces offero de futuris. Unum satis est, ut possessionis commodo fruatur, qui per donationem vestram dominium est adeptus. Sed si vobis placeat, et domino non displiceat legato, sine jactura Ecclesiae vestrae sicut in aliis solet fieri, et in ista quandoque factum est, rogo ut praesentibus fratribus vestris per archid. episcopo praesentetur. Semota interim mentione potus nostri, caseos habemus virides, quorum condimentum nobis suspiciosum est, nec oculis Parisiensium blandiens aut palato.

id ad venerabilis fratris nostri J. abbatis et canonicorum notitiam devenisset, et exinde ostenderent se esse turbatos, diximus eis, praesente episcopo, quod ex hoc nolebamus ipsi Ecclesiae praedictum aliquid generari; ac ipse abbas tunc fuit in mensa nobiscum, procuracionem vero nostram die illa non ab ecclesia S. Genovefae, sed de Parisiensi diocesi habebamus. Ad plenam autem supra dictorum notitiam praesentes litteras desigillo nostro pendentibus fecimus in testimonium exhiberi.

(42) Fulcone scilicet de quo superius egimus.

(43) Saepius evenerunt ejusmodi rixae inter scholasticos studii Parisiensis, qui spatiose gratiae pratum, ab ipsis clericorum dictum petebant, et cives suburbii Sancti Germani prope Parisios, ut legimus accidisse annis 1531 et 1557.

(44) Agit de fratre suo in aliis epistolis, et innuit illum fuisse monachum ordinis Benedictini. Loquitur enim de beneficio quod acceperat ab abbate S. Germani a Pratis, et epist. altera de pensione annua quam ipsi constituerat Abbas S. Dionysii, qua quidem frui non valuisset, nisi ipse ejusdem Ordinis religiosus exstitisset.

EPISTOLA CLXXXVIII.

AD SUESSIONENSEM EPISCOPUM.

Petit facultatem sacramentum confirmationis Marisiaci ministrandi.

Suessionensi episcopo injuste damnato ad debita solvenda, damnatus injuste ad fodienda metalla (45), salutem et communem murmuris inclusi patientiam.

Miserium solatii genus est velle habere socios in pœna, sive pares sive dispares sint in culpa, ut tanquam ex conjunctione alterius, leviozem pœnam sentiat vulneratus. Hujus culpæ simulacrum non adorans, sed abhorrens, sic infortunium meum plango, ut sine ipsius diminutione et vestro dolori condoleam, et vestræ compatiar passioni. Credideram **289** me in loco terribilium judiciorum posse pontem facere, per quem pontifices alii transitum solent habere. Sed ecce tempestas invaluit, et intumuerunt aquæ, et excrevit torrens qui transvadari non potest, ut occurrat mihi unde possim dicere: *Forsitan pertransisset insufficientia mea aquam intolerabilem* (Psal. cxxiii). Secessi interim ad tempus, et in parochia vestra locum quietis et silentii, moram aliquam facturum, elegi apud Marisiacum, sedens solitarius et tacens, si forte respirare possim a pusillanimitate spiritus et tempestate. Et quoniam multi parochianorum vestrorum ad me veniunt, ut eis manum confirmatoriam imponam, de licentia vestra, si vobis placet, id faciam, in hoc officio vester obediens et famulus et minister. Ruri habitans sæpe retracto illud distichon Sollii Sidonii (46):

*Angulus iste placet, paupertinusque recessus,
Et casa, cui culmo culmina pressa forent.*

290 EPISTOLA CLXXXIX.

N. SUESSIONENSIS EPISCOPI AD EPISCOPUM TORNACENSEM (47).

Facultatem petitam libentissime concedit.

Litteras benignitatis vestræ gratanter suscepimus, in quibus dulcem honorum misturam signavimus, et in verbis lepidam elegantiam, et jucundam in sententiis gravitatem. Porro hinc verba legibus accommodata, hinc sacro eloquio familiaria, hinc poetis domestica, ex abundantia cordis ad nostram consolationem vestri gratia transmisistis. Sane non nos adeo perturbat familiare incommodum, quam totius Ecclesiæ scandalum generale. Quis enim sine cordis amaritudine, sine lacrymarum fonte, sine suspiriorum crebra replicatione videat magistrum Ecclesiæ Patri, imo Christi vicarium, a veritatis tramite deviare, et in ore ipsius est et non inve-

(45) Argumentum hujus epistolæ, quantum conjicere licet, est quod cancellariæ Romanæ ministri magnam pecuniæ summam exegerunt a Stephano episcopo Tornacensi pro solutione bullarum plumbi Romani, quo dixerat epist. 147 nudari ecclesias. Cum non esset par solvendo, coactus fuit episcopatum relinquere, et per duos annos apud Marisiacum villam S. Genovefæ in Suessionensi diœcesi secedere, ut proventus beneficij sui, quibus debitis erga curiam Romanam satisfaceret, reservaret; quod tam ex hac epistola quam ex sequenti episcopi Suessionensis colligere est.

A niatur? Si percussus fuerit incantator, quis medebitur ei? Jam judex ille cui sæpe dicitur: *Oculi tui videant æquitatem* (Psal. xvi), terram ingreditur duabus viis, et claudicat in duas partes, et quæ semel de labiis suis processerunt, non dubitat irritare. Quis igitur dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem non interfectos populi mei, sed pastores populi mei, sed principem pastorum? Satis autem reputamus suspensionis onus, ut a plerisque dicitur, honorem sustinere, quam occasionem scandali et perpetuæ confusionis seminarium Gallicanæ Ecclesiæ suscitare. Verum ne nos ipsos tantum plangere videamur, de corde non ficto vobis compatimur, vobis condolentes, vobis congaudemus **291**, quoniam inter Syllam et Charybdim necessario navigantes, quoquomodo ad portum se gaudent pervenisse. Nobis sane gratissimum esse noveritis, ut non solum in loco illo secretiori, verum etiam in ecclesia cathedrali vices pontificis vestra, si placet, paternitas exsequatur. Illud ad ultimum volumus habere vos præ oculis, quod prælati nostri non aurum pedibus suis subjiciunt, sed suo capiti superponunt.

EPISTOLA CXC.

AD MAGISTRUM BERTERUM CAMERACENSEM ARCHIDIACONUM.

Queritur de gravamine quod propter debita indebite patiebatur.

Considerans abyssum concepti debiti, et voraces improbi fenoris morsus exhorrens, facta collectione binorum redituum non sufficientium solutioni, timore concutior et terrore, ne, quod absit! obliviosi nostri præcipitem sequar exitum, et relicta sindone nudus aufugiam. Rursus attendens gratuitam benignitatem domini mei, et beneficiorum ipsius circa me copiosos aggeres suspiciens, leviozem habeo sarcinam, quæ importabilis videbatur: paratus ob hoc, si necesse fuerit, peregrinari, fugere, mendicare. Temperabit hæc omnia per gratiam Dei lignum in aqua missum, et Elisei farina colocythidas ollæ faciet miores, quoniam in manu domini mei Remensis commendo negotium meum, ut qui liberavit me de fornace ferrea, consulat mihi damnato ad fodienda metalla. Nunc deinde intelligere **D** cœpi, quoniam **292** abyssus negotiorum (48) invocatur abyssum expensarum, abyssus expensarum invocatur abyssum rapinarum, abyssus rapinarum invocatur abyssum infernalium pœnarum. Si diligens calculator saturabilium præcivisset putei Romæ,

(46) Sollius Apollinaris Sidonius Arvernorum episcopus florebat anno 475; varias et disertas scripsit epistolas. Legitur autem in 17 Volusiano fratri inscripta, illud distichon.

(47) Hæc epistola Nivelonis episcopi Suessionensis respondet precedenti sibi missæ a Stephano Tornacensi præsule. Videtur autem quod idem patiebatur gravamen a curiæ Romanæ officariis.

(48) Alludit ad id quod dicitur psalmo xli, *Abyssus abyssum invocat.*

aut quinto conjunxisset quartum (49), aut quarto præposuisset quintum.

EPISTOLA CXCI.

AD ABBATEM S. EVURTII AURELIANENSIS.

Commendat Guillelmum nepotem ejus, ut benignum erga ipsum se præbeat.

Venit ad nos miserabilis persona, V. nepos vester factus filius alienus, claudicans in semitis suis, miseria sua ad misericordiam nos invitans, paupertate ad pietatem nos excitans, tribulationibus ad compassionem nos trahens. Moveat vos et affectus sanguinis, quo vobis jungitur, et civitatis unitas, quæ nobis et vobis nativitate communionem sortitur, et prælationis vestræ titulus, quæ omnibus afflictis misericordiam impendere tenetur. Ne igitur diutius compellatur, et extra gregem, luporum morsibus patere, et porcorum siliquas esuriens manducare; rogamus, consulimus et monemus ut, qui vos per naturam meruit habere patrum, per industriam et curam mereatur habere Patrem et patronum.

293 EPISTOLA CXCI.

AD EUMDEM.

Scribit iterum in gratiam ejusdem Guillelmi.

Si oblivisci potuerit mater filiorum uteri sui, et vester Tornacensis, charissimæ matris suæ (50) obliviscatur, cum hoc et de natura videatur difficile, et de facto judicetur enorme. Hanc autem enormitatem de visceribus vestris exturbat penitus et extirpat fervor charitatis quam erga vos habuimus hactenus, et habemus et quandiu vixerimus habituri sumus, quam per Dei gratiam non turbare dilationes aliquæ, nec extinguere poterunt aquæ multæ. In ferventi proposito habemus et diutius habuimus visitare vos, sicut illos quos in visceribus nostris semper gestamus; sed hujus propositi complementum nobis invident occupationum fluctus et innumerabilium negotiorum occursus. Quam citius poterimus visitabimus vos, Deo volente, et invicem gratulabimur, invicem consolabimur, charitate et devotione fraterna. Accessit ad nos frater et filius vester Willelmus; angustia sua nobis proposita et exposita ad miræ compassionis affectum viscera nostra commovit, cum nobis videatur vos eundem secundum juris et ordinis nostri Regulam non tractasse. Rogamus vos sicut dominos nostros, de quibus plene confidimus, ut eum, qui, sicut nostis,

(49) Id est considerans abyssum poenarum infernalium, deterritus fuisset ne incideret in quartum, scilicet abyssum rapinarum.

(50) Ecclesiæ scilicet S. Evurtii Aurelianensis, quæ illum diu fovit et aluit.

(51) Est stallum, seu stallus, sedes illa in qua canonici officium divinum persolventes sedent, et in qua ponuntur, quando in possessionem præbendæ suæ inducuntur, et ut verbo inde derivato utar, installantur. Hinc legitur apud Houeden in Richardo I, pag. 659: « Cumque Henricus idem Eboracum veniret cum litteris regis ad recipiendum decanatum, non invenit qui eum in stallum decani mitteret: dicebant enim clerici Eboracensis Ecclesiæ, quod nullus præter archiepiscopum debuit il-

propinquus noster est secundum carnem, et ei com-
patimur sicut carni nostræ, pro amore Dei et nostro revocetis, et animam ejus ab amaritudine eripientes assignetis ei stallum in choro (51) sicut habere solet, sedem in capitulo, locum in refectorio, et 294 nos cum ad vos venerimus, offensam suam et culpam faciemus regulariter emendari.

EPISTOLA CXCIII.

AD EUMDEM.

Rogat tertio ut nepotem Guillelmum benigne suscipiat.

Ignorare se dicit Salomon penitus viam viri in adolescentia sua. Facilis est, et nunc huc, nunc illuc sese vertens, in bivio Pythagorico seducitur et errat. Venialis tamen est error juvenum, qui per correptionem ad correctionem redeunt, et cum prius ambulaverunt vias non bonas, dirigunt gressus suos in semitis justitiæ, peragentes viriliter per poenitentiam, quod pueriliter admisserant per culpam. Id attendentes, in Willermo bonæ, ut nunc credimus, voluntatis juvenæ (52), qui a vobis incaute recessit, et intente reverti ad vos desiderat, supplicamus et petimus, ut pro amore Dei et nostro, si compunctum videritis et humilem, salva disciplina ordinis benigne suscipite, benevole simul et benefice tractate, ne si forte, quod absit! crudeles vos 295 et duros invenerit, calamum quassatum conteratis in eo, et linum fumigans exstinguatis.

EPISTOLA CXCIV.

AD PAPAM.

Rogat ut mandatum apostolicum de quibuscunque ordinatis ad certos restringat ordines.

Sicut muros almæ Urbis jure civili sanctos et inviolabiles esse didicimus, adeo ut qui eos transierint, pœna capitali, severitate Romulea (53) puniri debeant: ita et sanctæ Romanæ Ecclesiæ mandata intransgressibilia jure canonico confitemur esse debere, et eorum contemptum severitate apostolica puniendum. Confidimus autem de benevolentia paternitatis vestræ, quod nobis tanquam obedientibus filiis nequaquam impossibilia et intolerabilia mandare intenditis; sed quæ et presentibus esse debeant accepta et utilia, et posteris profutura. Accedunt ad nos frequenter et passim cum divinis apicibus vestris plures numero, pauci merito, sine omni examinatione originis, conditionis, delicti, vel criminis, terribili commonitorio vel comminatorio no-

lum mittere in stallum decani. » Et inferius dicitur: « Fecerunt canonicos introduci in stallos suos, de quibus archiepiscopus eos desaisierat. »

(52) Hæc epistola scripta quoque est Bertero abbati S. Evurtii Aurelianensis a Stephano episcopo Tornacensi consanguineo suo, pro Guillelmo nepote ejusdem abbatis, sibi quoque ideo cognatione conjuncto. Rogat ut redeuntem benigne suscipiat postquam juvenilis animi levitate abreptus claustrum deseruisset.

(53) Intelligit de pœna in Remum, mandati Romulei transgressorem, lata, de qua Tit. Liv., lib. 1: « Vulgatio fama est ludibrio fratris Remum novos transilisse muros, indeque ab irato Romulo interfectum. »

stram excitantes obedientiam, ut quibuscunque a prima tonsura clericali usque ad sacros ordines inclusive manus impositionem ordinatoriam contulimus, vel decessores nostros imposuisse cognovimus, eis interim provideremus necessaria, **296** quoadusque beneficia conferamus. Quidam etiam quibus sunt propriæ facultates, ut inde vivere possint, ordinari tamen expetunt, ut pro titulo, secundum dispensationem sacrorum canonum, rebus propriis utantur: nonnulli ut potestatum sæcularium jurisdictionem devitent, tonsura tantum vel minoribus ordinibus dolo inter clericos sese simulant aggregari. Salva sancta reverentia vestra, nobis novum videtur hoc et insolitum, cum in sacris et antiquis canonibus circa presbyteros tantum et diaconos restringatur hæc observantia; et in sancto Lateranensi concilio (54) sub felicis recordationis beatissimo papa Alexandro, cui plures ex nobis interfuerunt, suffragium suum omnibus qui aderant præstantibus, de presbyteris tantum et diaconibus statutum fuerit et decretum, id libenter amplectimur, fideliter approbamus, obedientes, Deo volente, servabimus et servamus. Impossibile autem nobis est nomina vel numerum eorum, quos infra diaconatum ordinavimus, memoriter tenere, nec minus impossibile est omnibus eis vel conferre beneficia, vel necessaria providere. Satis erit nobis amodo non celebrare ordines, quam hæc importabilia suscipere onera. Quo si forte cessantibus nobis contigerit, quantum periculum futuris temporibus vel personis immineat, nemo dubitat vel ignorat. In Gallicanis etiam partibus ad hoc tantum plerique litteras addiscunt, sive parvuli, sive adulti, ut in Ecclesia Dei gradatim per ordines promoti Deo serviant et ministrent. Quod si ordinatores defecerint, deficient ordinandi; et cessabunt mysteria, si ministeria cessare contigerit. Attendat et pius et justus Pater, quia lex nova in observatione sua debet esse possibilis in constitutione sua, non præteritis dare formam negotiis, sed futuris. Pro his omnibus paternitati vestræ supplicamus, et preces fundimus, ut mandatum istud arduum, intolerabile **297** et onerosum, si placet, temperetis, cui nos obtemperare et difficultas prohibet, et impossibilitas non permittit.

(54) Sub Alexandro III anno 1179 congregatum, in quo legitur cap. 5: Episcopus si aliquem sine certo titulo de quo necessaria vitæ percipiat in diaconum vel presbyterum ordinaverit, tandiu necessaria ei subministret, donec in aliqua ecclesia convenientia ei stipendia militiæ clericalis assignet, nisi forte talis qui ordinatur exstiterit, qui de sua vel paterna hæreditate subsidium possit habere.

(55) Cum Stephanus e monasterio S. Genovefæ ad regimen Ecclesiæ Tornacensis vocatus fuisset, duxit secum duos ex canonicis suis regularibus, Marcelinum scilicet et Girardum, qui sibi præto essent in consiliis et ministeriis ecclesiasticis, ut colligitur ex epist. 207.

(56) Burgensis ille ex membranis Ecclesiæ Tornacensis vocabatur Balduinus filius Hanuidi, qui anno 1193 coram synodo ibidem ab episcopo con-

EPISTOLA CXCIV.

AD DOMINUM REMENSEM

Rogat ut ejus auctoritate canonicus S. Genovefæ a capitulo Tornacensi recipiatur ad beneficium administrandum.

Pudet me toties vexare tranquillitatem vestram, Pater, et sacras occupationes vestras quasi tot obruere fasciculis litterarum. Excusabilem me reddit quandoque necessitas mea, quandoque charitas aliena. Ut autem redimere mihi possim paullisper hoc fastidium vestrum parabolico Salomonis caractere, Aurelianensis nostri Garnaudi deliciosas vobis nugas appono. Tria sunt murmurantia super terram, et quartum quod facile non quiescit, communia rusticorum dominantium, cætus feminarum litigantium, grex porcorum ad unius clamorem grunnientium, capitulum diversa vota sectantium. Cum primo pugnamus, secundum irridemus, tertium contemnimus, quartum **298** sustinemus: a primo et quarto libera nos, Domine. Coactus ab ultimo, vestræ correctionis manum ultimam et expeto et exspecto. Est quidam socius meus (55) in mensa mea simplex et innocens coram Deo et hominibus, sine querela, cui capitulum nostrum vicariam unam in majori altari contulerat, assignato ei beneficio a quodam burgense (56) unde sufficienti mediocritate sacerdotaliter vivere posset. Eum mihi præsentarunt canonici ad titulum majoris altaris ordinandum, et communem cum aliis participationem refectorii concesserunt. Cum autem a nobis ordinatus per biennium fere et altari ministrasset, et beneficium refectorii (57) cum aliis recepisset, eum neque citatum, neque in aliquo convictum, prætermissio juris ordine, et altaris ministerio et refectorii beneficio privaverunt, burgense autem beneficium quod contulerat, quamvis invitus, in manu sua recepit. Mirantur omnes qui audiunt, sed miraculum eorum canonici nostri aut negligunt, aut contemnunt. Supplicamus paternitati vestræ, ut pro amore Dei, et humilium precum nostrarum interventu, decano et capitulo nostro scribatis; rogando, si placet, ut socium nostrum, bonæ opinionis et honestæ vitæ presbyterum, injuste spoliatum, pro vobis restituant, et si aliquid deliquit unde damnari meruerit, eum ordine judiciario tractent, ne forte aut de juris

gregata constituit quamdam præbendam, quam dotavit, eamque addidit cæteris quatuor, quas jam ante considerat, quæ quidem collata fuit alteri e duobus canonicis regularibus S. Genovefæ. Legimus autem fuisse etiam olim in ecclesia B. Mariæ Parisiensis quinque similes præbendas presbyterales pro totidem sacerdotibus qui altari ministrarent, sed per diploma Alexandri III harum unaquaque in duas divisa, constituti sunt decem canonici, qui a dimidiatis præbendis, semipræbendati vocati sunt.

(57) Vitam igitur communem adhuc lucebant canonici Tornacenses, siquidem vigeat inter eos refectorii usus. Cum hæc autem epistola videatur scripta biennio post ejusmodi sacerdotii collationem, sequitur eam fuisse editam anno 1195.

ignorantia possint argui, aut de crudelitate notari. **A** litteras tulisset, eas asseruerunt furtivas. Proinde,

299 EPISTOLA CXCVI.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Grates agit de epistolis capitulo Tornacensi scriptis.

Gratias vobis, Pater, qui inter alia beneficia pro me clerico vestro litteris vestris capitulo nostro transmissis, et corripuistis incorrigibiles et indociles docuistis. Quartum illud genus murmurantium (58) super terram, a quo liberari me sæpe deprecor et defendi, primo aspectu litterarum vestrarum tulit impatienter et moleste, me vel offerre vobis querimoniam meam, vel eorum contumeliam non sufferre. Incoeperunt a murmure, et in iurgio terminarunt. Qui corrigi debuerant, non timuerunt erigi, qui virga digni erant, obtulerunt festucam. Sed quia cum his qui oderunt pacem pacificus esse volo, et renisi injuriam, et injuriantes dimisi. Aderit tempus, Deo volente, quando in præsentia vestra, vel erubescet de irreverentia sua, vel de contumelia punientur.

300 EPISTOLA CXCVII.

AD PAPAM.

Agit de monacho S. Martini Tornacensis fugitivo.

Solent, Pater, in collegiis sacris, aliqui reperiri contradictionis et inobedientiæ filii, qui lites et contentiones diligunt, inter fratres iurgia seminant, scandala movent animati, schismata, bella intestina parare et parere periculum suis, ridiculum alienis. Horum de numero Nicolaus quidam monachus olim Sancti Martini Tornacensis, levitate et inconstantia, nec sine corruptela malitia impulsus, latenter exivit ab eis, cum non esset ex eis, promptus potius de claustro exsilire et exire, quam solitarius in claustro sedere. Significato nobis clandestino ejus recessu, accessimus ad ecclesiam, et convocato conventu, capitulum intrantes, quæsi-
C sivi a singulis utrum fugitivus ille de consilio, aut consensu alicujus eorum recesserit, litterasve aliquas sive cum sigillo, sive absque sigillo secum tulerit, sicut aliqui extra monasterium murmurabant. Responderunt omnes unanimiter, quia neque de conscientia, neque de consilio, neque de consensu eorum recessit: et si aliquas secum

(58) Non facile genus illud deprehenderetur, nisi ipse nobis indicaret epist. 495, his verbis Tria sunt murmurantia super terram, et quartum quod facile non quiescit, communia rusticorum dominantium, cæcus feminarum litigantium, grex porcorum ad quibus clamorem grunnientium, capitulum diversa vota sectantium.

(59) Hoc cœnobium a Normannis dirutum, Rabo episcopus Noviomensis ac Tornacensis anno 1191 tradidit Odoni cuidam Aurelianensi viro docto ac pio, qui illuc cum quatuor e suis scholaribus clericis religionis studio recessit; cumque ecclesiam ac monasterium reparasset, in eo canonicorum regularium institutum amplexi sunt, quod deinde reliquerunt, ut monasticam normam sectarentur. Hoc autem propositum eis suaserat Aimericus abbas Aquicinctiensis libellus argumentis ac verbis: « Cum juxta urbem habitetis, fratres vestri juniores a sæcularibus clericis sociis suis decepti ad sæculum reducuntur, quia unus vester et ipsorum

B litteras tulisset, eas asseruerunt furtivas. Proinde, Pater sancte, quia veritatem facti novimus, preces vobis fundimus, ut si forte seditonarius et transfuga ille, sicut quidam suspicantur, ad vos venerit, et religionem vestram mendacium circumvespire tentaverit, non eredatis ei; nec sacras aures vestras mendacium poluat, et fictis corrumpere fallacis attentet. De statu Ecclesiæ illius sciat sancta paternitas vestra, quia si quid in ea corrigendum vel in capite vel in membris erat, per Dei gratiam dedimus et dabimus operam, ut omnia corrigantur, spem habentes in Domino quod Ecclesia illa sub regularibus disciplinis incedat, terribilis ut castrorum acies ordinata. Litteras illas quas abbas et capitulum vobis miserant, per Joannem clericum inspeximus, et legimus et eis verhibemus testimonium veritatis.

301 EPISTOLA CXCVIII.

AD PAPAM.

Scribit de eodem monacho fugitivo, ne ab eo circumveniri se sinat.

Excellentior via quam demonstrat Apostolus, non gaudet super iniquitate, congaudet veritati (1 Cor. 13). Ea, cui congaudet, sibi sufficiens in conspectu vestro, sancte Pater, nec venalem mendicam gloriam, nec venalem respuit interventum. In hujus fiducia veraciter vobis asserimus, quia monachus ille Sancti Martini Torn. (59) gyrovagus et transfuga, qui ad sedem vestram ausu temerario venire, et sanctam religionem vestram mendacium suum tentavit circumvenire, nec de conscientia fratrum ab eis recessit, nec de consilio eorum ut recederet processit. Sigillum quod secum detulit, aut furtim sustulit, aut reus Cornelie de falsis (60), pseudosigillum sacrilegus transformavit. Hæc diligenter in capitulo a singulis requisivimus, et a singulis commune responsum accepimus, quia nec ejus noverrant recessum, nec ejus approbabant excessum. Et quoniam nemini debet patrocinari dolus suus, ne falsitas **302** obruat veritatem, preces fundimus paternitati vestræ, ut damnosum illud chirographum, quo per falsas litteras, et falsum sigillum, falsus monachus Ecclesiam obligare voluit, si placet,

D est habitus; si autem monachi essetis, postea de vestris nullum tentarent reducere, quoniam cum monachorum niger sit habitus, clericorum vero candidus, tanto horrore clerici habent habitum monachorum, ut quem semel viderint monachum, nunquam deinceps dignentur habere socium. Ex hoc loco patet clericos et canonicos hac ætate albas vestes deferre consuevisse.

(60) Lucius Cornelius Sylla dictator et consul cum Q. Cæcilio Metello anno urbis 673 hanc legem promulgavit: « Qui nomine prætoris litteras falsas reddiderit, edictumque falsum proposuerit, de ejus capite quærato. Qui nummos aureos partim raserit, partim tinxerit vel sinxerit, qui in aurum vitii quid indiderit, qui argenteos nummos adulterinos flaverit, qui cum posset non prohibuit, qui nummos stanneos, plumbeos emerit, vendiderit dolo malo, de ejus capite quærato, eique damnato, aqua et igni interdicitur. »

damnetis, ne compellatur reddere quod non accepit, solvere quod non rapuit, approbare quod necivit. Ecclesiam illam nobis et loco et affectu proximam, conversatione et opinione gaudemus, illasam esse, nec quasi in incertum currere, nec quasi verberantem aera pugnare. Si quid in ea perfectioni deest, per Dei gratiam speramus quotidie meliora et viciniora salutis.

303 EPISTOLA CXCIX.

AD ABBATEM ET CONVENTUM S. GENOVÆ PARISIENSIS.

Docet quæ agenda erant in negotio quod versabatur inter eos et archidiaconum Parisiensem, pro capellano parochiæ S. Genovæ in civitate.

Anxiatur in me spiritus meus, quoties aut tranquillitas vestra concutitur, aut unanimitas impeditur. Semper enim consuevi, nec ab hac consuetudine, Deo volente, desistam, et vobis congaudere gaudentibus, et flere cum flentibus. Quis enim separabit me a charitate vestra, quæ in Christo Jesu? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? nam si paratus sum mori pro singulis, paratus sum, si necesse fuerit, et mori pro universis. In tribulatione quæ circumdedit vos pro capella beatæ virginis Genovæ (61), pro qua etiam per charissimum fratrem nostrum ac vestrum R. consulistis nos, certum dare consilium vobis non audeo, quoniam voluntates fratrum nostrorum semper diversas intelligo, et exitum rei, qui forte ex insidiis fortunæ pendat, nec ut propheta prævideo, nec somnio ut poeta. Si flagrans maleficus, quando juvenis archidiaconus capellam vestram violenter ingressus est, et fratrem vestrum presbyterum audaci manu et proxima sacrilegio aggressus, post appellationem ad dominum papam factam, ornamenta sacra diripuit et abstulit, et eundem fratrem de capella violenter expulit, flebilem conquestionem istam ante pedes summi pontificis aliquis deposuisset, recte id actum fuisse credidisset. Nec vero quia spatio temporis res obtorpuit, et 304 archid. in quali possessione esse jactitat esse, si, ut audivimus, in arbitros compromittere voluerit, quos juris et æqui amatores credideritis, compromissum suscipite, ita tamen quod in civitate Paris. vel in proximo civitati loco, negotium non tractetur, ne multitudine molis suæ, tam in advocatis quam in prudentibus et potentibus viris, quibus non parum civitas abundat, nostra et vestra parvitas opprimatur. Quod si alium locum eligere noluerint, credo melius esse ut totum negotium ad summum pontificem referatur. Si autem,

(61) Sita est in civitate Parisiensi juxta ecclesiam B. Mariæ. eaque nunc ecclesie parochialis existit, vulgo *Sainte Genevieve des Ardens*. Erat autem a primæva fundatione capella quædam B. Mariæ parvæ dicta, quæ ad perennem memoriam insignis illius miraculi quo igne sacro laborantes, per merita B. Genovæ anno 1130 sanati sunt: sub hujus virginis auspiciis a clero et populo Parisiensi fuit dicata, et canonicis suæ Ecclesiæ traditis, quam rexerunt usque ad annum 1202, quo eam episcopo et capitulo Parisiensi cesserunt pro ecclesia S. Eli-

A Deo volente, contigerit ut vos capellam vestram pacifice possitis habere, melius videtur vobis esse ut per honestos fratres de collegio vestro eam gubernetis, quam aliquem ibi sæcularem personam instituat.

305 EPISTOLA CC.

AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Rogat ut ecclesiam de Bredenai (62) monachis demum reddi curet, ut ibi divinum persolvant officium.

Accessimus ad ecclesiam de Bredenai, causa nostræ synodi celebrandæ; et occurrit prima facie grande miraculum nobis, triste spectaculum nostris, ridiculum alienis. Didicimus a vicinis quod in ecclesia solebat monasticus ordo sub duodenario fratrum numero conventualiter observari, divinam celebrari regulariter officium; pauperes alimoniam, peregrini hospitium, solatium infirmi reportabant. Et ecce in contrarium versa sunt omnia, diruta sunt ædificia, silent officia divina, dum non sit ibi vel unus monachus qui celebret ea. Redactus est locus in solitudinem, factus sicut umbraculum in vinea, et sicut lugurium in cucumerario; possessiones amplæ, et decimæ uberes, quibus alebantur monachi, partim distractæ sunt; sub hypotheca dominio premanant alieno. Verumtamen presbytero commissa est illa misera et ancillata ecclesia, cum ibi deberet prior esse et aliis monachis præesse. Plangunt et dolent parochiani, de quorum donis et prædecessorum oblationibus ecclesia illa dotata fuit et ditata; plangunt et clamant in auribus Domini Sabaoth, et ultionem a Deo et correctionem a vobis in suspiriis et singultibus et expetunt et expetunt. Hæc attendentes, et tacti dolore cordis intrinsecus, consilio prudentium virorum qui nobiscum aderant, ad correptionem et correctionem, zelo domus Dei comedente, nos accingimur, sub interdicto concludentes illam desolatam et lacrymabilem ecclesiam, 306 et prohibentes ne divina ibi celebrentur officia, et ne parochiani decimas vel oblationes, aut alios aliquos parochiales proventus reddant, quousque consuetus monachorum numerus deducatur ad locum, et prior ibi instituitur qui aliis præesse debeat et prodesse. Verumtamen ad preces V. presbyteri et virorum qui nobiscum aderant, sententiam datam usque ad octavas Epiphaniæ suspendimus et distulimus observari.

EPISTOLA CCI.

AD EUNDEM.

Scribit se præbendam cuidam clerico, in Ecclesia Tornacensi, ejus mandato collaturam.

Absit, Pater, ab anima mea, ut in aliquo apparatu de Roissiac, quam in compensationem ab ipsa Parisiensibus San-Genovæ canonici acceperunt. Vocatur autem capella in diplomatibus Alexandri III, Lucii, Clementis et Cælestini, his verbis: « Capella vestra, videlicet capella de monte S. Medardi, S. Genovæ de civitate, earumque capitani, in eadem libertate permaneant, quam tempore clericorum habuerunt, et nunc habere noscuntur. »

(62) Bredenay alias Brandenay, est prioratus conventualis ordinis Benedictini, in diocesi Tornacensi situs,

ream vel beneficiis vestris ingratus, vel benevolentiam indevotus. Hæc sunt duo simulacra quæ abominor, duo idola quæ detestor. Si aliqui forte (quod absit!) aliud vobis sibilaverint, aut voluntatis meæ malevoli sunt interpretes, aut maledici detractores. Quod enim de conferenda vel transferenda donatione præbendæ a Tornacensis domino Beneficio in L. clericum vestrum dubitare visus sum, coegit me auctoritas primi mandati vestri, novitas secundi, reverentia promissi frangendi. Nunc vero plenius intellecta voluntate vestra paratus sum facere quod mandastis, sine simulatione liberaliter, sine dissimulatione libenter. Veniat prædictus L. quando voluerit, volentes nos inveniet, quando venerit.

307 EPISTOLA CCII.

AD QUEMDAM ABBATEM.

Respondet quæstioni de matrimonio cujusdam novitii, qui dimisso habitu illud contraxerat, quod validum esse censet.

Quæstistis a nobis quod a vobis quæri debuerat. Consuetudinem ordinis vestri nescimus, verba beati Benedicti et legimus et tenemus. « Si quis, inquit, infra annum probationis exire voluerit, liber exeat cum rebus suis. » Qui ingredientem liberum dixit, egresso matrimonium non interdixit. Et quoniam præsentium lator B. ex probatorio tirocinio peccem traxit, ex prohibitorio cauterio a Christiana societate separari non meruit. Quantum ad solatium infirmitatis humanæ, matrimonium est quod contraxit, quantum ad fastigium societatis vestræ, a perfectione deviat. Credimus et dicimus in tali conjugali copula matrimonium esse. Videritis vos si ex tali absentia res ejus debeat secunda conscientia retinere.

EPISTOLA CCIII.

AD CŒLESTINUM PAPAM.

Commendat G. in abbatem Corbeensem (65) electum, ejusque prudentiam et pietatem extollit.

Quamquam, Pater, in conspectu vestro inter regalium et pontificalium epularum affluentiam, preces nostræ tanquam stilla situlæ modicum obtineat locum, tamen intercedere nos pro aliis et necessitas **308** urget, et charitas persuadet. Ecclesia Corbeiensis multis et magnis attrita et afflicta laboribus, nunc tandem, ut credimus, respirare cœpit, si sancta paternitas vestra ei gratiam suam exhibeat et benevolentiam impendat. Habent in ea abbatem dominum G. qui in ea possessiones possit revocare perditas, et non perdere revocatas. Prudens est et industrius, et qui tanto oneri, sicut credimus, et honori. Rogamus sanctam paternitatem vestram, si placet, ut prædicto viro bonæ opinionis inter suos, et qui utilis est Ecclesiæ suæ et fidelis, vestram plenius gratiam impendatis.

EPISTOLA CCIV.

AD BERTERUM ABBATEM S. EVURTII AURELIANENSIS.

Eum infirmitate gravatum consolatur.

Audita chronica ægritudine vestra, et cum dolente dolemus, et compatimur patienti. Sanet vos salutis Auctor, qui sanat contritos corde, qui salvat sperantes in se, qui operatus est salutem in medio terræ. Desiderio desiderassemus hoc Pascha manducare vobiscum, et lactucas agrestes tristitiæ nostræ paschalis agni carnibus apud vos temperare et condire. Prohibet hoc necessitas temporis, causa necessitatis, importabile jugum, quod impositum est humeris nostris. Speramus in Domino, quia cito liberabimur ab hac plaga, quamvis tantorum cicatrices vulnerum non subito deleantur. Redditi nobis prosperitate per Dei gratiam, quantocitius potuerimus, visitabimus vos et **309** fratres nostros, ut communi simul fruamur colloquio, gaudeamus consortio, et solatio delectemur. Salute fratres nostros et in universis singulos, et in singulis universos.

EPISTOLA CCV.

AD JOANNEM ABBATEM ET CAPITULUM S. GENOVEFÆ PARISIENSIS.

Hortatur canonicos S. Genovefæ, ut in omnibus sese perfectos exhibeant.

Positus in extremis finibus terræ, et extremis finibus vitæ, cum jucunditate recordor honestæ conversationis vestræ, societatis individue, humilitatis devotæ. Aliquos ex vobis in Christo genui, alios adultos inveni, utrosque colui et dilexi, neutros sine necessitatis articulo offendi. In sudore vultus mei et angustia spiritus per xv et amplius in Ecclesia nostra pariter et vestra annos fideliter laboravi, et, si dixerim, feliciter non peccavi, per Dei gratiam, neque aera verberans, neque in incertum currens. Judicate vos ipsi ne forte aliquis murmurans in angulo dicat mihi: *Testimonium tuum non est verum (Joan. viii)*. Interim, fratres et filii, moneo senex, et hortor et ego senes, ut præparent se ad finem vitæ, juvenes ad observantiam regularis disciplinæ, adolescentes ad custodiam subjectionis et verecundiæ, omnes ad unitatem dilectionis fraternæ, et charissimo filio nostro abbati vestro per omnia plenam obedientiam exhibere. Per Dei misericordiam in omni successu temporalium abundamus, proventum et fructum spiritualium vestris orationibus expectantes. Salutant vos, charissimi filii mei, fratres vestri, Marcellus et Girardus juvenes honestate præcipui, **310** humilitate præclari in servitio meo et vestro solliciti et strenui, frequentes in consiliis nostris, in negotiis, in sacramentis. Paratus est animus, si parata fuerit manus, negotiis Ecclesiæ vestræ opportuno tempore et loco occurrere, et succurrere et servire.

EPISTOLA CCVI.

AD ABBATEM SANCTI BERTINI.

Ab eo petit equum suo usui commodum.

Amicitiarum fœdera nascuntur colloquiis, firmanter consiliis, beneficiis convalescunt. Currant inter nos hæc veneranda commercia, et alternis obsequiis mutuo nutriantur. In hujus spei reliquiis dilectionem vestram rogamus, ut mittatis nobis palefridum unum, qui visu non paveat, gradu non cæspitet, motu non concutiat senem, aspectu delectet amicum, ascensu deceat sacerdotem. Si de retributione cogitatis, occurrent, Deo volente, loca et tempora, quibus hoc beneficium convenienter poterimus compensare.

EPISTOLA CCVII.

AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Agit de contentiōibus inter monachos S. Amandi (64) et eorum abbatem, quem commendat.

De mandato vestro, Pater, accessimus ad Sanctum Amandum, ubi invenimus monachos non amandos. Seditiosi erant; in seditione morantur, et forte in seditione morientur. Nihil objicere poterant abbati **311** suo, nisi quia cum litteratus, sobrius, castus, quietus ac frugi, magis parcitati quam prodigalitati sit proximus, in observantia monastici ordinis, ut dicunt, minus sit peritus, tanquam qui in loquela digitorum (65) nesciat exprimere fabam, caseum, vel ova; vel in talibus errantes corripere, vel corrigere, vel negligat, vel contemnat. Quosdam eorum, qui totius erant capita conspirationis, separare volumus a collegio illo ad tempus, sub excommunicationis cauterio prohibentes ne a monasteriis ad quæ destinavimus eos, sine licentia nostra et abbatis sui vel exsilire præsumerent, vel exire. Inobedientes exstiterunt nobis, sed inobedientiæ ejus maculam purgavit interventus abbatis Aquiscinti (66), et domini Philippi vicedomini vestri (67), ut absolvantur alieno me-

arito, qui suo meruerunt excommunicari delicto. Super his omnibus consideret sancta paternitas vestra quid expedire debeat sancto monasterio, quid non sanctos monachos impedire. Honestum ac litteratum, et præter senectutis debilitatisque incommodum, sicut credimus, irreprehensibilem invenimus abbatem non minus malitiæ propriæ expertem, quam expertum malitiam alienam.

312 EPISTOLA CCVIII

AD MAGISTRUM BERTEBERUM CAMERACENSEM ARCHIDIACONUM.

Ipsium arguit quod samæ suæ temere detrahat, serienique vitæ suæ exponit.

Si vera sunt quæ dicuntur, absenti detrahis, innocentem accusas, episcopum novum eumdemque veterem amicum sine causa laceras, reprehendis, condemnas. Dicis me, ut cætera taceam, pontificali cathedræ nescire conformare. Doce me, obsecro, quæ sit illa cathedralis forma, quam depingis, ut ei, si non informis fuerit, me conformem. Civitatem raro egredior, regulares **313** horas cum aliis, quantum licet, frequento. Secundum gratiam mihi collatam verbum Dei parochianis meis annuntio. Contra novam hæresim (68), cæteraque monstra id genus, pro posse meo declamans, tanquam ad bestias depugno. Sacramenta quæ gratis accepi, gratis impertior. Pravitatem Simonis, Giezi lepram, modis omnibus abhorreo, detestor, anathematizo. Manus meas, et si non ab omni munere, ab illicito semper excutio. Venientibus ad me in confessionem consilium, in pœnitentia remedium, in tribulatione solatium, quantum Dominus permittit, exhibeo. Horis vacuis et a foro feriatis in loco ad hæc idoneo sacræ Scripturæ intendo, legens et ruminans, quæ post lectionem decoquo, et ad memoriæ cellulam trajicio. Honestis hospitibus libenter occurro, liberaliter accurro. In mensa nec solitarius, nec obscurus esse volo, in qua facilius est ut superduni-

(64) Insigne monasterium ac opulentissimum S. Amandi sub Regula S. Benedicti, situm est in diocesi Tornacensi, et fundatum a Dagoberto rege ob merita sancti Amandi qui, ut legitur in charta fundationis, filium suum Sigebertum baptizaverat.

(65) Ita strictum observabant silentium monachi, ut ne quidem necessaria ore proferre liceret, sed debebant nutibus et digitorum signis mentem suam exprimere; quod etiam receptum fuit apud antiquos congregationis Victorinæ canonicos, ut colligitur ex libro constitutionum earum, qui vocatur *Liber ordinis*, in quo caput est quod inscribitur *De signis ordinis*, quibus scilicet exprimebant ea quæ alteri nota esse cupiebant.

(66) Abbatia Aquiscinctiensi, vulgo *Anchin*, ordinis Benedictini in diocesi Atrebatensi, quæ condita est, anno 1079, a duobus militibus, ut legitur in charta Gerardi episcopi Cameracensis his verbis: « Duo milites parochiani nostri, genere et divitiis præclari, Walterus scilicet et Suherus, mundanæ militiæ cingulum deponentes, omnem hujusmodi proprietatem contemnentes, theoreticam vitam sequi sponderunt, sequæ et sua Deo dedentes, ipsi solum in perpetuum deservire promiserunt, » etc. Nominatur autem Aquiscinctus, quod sita est in insula fluvii Scarpæ aquis undique cincta.

(67) In iis urbibus in quibus olim episcopi habe-

bant dominium et justitiam temporalem, quam per se exercere non poterant, constituebant quasdam nobiles laicos, quibus demandabant curam eorum quæ juris sui et domini sæcularis erant, ut vices eorum supplerent, quos ideo vicedominos vulgo *Vidames* appellarunt, ut videre est Remis, Catalauni, Ambiani, Carnuti, et alibi passim. Gregorius Tur. (lib. ix, epist. 66), ait: « Volumus ut memoratus frater noster Paschasius et vicedominum sibi ordinet et majorem domus, quatenus possit vel hospitibus venientibus, vel causis quæ veniunt idoneus et paratus esse. » Et concilium Moguntinum (can. 50): « Omnibus episcopis, abbatibus, cunctoque clero omnino præcipimus, ut vicedominos præpositos bonos habeant. »

(68) Intelligit forte hæresim Valdensium, Cotarellorum et Albigenium, de quibus supra disseruimus, vel eam de qua hæc habet Genebrardus, post Guillelmum Nangiactum, et Vincentium Belvacensem, anno 1183. « Multi hæretici combusti sunt in Flandria jussu Philippi Flandrensium comitis et Guillelmi Remensis archiepiscopi, sedis apostolicæ legati. Illi dicebant omnia æterna a Deo, corpus autem hominis et temporalia a Lucifabelo creata esse; baptismum parvulorum et eucharistiam reprobandam. »

tatem accuset natura, quam curiositas esuriens. **A** Histriionibus et scurris patrimonium Christi non dispergo. Hæc exterius. Oculorum autem cognitor est, scrutans corda et renes Deus, qui acibus nostris exhibiturus est se verum iudicem, vindicemque severum. Rogo si hæc ad cathedralem formam pertinent, non irrideas. In aliis quæ desunt potens est Deus augere mihi gratiam suam, et qui dedit initium, pro beneplacito suo daturus est incrementum. Si diligeres sincerius, deberes et monuisse secretius, et suasisse suavius, et securius increpasse. Nunc autem dilectionis abjecta verecundia, posuisti amicum quasi signum ad sagittam, diffamans eum in omni loco, in omni aure, et furno, ut aiunt, et molendino, spectaculum suis, ridiculum alienis. **B** Parce, obsecro, verecundiae meæ, parce honestati tuæ, parce utriusque famæ, ut, si contigerit nos aliquando invicem videre et videri, favorabilius alter alterum **314** vel notabilem condemnet, vel excusabilem commendet.

EPISTOLA CCIX.

AD HUGONEM DECANUM ET PETR. CANTOREM
PARISIENSES (69).

Rogat eos ut causam tueantur amici sui.

Fautores juris et æquitatis amatores, in Ecclesia Dei esse vos et Deus novit, et homines non ignorant. Si quis aliud de vobis æstimaverit, in communem peccat opinionem; socius eorum factus quibus voluntarie peccantibus non relinquuntur hostia. **C** In hujus spei fiducia gaudemus super negotio fratris nostri pro Ecclesia de Nes. tales ac tantos promeruisse iudices, quos nec astutia fallat, nec pervertat malitia, nec cupiditas inquinet. Constat omnibus de facto, jus est in expedito, narrationem plenam et planam continet apostolica pagina, tamen, ut qui sedent sedeant, et summi pontificis exsequantur mandatum; pro visceribus nostris dicto fratre nostro supplicamus vobis, ut quos in fide et veritate experti sumus donatores obliquos, in iustitia et æquitate nunc tandem exsecutores stabiles oporteamur, et rectos. **315** Securus et confidens tam de iustitia sua, quam de benevolentia vestra accedit ad vos prædictus S. Deus autem meus faciat vos ei placabiles, et remittat eum ad nos cum fructuoso **D** reditu, non cura gemitu luctuoso. Suscipite veterem, non in veteratum, amicum vestrum, in precibus suis iustus; et qui præsentem dilexistis, non abjectionis absentem.

(69) Hugoni scilicet, cognomine Clementi, de cuius electione in decanum Parisiensem egimus, ac etiam de Petro Cantore.

(70) Pan et Fauni dii sunt rurales et silvestres: dicti sunt autem Fauni scarii, quod ficis vesci, vel quod circa ficus morari crederentur. Legitur Jeremix, 1: *Habitabunt dracones cum faunis scariis, et habitabunt in ea struthiones.* Isaias etiam hoc idem repetit licet aliis verbis; *Replebuntur domus earum draconibus, et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi (Isai. xiii).* Pilosi autem illi,

EPISTOLA CCX.

AD DOMINUM REMENSEM.

Ejus expetit gratiam pro decano Tornacensi.

Ruri habitans inter Faunos scarios (70), Panasque silvanos, sepulcra paulisper sacramentalibus officiis, interdum præcedens ad pedes Domini Jesu, peccata mea flebiliter plango, interdum revolans ad caput ejus, beneficia Dei recolo fideliter et retracto. In melio non est locus remedio, quoniam si domesticas sollicitudines attendam, reddunt me confusum; si negligam, desolatum. Interim timens obrui lapidibus increpationis vestræ, si precibus importunis pro alio bestialiter fuis, montem (71) celsitudinis vestræ tetigero, verecunda tamen præsumptionis audacia, pro decano Ecclesiæ nostræ innocente et simplici viro supplico, quem ad sacerdotii gradum commoneo, ut aiunt, et comminatio citastis. Indulgeat ei benignitas vestra, si placet, aliquas inducias quibus se probet homo, ut sic de pane illo salubriter edat et de calice bibat, et qui a vobis utiliter est præmonitus, humiliter vobis obediatur præmonitus. Nostis simplicitatem hominis; et, ut verum fatear, verendum est ne sacerdos elementarius in primis aliquando barbarismum faciens, proferat ibi pro vocali mutam, ubi aliquem qui barbarie vixerit, celebrare volentem magis expedit esse mutum quam vocalem. Admittat pietas vestra, pater, preces nostras intra sacrarium exauditionis, ut is pro quo porriguntur, sese recepisse gaudeat a vobis oleum pro cinere, gaudium pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris.

316 EPISTOLA CCXI.

AD JOANNEM ABBATEM S. GENOVEFÆ,

Eum invitatur ut adsit dedicationi capellæ quam exstruxerat.

Inter alia divinæ gratiæ beneficia nobis a Deo concessa plurimum gloriamur in Domino, quia promotionis tuæ, frater charissime, cooperatores existimus et ministri, et in recessu nostro talem nobis reliquisse meruimus successoram. Hilarum de te et de fratribus nostris famam frequenter audimus, succrescere et augeri referentibus eis qui ad nos transeunt, quia et persona tua sit utilis Ecclesiæ, et Ecclesia tuæ sit coaptabilis personæ. Gratanter amplectimur hanc pacem, gratulanter ambimus hanc concordiam socialem, commendamus honestatem tuam, laudamus sobrietatem, parcimoniam approbamus et in exterioribus prudentiam, et in

sunt Fauni et Satyri, qui superiorem partem gerebant hominis, inferiorem vero belluæ. Eiusmodi monstrum vidisse sanctum Antonium, eumque fuisse allocutum testatur B. Hieronymus. Isidorus, lib. viii *Etym.*, de illis ait: « Quem vulgo ineubonem vocant, hunc Romani faunum scarium dicunt. »

(71) Alludit ad illum locum ubi Moyse in monte Sinai ad accipiendam legem commemorante, illud iubebatur: *Quæcunque bestia montem contigerit, lapidibus obruetur (Exod. xxi).*

interioribus disciplinam. Et quoniam te nobiscum A
gaudere volumus, sicut et nos tibi ac fratribus no-
stris in prosperis congaudemus, rogamus, et exhor-
tamur in Domino, ut in vigilia sanctæ **317** Pente-
costes copiam tui nobis Tornaci facias, quoniam,
Deo volente, sequenti a festo tertia feria proposui-
mus dedicare capellam nostram novam (72), non
minus gloriosam materia quam gratiosam forma.
Delectabiliter accurrent tibi et aliis tecum intuen-
tibus pari decore et æmulatione sancta contendentes
in singulis fenestris vitreis, Ecurtus et Geno-
vefa (73). Duplicare decet nos tecum paraclysim
nostram (74), tum ex solemnitate et gustu Spiritus
sancti, tum ex jucunditate et fructu ædificioli no-
stri. Desideramus te in hujus theatri spectaculo
habere et sollicitudinis participem, et gaudiorum B
consortem. Vale, veni, et vide.

EPISTOLA CCXII.

AD EPISCOPUM MORINENSEM.

*Eum etiam invitat, ut suæ capellæ dedicationi adesse
dignetur.*

Ad honorem Dei et confusionem communæ mur-
murantis habemus de domo nostra liberum et se-
curum ingressum, liberum contra turbas et turbi-
nes; securum contra nocturnos timores. Ereximus
arcum **318** triumphalem (75), victoria nobis de
cælo collata, circumduximus vias patulas transeun-
tibus, superædificantes in aere capellam novam,
tam gloriosam materia quam gratiosam forma.
Rogat nos amicus vester, vetus dicere debeam an
vetulus, nescio, non tamen dixerim inveteratus,
ut, si fieri potest, ad dedicandam capellam nostram
per manum vestram tertia feria Pentecostes, gratam
præsentiam vestram nobis exhibeatis, ut pariter
duplici gaudio paradisi congaudeamus, et festivo
adventu Spiritus sancti, et jucundo introitu ora-
torii novi. Felix erit dies, quia parva tuguria
nostra hospes magnus implebitis. In arcu supra-
dicte, qui sacris parietibus cohæret, quidam no-
strum versiculos depinxerat (76) ne transeuntes
sordibus inquinent honestum locum, quorum ali-
quos vobis transmittimus, ne sine risu aut jocosu
ludicro claudatur epistola.

(72) Construi fecit capellam novam in palatio
episcopali in honorem S. Vincentii anno 1198, in
eaque instituit capellanum, qui missam singulis
diebus pro defunctis episcopis Tornacensibus cele-
braret, cum collecta pro præsule tunc in eadem
cathedra sedente.

(73) Duo ipsius patroni et tutelares, erga quos
singulari pietate afficiebantur, quod in ipsorum
monasterii abbatis dignitate potius fuisset. Unde
ut magis ac magis gratum suum testaretur animum,
eorum solemnia in ipsa cathedrali Tornacensi sub
ritu duplici 9 lectionum in perpetuum celebrari cu-
ravit, certis redditibus ad hoc ascriptis.

(74) Sumit hoc loco paraclysim pro consolatione,
sicut paracletus dicitur consolator.

(75) Capellam in palatio episcopali erexit et ex-
struxit Stephanus noster Tornacensis super forni-

EPISTOLA CCXIII.

AD JOANNEM ABBATEM S. GENOVEFÆ.

*Se excusat quod solemnitati hujus dedicationis inter-
esse præ negotiis non valeat.*

Cum ad precum vestrarum instantiam die consti-
tuto consecrationi capellæ vestræ nos proposuisse-
mus præsentare, quoniam nulla est sincera volup-
tas, **319** sollicitum aliquid interveniens quod et
propositum mutavit, et domui nostræ periculum
imminere significavit. Quia vero mora ad se tra-
hebat periculum, et eventus rei festinare jubebat,
auxilio Dei fretus, et de suffragiis fratrum confusus,
trementi, quantum tenuitas nostræ animositatis
permissa est, me totis viribus opposui, et sic Phi-
nees percutiente, cessavit quassatio. Quapropter
paternitatem vestram imploramus, ne graviter fe-
ratis, sed patienter sustineatis quod ad præfixam
diem venire non potuimus: tantæ enim necessita-
tis occasio sine postulatione veniam promeretur. De
nobis autem scire debetis quod ad id parati sumus
quod utilitati vestræ necessarium, et honori ido-
neum esse cognoverimus, quod quoties vobis expe-
dierit, exhibitio operis probabit. Valete in pace.

EPISTOLA CCXIV.

AD GUILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

*Rationem reddit de quibusdam falsariis qui bullas
adulterabant.*

Ad vestrum consilium, Pater, in dubiis, ad auxi-
lium recurrimus in adversis. In primo tertium, in
secundo quartum (77) sacri septenarii Spiritum pos-
tulamus. De mandato vestro falsarios quosdam
cautela et arte, non potentia, ad confitendum in-
duximus, promissa impunitate, quantum nobis licet,
uni eorum, qui adulterinæ bullæ superiorem et
inferiorem molam (78) nobis in capitulo restituit.
Terribili a'juratione et devotione confessus est sese
nunquam ea usum fuisse, sed cujusdam presbyteri,
qui falsas litteras vendebat, socius erat, et partem
infausti pretii quandoque recipiebat. **320** Volumen
etiam pugillare nobis reddidit, in quo plures litteræ
sub apostolico nomine continentur. Presbyter ille be-
neficium habet a capitulo annexum servitio majoris
altaris. Quis sit et qualis sit, qualiter etiam se ex-
cusare possit, lator præsentium dicere vobis potest.
Servamus vobis incudes adulterinas, quarum adul-

D cem excelsam in similitudinem arcus triumphalis,
quæ etiam nunc exstat. Ad ejus consecrationem
vocavit per hanc epistolam episcopum Morinensem,
cujus episcopatus urbe diruta Boloniam translatus
est, ut diximus.

(76) Eos duximus hic omittendos, ut minus graves
et honestos, licet habeantur in fine epistolæ 219
primæ editionis.

(77) Intelligit hoc de septem donis Spiritus sancti,
de quibus Isaias, cap. 11: *Spiritus sapientiæ et intel-
lectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ
et pietatis, spiritus timoris Domini*. Petit ergo in
dubiis tertium donum, quod est *consilium*, et in ad-
versis quartum, quod est *fortitudo*.

(78) Idem est ac illud quod dicit inferius incudes
adulterinas; sunt autem instrumenta ad monetam
vel sigilla fabricanda.

teria et auctoritatis vestrae condemnentur iudicio, A et nullo constringantur.

EPISTOLA CCXV.

AD ABBATEM DE LAUDE (79).

Petit ut benignum se habeat erga quemdam fratrem Guillelmum, qui deliquerat.

Commendanda est paterna severitas, quae materno temperatur affectu, et post verbera porrigit ubera: quae, cum irata fuerit, misericordiae recodatur. Ludus est animae non minus utilis quam honestus, cum in theatro virtutum, sub angelorum spectaculo, duas ipsius potentias, concupiscentiam et iram, media ratio sic recto dirigit cursu, ut nec ira ferveat in immensum, nec desiderium longius a pietate recedat. Haec attendentes, sanctam religionem vestram rogamus, ut fratri Willermo, quem B vobis et Ecclesiae vestrae **321** credimus utilem, paternae mansuetudinis aperiat sinum, et si percussus in virga, spiritum lenitatis nolite extinguere. Paratus est ab his quae sunt superflua, cessare, declinare inhibita, promissa sectari, vobis obedire ut Patri, dum tamen in sacro collegio vestro liceat ei vobiscum morari, vobiscum mori. Suscipite preces nostras, ne repulsam patiamur in hac petitiuncula nostra, qui vobis semper parati sumus et offerre obsequium, et reverentiam deferre.

EPISTOLA CCXVI.

AD EPISCOPUM LEXOVIENSEM (80).

Mortatur amicum, ut suam et subdito um saluti consulat.

In translatione tua de Lexovio ad civitatem Helio- C poleos, incertum est mihi, utrum gaudere debeam, aut dolere. Si principia dictionum attendas, translatus est a planeta Cyprio (81) ad solem, ab obscuris ad lucem, a lubricis motibus ad splendoris soliditatem. Placeret haec mutatio, si nostrum ab invicem remotio non obsesset. Id obsecro, ut in hoc transitu tuo caveas, ne sicuti aliquando mihi jocose dixisti de quibusdam illarum partium accolis, errare incipias, in compoto, et circa Pascha velis **322** celebrare Pentecosten. Credo quod si aliquando in errorem illum incideris, factus est socius illorum, quibus dicit Apostolus, *sed abluti estis, sed sanctificati estis (I Cor. vi)*. Quid enim aliud de archidiacono praesumendum, nisi quod primo de sua, secundo sollicitus sit de salute subditorum? Inter D

(79) Abbatia de Laude B. Mariae primo ab urbe Insulensi lapide in dioecesi Tornacensi sita est, ordini Cisterciensi addicta, quam fundavit Theodoricus Flandriae comes cum Sibilla Andegavensi uxore sua anno 1146. Abbas autem ille ad quem scribit, vocabatur Simon, tertius hujus monasterii cenobiarca, qui in Palaestina cum Philippo Flandriae comite profectus est; obiitque anno circiter 1200, cuius epigraphen sepulchralem accipe:

*Abbas sum Simon, qui gliscens visere Sion,
Jerusalem nigro comiti famulando Philippo,
Annis praesedi viginti pastor et uno.*

(80) Jordanus du Hommel, anno 1197, ut habetur in *Chronico Normannico*, in episcopum Lexovien- seim fuit inauguratus. Ecclesiae suae cathedralis perfecit aedificium, eamque ditavit opibus et praediis; tum ad expeditionem Hierosolymitanam pergens,

curiae curas et jocosas post laborem sodalium con- fabulationes, sic te volo esse medium, ut nec illae gravi onere te deprimant, nec istae te molli otio dissolvant. Qui scholaribus amabilis eras, curialibus admirabilis esto. Curiales non a cruore dixerimus, sed a curia, ubi nonnunquam nugae pro seriis, seria pro nugis habentur; ubi raro quispiam vult habere parem, superiorem nunquam. [Memento illius disty- chos quod poetico potius quam prophetico, sed tam- nent veridico spiritu, in recessu tuo Bononiensi dictum, est tibi a quodam:

*Pontificum causas, regumque negotia tractes,
Quae tibi divitias, deliciasque parant.]*

Saluta mihi tuum episcopum, legatum, cancella- rium, et frequenter admove, ut sub hac promotione B trina, servum Trinitatis se agnoscat, et sic praesesse discat hominibus, ut Creatori suo se consteatur subesse. Dilige eum, quia diligit te, quamvis propter se diligendum et hilaritas famae praedicet, et subli- mitas vitae commendet.

323 EPISTOLA CCXVII.

AD ABBATEM ET CAPITULUM CISTERCIENSEM.

Agit de quodam clerico, quem purgat a saenore usurarium.

In eis quae honeste petuntur, et turpiter retinen- tur, juvanda est intentio postulantis. Inspecta ergo autem et cognita origine contractus, qui inter Ecclesiam de Claromar (82) et G. Insulen. clericum nostrum intercessit, non videtur nobis incurrere crimen usurarium, cum etiam inter Ecclesias et honestas personas, sicut saepe vidimus, non fuerit usurarius. Accedit magis ad emptionem et vendi- tionem tanquam qui jactum retis emerit, quam ad contagium feneratorii lucri, quod nos vobiscum pariter detestamur. Proinde sanctam paternitatem vestram rogamus, ut in hac parte provideatis indemnitati clerici nostri, et tam sacri collegii virorum ve- recundiae parcatis, ne in hoc facto magis de cupiditate possit argui, quam de claritate laudari.

324 EPISTOLA CCXVIII.

AD ODONEM PARIENSEM EPISCOPUM.

Pro Th. archidiacono Tornacensi.

Confidentiam nobis praestat interpellandi benevo- lentiam vestram, et nobilitas generis vestri, et honestas vitae, vel auctoritas dignitatis. Favorem ho- minum et gratiam Dei conciliant in vobis tria haec.

Heliolepos Syriae episcopus creatus, ibidem obiit anno 1214. Anniversarius ejus obitus dies celebra- tur quotannis apud S. Victorem Parisiis xix Kal. Febru., vocaturque in hujus domus *Necrologio*, frater noster, unde colligi potest eum fuisse canonicum regularem.

(81) Hoc est venerio, ab antiquis sic dicta, quod in ea insula potissimum coleretur.

(82) Clarus Maticus, vulgo *Clermarcz*, abbatia est ordinis Cisterciensis in Artesia, condita a Theodoricis Flandriae comite in honorem B. Mariae, suadente S. Bernardo anno 1140. Scribit autem abbati et capitulo Cisterciensi, qui recusabant ratum habere quemdam contractum quem usurarium arbitrabantur, asseritque nullum illiciti fevoris pactum intervenisse.

illis tribus compellimur et a vobis quod decet petere, et quod nobis expedit [postulare. Familiaris et amicus noster bonæ iadolis ad præsens, et magnæ in posterum spei, honesta conversatione sua reliquias nobis significans, Th. Tornacensis archidiaconus liberalitate sociali benevola simul et benefica pro quodam socio suo fidejussor exstitit cuidam parochiano vestro, Renaldo campori, in decem libras Parisiensibus, et in civiles insuper accessiones, quas imperitus juris et peritus pariter usuras appellat. Sortem solvit, et quod sorti accesserat usque ad quindecim libras. Prædictus creditor accepto tulit solutionem, et archidiaconum a fidejussione absolvit, promittens ei sese libros suos, qui pro prædicto debito obligati erant, in continenti reddidit. Disulit reddere, et in corde et corde locutus, differre convertere nititur in auferre. Rogamus paternitatem vestram ut tantam exactoris improbitatem auctoritate vestra comprimatis, corrigatis. Facite, sicut decet vos, archidiacono restitui libros suos, ne compellatur solvere quod non rapuit; quoniam testes idoneos et sufficientes habet et accepto latæ a creditore solutionis, et ab eodem prolatae absolutionis. Restitutione librorum facta, paratus est archidiaconus in præsentia vestra per se vel per sufficientem procuratorem parere juri, et respondere sicut jus dictaverit improbo creditori.

325 EPISTOLA CCXIX.

AD EVREDUM ABBATEM (83) ET CONVENTUM S. BAVONIS.

Commendat quemdam artificem, cujus filius habitum monasticum postulabat.

Favorabilis est petitio ejus, cum ad promotionem conveniunt hinc petitoris meritum, hinc justitia petitorum. Hæc attendentes, in latore præsentium amico et familiari nostro G. cujus propter honestatem et mansuetudinem quibus præminet, non solum apud nos, sed et in locis publicis et Ecclesiis ex magnificis operibus et insignibus artificis merita vigent, et in perpetuum sui memoriam derelinquunt. Ejus favorem desiderii ab ipso nobis expositi affectuose suscepimus, ut illud ad effectum perducere cum ipso pariter peroptemus. Exemplo monitus patriarchæ filium quondam suum super unum montium quem monstravit ei Dominus, Ecclesiam scilicet vestram sanctam præconcordem voluntatum et spirituum, et sanctarum gratiarum abundantem, vere montem coagulatum et pinguem, et desiderat immolari, ut eidem accrescat meritum ex mutatione tanti exempli, et universitas vestra tam ipsius, quam prædicti filii in quotidiano servitio fructum colligat holocausti. Audivimus et probavimus eum tam ex litterarum scientia, quæ ejus ætati competit, quam ex legendi gratia, et cantandi, satis aptum et divinis officiis, et monachalibus disciplinis pro-

(85) Ecclesia S. Bavonis sita est Gandavi, quæ tunc erat in diocesi Tornacensi: olim fuit abbatia insignis ordinis Benedictini, fundata anno circiter 640, et restaurata a Lothario anno 950; tandem erecta est in cathedralem, anno 1537, id agente Carolo V, imperatore apud Paulum III.

num. Sanctitatem vestram affectuose rogamus, ut pro amore Dei, et nostro intuitu, et dilectionis ac devotionis quam prædictus magister G. erga vos habet, præfatum filium suum recipiatis in consortium vestrum, ut tam nos quam ipse ex admissis 326 precibus nostris, et ejus voto completo, in gratiarum actione nos pariter assurgamus.

EPISTOLA CCXX.

AD PETRUM AURELIANENSEM EPISCOPUM.

Conqueritur de monachis S. Bertini, qui eum in arbitrum elegerant.

Quorundam monachorum nos infestat improbitas, quibus cum incessanter sufficere debeant sua, irreverenter invadere cupiunt aliena. Hi sunt abbas et monachi S. Bertini, qui unam Ecclesiam de mensa nostra propriam, longo tempore captivitate laicalis servitutis detentam et oppressam, sine consensu nostro et Ecclesiæ nostræ nobis contradicentibus sese asserunt redemisse, et auctoritate sua garriunt suam esse. Mota super hæc a nobis adversus eos quæstione compromisimus in arbitros centum marcarum pœna interposita, si quis resilire tentaverit a receptis. Præripuerunt nobis saltu perambulando personam vestram eligentes in arbitrum, quam et nos, de prudentia vestra confidentes, prius voluimus nominare. Assignata die et loco apud Duacum convenimus, nobiscum adducentes loco arbitri Cameracensem decanum. Doluimus de absentia vestra, sperantes in Domino, quia si præsens fuissetis, aut consecuti fuissetis justitiam nostram, aut cum adversariis compositionem et pacem. 327 Et quoniam negotium dilatatum est usque ad sextam feriam post Cineres, rogamus vos sicut patrem, dominum et amicum, quanto possumus affectu et annisu, ut pro amore Dei et pace inter Ecclesias reformanda, ea die gratam nobis exhibeatis præsentiam vestram apud Duacum; quoniam si præsens fueritis, confidimus in Domino quod auctoritate vestra terminabitur negotium nostrum.

EPISTOLA CCXXI.

AD ARNULPHUM DECANUM BRUGENSEM.

Rogat ut sibi hallectia parari curet.

Importuni sumus in petendo, sed importabiles esse nolumus in exigendo. Vehiculum ad te mittimus, quod forsitan a quadro, *d* mutato in *r*, propter numerum rotarum quarrum (84) appellamus. Bigam autem seu birotum mittere nolimus, quia fortassis aut oneri non sufficeret, aut in paludibus et vos declinando in alteram partem sese cum sarcina inversaret. Nam quod de triga tibi jocando diximus, scias quia sicut trigam (85) abominamur in vehiculo, ita etiam abhorremus in opere et in verbo. Volumus autem ut per præsentium latores mittas nobis casens nostros, vel partem numero et quali-

(84) Vel currum, quem Gallice dicimus *char* aut *chariot*, quatuor rotis subvectum.

(85) Ludit in æquivocatione hujus vocabuli quod significat Gallico idiomate veteri, *tricheur*, et curruin tribus equis ductum.

tate majorem, et quod de cibo Emmanuel abbas de A Etot (86), debet nobis. Interim hallecia sive gratuita sive emptitia diligenter nobis preparari facias et sicari, ita ut tempore juniorum non auferant esurientibus appetitum comedendi, et sitientibus non afferant irritamentum bibendi.

328 EPISTOLA CCXXII.

AD EUMDEM.

Petit ut pisces mittat, et quædam officia ecclesiastica.

Sicut nuper tibi mandavimus, si importuni sumus in petendo, non erimus importabiles in exigendo. Competenter computabimus tecum, ut nec gravamen incurras, nec gratiam nostram amittas. In proximo est dierum ariditas, vigilia Natalis Domini, feria sexta protomartyris, Sabbatum Joannis piscatoris, quibus quia terra negabit nobis pecora B campi, et aer volucres cæli, manducare compellimur pisces maris. Inde est quod consuetam benevolentiam tuam rogamus, ut de proprio vestro et pisces nobis emas, et summarium conducas (87) mihi in vigilia Natalis Domini, ut pro prandio cœnam possimus ducere, et in festo beati Stephani, et beati Joannis, de reliquiis, ne dicamus XII cophinos, saltem XII catinos implere. Festina, ne tardaveris, ut et festinus revertatur nuntius noster, et Natalis cœnam festivam nobis faciat, non in festam.

329 EPISTOLA CCXXIII.

AD HUGONEM ABBATEM S. DIONYSII.

Rogat ut pensionem fratri suo colere non differat.

Benevolus est qui promittit, beneficus qui largitur. Quod si donantis hilaritas comitetur utrumque, totum qui recipit sese debet effundere in gratiarum plenissimam actionem. Pensionem annuam, quam fratri nostro promisistis, rogamus ut ei sine dilatione solvatis, ne, si contigerit eum in eundo et redeundo laborare, cogatur vel quasi in incertum currere, vel quasi aerem verberare

330 EPISTOLA CCXXIV.

Qualiter Dominus Stephanus Tornacensis episcopus, adhibitis secum Sancti Amandi et Sancti Calixii abbatibus, in præsentia domini Petri Atrebatensis episcopi, accessit ad ecclesiam Sancti Martini Tornacensis, pro pace et statu ejusdem monasterii in melius reformando, et de abbate ipsius monasterii de excessibus suis corrigendo et corrigendo. Qualiter etiam idem abbas juraverit se ab episcopo sibi proposita observaturum.

STEPHANUS Dei permissione Tornacensis Ecclesiæ

(86) Vel forte melius *de Eton*, quod quidem monasterium situm est ad Nigram Silvam non longe a Rheno, fundatum anno circiter 700, a Vigero monacho, postea Argentinensi episcopo, renovatum autem ab Ethone comite Haspurgico, a quo nomen sumpsit.

(87) Equus summarium vel sagmarium dicitur qui fert sagmam. Est autem sagma, teste Casaubono, quod jumento imponitur ut mollius vebat et sine noxa sua. Alii pro quolibet onere sagmam accipiunt, inde et sagmarios equos dictos volunt, quod ferant onera, Gallice, *cheval de somme*.

(88) Canonici regulares varia sortiti sunt nomina.

humilis minister, omnibus monachicam vitam professis, in Domino salutem.

Cum ex officio nobis injuncto, paternam sollicitudinem teneamur Ecclesiis nobis commissis impendere, lapsa erigere, fatigata reparare; illis præcipue providere debemus, in quibus ordo monasticus sive clericorum, qui regulares appellantur (88) a SS. PP. institutus, sine macula sordis, et ruga simulationis observari debet. Et quia scriptum est, negligere cum possis corrigere perversos, nihil aliud est quam fovere; nec caret scrupulo societatis alienæ, qui manifesto facinori desinit obviare. Sæpe ac sæpius auditis quibusdam quæ notabilia et probrosa, si vera essent, in monasterio Sancti Martini fieri dicebantur, ne de manu nostra, qui B speculatores in domo Israel dati sumus, sanguis pereuntium requiratur, parietem alterius fodere, et si quæ intus abominabilia, plenius intelligere studuimus et videre. Cum autem super his, quæ a clericis turpia et honestati contraria dicebantur, fratrem nostrum Jo. prædicti monasterii abbatem corrigere, et tam ipsum quam Ecclesiam commissam in meliorem statum reducere vellemus, et evangelico præcepto studuimus eum primo inter nos et ipsum solum corrigere, secundo adhibitis duobus C fratribus. Priore et alio, tandem non solum tertio, quarto aut quinto commonitorio, frustra que perderemus operam consilii amissi et impensum auxilii promissi, crescente infamia et in vulgus publice diffusa, tanquam dicturi Ecclesiæ, et ne (quod absit!) fieret Ecclesia illa, tam in capite quam in membris sicut ethnicus et publicanus, accessimus ad 331 locum, assumptis nobiscum venerabilibus viris de S. Amando et de Cisionio (89) abbatibus; et cum diligenter inquireremus de statu ipsius Ecclesiæ, occurrit nobis prima facie, ære alieno gravatum monasterium, et debitum crevisse in immensum; nec evidens erat causa quare in summa tanta fuisset contractum, cum amplæ sint possessiones et redditus uberes, et tempore abbatis hujus, qui per tres annos prætererat, nec aliquid emptum, nec aliquid ædificatum sive innovatum, nec fratrum numerus auctus occurreret, aut causam saltem debiti excusaret; infamiam vero qua laborabat abbatis persona, et quidam de junioribus fratribus, quos sicut Heli filios insolentes corrigere nesciebat aut nolebat; sive (quod miserrimum dictu est) non audebat. Non intelleximus posse imminui vel dele i,

modo dicti sunt canonice viventes, modo clerici regulariter viventes, modo etiam clerici regulares, ut in hoc loco, et in concilio Pictaviensi anno 1109, can 10.

(89) Cisionium abbatia est diœcesis Tornacensis duabus circiter leucis ab urbe Insula distans, sub ordine canonicorum regulariter viventium, circa annum 838 fundata ab Everardo comite ejus domini topareba ac duce Forojuliensi, qui uxorem duxerat Gislam Ludovici Pii sororem; eamque ecclesiam sub titulo S. Calixti curavit inaugurari, quod hujus sancti pontificis reliquiæ illic fuerint deposite, ubi etiam modo asservantur.

nisi per aduersionem cauterii, et incisionem ferri. A

Consilio itaque venerabilium virorum qui nobiscum aderant, prædictum abbatem non odio personæ, nec spem ponentes in corruptelæ pecunia, quod Deus novit, sed zelo domus Dei urgente, ab administratione abbatis, auctoritate Remensis archiepiscopi et nostra suspendimus. Paucis diebus evolutis accedente ipso ad nos, cum priore et quibusdam monachis suis misericordiam humiliter postulante, et emendationem promittente, constanter ad preces domini Atrebatensis, qui præsens erat, totius etiam capituli nostri absolvimus eum, et in gradum pristinum restituimus, recepto prius ab ipso juramento standi mandato nostro, quod de consilio prædicti domini Atrebatensis, et capituli nostri formavimus in hunc modum: « Ego Joannes, Sancti Martini Tornacensis abbas, promitto me ea quæ dominus Atrebatensis hic mihi proposuit, in omnibus observaturum. Sic me Deus adjuvet et sancta Dei Evangelia. » Promisit ergo abbas sub eo quod fecerat juramento, se corporis castitatem secundum gratiam sibi a Deo collatam **332** perpetuo servaturum; horis regularibus interesse; in claustris cum aliis, quandocumque poterit, solito frequentius sedere, in refectorio de communi cibum sumere; in dormitorio eadem promissione jacere tenetur; extra refectorium, in cameris scilicet vel infirmariis, sine causa evidentissima, nec ipse comedet, nec dabit aliis licentiam comedendi, nisi forte propter aliquas reverendas personas, quibus humanitatis et hospitalitatis obsequium poterit exhibere: si etiam de negotiis Ecclesiæ adeo tarde venerit, quod in refectorio convenienter comedere non possit, sive propter rigorem hiemis, sive propter inundationem pluviam, poterit in camera refici religiose et quiete, maxime vero post completorium; nec ibidem, nec alibi, hora illa vel alia, conventicula consentiet fieri, quæ parant materiam murmurandi his qui divinis inserviunt officiis, et aliis observantiis monasticæ disciplinæ portant pondus diei et æstus. Si negotia Ecclesiæ exterius cum traxerint, quibus sine dispendio rei familiaris abesse non possit, de maturioribus et discretioribus monachis secum ducet, talesque socios ac servientes habebit secum, quorum contubernio non infametur. Nullum omnino monachum extra portam sine æquitatura egredi patietur, nisi tantummodo illos, qui propter negotia Ecclesiæ solent et debent mitti in civitatem, sive ad nos, sive ad nostrum capitulum, sive ad justitiam sæcularem. Quatuor aut sex monachos, quos episcopus de maturioribus et honestioribus ei nominabit, secum debet habere, quorum consilio tam exteriora quam interiora Ecclesiæ negotia ordinet et disponat. Juniores monachos nec ad sæcularia spectacula, nec ad nundinas, nec ad festivitates aliquas, ad quas causa ne-

cessitatis exire solent, sine testimonio et societate maturiorum egredi non permittet. Si hæc omnia quæ sacramento suo firmavit, non observaverit, sciat se et inobedientiæ reum, et **333** transgressorem præstiti sacramenti.

EPISTOLA CCXXV.

AD ARCHIEPISCOPUM REMENSEM (90).

Queritur de prava administratione ejusdem abbatis.

Diu languens inter morientem si quid medium est et mortuum, Tornacensis Ecclesia Sancti Martini, tanquam ad unicum refugium pauperum, sinum vestrum recurrit, ut ei in desolatione sua et aperiatis paterna viscera, et materna ubera porrigatis. Diu plorans ploravit in morte, et adhuc lacrymæ ejus in maxillis ejus (*Thren. 1*). Caput ejus languidum, et cor ejus mærens, a planta pedis usque ad verticem non est in casanitas (*Isa. 11*). Monasterium illud et exterius est redondans ignominia, et interius vacuum disciplina. Qui præside, magis timet subditos quam a subditis timeatur. Eos et desidioso fovet otio, et pernicioso corrumpit exemplo. Nihil in eo virtute solidum, nihil honestate conspicuum, nihil ejus ab inguine tutum. Sæpenumero corripui eum, nec correxi, quoniam insanabilis est plaga ejus. Juravit in manu mea se parere mandato **334** domini Atrebatensis, et nostro. Mandatum dominus Atrebatensis expressit, ille nec paruit, pejeravit, et facta sunt *novissima hominis illius pejora prioribus* (*Matt., XII*). Per falsas litteras Tornaci fabricatas, quarum copiam vobis misimus, ministerio abbatis Aquicinti, se fecit absolvi, cum falsitatem litterarum illarum puer elementarius intelligere potuisset. Timens sibi per quemdam monachum juvenem ignominiosæ famæ, quem præpositum monasterii fecerat, appellavit, et sub obtentu hujus appellationis omnia dissipat et pervertit. Moveant vos, Pater, lacrymosa suspiria tam enormiter ancillati monasterii, et a prædicto monstro gregem monachorum pauperum liberate.

EPISTOLA CCXXVI.

De eodem abbate iterum conqueritur.

Serio loquimur, qui quandoque vobiscum jocose loqui solemus. Ecclesia Sancti Martini Tornacensis et exterius redundat ignominia, et interius indiget disciplina. Oppressa est debitis, compressa delictis. Abbas, ultra quam credi possit, sæculariter vivit, omnia vastat, omnia dissipat, timet subditos, et a subditis non timeatur. Sæpe corripui eum, nec correxi, quoniam insanabilis est plaga ejus. Timens amoveri movet tumultum cum quibusdam juvenibus fratribus suis. Seniores et saniores contrarij sunt operibus ejus. Appellatum est hinc inde, et me ipsum involvit in appellatione sua, quasi ad curiam metracturus. Rogo vos sicut charissimum, ut pro amore Dei et zelo **335** justitiæ scribatis nobiscum pro monachis contra monstrum nulla virtute redemptum, in quo falsas litteras Tornaci fabricatas, de quibus sermo habetur superius.

(90) Hæc epistola, ut mihi videtur, scripta est Guillelmo archiepiscopo Remensi; idque ex hoc colligo, quod dicat se ad ipsum misisse quasdam

nihil est solidum, nihil ordinatum, et ut dicitur, A nihil ejus ab inguine tutum.

EPISTOLA CCXXVII.

AD LUDOVICUM REGIS PHILIPPI AUGUSTI FILIUM.

Hortatur ut imprimis studiis serio incumbat; et spondet se missurum equum quem petierat.

Illustri et charissimo domino suo, et si audeamus dicere, de sacro fonte suscepto filiolo (91), Ludovico, domini regis primogenito, STEPHANUS suus, divina permissione Tornacensis Ecclesie humilis minister, salutem et incrementum sapientie, ætatis et gratie apud Deum et apud homines.

Gratanter et læte suscepimus litteras vestras, per quas significastis nobis voluntatem vestram de palefrido vobis mittendo idoneo et honesto. Placet nobis quod mandastis, et, Deo volente, mittemus vobis in proximo per proprium nuntium vestrum talem qui vobis placere debeat, et secundum moderna tempora tanto sessore dignus existat. Contrivit Dominus Satanam sub pedibus vestris (92), quo nomine intelligimus adversarios domini nostri regis, et vestros. Domine mi charissime, rogamus, monemus, consulimus in fide quam debemus vobis, ut per omnia post dilectionem Dei et domini regis vestri patris, intendatis litteris discendis, quia vobis et regno vestro utiles erunt et necessariae in consiliis palatii, et negotiis regni, et concordia pacis et in victoria belli. 336

EPISTOLA CCXXVIII.

AD LAMBINUM, UT VIDETUR, TERNANNEN-EM EPISCOPUM. C
De Hugone quodam qui a mortuis surrexisse ferretur (92').

Accessit ovis ad capram, lanam sibi postulans commodari. Expavit capra, matrem gregis lanigeri respondens villosis velleribus abundare. Apologus est lippis et tonsoribus patens, cujus velamento insufficientiam nostram vestris consultationibus possumus vel suspendere vel differre. Et quoniam in proximo, Deo volente, desideratam faciem vestram speramus videre in colloquio ad quod vos et nos dominus noster Remensis invitavit apud Sanctum Quintinum, si placet, quaestiones et responsiones mutuas interim differamus. Implicitum est negotium de quo quaesistis et plenius exponendum. Ut autem seria claudamus joco, neque quaestiones

(91) Hanc epistolam scribit Ludovico regis Philippi Augusti filio, qui post eum regno potitus est, VIII nomine, patre sancti Ludovici. Natus fuerat anno 1187, secundum Guillelmum Armoricum, qui ad hunc annum hæc habet: « In Nonis Septembris feria secunda, hora diei undecima natus fuit Ludovicus filius Philippi Magnanimi ex Elisabetha uxore sua castissima. » Susceptus autem fuit de sacro fonte a Stephano tunc abbate S. Genovefæ, ut ex hac epistola patet.

(92) Scilicet regem Angliæ Joannem, vel Philippum Flandriæ comitem; ait enim Rigordus: « Anno 1200, mense Maio in Ascensione pax reformata est inter regem Francorum Philippum, et Joannem Angliæ regem, inter Vernouem et insulam Andeliaci. Porro, sequenti feria secunda, Ludovicus duxit uxorem Blanchiam, filiam Hildelphonsi regis Castellæ,

neque aliqua negotia tractanda, neque ædificia construenda sunt, neque ecclesie dividendæ sunt usque ad mensem Augusti, quando omnia consummabuntur et consumentur, secundum quod quidam Hugo, qui a mortuis surrexisse dicitur apud vos prophetat, sicut bajulus litterarum vestrarum nobis mirabiliter et terribiliter nuntiavit.

337 EPISTOLA CCXXIX.

AD QUENDAM PRÆLATUM ECCLESIE ROMANÆ.

Supplicat pro privilegio quodam renovando.

Pretiosa res est amicum, cum inter mille vix inveniatur unus, vest dimidius. Id me vobis esse confidenter confiteor, si eo respectu dixerimus amicum quo dicitur, qui amat; quamvis et de reciproca amicitia vestra nec dubitem, nec diffidam, eam totis brachiis deamptector, totis deosculor labiis, totis visceribus comprehendendo. Interim devotus in obsequium vestrum mandatis semper vestris paratus ero parere, voluntarius ea velle: interim inportunus obsecro ut privilegium nostrum (93), cujus rescriptum sigillo domini Remensis signatum dominus B. subdiaconus habet, per vos vel per eundem B. nobis, si placet renovare faciat.

338 EPISTOLA CCXXX

AD QUENDAM AMICUM.

Mittit munuscula quæ moraliter exponit.

Manuscula quæ decurrunt inter amicos, non creant amicitiam, sed fovent, et retinent eam creatam: sicut mente benevola concipitur, sic et manu benefica solidatur. Munuscula (94) mittimus, quæ et deceant visu, et expediant usu, et erudiant intellectu. Freno cohiberi volumus sanctitatem tuam, sive in disponendo apud alios res tuas, sive ab aliis deponendo. Pectorali te commoneo, ut sis in adversis robustus, in prosperis prudens; utrumque enim fortitudo et prudentia pectori solet assignari. Strepas quibus innituntur pedes, commoneor enim tibi faciunt, ut firmus existas, in his quæ debes subdito, et in his quæ debes prælato: si in alterutrum peccaveris, cito cades; si in neutro, firmus stabis: et hæc est forma justitiæ, reddere cuique quod suum est. Si hoc saluatorium diligenter attendis, quatuor tibi virtutes principales occurrunt, in pectorali fortitudo et prudentia, in freno temperantia, in strepibus justitia designatur. Lege et

neptem Joannis regis Angliæ. »

(92') De eo egisse videtur Rigordus sub annum 1198 his verbis: *In Veromandesio miles quidam qui mortuus fuerat revixit.* Et Guillelmus Armoricus anno 1197 ait: *In diebus illis miles quidam in territorio Viromannico mortuus revixit, et per multos dies vita fruens, nec manducans, nec bibens, multa futura dicebat, incredibilitatem.* De illo etiam meminit Joannes a S. Victore in Memoriali historiarum.

(93) Ecclesia S. Genovefæ Parisiensis, cujus abbas Stephanus existit, amplissimis gaudebat privilegio, tam pro immunitate bonorum temporalium, quam spiritualium, quæ quoties novus eligebatur summus pontifex, per eum renovari et confirmari curabant abbates, ut hic demonstratur.

(94) Mittebat amico frenum et pectorale ad or-

intellige; legere enim et non intelligere, negligere est.

339 EPISTOLA CCXXXI.

AD DOMINUM REMENSEM (95).

Agit de interdicto lato in terra comitis Flandriæ.

Inter laicos habitantes clerici, fratres sunt draconum, et socii struthionum. Quod si jurisdictione aliqua sæculari liceat eis in ecclesias sævire, qui debuerant servire, sub nomine communis, inter eos squama squamæ adjungitur, ut nec spiraculum incedat per eas. Hac vertigine rotantes inter nos cives nostri, cum prius coram domino Atrebatensi et castellano Insulæ (96) mandatum domini regis in nostris et eorum questionibus contempsissent, et postmodum ad vos revertentes communes arbitros sub forma a vobis tradita suscepissent, nec consilio vestro voluerunt acquiescere, nec in arbitrium voluit sese populus obligare. Inde est quod tanquam ad consilium totius Ecclesiæ recurrunt ad vos canonici nostri clerici vestri, et nos cum ipsis et pro ipsis pedibus vestris advolvimus, ut in tam periculoso negotio sicut semper consuevistis, et benevolens consilium, et beneficium auxilium impendatis. Præterea, quod non sine gemitu et suspirio dicere possumus aut debemus, super novo mandato domini cardinalis et legati mag'stri Melioris (97) de interdicenda terra comitis Flandriæ (98) consilium a vobis requirimus, et tota Flandr. Ecclesia gemitibus inenarrabilibus totum cogitatum suum jactat in vobis, ut quos hactenus enutristis, tantis periculis non permittatis exponi. Adhuc recentia prioris interdicti spirant vulnera, nec vulnerati respirant. Et si secundus congemineetur ictus, mors erit in januis, et sub tristi silentio convalescent hæreses, quæ pullulare cœperant; **340** clauduntur ecclesiæ, silebunt cantica divina, cogentur mendicare qui panes propositionis in mensa Domini consueverant manducare. Scimus autem pravum cor hominis illius ita induratum, quod excommunicationem contemnat, interdictum non timeat, sæcularia spiritualibus anteponat. Videtur nobis et multis prudentibus viris, quia et vulneraretur profundius, et confunderetur apertius, si et ipse, et omnes ei communicantes singulis Dominicis diebus excommunicarentur; et loca ad quæ accederet, quando ibi moraretur, a divinis cessarent. Cum hæc agerentur in capitulo nostro presentibus nuntiis mandandum equum, nec non et strepes quibus equitans intereretur, quæ non minus eleganter, quam moraliter exponit.

(95) Prima parte hujus epistolæ conqueritur de communia civium Tornacensium, cum quibus disceptabant episcopus ac canonici Tornacenses, quod renuissent regis et archiepiscopi Remensis judicio parere, ac arbitros de quibus convenerant, recipere.

(96) Hic vocabatur Joannes, quem Balduinus comes Flandriæ in Palæstinam proficiscens instituit uxoris suæ Mariæ fidissimum consiliarium. Erat enim vir maxime sensatus, siquidem ejus industria pax inter comitem et regem inita est anno 1200, teste Buzelino.

(97) De ejus legatione hæc scribit Rigordus :

domini Oxon. qui propter hoc ad nos accesserant, Bernardus de Robais, ballivus totius Flandriæ, ne in terra comitis poneretur interdictum, per appellationem ad dominum papam interdixit, diem appellationis prosequendæ in octavas beati Joannis Baptistæ præfigens. Super his omnibus consulite, Pater, consiliis vestris, clericis vestris, ecclesiis vestris.

341 EPISTOLA CCXXXII.

Tractat de eodem interdicto.

Discipuli charitatis illius esse volumus, qui cum scandalizatis uritur, et cum infirmantibus infirmatur. Hujus ardore vobiscum urinur, infirmamur compassione, aculeo currimus, sollicitudine anhelamus. Testis est conscientia nostra, testis est Deus renum scrutator et cordium, quoniam in adversitate vestra parati sumus vobiscum et ad vindictam accingi, et ad perseverantiam roborari. In accessu F. Remensis canonici, inspectis litteris quas secum deferebat, comitem Hannoniæ et filium ejus Balduinum excommunicatos habuimus et habemus. Super interdicto in terram ipsius proferendo, supernum auxilium et fraternum consilium habere volentes, domino Morinensi per præscriptum F. canonicum scripsimus, et nobiscum in brevi vel rescriberet vel conferret, quod et professionem vestram deceret, et vestræ utilitati expediret. Pendente hac expectatione nostra, nuntium vestrum vidimus sine litteris, aliquam sententiam sive excommunicationis, sive interdicti continentibus a domino Morinensi vobis transmissis, moventem et monentem, ut in terra comitis proferremus sententiam interdicti; et quoniam sequenti die in promptu eramus venire ad dominum Remensem archiepiscopum, cujus in adventu lætificari et confirmari debemus, quod reliquum est sententiæ distulimus usque ad divinum responsum ipsius, **342** non magnum damnum in mora modici temporis æstimantes. Indulgeat nobis dilationem benignissima dilectio vestra, quoniam parati sumus purgare moram istam, et rigore sententiæ, et compassionis integritate, et perseverantia veritatis.

EPISTOLA CCXXXIII.

AD GUILLELMUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

Scribit de eodem interdicto, et ejus implorat opem.

Domine, qui dedisti mihi panem ad comedendum, et vestimentum quo operior, erue me de manu principis nostri (99), quia valde eum timeo, potentia præ-

Pontifex Cælestinus ad conquestionem Danorum misit legatos suos in Franciam, Meliorem scilicet presbyterum cardinalem, et Censivum subdiacorum, qui Parisios venientes concilium convocaverunt omnium archiepiscoporum, episcoporum, nec non abbatum totius regni, in quo tractaverunt de reformando matrimonio inter Philippum regem et uxorem ejus Ingelburgem.

(98) Interdicti ejus causa fuit violata fides regi Franciæ per Balduinum Flandriæ comitem, qui ab ejus partibus desciverat, ut auxilium præberet Ricardo Anglorum regi; unde armata manu in territorium Tornacense, Atrebatense et Cameracense irruit, omniaque depopulatus est. Ex auctuario Aquicinctiensi.

(99) Scilicet comitis Flandrensis.

mit, comminationibus terret, immissiones per angelos malos intendit, bona altarium nostrorum præcipit occupari. Ego enim semper domino papæ et vobis obediens sententiam excommunicationis in eum protuli, et in terram ipsius interdici. Abbates autem, et decani, et presbyteri nostri nolunt sententiam observare, dicentes se appellasse, cum nos significarem eis appellationem non tenere. Paratus eram civitatem exire et exulare; sed conclusit vias meas indignatio principis, ut nec alicui ex parte mea securus pateat aditus emigrandi. Consultate mihi, Pater, plasmati vestro, quia diebus istis non quod volo illud ago, sed quod nolo illud facio.

343 EPISTOLA CCXXXIV.

Agit de munitione urbis Tornacensis, et de treugis seu induciis datis.

Ut verbis utamur Vegetii Renati (100), de re militari, nihil rerum omnium tam est miserabile quam claudi obsidione. Quod attendentes cives nostri, inter gladium cervicibus imminentem, et inevitabilem deditiois servitutem, cum ab hostibus circumfusis, undique supereminente exercitu totius Flandriæ, Hannoniæ, Hollandiæ, Lovaniæ, Hurpiæ, et aliis barbaris nationibus clauderentur, defecerat spiritus consilii evadendi, et spiritus fortitudinis resistendi: eramus tanquam navis sine remige, populus sine duce, cohors sine milite, expertes armorum, et inexperti bellum. Sitiebant sanguinem nostrum, qui exterius erant, et tanquam leo paratus ad prædam, personas et possessiunculas nostras inter se dividentes, in castris exultabant sicut victores capta præda, quando dividunt spolia. Respicientes eramus ad adiutorium hominum, et non erat; visum est bonum civibus nostris in proximo perituris, vel captivandis, nobisque qui cum ipsis vivere vel mori decrevimus, ut, quocumque modo possent, trengas sive inducias impetrarent. Factum est tandem non sine magno labore, non sine magna summa pecuniæ, nec sine nostra, nollemus, vellemus, confusione. Datæ sunt treugæ (1) conventionibus istis, quandiu guerra durabit inter comitem et regem (2): « Non firmabunt interim cives nostri civitatem plusquam firmata est; non recipiant aliquos qui noceant comiti; trecentos servientes, quos debet domino regi quando rex mandaverit, mittent ei, si secure potuerint ire. » Super his omnibus consulite eis, sicut videris expedire, 344 secundum mandatum vestrum, sententiam

(100) Vegetius Renatus elegantem de re militari Tractatum composuit, quatuor libris distinctum, quem Valentiniano Augusto dicavit.

(1) De illis treugis seu induciis hæc habentur apud historiæ Tornacensis auctorem desumpta ex Ecclesiæ suæ *Tabulariis*: « Les registres du chapitre de Tournay récitent que le comte de Flandres et de Hainault, à l'occasion de la guerre entre luy et le roy Philippe de France assiégea Tournay; mais les jurez et eschevins enfin après une grande difficulté firent un accord avec le comte, en luy fournissant quatre mil marcs de Flandres, et promet l'an

A excommunicationis coram clericis et laicis Tornacensibus, in comitem et coadjutores suos, totamque terram ipsorum promulgavimus, et ad ipsum decanis nostris, ad præsentiam nostram vocatis, auctoritate vestra injunximus faciendum, et firmiter observandum.

EPISTOLA CCXXXV.

Ejusdem Interdicti miseros effectus deplorat.

Lacrymabilem totius parochiæ nostræ, et maxime Flandrensium Ecclesiarum querelam, non sine singulto et suspirio nostro sacris auribus exponimus, pedibus vestris accumbentes, ut in tantæ necessitatis articulo, et benevolam nobis aperiat sinum, et manum beneficam porrigatis. Suspenduntur in silicibus organa, clauduntur ora canentium etc. Deus noster; lugent in triviis, qui sacris altaribus divina 345 sacramenta solebant exhibere, et efficitur sicut populus sic et sacerdos. Insultat nobis protervitas laicorum, et occasione sumpta de silentio nostro, pravis comminationibus armati, in publicis et privatis colloquiis constant ejectionem sacerdotum, direptionem rerum, contumelias personarum. Dicunt se solvere quod non rapuerunt, pro peccato alterius injuste puniri, sacramentis carere, quibus utpote catholici parati sunt parere. In proximo est tribulatio nostra, nisi quantocius remedium apponat clemens paternitas vestra. Certi sumus de consuetudine gentis et severitate, quia minas Flandrensium sequentur ictus percussio-num. Inducere volunt, sacerdotibus nostris ejectionis alios alienos claudicantes et semitis orthodoxis sacerdotes Baal, indecenti barbarie in nostram mansuetudinem, loco, non moribus transferre. Occurrite, Pater, tantæ calamitati, tantis vos obijcite periculis, et cauterium sententiæ suæ, quod non solum comburit, sed consumit, oleo vestræ pietatis exstinguite, ne gaudeat super nos inimicus, ne per Ecclesias nostras transeat incircumcisus et immunus.

EPISTOLA CCXXXVI.

Epistola Joannis Cameracensis episcopi ad dominum Tornacensem directa pro litteris præcedentibus ad dominum Remensem ab eodem Tornacensi directis.

Mirabilis facta est, reverende magister (3), scientia tua mihi, confortata est et non possum ad eam; quis enim cognovit sensum domini Tornacensis? qua scilicet intentione dissuaserit per litteras suas, ne dominus [Remensis] judicaret egeno et

1198 de leur tenir treuve ferme, jusqu'à ce que une paix s'ensuivroit. »

(2) Bellum istud inter Philippum Augustum Galliæ regem, et Balduinum Flandriæ comitem apud hujus ævi auctores fuit celeberrimum, in quo certamen apud Pontem Bovinum initum est. Cumque tunc temporis urbs Tornacensis sub ditione regis existeret, a comite fuit oppugnata.

(3) Hoc titulo insignitur Stephanus, quod doctor esset in jure canonico, hancque scientiam publice fuisse professus: vocatur enim in quodam diplomate Innocentii III jurisperitus.

pupillo, humilem et pauperem justificaret? Unde, A quamvis transmissarum litterarum apices ex sensu quem faciunt, audientibus displiceant, propter sensum tamen ex quo **346** flunt, eosdem qui noverunt te, mecum reverenter adorant; cum enim nefas sit suspicari virum, tantum zelum Dei habentem et secundum scientiam, scripsisse aliquid contra justitiam, facile mihi persuadeo errasse potius legentis intuitum quam scribentis iudicium. Cum itaque sint magister et domine, iudicia tua abyssus multa, edisere nobis parabolam istam; dic nobis palam quid in causa nostra, quantum ad nos, displiceat paternitati tuæ: tolerabilius enim mihi esset actionem meam igne dignæ discretionis vestræ examinari, etsi inveniretur mea iniquitas, justo iudicio refelli quam post iudicium consecutum justitiam non consequi; B vel si secundum vestrarum continentiam litterarum timetis ne alieni insurgant in vos, in messem vestram falcem mittere præsumentes. Sunt qui dicunt quod, salva pace vestra, timore trepidatis ubi non erat timor: incredibile enim est quod homines timorati, et de salute animarum suarum solliciti, pro qua non pigritaverunt, venire usque ad nos, flecterunt genua sua ante Baal. Verumtamen etsi hæc aliter se haberent, in virum constantem timor iste cadere non debet, qui iuravit et statuit custodire iudicia justitiæ suæ. Cum enim, ut magistro syllogismum mittam, reprehensi fuerunt merito, qui dixerunt, faciamus mala ut veniant bona, et favorabilius sit facere bonum quam declinare a malo, viderint quam bene perplexos se habeant, qui declinant a bono et æquo, malum sibi imminens inevitabile credunt. Verum, quia discipulo non est tutum coram suo magistro disputare, ne si super divitiis ejus sit scrutator majestatis, opprimatur a gloria respondentis, elegi seniores obsecrare ut patrem, et pedibus ejus affusus, cum lacrymis et gemitibus inenarrabilibus postulare, ut ignem sententiæ vestræ oleo peccatorum in caput principis non permittatis extinguere. Dominus enim Remensis, ut optime nostis, **347** ejus camino suæ misericordiæ oleum addidit confirmando. Venit per mandatum suum mittere eum in terram vestram, vult ut ardeat, vult vehementer accendi, quia sperat in Domino quod ignis prædictus, si corda discipulorum invenerit receptacula munda, erit non comburens sed illuminans, non consumens sed lucens.

EPISTOLA CCXXXVII.

Responsio domini Tornacensis episcopi ad litteras præcedentes tibi a domino Joanne Cameracensi episcopo superius missas.

Litteras prudentiæ vestræ, partim salibus aspersas, partim suspecto melle perfusas, devota reve-

rentia suscepi, exacta diligentia perlegi, confusa verecundia clausi, reposui, signavi. In ipsis et ex ipsis tertiam quartamque differentiam retributionis, quanquam id non merui, mereo me sentire. Flebam pro vobis, cum flentibus, cum scandalizatis urebar, et ecce ventus urens a regione deserti vehementer inflans, per epistolam vestram in faciem meam exarsit, ut et flentis lacrymas absorbeat, arefaciat compatiens affectum: pro labore pœnam recipio, pro sedulitate obsequio certamen, sitienti justitiam redditur ingratitude, quærenti panem porrigitur lapis. Quid ultra debui facere pro negotio vestro et Ecclesiæ vestræ, et non feci? Principem terræ et filium ejus (4), ego et Ecclesia nostra generali interdicto denuntiari fecimus excommunicatos, terram eorum terribili conclusimus interdicto, divina **348** ubique officia celebrari prohibuimus; beneficia, sepulturæ, solemnitates matrimoniorum, puerperia, purificationem, omniaque alia sacramenta, præter baptismum parvulorum, et morientium pœnitentias et viaticum, inhibentes in synodo nostra [magistro A. archidiacono vestro], recitavimus, abbatibus, decanis, presbyteris districte præcipientes, ut eam observarent, et ab aliis præciperent observari. Si quis in nostra parochia contra hæc agere præsumperit, auctorem me contemptum inobediens non habebit. Ipsum comitem, qui caput est, et princeps totius sacrilegii in vos et Ecclesiam vestram commissi, cum sacro die C Cœnæ Tornacum venisset, excommunicatum ore proprio coram omnibus denuntiavi; burgensem, qui eum in domo sua receperat, excommunicationi subjeci; omniaque divina officia, quandiu in civitate esset, fieri prohibui. Ita quod in eadem sacratissima nocte nec mandatum solemnè celebratum est vespere, nec matutina synaxis (5) celebrata est nocte, ut recte zelus domus tuæ, quod decantari solebat voce, nostro completeretur opere et fervore. Pro his omnibus digna reporto jurgiorum stipendia, increpationes in populis, indignationem, et iram, et immissiones per nuntios malos. Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui domini Cameracensis, et indignatio ejus in statera! quasi arena maris, hæc gravior appareret. Deus bone! Quid in illis simplicibus litteris meis reprehensibile subtilis astutia, sublimis intelligentia, interpretatio fidelis deprehendit? An quia communem Patrem (6) pro filiis meis rogavi, ut eorum mederetur languoribus, ut jacentibus manum porrigeret salutarem? Nec dissuasi, nec volo, nec volui, nec voluisse volo, ut, sicut in epistola vestra, dominus Remensis, non judicet egeno et pupillo, humilem et pauperem non justificet; nec memini me aliquid

(4) Comitem scilicet Flandrensem Balduinum.

(5) Hæc vox erat in usu apud antiquos ad significandum divinum officium, ut legitur passim in variis sanctorum gestis. Est enim synaxis conventus ecclesiasticus ad verbum Dei audiendum, ad orandum, et ad sacramenta recipienda. Dicit Epiphanius

apostolos instituisse ut fierent synaxes, συναξεις, συνελεσισαι.

(6) Archiepiscopum scilicet Remensem cujus suffraganei erant episcopi Cameracensis et Tornacensis.

scripsisse contra iustitiam, sed ad misericordiam **A**
349 quæ superexaltat iudicium, [vas uberrimæ
 pietatis, salvo negotio vestro, devote simul et hu-
 militer invitasse.]

Hæc est parabola quam, ut edisseram vobis, mihi
 sub jocosio mandastis e logio. Hoc est quod vobis pa-
 lam loquor et proverbium nullum dico; quod si
 ut vehementius me coaretare volueritis, ut nimis emun-
 gentes, eliciatis sanguinem, sine alterius offensa,
 descendamus in campum Scripturarum, ludamus
 in arena canonum, salva ea quæ ædificat, non quæ
 inflat, scientia (quamvis nec ego sim Hieronymus nec
 dominus Cameracensis Augustinus [7]), doceat senem
 junior, minimum presbyterorum sacerdos magnus
 crudiat, syllogismus armatus non agrediatur inermem
 sententiis; nam et syllogismus sive complexionem **B**
 rhetoricam mihi vos misisse scribitis, cuius proposi-
 tionem non recipio, quia positionem non admitto.
 An malum facere est, temperare causa cognita ri-
 gorem, dispensationem admittere? Quin potius ma-
 lum est ob temporalia lucra, periculo fidelium
 claudi ecclesias, cessare sacramenta, silere cantica
 divina, perire animas et perdere, ut perdita resti-
 tuantur animalia. Hæc perplexitas syllogismi vestri:
 hi sunt qui faciunt mala ut veniant bona, qui da-
 mnis animarum præferunt lucra animalium. Se-
 nota paulisper consuetudine, cui resistere non est
 tutum, loquamur interim de jure, conferamus de
 æquitate. Separari a sacramentis Ecclesiæ, pœna
 spiritualis est; pœna autem spirituali nemo præ
 aliis ferendus est: ergo pro delicto alterius nemo
 a sacramentis Ecclesiæ separandus est. Syllogismus
 est in figura logica theologicus, in fide recta catho-
 licus, in veritate perspicua manifestus; et ne ali-
 quis in æquivocatione spiritualis pœnæ decipere
 possit vel decipi, spirituales pœnam non intelligi-
 mus circa ordines vel honores in quibus alius pro
 alio quandoque punitur, sed circa sententias ex-
 communicationis sive majoris, sive simplicis, quibus
 spiritualiter a consortio fidelium percussus se-
 paratur. Epistolarem modum excessi, sed **350**
 provocatus, sed immerito læsus, sed ad respondendum
 compulsus. Precor interim dominum Cameracen-

(7) Alludit ad discepcionem illam omnibus nota-
 tam, quæ quondam intervenit inter sanctos Augu-
 stinum et Hieronymum. **D**

(8) Explicat quoddam edictum comitis Hannoniæ,
 quo jubebatur omnibus ejus subditis ut hoc
 anno duplum censum persolverent. Unde ejus ex-
 actores duplum censum una cum primo et solito
 debere solvi contendebant: quod ita non esse in-
 telligendum dicit Stephanus, sed tantum simplicem
 censum cum primo, cui additus duplex ideo efficie-
 batur et dicebatur.

(9) Is erat Guillelmus archiepiscopus Remensis,
 avunculus regis, ad quem hanc dirigit epistolam,
 cujus quondam fuerat clericus et domesticus, ut
 sæpius diximus, cujus opera ad episcopatum Torna-
 censem fuerat evehctus, unde non est mirum si se
 ejus creaturam esse toties fateatur.

(10) Tenebantur olim, cum rex bellum gereret,
 non solum nobiles, sed etiam plerique episcopi et
 abbates cum militibus ipsi præsto esse, ideoque ha-
 bebant episcopi vicedominos, qui eorum vices in

sem, ut amodo parcat mæ verocundiæ, parcat
 auctoritati suæ: etsi fidelitatem obsequii mei com-
 mendare noluerit, saltem non condemnet, ne par-
 vilitatis mæ calamum quassatum conterat, linum-
 que fumigans exstinguat.

EPISTOLA CCXXXVIII.

AD DECANUM ET CANONICOS DE BRUGIS (8).

*Agit de censu duplicato, et explicat quo sensu debeat
 intelligi.*

Miramur discretionem vestram, si aliqui velint
 aut valeant circumvenire astutia sua, ut prava in-
 terpretatione exponant quod in litteris domini co-
 mitis continetur, scilicet censum duplicem, in
 relevationibus persolvendis, quasi excludatur ipse
 census, qui solvendus est, et duplum ejus cum co-
 solvatur: quod esset triplicare, non duplicare, hoc
 autem abhorret et bona **351** fides bonorum viro-
 rum et approbata consuetudo regni Francorum,
 ubi intelligitur duplicari census, relevatio cum ipso
 censu. Absit a discretionem vestra ut propter hoc
 quod dicitur duplicem censum, aliquis valeat im-
 plicare vestrum simplicem sensum; secure enim
 pronuntiare potestis, quod in censu duplicato de-
 beat intelligi aggregata censui simplex relevatio.

EPISTOLA CCXXXIX.

AD DOMINUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Queritur quod rex eum, ad arma provocet.

Ut frequentius inquietem dominum meum (9),
 hinc sua benignitas me trahit, inde necessitas mea
 me compellit: imbellis ad bella vocor, inermis ad
 arma, ut qui in sacris debueram ministrare, in ca-
 stris debeam militare. Mandavit dominus rex: 1°
 ut in vigilia Ascensionis, 2° ut in vigilia Penteco-
 stes, sibi cum militibus et armis (10), apud Me-
 duntam (11) forte præsto esse, cum expertus sim
 militiæ, nec milites sim expertus. A tempore Chil-
 perici regis qui senioris Dagoberti fuit avus (12),
 usque ad dies istos, Tornacenses episcopi civitatem
 Tornacensem, tanquam propriam a regibus Fran-
 corum tenuerunt (13), nec reges in ea aliquid sibi,
 nisi fidelitatem et servitium episcopi vindicabant.

castris supplerent, subditosque eorum ad bellum
 accinctos ducerent. Ab hoc tamen onere exemptum
 se affirmat noster Stephanus, petitque ab eo archie-
 piscopi Remensis auctoritate se absolvi.

(11) Urbs est episcopatus Carnotensis ad Sequa-
 nam in Vulcassino, vulgo *Mantes*.

(12) Is est Chilpericus primus qui regnare cœpit
 in Gallia anno 567, filium habuit Clotarium patrem
 Dagoberti, cujus ideo avus exstitit. Hunc vocat se-
 niorem ad distinctionem alterius Dagoberti qui re-
 gni habenas suscepit anno 715, et junior dictus est.

(13) Non solum celebris fuit apud Gallos anti-
 quos civitas Tornacensis, ut patet ex itinerario
 Antonini, sed etiam sub monarchiæ Franciæ incen-
 nabilis, siquidem in ea quartus ejus rex Childeri-
 cus sepultus fuit, cujus monumentum cum variis or-
 namentis aureis inventum fuit anno 1655, ut liber a
 Chiffletio hac de re conscriptus sub titulo *Anastasis
 Childerici* indicat. Hujus anulum extypum ex regio
 Gemmelia, in quo cum cæteris ibidem reper-
 tis asservatur, accipe in calce operis.

Nunc autem dominus rex (14), qui feliciter et victorioso, Deo volente, diu vivat, civitatem habet in manu sua, trecentos ex ea in qualibet expeditione servientes ducens (15); ita ut nec etiam episcopi nomen invocetur super eam. Consultite mihi creaturæ vestræ, Pater, quia adversus dominum regem litigare difficile est, et in expeditionem ire impossibile est. Juvate pusillanimum inter duas molas superiorem et inferiorem positum; alteram quæ comonnet ad indebitum, stipendium erogandum; alteram quæ comovet ad principem offendendum; in reddenda vobis actione gratiarum non suffi-^o, super his quæ per capellanum vestrum Atrebatensi et nobis mandastis.

353 EPISTOLA CCXL.

Respondet questioni obscuræ et intricatæ sibi propositæ, ubi nonnulla ad jus pertinentia exponuntur.

Salva gratia vestra, Pater, dicimus, quia obscuræ quæstioni difficile potest reddi responsio manifesta. Si continentia litterarum commissionis a domino

(14) Civitas Tornacensis fuit primum sub dominio temporali episcopi, ut diximus: at anno 1187 sese cives sub ditione regis Galliæ constituerunt, ut legitur in antiquis *Annalibus Flandriæ*, vol. III, cap. 36: *Le roy de France Philippes, le troisième jour des festes de Noel en l'année 1187 vint de la ville de Valenciennes là où li comte Baudouin de Henault le receut en son hostel très-honorablement, et le quatrième jour s'en alla en la ville de Tournay, adonc n'avoit oncques esté ouy que nul de ses prédécesseurs y eut esté, et adonc les citoyens qui paravant avoient serry à leur évesque, serrirent à la subjection du premier roy de France à sa volenté en ses expéditions.* Mejer dicit: *Rex Tornacum venit, primusque omnium Francorum regum Tornacenses in suam tutelam accepit ac patrocinium.*

(15) Ex his verbis colligitur, quod ex quo cives Tornacenses sub ditionem regis devenerunt, ad exercitum ejus, quoties bella gereret, trecentos milites expeditos mittere tenebantur.

(16) Jus civile ideo commune dicitur, quod ab omnibus nationibus quæ Romanorum ditioni fuerant subditæ, servaretur. Quandoque etiam jus canonicum dictum fuit commune et jus scriptum.

(17) Litis contestatio tribus expeditur, actoris intentione, rei contradictione et iudicis pronuntiatione. Id est *demande, défense, appointment en droit.*

(18) Contumax ante litem contestatam, erat deserti vadimonii reus; contumax post litem contestatam, erat eremodicii seu deserti iudicii reus; quod dicitur: *Défaut, faute de se présenter; et défaul, faute de défendre.*

(19) Qui enim missus est in possessionem ex primo decreto, incumbit possessioni, non ipse possidet: nempe ex primo decreto actor mittebatur in possessionem rei servandæ causa, ut caveret ne verus possessor faceret quid in rei detrimentum. Cicero ait *Oratione 1 pro Quintio*: « Ita possideto, ut tecum simul Quintius possideat; ita possideto, ut Quintio vis ne afferatur. »

(20) Ex primo decreto quis mittebatur tantum in possessionem, non autem fiebat possessor, ut ait Cujac. Paratit. ad tit. *De re iudicata*: nec enim omnis qui est in possessione, possessor est.

(21) Acquiritur possessio corpore et animo, ideo tantum res corporales proprie dicuntur possideri. « Tangere enim et tangi nisi corpus nulla potest

A papa vobis factæ exhibita fuisset, tanquam plenius instructi, confidentius accingeremur ad responsum. Communi jure civili (16), cui et canonicum retragari non credimus in hac parte, si is qui possidet ante litem contestatam (17), contumax existorit (18), actor mittendus est in possessionem causa servandæ rei (19); ita tamen quod si infra annum non venerit, ex secundo decreto (20) efficietur possessor, qui in possessionem missus erat. Sed quoniam in presenti negotio fratrem domini Noviomensis possidere credimus, vel ut magis proprie dicamus, 354 quasi possidere, quoniam jura non possidentur (21), non est in quem possessio transferatur (22). Ideoque quoniam dolus aut contumacia nemini patrocinari debet (23), alia pœna suspensionis (24) seu

B excommunicationis credimus affici debere contumacem, nisi forte quia dominus papa, non vos cognitores, sed executores (25) esse constituit. Auctoritas illius procedere vos compellat: nondum enim legimus ante litem contestatam super proprietate, pro sola contumacia, definitivam sententiam debere

res, » ut ait Lucretius; siquidem jura sunt incorporalia, et dicuntur quasi possideri. Vide Paratit. Cujac. ad tit. *De acquirenda et retinenda possessione.*

(22) In specie hujus epistolæ supponendum actorem fuisse in possessione vel quasi possessione, quia de jure aliquo agebatur, ideo mitti non poterat in possessionem in qua jam ipse erat. Sed novum quodammodo videtur actiorem ipsum esse in possessione, cum hac exceptione repelli posset (quod petis intus habes). Supponendum, inquam, cum post actionem motam illum adeptum fuisse propria auctoritate possessionem. Sunt enim casus non pauci in jure, in quibus actio intendi potest ab ipso possessore.

(23) In specie proposita qui iudicio se sistere neglexerat, non poterat ea pœna mulctari quæ solebat interponi adversus contumaces, ut scilicet actor mitteretur in possessionem, cum jam ipse esset in possessione.

(24) Quæ quidem jure canonico introducta est, sed moribus nostris repugnat. Vix enim, inquam, apud nos toleratum est, ut pro pecunia, re vel jure temporali suspensionis aut excommunicationis sententia proferatur.

(25) Aliud namque cognitor qui rei disceptandæ et iudicandæ prepositus est, aliud merus executor, cui tantum mandati aut rei iudicatæ executio commissa est.

D Hæc mihi Cæsaræi juris minus perito sciscitanti quis esset hujus epistolæ sensus, dictavit illico de verbo ad verbum, pro summa sua humanitate, vir illustrissimus, ac omnium scientiarum et virtutum dote cumulatissimus Guillelmus de Lamignon senatus Parisiensis princeps, quem nuper extinctum merito plangimus.

Ex concilio Lateranensi IV sub Innocentio III, anno 1215, can. 45: « Contigit interdum quod cum actori ob contumaciam partis adversæ adjudicator causa rei servandæ possessio, propter rei potentiam, sive dolum actor infra annum rem custodiendam nœcisci non potest, vel nactam amittit; et sic cum secundum assertionem multorum verus non efficeretur post lapsum anni possessor, reportat commodum de malitia sua reus. Ne igitur contumax melioris quam obediens, conditionis existat, de canonica æquitate sancimus, ut in casu præmissio, actor verus constituatur, elapso anno, possessor. »

proferri. Hæc de modico et angusto sacco nostro A proferimus eis qui de thesauro suo nova et vetera proferunt, non invidentes, non præjudicantes eorum responsis.

355-356 EPISTOLA CCXLI.

AD MAGISTRUM BERTERUM CAMERACENSEM ARCHIDIA-
CONUM.

Laudat juvenem quem ei commemat.

Non fictam in recessu nostro voluntatem tuam, vel timide, vel negligenter occultasti, tacuisti, ce-
lasti; et quia nemo novit quæ sunt in homine, nisi Spiritus qui in ipso est, nobis de voluntate tua, nec prophetare licuit, nec libuit divinare. Modicæ fidei quare dubitasti? Si de eo nobis reducendo cogita-
bas, non id dissimulare debueras, nec aliud sinu-
lare. Oblitus fueras regulæ qua dicitur, amicorum idem est velle et nolle. Amo juvenem quia litteras amat, quia tu eum amas; amemus et nos alter-
utrum per modos et tempora prius conjugationis, curramus diligenter invicem servientes; adolescens est opinionis bonæ, conversationis honestæ, et, ut seria risu terminemus, est expers notæ tibi notæ.

EPISTOLA CCXLII

AD PAPAM.

Rogat eum ne adversarium suum jura impugnantem tueatur.

Ex quo mihi famulo vestro sancta benignitas ve-
stra conceptam adversus me indignationem remisit, et in sinum gratiæ vestræ recepit; statim quasi in-
fusa luce securitatis (26) omnes dubietatis tenebræ diffugerunt. Cumulatius accessit mihi quam vellent æmuli mei, quem sacro divini rescripti oraculo consolatione 357 paterna et juvenis pusillanimum, et flebilem refovisistis. Scripsistis enim mihi, quod in supplicationibus meis facilem supplicandi pande-
retis aditum, et exaudiretis benevole et benefice postulantem. Et quia sollicitavit sanctam religionem vestram quidam inimicus meus, ut pro eo mihi scriberetis, quatenus in ecclesia nostra præbendam assignem, pedibus sanctitatis vestræ supplex ac-
cumbo ut, si placet, non inductis animam meam in laqueum istum, nec permittatis canos meos deduci ad inferos cum mœrore. Hic ab initio dierum necessitatis meæ (27), quantum potuit, nocuit mihi, et amicos meos qui in mutuando pro tanta angustia mea, gratis me juvare volebant, pravis suggestio-
nibus impedit, repulit et avertit Consanguinei

(26) Hæc verba desumpsit ex officio quod recita-
tur in festo sancti Augustini, quæ ex ejus *Confes-
sionibus* fuerunt decerpta.

(27) Quando scilicet sub initium episcopalis mu-
neris recessit apud Marisiacum, ut proventus suos curiæ Romanæ officialibus percipiendos per bien-
nium dimitteret, ut videre est epi-t. 188.

(28) Ex his verbis colligitur epistolam istam scriptam fuisse Guillelmo Remensi archiepiscopo, reginæ avunculo, regniq[ue] administro. Agit de quodam onere quod cives Tornacenses imponere volebant, tam episcopo quam clericis Tornacensi-
bus.

ejus, cum quibus et a quibus in eadem domo nutri-
tus est, gravia mihi damna, diripiendo res meas, intulerunt, et inferre non desistunt, et adhuc ma-
nus extenta si potuerint ad graviora. Si eum in Ecclesia mea recepero, ardentem in sinu meo in-
clusi carbonem, clavum in oculis meis, lanceam in lateribus, in cubiculo scorpionem. Liberate me, obsecro, Pater, ab infestatione ejus, parcite sene-
ctuti, parcite infirmanti, parcite periculo, quod imminere timeo, ne gaudeat de me inimicus meus, et insultans dicat: Prævalui adversus eum, canos-
que meos cum insultatione trajiciat ad sepul-
cra.

358 EPISTOLA CCXLIII.

AD REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Opem ejus implorat contra cives Tornacenses sibi infestos.

Dies tribulationis et angustiae dies hæc. Venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens: diu cruciamur quasi in interitum, pugnavimus quasi aerem verberantes. Cum autem post naufragium portus, post ægritudinem salus, post laborem requies speraretur a nobis, filii dissensionis et superbiæ, cives nostri, quod auctoritate domini regis et vestra statutum est, super quæstionibus quæ vertuntur inter nos et ipsos, irritare contendunt, in corruptela pecuniæ potius quam in censura justitiæ confidentes. Scriptas habemus consuetudines et capitulo et communiæ Silvanectensis, et sigillo episcopi et communiæ consignatas, quas nuntii prædictorum burgensium similiter nobiscum attulerunt. Eas, Pater, et a domino rege et a vobis (28) petimus confirmari ne, quod absit! suscitentur in posterum recidiva litigia, ne vulnus toties inflictum in cicatricem, et cicatrix in saniem computrescat. Providete, Pater, Ecclesiæ nostræ libertati, et clericorum vestrorum quieti, laborantium sub Ægyptiorum jugo, ne adversus dominam suam insolescat Agar, ne ministros Ecclesiæ Babylonii captivos ducant, ne laici opprimant sacerdotes, in sola protectione vestra confidimus, qui solus huc usque post Deum posuistis vos murum pro Ecclesia nostra; juvenis filios vestros, restitistis adversariis nostris, in manu potenti brachio excelso, quia non est qui nos redimat, neque qui salvos faciat.

359 EPISTOLA CCXLIV.

Agit de eadem civium Tornacensium controversia (29).

Indurata sunt adversus nos corda civium Fla-

(29) Colligitur ex hac epistola et ex sequentibus, Stephanum gravem controversiam habuisse, tam suo quam capituli nomine, cum civibus Tornacensibus, cujus cognitionem et judicium rex commiserat archiepiscopo Remensi, mandaveratque ut sacramento in manibus Stephani et abbatis de Cisonio præstito, coram ipso se sisterent, quod quidem obiter detrectabant, quousque vadem accepissent se nullam pecuniam pro excessu soluturos quibus assentiri cum episcopo renueret, regem adierunt ut cum dolis suis ac cavillationibus prævenirent. At cum episcopus animadverteret cives suos mandato episcopi Remensis non stare, ut inobedientes ceastris

raonis, salutaribusque monitis Moysis nostri verba, A virulentibus morsibus infecta, in publicis et privatis conventiculis suis evomunt. Litteras domini regis, quas pro sacramento nobis faciendū receperunt, falsitatis arguunt et accusant, dicentes eas, nec mandato regio conceptas, nec sigillo regio sigillatas. Requisiti a me et ab abbate de Cisonio, ut sacramentum standi mandato vestro præstarent, responderunt se nunquam absolute responsuros, nisi adjecta clausula ista, quod pro excessu suo nihil pecuniæ solvere tenerentur. Addiderunt etiam, ut in tantum eis cautionem præstaremus, si pecunia quæreretur ab eis, nos pro excessu eorum, quæ non rapimus, exsolvamur. Interim miserunt nuntios suos ad regem, si forte dignitatem regiam circumvenire valeant, vel corruptela pecuniæ, vel mendacii falsitate. Proinde, Pater sancte, vestris affusis genibus nos et tota Tornacensis Ecclesia, supplicamus vobis, ut, tam auctoritate vestra, quam regia potestate comprehendatis eos in astutia sua, comprimentes eorum superbiam, et malitiam continentes.

360 EPISTOLA CCXLV.

Scribit de eodem negotio et dissidio.

Commendabilem sollicitudinem vestram circa Tornacensem Ecclesiam summa devotione amplectimur, gratias agentes de præteritis, spem concipientes certissimam de futuris. Burgenses nostri contradictionis et inobedienciæ filii, contra sanctam Ecclesiam rebelles, contra regiam dignitatem contumaces, domini regis litteras de falso arguunt et accusant, dicentes eas nec regio mandato esse conceptas, nec sigillo regio consignatas. Sacramentum quod de voluntate regis præstare debuerant, scilicet quod mandato domini Remensis starent, se præstituros negant, detestantur, abjurant; et quia vos ferventi amore diligimus, significamus vobis insolentiam, superbiam et nequitiam eorum, quod, tam in privatis quam in publicis conventiculis, suis personam vestram latratibus improbis lacerant et condemnant, ut dignitatem regiam circumvenire valeant, vel corruptela pecuniæ, vel mendacii falsitate; et quoniam melius est occurrere in tempore quam post exitum vindicari, supplicamus, rogamus, et obsecramus in Domino, ut quod utiliter pro nobis incœpistis, viriliter compleatis; et quod bono est inchoatam principio, bono exitu peragatur.

361 EPISTOLA CCXLVI.

Civium Tornacensium infensum sibi describit animum.

Inter pressuras atque angustias quas in membris suis Ecclesia Dei sustinet, Tornacensis Ecclesia laborat, et gemit afflicta, pressa, omni solatio destituta, offendiculum suis, spectaculum alienis. A die Circumcisionis Dominicæ suspendit in salicibus organa sua, in civibus infructuosos cantica sua, in inveteratis claudicantibus in semitis suis lamenta sua. Contaminantur altaria, profanantur cœmeteria,

ecclesiasticis et interdicto muletavit. Qui tandem respiscētes promiserunt se feria quarta proxima

prostituuntur in tributis Dominica sacramenta. Inter hos ejus dolores ex relatione nostra ad dominum Remensem et regem facta, tinnierunt ambæ aures utriusque, et, concurrentibus amborum consillis ac præceptis, injunctum est civibus interdictis ut coram se starent mandato domini Remensis, et sic interdictum solvatur. Laboravimus super hoc præcedenti Sabbato, sequentique Dominica, feriaque secunda, et ad bestias depugnantes et vorberantes aerem, parum fecimus, nihil proficimus; in omnibus his non aversus est furor eorum, sed adhuc manus eorum extenta. Tandem cum multa difficultate et labore promiserunt se in hac instanti feria quarta juraturos. Hæc sunt quæ excusabiles nos reddunt apud vos et charissimos fratres et filios nostros Insulenses canonicos, quod die significata nobis non possumus interesse. Deo autem volente, quacunque volueritis die infra octavam Pentecostes, ut possimus proficere, parati erimus proficisci. Si autem vobis placuerit, rogamus vos quatenus absentiam nostram vestra præsentia suppleatis, et nos ratum habebimus quidquid per vos fuerit definitum.

362 EPISTOLA CCXLVII.

Gratias agit pro decano Tornacensi, cui obsequium præstitum fuerat.

Excusabiles nos reddat apud vos absentię nostræ necessaria causa, quoniam, volente Deo, processu temporis purgabitur mora ista. Interim scire volumus dilectionem vestram quod dominus Remensis ad preces vestras prius correctas scripto, postmodum prolatis verbo, revocavit, mandatum, quo videbatur urgere decanum nostrum ad suscipiendum sacerdotii gradum. Super gratuito mutui vestri beneficio plenas vobis gratias agimus, sincero gratulationis affectu pleniores acturi, quandoquidem, per Dei gratiam, sereno compensationis affectu, si necesse habueritis, ope et opera nostra parati sumus nec sumptibus nostris parcere, pro voluntate vestra et utilitate.

EPISTOLA CCXLVIII.

AD ABBATEM S. AMANDI.

Eum arguit, quod monachos per alium episcopum fecisset ad sacros ordines promovere.

Jocosas et splendidas nobis apposuerunt epistolæ fratres vestri die Dominica, et in lætitia et in exultatione cum ipsis sumpsimus eas. Sumpto cibo et peracta gratiarum actione, primo Deo, secundo vobis et fratribus vestris, micæ, rorantes lacrymis et respersas amaritudine, nobis reliquias in exitu reservarunt. Didicimus ab eis quosdam ex monachis nostris 363 et vestris, in alieno episcopatu, et non a suo episcopo sacros ordines suscepisse, et duos eorum, adhuc nobis in domo vestra manentibus, missas novas, sacrilegio proximas, in monasterio vestro celebrasse. Plangentes et flentes exivimus, quod in tam periculosum incidimus laqueum, ut necesse sit vobis aut amicum perdere aut honorem. Si enim sacramentum, uti rex mandaverat, præstituros.

dissimulaverimus, honore nostro spoliati sumus; si A
prosequi vel persequi voluerimus factum, offendimus amicum. Compellimur autem, licet inviti, alterutrum facere, quia simul utrumque non possumus retinere; et ne durum et asperum videatur id vobis, scire vos volumus, quia sacris canonibus terribiliter est expressum, quod ordinatio a proprio episcopo non suscepta, irrita sit habenda; nec exsequi debet sacerdotale ministerium, qui alium quam proprium episcopum ordinationis suæ habuerit ministrum. Videat discretio vestra, qualiter sine deformi cicatrice sanari possit hæc plaga nostra.

EPISTOLA CCXLIX.

AD ATREBATENSEM EPISCOPUM.

Queritur quod absque sua licentia monachis Sancti Amandi sacros ordines contulerit.

Miramur sanctam discretionem vestram ad hoc potuisse induci, ut monachos nostros de Sancto Amando nuper promoverit in sacros ordines, nobis non requisitis, ignorantibus, inconsultis; nec enim per ignorantiam juris aut facti vos fecisse credimus, cum et arcana sacrorum canonum vobis pateant, et monasterium Sancti Amandi nostrum esse minime dubitetis. Sed nec vestræ consuetudinibus hactenus esse audivimus in alienam messem falcem vos mittere, et alterius **364** fraterna jura vel in modico usurpare. Nostis etiam quam terribiliter sacri canones hunc detestentur excessum, clamantibus eis quod ordinatio a non propriis episcopis facta, irrita sit habenda, et exsequi non debet sacerdotale ministerium, qui alium quam proprium episcopum suæ ordinationis habuerit ministrum. Domine meus, quid fecimus vobis, aut in quo molesti fuimus, ut tantæ læsionis mala a vobis reportemus? Videat sancta prudentia vestra, quomodo sine deformi cicatrice sanari possit hæc plaga nostra. Necdum deferbuit injuria quam a vestris abbatibus passi sumus, qui in diœcesi nostra, in monasterio, sicut vobis scripto et verbo significavimus, contra summum pontificem, contra dominum Remensem, contra parvitatem nostram, superbe et illicite excommunicationis sententiam proferre fecerunt: unde, si beneplacitum vestrum esset, acriter a vobis et corrigi et corripi debuerant; et ecce nondum sanato primo vulnere, secundo pugione percutimur, confodimur, vulneramur.

(30) Odone scilicet et Alberto. Odo ille quondam prior S. Victoris, primus canonicorum regularium S. Genovefæ abbas effectus est. Qui cum senio fractus, ejus monasterii regimen dimisisset, in ejus locum Albertus successit. Quæ autem contentio inter canonicos S. Genovefæ Odonis tempore exorta fuerit, non apparet, at sub Alberto nati dissidii causa legitur in Vita S. Guillelmi apud Surium die vi Aprilis, scilicet circa electionem prioris ejusdem monasterii.

(31) Ex his verbis colligitur Stephanum nostrum per xv circiter annos abbatem S. Genovefæ Parisiensem præfuisse, ab anno scilicet 1176 ad 1192, aut 95.

(32) Legitur in *Necrologio* S. Genovefæ nonnullos

EPISTOLA CCL.

AD ABBATEM S. GENOVEFÆ PARIENSIS.

Eum instruit de iis quæ sibi ad pacem habendam agenda erant.

Audito quid inter fratres nostros malitiose et flebiliter agatur, anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Doleo diebus ultimis canos meos cum mœrore ad inferos deduci, et, jam prope sepulturam meam, non tam funebre quam lugubre spectaculum celebrari. Quis enim lætiæ et jucunditatis locus erit, ubi viscera mea diris incisionibus **365** læduntur, fratres et filii mei contentionibus et rixis armantur; unitas fraterna scinditur, pax antiqua solvitur et fugatur? Ecce reviviscunt cineres incendiorum, sub abbatibus O. et B. A. (30) sævientium, et in flammis voraces miserabiliter excrescunt, ut omnia in nobis virtutum germina eradicent. Ergone peribunt labores mei, tribus lustris illustres (31), Ecclesiæ utiles, hominibus accepti, et (utinam!) Deo grati. O cæca ambitio, quo festinas! non insultando, compatiendo dico. O superbia, quantum potes! o invidia, quid insanis! Charissimo tibi imputare potes, qui alienarum arborum radices fertiles et amaras oleæ nostræ inserere voluisti. Nunquid poterit oleaster, insertus oleæ contra naturam facere fructus bonos? Quid vobis et transfugis Carthusiæ (32)? quid vobis et incolis Aroasiæ? Inter hæc accinge sicut vir non solum lumbos tuos, sed omnes cogitationes, affectus et actus. Arma te fortitudine, patientia et virtute, quoniam per Dei gratiam plures erunt nobiscum quam cum illis. Ego autem in proximo, Deo volente, omissis omnibus negotiis meis, venturus sum ad vos pro pace et auctoritate vestra conservanda, et inter fratres et filios vestros pro posse nostro concordia reformanda.

366 EPISTOLA CCLI.

AD PAPAM.

Reprehendit nimiam multitudinem decretalium, et professores qui eis abutebantur.

Impetrata venia loquamur ad Dominum nostrum, cujus mansuetudo nostram suscitavit audaciam, prudentia sustinet imperitiam, patientia promittit impunitatem. Compellit hinc majorum auctoritas, inde morbus paulatim serpens, cujus molestiæ si non occurritur in primis, incurabilis est in extremis. Nec hoc dicimus, Pater, tanquam velimus esse aut

canonicos regulares hujus domus ad ordinem Carthusiensium vitæ perfectioris studio convolasse, ut in Idus Martii his verbis: «Obiit Petrus canonicus hujus Ecclesiæ professor, postea monachus Carthusiensis.» Et iv Nonas Augusti: «Obiit frater Bernardus sacerdos canonicus noster professor, postea Carthusiensis monachus.» Quidam etiam eo animo ducti se receperunt in monasterium Aroasiense, diœcesis Atrebatensis, canonici ordinis, ubi strictissima servabatur disciplina; siquidem D. Bernardi consilio ab usu carniæ et linearum abstinebant. Forte horum a monasterio S. Genovefæ recessus murmuris et rixæ occasionem subministravit.

morum censores, aut doctorum iudices, aut doctrinarum discussores; fortiores humeros sarcina ista requirit, et robustos athletarum, spiritualium laceratos pugna hæc exspectat. Id tantum quod dolet significare volumus sanctæ paternitati vestræ, cui Deus contulit et potestatem corripiendi errores, et scientiam corrigendi. Lapsa sunt apud nos in confusionis officinam sacrarum studia litterarum, dum et discipuli solis novitatibus applaudunt, et magistri gloriæ potius invigilant quam doctrinæ, novas recentesque summulas et commentaria firmantia super theologica passim conscribunt, quibus auditores suos demulceant, delineant, **367** decipiant, quasi nondum sufficerint sanctorum opuscula patrum, quos eodem spiritu sacram Scripturam legimus exposuisse, quo eam composuisse credimus apostolos et prophetas. Ignota et peregrina convivis apponunt fercula, cum in nuptiis filii regis, tauri et attilia ejus sint occisa parataque omnia, nec restat venientibus ad nuptias, nisi quæ apposita sunt prendere et prandere. Disputatur publice contra sacras constitutiones de incomprehensibili deitate, de incarnatione Verbi verbosa caro et sanguis irreverenter ligat. Individua Trinitas in triviis secatur et discerpitur, ut tot jam sint errores quot doctores, tot scandala quot auditoria, tot blasphemiarum quot plateæ. Rursus si ventum fuerit ad judicia quæ jure canonico sunt tractanda, vel a vobis commissa, vel ab ordinariis iudicibus cognoscenda, profertur a venditoribus inextricabilis silva decretalium, epistolarum, quasi sub nomine sanctæ recordationis Alexandri papæ; et antiquiores sacri canones abjiciuntur, respuuntur, expiuntur. Hoc involuero prolato in medium ea quæ in conciliis SS. PP. salubriter instituta sunt, nec formam conciliis, nec finem negotiis imponunt, prævalentibus epistolis, quas forsitan advocati, et conducticii sub nomine Romanorum pontificum in apothecis sive in cubiculis suis confingunt et conscribunt. Novum volumen ex eis compactum, et in scholis solemniter legitur, et in foro venaliter exponitur, applaudente cœtu notariorum, qui in conscribendis opusculis suspectis, et laborem suum gaudent imminui, et mercedem augeri. Væ duo prædicta sunt, et ecce restat tertium væ. Facultates quas liberales appellant, amissa libertate **D** matuli adolescentes eorum magisteria impudenter usurpent, et in cathedra seniorum sedeant imberbes; et qui nondum norunt esse discipuli, **368** laborant ut nominentur magistri. Omissis regulis artium, abjectisque libris authenticis, artificum muscas inanum verborum, et sophismatibus suis, tanquam araneorum tendiculis includunt. Clamat philosophia vestes suas scindi, et dirumpi, nec consulitur ab antiquo, nec antiquam consolatur. Hæc omnia, Pater, correctionis apostolicæ manum desiderant, ut infirmitas docendi, discendi, disputandi, auctoritate

(33) Agit in hac epistola de quodam consanguineo, qui beneficium ordinis S. Benedicti obtinuerat,

vestra certam redigatur ad formam, ne sermo divinus attritione vulgari vilescat, ne in angulis dicatur: Ecce hic Christus, aut ecce illic, ne sanctum canibus, et margaritæ porcis conculcandæ tradantur.

EPISTOLA CCLII.

AD PRÆLATUM QUEMDAM.

Rogat ut a rege obtineat dispensationem, ne curiæ cogatur adesse.

Necessarius est advocatus in causa, consolator in lacrymis, in naufragio portus, in ægitudine medicina. In his vel his similibus unicum inveni refugium, gratiam vestram, Pater, ut nec minæ deterreant, fraudes decipiant, nec æmulatores commoveant, nec delatores convincant. Supplicatorium est quod propono, non parabola, vel problema. Significavit mihi quidam amicus meus de palatio domini regis, quod in proximo auditurus sum verbum asperum, et mandatum accepturus amarum eundi ad curiam; cuius viæ certa sunt pericula, incerta remedia, comminatio mortis, in animis spes nulla reditus, finis ambiguus; in palatio illo pugna sine victoria, labor sine gratia, fructus pœna. Sexagesimum et ultra, puer ego vestræ sanctitatis, annum explevi, qui numerus **369** et ex regni consuetudine monachis interdicit pugnam, et ex Evangelio, post carnis illecebras vidualem monet continentiam, et ex jure civili militibus emeritis ad honestam sufficit missionem. Fractus corpore, laboris impatiens, morti proximus, senectutis incommoda sentiens et degostans, sanctæ paternitati vestræ preces fundo, ut huic periculo vestram, si placet, opponatis auctoritatem; et interventu vestro, qui solus sufficere potest, eripiat animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

EPISTOLA CCLIII.

AD QUEMDAM DECANUM

Rogat ut Petro nepoti suo veniam concedat.

Flagellum correctionis vestræ miserabili Petro meo nuper impositum, movet me vehementius, et monet ut pro eo preces dilectioni vestræ fundam, quamvis ipse non minus in morum semitis, quam in pedum vestigiis cœpit claudicare. Parcite, obsecro, tantillo sanguini meo, parcite reliquiis meis paucis, et homini infirmo, ne inter verbera vestra absorbeat a pusillanimitate spiritus et penuriæ tempestate. Nolite conterere, si placet, in eo calamum quassatum, nec lignum fumigans extinguere. In intuitu precum mearum beneficium absolutionis mereatur accipere, qui mœret vinculum suspensionis. Absit a benigna liberalitate vestra, ut qui semper et vobis confisus sum, inveniar hic confusus. Quod si forte cum in aliquo punire volueritis, parcite, obsecro, saccello (33) pauperis, in quo et pecunia nulla, et penuria est immensa.

rogatque ne in culpæ pœnam, ejus fructibus, quibus vitam sustentabat, privetur.

370 EPISTOLA CCLIV.

Preces fundit pro eodem nepote suo.

Qui præsentem diligit, absentis sapius recordatur. Hujus regulæ te discipulum esse credens, antiquas inter nos amicitias confido te et retractare frequentius, et frequentius observare. Per hujus fœderis insolubile pignus, obsecro te in Domino, decano ardentes et efficaces preces fundas pro miserabili cognato meo, quamvis non morum minus quam nummorum penuriam patiat. Certus quoniam facilis tibi supplicandi panditur aditus; etsi volueris instare, felix erit exitus impetrandi; per te mihi beneficium sentiam quem pro me sæpe benevolam sum expertus. Absolvatur ope et opera tua, precor, et suspensionis vinculo, cui astrictus tenetur, et debilitatis incommodo, et vinculo paupertatis, in gratiarum plenitudine debitor ero domino decano, tibi in reliquiis earum.

EPISTOLA CCLV.

Censet non esse audiendos subditos male appellantes, ut correctionem prælatorum regularium detractent.

Forma regularium institutionum, multis excogitata vigiliis, sicut disciplina est humilibus, sic est rebellibus contraria; ejus integritatem certis finibus inclusam, contradictionis et inobedientiæ filii, nunc insidiando circumvolans, nunc latendo subripiunt, nunc inficiendo corrumpunt: prætendunt religionis **371** speciem, virtutis ejus expertes; et ut judicium auctoritatem circumveniant, veritatem subvertere non verentur. Suspectum est illud poculum, Pater, cujus exteriora lita sunt melle, interiora vinum non sapiunt, sed venenum. Hujus artificii ministros audivimus vos audivisse, et ad eorum suggestionem scripsisse quædam abbati S. Satyri viro religioso et honesto, quæ sub quadam forma prohibitionis et præcepti virgam corripienti afferunt, non lineam corrigendi. Mandato vestro, verbum asperum, terribile cauterium excommunicationis addidistis, ne aliquis in ecclesiis S. Satyri post factam professionem, vel post appellationem ad majorem audientiam, violenter ejiciatur, aut injuste vexetur quousque causa ejus canonicam audientiam accipiat in præsentia vestra, in quibus totius dissolutionis fames, et dissensionis incendium continetur. Quoniam cum aliquis in illa venerabili hactenus Ecclesia offenderit, unde disciplinis regularibus subjacere debeat, statim correctionem correctionemque declinans, ad appellationis convolvat diffugium, se dicens injuste et violenter ejici. Certe si culpa talis fuerit pro qua ejiciendus

(34) Licitum semper fuit in ordine canonico extra monasterium ejicere eos qui aut correctionem subire detrectabant, aut correpti se in meliorem frugem non recipiebant, sed aliis scandalo ac perverso erant exemplo. Quod quidem etiam in ipsa S. Augustini Regula jubetur his verbis: « Quod si forte recusaverit, etiamsi ipse non abcesserit, de vestra societate projiciatur; non enim et hoc sit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimos perdat. » Quæ verba hic usur-

A sit (34), ne contagione pestifera cæteros perdat, interim postulabit judicem ordinarium, conflabit excusationes, patrocinia requiret, et quæ secretins in capitulo corrigi debuerant, in consistorio publice proponentur. Accendantur alii ad similes judiciorum strepitus, et impunitas delicti incentivum pariet delinquendi. Contraria sunt hæc sacris canonibus, et contraria capitulo Lateranensis concilii (55), quod sic incipit: *Reprehensibilis*, contraria privilegiis ordini nostro indultis. Quæ si observata non fuerint, dissolvetur religio, turbabitur ordo; et confusis omnibus, qui subesse debuerant, incipient præcesse; et cauda in caput, et caput convertetur in caudam. Oramus et obsecramus in Domino, **372** ut tam periculosos revocetis, mandatum et auctoritatem suam restituantis prædicto abbati, viro religioso et honesto, ut sicut tempore bonæ memoriæ abbatis R. secundum ordinem nostrum fieri solebat, et adhuc in Ecclesiis observatur, liceat prælato et culpas regulariter corrigere, et officiales suos, quando necesse esse viderit, ponere, permutare, instituere, amovere.

EPISTOLA CCLVI.

AD EPISCOPUM CAMERACENSEM.

Consolatur eum ægritudine laborantem.

Eo intuitu, Pater, respicimus incommodum vestrum, quo et amicus debeat affici et proximus; nec enim peregrini sumus ab illo, qui non querit quæ sua sunt, et cum scandalizatis uritur, et cum infirmantibus infirmatur, quia flere debemus cum flentibus. Humiliter afflicto compatimur, quia virtus in infirmitate perficitur, utiliter episcopum consolamur. **373** Flagella Dei, beneficia sunt; percussiones ejus, remedia; cauterium ejus, medicina. Probetur in dolore patientia, longanimitas in cruciatu non deficiat, in grattarum actione vigilet amor castus. Hæc sunt quibus placari poterit, qui percutit et sanat, occidit et vivificat, diligit et castigat. Vobiscum partem calicis hujus compatiendo combibimus, nec expertes erimus tribulationis ægroti, qui experti sumus dilectionem sani. Interim quæ possumus impendimus, rogantes Dominum Jesum, ut qui socrum Petri liberavit a febribus, jacenti famulo suo manum porrigat salutarem, et excoctum tanquam aurum in fornace reddat antistitem in ministerio suo, reddat populo, reddat clero. Præter hæc sustinet medicum patientiæ meæ, quia non modice presbyter vester S. Brixii me læsit immeritum, sagittavit ignarum, tetigit improvisum. Sibilavit in auribus presbyterorum

pantur.

(35) Hic canon est 6, qui incipit: *Irreprehensibilis*; in isto autem canone hæc verba leguntur: « Ne monachi, sive quicumque religiosi, cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regulam prælati sui et capituli disciplinam appellare præsumant, sed quod humiliter eis fuerit injunctum, etc. » Concilium vero Lateranense, de quo hic agitur, congregatum fuit ab Alexandro III, anno 1179.

vestrorum, audisse inter vos, et nos, similitates et A
adia vel currere, vel latere; si odiorum causa est
idonea, sequetur satisfactio prompta pariter et pa-
rata. Sin autem, puniatur lingua tertia, quæ et frat-
res voluerit dividere, et inter amicos jurgia semi-
nare.

EPISTOLA CCLVII.

AD QUEMDAM PRÆLATUM ECCLESIE ROMANÆ.

*Rogat eum ut impediat ne quidam clericus præben-
dam in sua Ecclesia obtineat.*

Inter initia promotionis meæ, passus indignatio-
nem et iram, immissiones per angelos malos tan-
ti turbinis impetu dirigi, Pater, ut mihi ipsi tædio
essem, amicis calicem tristitiæ miscerem, inimicis
insultandi materiam darem. Pacato tandem placa-
toque **374** domino papa per Dei misericordiam, B
post multos labores meos, vix respirare cœperam,
cum ecce quidam inimicus meus, animam meam
quærens, a summo pontifice litteras impetravit, ut
eum in Ecclesia nostra recipiam, et ei præbendam,
quando vacaverit, assignem. Liberare me, Pater, a
peste ista, obsecro, et supplicate domino papæ pro
me famulo vestro, clerico vestro, et si audeam di-
cere amico vestro, ne addat iterum afflictionem
afflicto, et reliquias indignationis suæ quas exstir-
xisse me credideram, meam suscitet in ruinam.
Exaudite, si placet, in hujus tempestatis articulo,
etsi non preces meas, saltem preces nepotis vestri,
cui ad voluntatem vestram in Ecclesia nostra præ-
bendam et benevole promisi, et beneficio donavi. C
Benevolus est qui promittit, beneficus qui largitur.
Quod si donantis hilaritas comitetur, utrumque to-
tum qui recipit, sese debet infundere in gratiarum
plenissimam actionem.

EPISTOLA CCLVIII.

AD DECANUM CURTRACENSEM.

Conqueritur de quodam qui suum mandatum spreverat.

Tædet nos toties scribere, cum litterulæ nostræ
nec utilitatem vobis conferant, nec honorem. Ex-
spectans expectavi presbyterum de Lincellis, et
non intendit mihi: aut negligit, aut contemnit. Si
negligit, arguendus est; si contemnit, puniendus
est. Arguendus per increpationem, puniendus per
suspensionem. Utrumque tibi præcipimus, nisi et
tu cum eo de negligentia velis argui, aut de inobe-
dientia condemnari.

(36) Id est episcopi Parisiensis Mauritii. Vocan-
tur enim episcopi majores sacerdotes qui præsent
aliis, ipsisque munus consecrationis impertiuntur,
suntque dignitate et potestate majores aliis presby-
teris. Obiit autem Mauritius anno 1196, in Idus
Septembris, quo anno videtur scripta hæc epistola.
Sepelitur autem in chori ecclesiæ S. Victoris me-
ditullio, ubi legitur hoc epitaphium, sed recentioris
notæ: *Reverendus Pater Mauritius Parisiensis epi-
scopus, qui primus basilicam B. Mariæ inchoavit.*

(37) Versus elegiacos tumulo inscribendos, sed
tantum quatuor ex his fuerunt apposti, ut antiqua
S. Victoris monumenta testantur in hunc modum:

Doctor et antistes, cathedra condignus utraque,

A prima meruit continuare duas.

Suna fides, doctrina frequens, eleemosyna jugis,

PATROL. CCXI.

375 EPISTOLA CCLIX.

AD EPISCOPUM ATREBATENSEM.

Agit de suo ac civitatis statu.

Quia de statu nostro placuit vobis inquirere, ni-
hil aliud respondere possumus, nisi quod status
civitatis nostræ, casus fortuitos exspectat, certat
cum incertitudine, pendet ex insidiis fortunæ, ce-
spitat in invio, palpital in obscuro. Accingimur in
muro, et vallo cingimur, similes filiis Israel qui,
post transmigrationem muros civitatis dirutæ refl-
cientes, altera manu gladium, altera trullam cæ-
mentarii tenebant. In sudore vultus nostri labora-
mus, terram ejicientes fossorio, et cophino effe-
rentes. Hæc est sollicitudo nostra, dum exspecta-
mus qui salvos nos liberet ab hostibus, qui nos
undique concludunt, ut nec liberum introitum, nec
liberum habeamus egressum.

EPISTOLA CCLX.

AD ROBERTUM ABBATEM S. VICTORIS PARIS.

*Mittit epitaphium Mauritii episcopi Parisiensis, quod
iis flagitantibus composuerat.*

Dictum est nobis quod excitare velitis verecun-
diam nostram, et rubori nostro non parcentes,
antiquo me includere ludo. Onus importabile nobis
imponitis, cui non sufficeret Virgiliana gravitas, aut
levitas Ovidiana, scilicet ut subscribamus aliquid
sepulcro magni sacerdotis (36) Patris nostri M. Pa-
risiensis **376-377** episcopi, quod intuentibus
memorian ipsius representet. Si fecerimus et legen-
tibus ludibrio erimus et ridiculum audienti. Delirum
senem clamabunt, arguent episcopum impruden-
tem, qui cum sacramentis debeat intendere, versi-
culis pueriliter occupetur. Rursus difficile est Mau-
ritianas virtutes brevi claudi epigrammate, brevi
epitaphio comprehendere. Ne tamen vobis appaream
ingrati, compresso interim pudore paucos eleg-
gos scribimus (37), ut ex eis duos aut quatuor, qui
vobis magis placuerint, excerpatis. Rogamus et
obsecramus in Domino, ut auctoris tacito nomine
recitentur:

Excisus misero lacrymarum vallis in orbe

Ponitur æterna vivus in urbe lapis (38).

Doctor et antistes, cathedra condignus utraque (39),

Clamat Parisius non habuisse parem.

Virginæ mensis quæ tertia prævenit idus,

Splendorem sepelit nube sepulta dies.

(38) Hoc titulo afficit Mauritium episcopum, si-
quidem præsulcs exemplo Christi sunt lapides vivi
et angulares, facientes utraque unum. Alludit etiam
ad id quod habetur in Hymno dedicationis Eccle-
siæ, *Urbs Jerusalem beata*, quæ construitur in cælis
vivi ex lapidibus.

(39) Episcopali scilicet Parisiensi, et scholari, in
qua doctor eximius publice theologiam docebat, de
quo ait *Chronicon* monachi Altissiodorensis: « Flo-
ruit Mauritius episcopus, qui ob industriam et lite-
rarum eximiam et disertitudinem linguæ præcipuam,
de infimo magne paupertatis, ad pontificalis
ejectus est apicem dignitatis. »

*A prima meruit continuare duas (40).
Sana fides (41), doctrina frequens, elemosyna ju-
gis (42).*

*Clamat Parisius non habuisse parem.
Magnificum structura domus (43), et fabrica tem-
pli (44).*

Munificum perhibent, advena, pauper, inops.

Horrea pauperibus, et scriinia semper aperta.

Exposuit, miseris semper aperta manus.

Pontificem tanti meriti, servumque fidelem,

Servu Mauritium, virgo Maria, tuum.

378 EPISTOLA CCLXI.

AD HUGONEM CANONICUM S. GENOVEFÆ PARIENSIS.

*Conatur levare mœrorem a morte nepotis conce-
ptum.*

Senex seni, infirmus debili, remotus absenti, consulo, suadeo, suggero ut, sicut habueras consilium in prosperis, habeas solatium in adversis. Obitum nepotuli tui ne plangas, qui raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, quem credimus immaculatum corpore, sic et immaculatum mente, non tam a te recessisse, quam te ad Dominum præcessisse. Lacrymæ quæ super mortuos funduntur inanes sunt, et quæ officiant flenti, ei non proficiunt pro quo fletur. Vellem te mecum esse, et ita me tecum, ut communia nobis essent tam prospera quam adversa et utriusque solatio esset senectus similis, alterutri delectabilis et neutri alterius onerosa. Utinam quandoque videamus nos invicem, ut invidemus nulli, et invideat nullus nobis.

379 EPISTOLA CCLXII.

AD GUILLELMUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

*Scribit pro Ingelburge regina, in cujus gratiam ejus
implorat opem et auxilium.*

Assumpta paulisper audacia loquar ad dominum meum, nec tenuitate præsumens, nec pusillanimitate diffidens. Non abjiciet nie plastes lutum suum, vasculum suum, figulus, artifex opus manuum suarum; non

(40) His verbis innuit Mauritium primum theologiam fuisse professum publice Parisiis, quod munus antistes creatus non dedignatus est etiam obire.

(41) De ejus fide præclarum refertur exemplum a Rigordo, qui de illo hæc scribit: « Quia resurrectionem corporum, de qua multos peritos tempore suo hæsitantes audierat, firmissime credebat, cupiens illos ab incredulitate sua etiam moriens revocare, rotulum scribi mandavit hujusmodi scriptum continentem: *Credo quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum, quem visurus sum ego ipse, et non alius, et oculi mei conspecturi sunt, reposita est hæc spes mea in sinu meo (Job xix).* Hunc rotulum in extremis agens, super pectus suum extensum a fidelibus suis et familiaribus poni præcepit, ut omnes viri litterati ad ejus sepulturam in die obitus sui convenientes, et hanc sacram Scripturam legentes, firmissime communem omnium corporum resurrectionem crederent, et deinceps nullatenus dubitarent.»

(42) Hæc de illo Rigordus: « Quidquid in re mancipi habuit, pauperibus erogavit.»

(43) Ipse enim Salomonis instar domum Dei ac domum suam, palatium scilicet episcopale quod etiam superest, construxit, saltem ejus capellam et aulam per amplam ac spatiosam.

(44) Construxit quoque elegantem et insignem

A abjiciet, inquam, vel a queror querentem, vel a mereor mœrentem, quem extulit et prætulit, nec a quæro quærentem, nec a mereor merentem. Requis ta est non parabola quam propono, cui et compassionem debeat benevolus animus, et consolationem benefica manus. Est apud nos pretiosa margarita, quæ concalcat ab hominibus, honoratur ab angelis, digna thesauro regio, digna palatio, digna cœlo. Reginam dico (45), quæ apud Cisionium quasi ergastulo clauditur, paupertate premitur, exsilio relegatur. Plangimus fortunam personæ, Deo relinquimus causam fortunæ et exitum causæ. Quis enim sit tam ferrei cordis, lapidei pectoris, quem non moveat in tanta adversitate puella illustris regum natalibus, insignis moribus, sermonibus verecunda; cum Ambrosiana virgine, pulchra facie, sed pulchrior fide; annis quidem juvenula, sed animo cana, pene dixerim Sara maturior, Rebecca sapientior, Rachel gratior, Anna devotior, Suzanna castior. Ab his qui de formis mulierum solent disputare, nec deformior Helena, nec Polixena abjectior judicatur. Quotidianum studium ejus orare, aut legere, aut operi manuum operam dare. Aleam nescit, tesseram ignorat, ipsas orationes a 380-384 mane usque ad sextam protensas cum lacrymis et gemitibus effundit, non tam pro se quam pro domino rege. In oratorio nunquam sedet, aut corpore semper erecta, aut flexis genibus semper acclivis et prona. Credimus, quia si talem cognosceret Assuerus noster, gratiam haberet Esther suam, et extensa virga benevolentia, virga dilectionis, virga regni sui, revocaret eam in amplexus regios, commutans divortium consortio, rancorem mansuetudine mitigans, exterminans odium veritate, quia credimus quod aut verbo aut voluntate diceret ei: *Specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna (Psal. xlv); et illud amatorium Salomonis:*

basilicam B. Mariæ, licet eam forte non inchoaverit nec perfecerit. Quod testatum reliquit monachus idem Altiissiodorensis his verbis: « Hic inter præclara opera sua ecclesiam, cui præerat, a fundamentis exstruxit, duosque pontes lapideos, alterum super Sequanam, alterum super Matronam.»

(45) Scilicet Isemburgem vel Ingelburgem de Dania, quam rex Philippus, animi levitate, aut aliqua cognatione ductus, velut nonnullis placet, incantationibus fascinatus, repudiaverat, ut Mariam ducis Turingiæ filiam acciperet. De hoc divortio hæc habentur in *Memoriali historiarum Jo. a S. Victore* sub anno 1198: « Eodem anno rex Philippus cum nollet sororem regis Dacorum accipere uxorem suam, admonitus a papa per cardinales, Petrus Capuanus eum excommunicavit, consilio prius apud Divionem convocato, et quia aliam inductam tenebat, nec deferens appellationi regis, regnum Franciæ interdictum est, et hoc in festo S. Nicolai; sed sententia non fuit pronulgata usque post Natale. Et tunc Philippus misit nuntios ad papam, et recessit. Cum rex misisset ad papam, iterum misit in Franciam Octavianum Ostiensem episcopum, et Joannem Veliternum, per quos rex Philippus Mariam abjecit superinductam, et primam uxorem recepit superficie tenus, non reddens debitum, sed postea iterum dimisit.» Diploma Innocentii III pro interdicto regni, de quo hic agitur, exstat inter

Revertere, revertere, Sunanitis, revertere ut intueamur te (Cant. vi), propter honestam morum elegantiam. Talis ac tanta regum martyrumque beata progenies (46), germen nobile, semen sanctum, reculas suas, vestes scilicet modicas, et vasa paucula cogitur præ inopia victus exponere, distrahere, subhastare. Alimoniam petit, eleemosynam postulat, manum porrigit ut accipiat, et supplicat porrigenti. Flentem sæpe vidi, et ego flens cum ipsa, et pro ipsa contremuit cor meum et expavit. Commonui, quantum potui, ut jactaret cogitatum suum in Domino, quod et ipsa facere non destitit; respondebat per singula: Amici mei et proximi mei recesserunt a me; unicum refugium meum, dominus meus Remensis archiepiscopus, qui me ab initio adversitatis meæ liberaliter fovit, aluit, nutrit. Moveant vos, Pater, tam nobilis et præcipuæ puellæ, avis et atavis regibus editæ lacrymosa suspiria, flebiles gemitus et qui tot et tantis pauperibus erogatis eleemosynam, mendicanti, post tantam gloriam, reginæ pietatis vestræ viscera non claudatis. Excessit epistola modum, sed increpabat brevitate materia, et pietas accendebat stylum. Valete.

385 EPISTOLA CCLXIII.

AD EUNDĒM (47) IN PERSONA EJUSDEM REGINÆ.

Rogat ne patiatnr sui matrimonii dissolutionem, et non cogatur ad alias convolare nuptias, et in alienas manus devenire.

In ratione et excessu calculi beneficiorum vestrorum, Pater, anima mea quantum ad condignas gratiarum actiones, et non sufficit affectu et deficit intellectu. Vere Dominus respexit humilitatem ancillæ suæ, qui per gratiam suam vobis inspiravit, ut juvenis pusillanimum, refoveatis flebilem, consulatis exsuli, soli sitis solatio, ne tantæ calamitatis impetus, in me famula vestra, calamum quassatum conterat et lignum fumigans perextinguat. Beneficia vestra superabundant et merita supplicis excedunt et vota, cum alium qui vobis retribuat non exspectetis, nisi Deum; et alii, qui vobis dissuadeat, facilem non præbeatis auditum. Non permittat, quæso, Dominus meus in hoc misericordiæ suæ cursu, inter alienas manus (48) me devenire, ne si forte, quod absit! accideret, foret mihi ruina, non casus; præcipitium, non descensus. Interim

ejus *Regesta*. « Datum Laterani, pontificatus anno III. » Incipit: « Quanto charissimum (a). »

Infelix illa regina sic dimissa, ad Stephanum nostrum confluit, qui ei apud Cisonium monasterium canonicorum regularium suæ diocesis Tornacensis paravit hospitium, ubi a sæculi curis et pompis curiæ semota, Deo et orationi vacabat. Piam ejus vitam, inopia tamen et ærumnis afflictam, apud Guillelmum Remensem archiepiscopum ipsius regis avunculum, diserte hic exponit auctor noster, operumque ejus postulat, ac si fas est dicere, stipem emendicat pro regina inope, et in extremis redacta angustiis.

(46) Erat enim hæc Vadelmari Daniæ regis, filii Canuti, nepotis S. Canuti regie et martyris, cujus festum recolitur in Ecclesia die 19 Januarii, ut pa-

(a) Vide Opp. Innocentii III editionis nostræ t. I. Edit. Patr.

A mitto vobis de parvo thesauro parva munuscula, non quasi meritoria gratiæ vestræ, sed quasi communitoria fortunæ meæ (49).

386 EPISTOLA CCLXIV.

AD DOMINUM SOFREDUM S. ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALEM.

Quoniam suffragio justæ poenitentiae juvari desidero, procidens ad pedes vestros, paratus sum tam vobis quam nepoti vestro servare, subesse, obedire. Indulgete mihi, obsecro, juvate pusillanimum, et auxilii consiliique manum porrigite, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. Absorbeat indignationem clementia vestra, liberalitas raucorem comprimat, renovet amicitiam gratia, non meritum.

EPISTOLA CCLXIV (bis).

AD JOANNEM FILIUM CANCELLARII ALMÆ URBIS.

Veteres amicitiae nec contemptu abjici debent, nec fastidio premi, nec oblivione deleri; augeri volunt, non minui; convalescere, non perire. Harum commercio sic aliquando juncti sumus, ut alter alteri vellet et in adversis compati, et in prosperis congraudere. Hac fiducia monitus et motus, obsecro te per illam antiquam mutuæ societatis et dilectionis copulam, ut domino Patri tuo sacræ urbis cancellario, viro quem diligimus in Christo, preces instantes pro me porrigas, quatenus negotium quod ei per litteras significavi, et benevole suscipiat, et benefice pertractet. Consilio suo liberet me ab homine iniquo et doloso, qui cura amicis meis me prosequens et infestans, 387 sanguinem meum sinit, et pacem turbare non desistit.

EPISTOLA CCLXV.

AD QUENDAM PRÆLATUM REGULAREM.

Monet ut culpas in decursu suæ visitationis deprehensas diligenter examinet et corrigat.

Boni pastoris interest curam gregis sibi à Deo commissam tanto mentis affectu suscipere, ut religiose viventes, non solum possit in suo statu conservare, verum etiam exemplo suæ conversationis et famæ ad summum apicem religionis promovere. Hinc est quod miror, nec satis admirari sufficio quæ necessitatis occasio, quæ vos festinatio, gradu tam citato per partes nostras compulsi transire, nec ad domus nostræ hospitalitatem declinare, ut præ-

ter ex serie genealogica regum Daniæ.

(47) Eo sine videtur scripta, ut grates rependat eadem regina archiepiscopo Remensi de auxilio, quod sibi in extremis angustiis positæ præstiterat, sicut eum per epistolam superius scriptam rogaverat, in qua apparet ipsam etiam alimentis ad vitam sustentandam necessariis caruisse.

(48) Videtur ab ipso expetere, ut non sinat matrimonium suum cum rege initum irritum declarari, ne ad secundas et alienas nuptias convolare cogatur, quod tuta fieri posse conscientia diffidens, ut grave malum formidabat.

(49) Munera illa exigua quæ mittebat, et regiæ munificentia non congrua, tenuem ac humilem ejus sortem arguebant.

sentia vestra exhilarati, consilio roborati, auxilio suffulti, quod minus ordinate gestum fuisset corrigere, et quod minus decenter ornatum, ad gradum perfectionis perduceremus. Igitur paternitatem vestram imploramus, ut onus quod zelo iustitiæ et instinctu divini amoris suscepistis, meliori fine concludatis, ut congregationes fratrum nostri ordinis visitantes, culpas diligenti scrutinio examinatis, examinatas corrigatis, correctas immutetis, ut quotquot vestræ discretioni commissi sunt, ante tribunal iudicis immutatos inveniatis.

388 EPISTOLA CCLXVI.

AD AMICUM SUUM.

Monet ut caveat ne damnum aliquod a nepotibus suis patiatur.

Noverit vestræ dilectionis discretio, me pro pace patriæ et stabilitate nostræ Ecclesiæ, modis omnibus, quibus potui, laborasse, nec in bono pacis firmiter adhuc restitui potuisse; siquidem nepotes mei in auxilio domini illud fiduciam concipientes, et ideo superbo oculo incedentes, et odio insanabili me persequentes, terram meam devastare conjuratione perfida conjuraverunt; et quia invidorum relatione et susurrone detrahentium fidelitati vestræ innumeram pecuniam apud vos me reposuisse autumant, timeo ne primum belli congressum, quod Dominus avertat! sentiat. Quapropter dilectioni vestræ supplico, quatenus omnia vestra suppellectilia, quibus ad præsens non indigetis, in secretiori loco reponatis, ne, si forte venerit hostium incursus, in paucorum amissionem consolationem recipiatis.

EPISTOLA CCLXVII.

AD ELECTUM AURELIANENSEM (50).

Congratulatur de ejus electione.

Sonuit in auribus nostris jucundus sermo, et omni acceptione dignus; verbum breve magnam nobis infudit lætitiæ. Decanus electus est in episcopum. Duodecim syllabæ sunt, apostolico clauduntur numero 389, sacerdotem nostrum computandum significant inter apostolicos sacerdotes. Gaudeat Aurel. Ecclesia, quam personarum penuria non coegit, ut ab aliis Ecclesiis emendicatum mutuaret antisitem. Quem nutriverat a puero, quem pro-

(50) Renuntiatus est Hugo episcopus anno 1190, quo gratulatoriam hanc ipsi misit epistolam Stephanus Tornacensis.

(51) Fuit enim nepos Manassis de Garlanda ex illustri Garlandorum familia progenitus.

(52) Episcopi Aurelianenses electi, antequam urbem ingrederentur, pro adipiscenda ecclesiæ suæ possessione adibant ecclesiam S. Evurtii olim extra muros sitam, a qua solemniter pompa ad basilicam S. Crucis deducebantur, quod nunc etiam observatur.

(53) Elegerat, ut ex his colligitur, sepulturam in capitulo S. Evurtii juxta tumulum avunculi sui Manassis, qui in medietate ejus jacet.

(54) Forte eundem quem sibi miserat abbas Silva-Majoris.

(55) Hæc abbatia sita est prope Ypras, ad cuius diocæsim nunc spectat. Lambinus hic Morinensis episcopus erat oriundus ex civitate Brugensi, siqui-

A duxerat in viam perfectam, quem disciplinis erudierat ecclesiasticis, assumpsit sibi sufficiens de gremio proprio, et capiti suo superponens, de filio fecit Patrem, non ignotum moribus, non alienum provincia, non degenerem natalibus (51), et iustas experientum sollicitudines, et injustæ dissolutionis experientem. Revera non militavit alienis stipendiis, dignus ut in Ecclesia illa præesse debeat, in qua consueverat et prodesse. Gaudeat et electus ipse, cui congaudeamus et nos, et gaudium nostrum nemo tollat a nobis, vel invidia murmurans, vel malitia persequens, vel detractio mordens. Annexum est omnis honori; sicut grave laboribus, sic et gravidum sacramentis. Intelligat dominus et amicus noster quod dicimus: *Dabit enim ei Dominus in omnibus intellectum* (II Tim. II). Commendabilem protestamur episcopum temporibus nostris, qui et ab illicito contactu sese servaverit alienum. Augeat vobis Deus gratiam suam, et attollat virtutibus quem extulit dignitate. Interim, Pater optime, beatum decessorem vestrum sanctum Evurtium, et ipsius Ecclesiam, felix successor, honorate, diligite et colite; frequenter cogitantes quia unde assumptus estis ad cathedram (52), illic absumendus eritis in sepulcro (53). Munusculum vobis mittimus de remotis partibus nobis missum, baculum pastorem eypressinum (54), officio vestro et qualitate mysterii congruum, et quantitate ministerii condignum.

390 EPISTOLA CCLXVIII.

AD QUEMDAM ABBATEM.

Agruit ipsum quod equum minus elegantem miserit.

Petierat a vobis dominus Remensis equum, et vos ei misistis asellum, unde non tam de munere quam de nuneris auctore cogitur admirari. Considerare debueratis non qualem vos mitteretis, sed qualem dominum Remensem deceret accipere. Vobis ergo eum retromittimus, vos et equum vestrum æquo pretio æstimantes.

EPISTOLA CCLXIX.

AD LAMBINUM MORINENSEM EPISCOPUM.

Agit de translatione abbatis de Sunebecca (55), in abbatiam S. Bartholomæi de Ekout.

Compendiose nobis apud Compendium respon-

D dem vocat eum alibi Lamb. de Brugis. Nec erit abs re hic referre epistolam abbatis de Sunebecca ad priorem quemdam Hospitalium in Polonia, in hæc verba:

« Domino B. hospitalis Hierosolymitani in Polonia atque Pomerania Dei providentia procuratori, Jo. dictus abbas de Sunebecca et ejus pusillus grex, salutem et orationes in Christo.

« Litteris vestris, ex quibus hospitalis vestræ vigorem et honoris profectum accipimus, plenæ gratulationis repleti sumus affectu; unde licet in ecclesiæ nostræ ruina relevanda, quæ casu flebili integritatis suæ dispendium grave accepit, plurimum expensarum pœnas exsolvimus, petitionem tamen vestram non veriti admittere per fratrem Almarigum specialiter a vobis designatum, de Brachio S. Casarii diligentiam vestram certificamus. Sciatis igitur quia brachium ipsum argenteo brachio diligenter impartum, et decenter apud nos habetur ornatum: iterum

distis, super translatione abbatis de Sunebecca, ut revertatur in domum suam unde exivit : sed in dispendium nostri laboris, sicut audivimus, dicitis vos hujus promissi memoriam non habere. Absit ut tam **391** capacem tenacemque memoriam vestram paucorum dierum decursus obruerit, cui nondum sæcætur invida parit oblivionem, nec ignorantia stupida negligentiam parat. Rogamus dominum, supplicamus amico, consulimus parem, ut in præsentem negotio nobis consulat, et rogatus erogat, et supplicantis defectum suppleat, vicem a nobis recepturus non solum in consimili casu, sed etiam in his, si fieri potest, quæ pendent ex insidiis fortunæ, suscipiat benigne preces nostras. Attendite necessitatem pauperis Ecclesiæ S. Bartholomæi (56), juxta quam materna suxisti ubera, paterna sumpsisti fomenta, fraternæ suscepisti solatia, et sine dilatione prædicto viro præcipiatis, ut electionem de se factam suscipiat, et quasi in ventrem matris suæ iterato introiens, cogatur ex ea renasci, et officium patris exhibeat, quæ sibi beneficium matris exhibuit et fomentum. Valete.

392 EPISTOLA CCLXX.

AD INNOCENTIUM SUMMUM PONTIFICEM.

Rogat ut tueatur privilegia ecclesiæ S. Genovefæ.

Ecclesia B. Genovefæ Parisiensis specialis filia vestra (57), BB. Dionysii et Germani soror germana, cœntrii cordis et humilissimi spiritus sacrificium vobis offert, et lacrymæ ejus maxillis ejus. Contra libertatem et dignitatem ipsius, quam a sancta Romana Ecclesia matre sua priscis temporibus obtinuit, novus Parisiensis episcopus (58) nova prætentat argumenta confare, quæstiones scrupulosas intexere, in capite et in membris sub specie prælationis jurisdictionem, quam nec oportet, nec licet, usurpare. Propter hæc et alia gravamina multa, quæ sustinere nec potest, nec debet, devotus filius vester ejusdem Ecclesiæ abbas accedit et procidit ad pedes vestros, ut privilegia sanctæ sedis aposto-

quia varius est hujus vitæ eventus, posset quidem prædictus frater in via, quod absit! rapi de medio. Si aliqua nobis munificentia vestra mittere decreverit, quid, quantum, et ad quid, ea delegatis litteris intus bullatis optamus nobis significari, quatenus nobis fratribus et amicis vestris liberalitas vestra erga nos clarius elucescat. Valete. »

(56) Erat canonicorum regularium in urbe Burgensi, in qua abbas ille de Sunebecca habitum religiosum susceperat. At civitas Burgensis in diocesi Tornacensis constituta erat.

(57) Dicitur specialis filia sedis apostolicæ, quia ipsi est immediate subjecta; appellatur autem soror Germana ecclesiarum Sancti Germani et Sancti Dionysii, quia eodem fruebantur privilegio, et eundem Patrem agnoscebant et pastorem, summum scilicet pontificem.

(58) Odo scilicet de Soliaco, Archembaldi Soliaci toparchæ et Matildis Balgentiacensis filius fuit, et ad episcopatum Parisiensem assumptus post decessum Maurithi anno 1196 : qui cum vidisset terras S. Genovefæ Sanctique Germani intra mœnia urbis recenter constructæ, esse inclusas, non potuit ferre duos abbates jurisdictionem episcopalem exercere in propria urbe, sequæ in ea spiritali jure privati. Itaque nova quotidie in eorum parochiis molitus est,

licæ beatæ Virgini a decessoribus vestris indulta et concessa, et a tantis auctoribus vallata et munita firmiter observari faciatis, ne prævaleat homo adversus divinam et apostolicam sedem, nec per insolentiam adversus filios vestros gaudeat inimicus. Tres speciales filias vestras circa et prope Paris. **393** urbem sacro Trinitatis numero connexas, scilicet ecclesiam S. Dionysii, S. Germani, Sanctæ Genovefæ, super quas invocatur specialiter nomen vestrum, dolentes vident et invident adversarii nostri, et triplicem funiculum fraternæ charitatis nostræ non facile rumpi posse scientes, conantur imminuere, lædere, conculcare, incrustare. Suscipite, Pater, filium vestrum, et exaudite preces ejus : suscipite et fovete viscera nostra, in eo qui de vobis ex pristina societate scholari et notitia specialiter confidit, ne, si forte, quod absit! aliquam a vobis passus fuerit repulsam, dicatur ab invidis cum cachinno et risu : *Ecce quomodo amabat eum (Joan. xi)*. Justum est quod postulat, tanquam qui pro patria pugnat, pro libertate decertat.

394 EPISTOLA CCLXXI.

AD QUEMDAM PRINCIPEM.

Ab eo petit ut non facile fidem adhibeat de se sinistra referentibus.

Charitas, qua nobilitatem vestram ab initio dilexi, nullatenus in me frigescit, sed subsequentibus et præcedentibus in me beneficiis vestris, magis ac magis inardescit : unde excellentiam vestram rogando moneo, et monendo rogo ut, si quid sinistrum me adversum vos vel vestros fecisse vel dixisse suggestum fuerit, nullatenus credatis ; nec quidquam quod, ira dictante, servientes vestri postulent, ad præsens statuatis. Cum autem, Deo postulante, ad nos veneritis, tunc omnia plenius addiscetis, quia secundum audita sanius consilium capietis. Valeat vestra celsitudo, et non desistat a bono proposito. Valeat et vivat per longa tempora virtus et gloria vestra.

eoque devenit, ut parochiam de Monte feriret interdicto : exinde, gravi mota controversia coram summo pontifice Innocentio III, ipse Joannes abbas S. Genovefæ Romam profectus est, ut jus suum tueretur coram ipso papa, cujus condiscipulus quondam extiterat, ipsique hanc episcopi Tornacensis detulit epistolam. Episcopus vero Parisiensis ad eum misit magistrum Petrum de Corbolio canonicum Parisiensem, olim Innocentii didascalum, ut causam suam defenderet ; tandem intervenit illa sententia quæ habetur inter decretales, cap. *Olim de restitutione spoliatorum*. Nam cum episcopus conquestus fuisset se ab abbate suo jure in parochia de Monte fuisse spoliatum, petiissetque id sibi restitui, sententia declaravit, « quia non fuit aliquo modo probatum quod eo tempore quo sententiam interdicti episcopus ipse protulit, possessionem in ipsos juris parochialis haberet, vel prius habuisset, restitutionem ei de jure adjudicare nequivimus, cum non constiterit ipsum fuisse aliquatenus spoliatum. » Tamen ut pacis fœdus inter se inirent, compositionem fecerunt Odo episcopus Parisiensis et Joannes abbas S. Genovefæ super juribus parochiæ de Monte anno 1202 : quod etiam fecerunt postea abbas et monachi, S. Germani Parisiensis.

395 EPISTOLA CCLXXII.

AD SUMMUM PONTIFICEM.

Agit de controversia orta inter canonicos regulares ecclesiarum de Seclinio et Phalempino.

Altissime Pater et domine, penes cujus regimen Dei providentia collocare dignata est Petri naviculum, ne sub variis fluctuaret periculis, apostolatus vestri dignitatem flexis cordium et corporum genibus humiliter imploramus, ut quod nostro piæ devotionis gestum est officio, id irritum ne revocetur; siquidem causam quæ vertebatur inter canonicos Seclinienses (59), et canonicos de Phalempin (60), super quadam decima, nostræ obedientiæ commisisti terminandam; nos vero honorem obedientiæ prosequentes, diversis partibus in nostra præsentia citatis ordinate, allegationibus diligenter adhibitis, attestationibus examinatis accurate, ordine canonico processimus; veritate tandem cognita, sub multimoda maturitate consilii, sub virorum authenticorum approbatione, sub juris peritorum audientia, canonicis de Phalempin decimam possidendam, sicut ab antiquis temporibus possederant, adjudicavimus. Qua in re paternitatem vestram imploramus, quatenus quod conscientia bona a nobis iudicatum est, in perpetuum indissolubiliter teneri faciat, ne ruborem et maculam contrahat nostri sinceritas iudicii.

396 EPISTOLA CCLXXIII.

AD EUDEM.

Scribit de lite inter duos canonicos Seclinienses.

Litteris vestris nobis significastis, quod diligenti inquisitione controversiam quæ jampridem inter R. et I. canonicos Seclinienses ventilata est ab

(59) Siclinium collegium habet canonicorum sæcularium in diocesi Tornacensi, quod fundatorem agnoscit D. Eligium episcopum Noviomensem ac Tornacensem, qui ad cultum B. Platonis martyris ibi facientis instituit clericos, qui divinum persolverent officium. Accipe epistolam ab Innocentio III, Stephano nostro scriptam, ubi de hoc collegio mentio.

« INNOCENTIUS episcopus servus servorum Dei, Stephano episcopo et cantori Tornacensi.

« Verum quoniam a R. Sicliniensi canonico Joanni de Bethunia quædam objecta fuerunt, multitudo videlicet tam dignitatum quam præbendarum, ambitionis et avaritiæ vitium, cui nondum finem imponens, contra definitionis nostræ tenorem et Lateranensis concilii statuta ad obtinendam præposituram Sicliniensem se ingerit et ingressit, et quod die intrusionis suæ ante confirmationem præsumperit ministrare, sicut et post confirmationem cassatam mandamus, quatenus si inveneritis prædictum J. habere plures alias dignitates atque præbendas, aut aliquid aliud præmissorum, quod ad cassationem ejus sufficiat, inveneritis esse verum, et super

(a) Hæc non de Gerardo duacensi, de quo tacet epistola, intelligenda putat D. Briat (*Hist. litt. de la France*, XV, 425), sed de Rotroco Perticensi, qui, quamvis jam ab anno 1190 electus, unctionem tamen nondum anno 1195 acceperat (*Gall. Christ.* IX, 883). Constat enim sedem Remensem post Guillelmi decessum vacasse; vacabat adhuc

A ejusdem Ecclesiæ canonicis, investigaremus; mox vero tenorem mandati vestri plenius prosequentes, canonicos Seclinienses convocavimus, et convocatos ex parte vestra admonuimus, ut de prædicta controversia 397 nos certificarent, et certificados, quid vobis renuntiarem, instruerent. Prædicti vero canonici super hoc minus instructi, ex responsione sua intimarunt, jamdudum quandam controversiam inter R. et I. ortam fuisse; sed quæ foret controversia, se penitus ignorare. Et quia super hoc minus sufficienter instructi sumus, minus plene vos instruere possumus.

EPISTOLA CCLXXIV.

AD GUILLELMUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

B *Se excusat a sacro Catalaunensis electi.*

Multi senem circumveniunt incommoda; dominum meum rogo, ne projiciat me in tempore senectutis meæ cum deficit virtus mea. Erexistis humilem de pulvere, de scabello sublimastis ad cathedram (61), de grege pusillo (62) tanquam de post fetantes accepistis me, et in millia millium præfecistis. Hæc sunt deambula secreta cogitationum mearum, diurni discursus affectuum, nocturna revolucra somniorum vigilantium applaudunt, dormientem delectant, tristem delinunt, pusillanimum consolantur. Inter hæc timor et trepidatio veniunt super me, prope jam tremulum senem, in duabus citationibus vestris, et tertia tanquam peremptoria a domino rege facta: Prima ad jucundum festivumque domini mei et amici charissimi, Catalaunensis electi (63), sacrum Remis, Dominica qua cantatur, *Oculi*; secunda, ad solemne colloquium domini regis, Dominica qua cantatur, *Læ-*

jam dicta præpositura silentium imponatis, ab impertitione ejus Sicliniensem Ecclesiam absolventes, cum multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente justitia, non deheant tolerari.

(60) Phalempinum abbatia ordinis canonicorum regularium fundata a Susuvalone castellano Insulensi, in diocesi Tornacensi, in honorem B. Christophori martyris, et ut ibi stabiliret pauperum Christi clerimoniam, sicut legitur in instrumento ejusdem foundationis anni 1039, Imperante rege gloriosissimo Henrico.

(61) His verbis liquido patet epistolam Guillelmo Remensi archiepiscopo fuisse scriptam, ejus siquidem opera Stephanus noster ad Tornacensem cathedram et episcopatum evectus fuit.

(62) De regimine scilicet abbatie canonicorum regularium S. Genovefæ Parisiensis, cujus abbas per 15 aut amplius annos existit.

(63) Is erat Gerardus de Duaco (a), qui successit Rotrodo anno 1203, ut videre est apud Alberici *Chronicon*; quo quidem anno 1205 Stephanum nostrum fato functum fuisse inde colligitur.

eum inunctus est Gerardus de Duaco; Guillelmum ergo jam fato functum Gerardi sacro non interfuisse fatendum est. Hinc colligere licet hoc ipso anno 1095 scriptam epistolam ad Guillelmum; unde emendanda Patris du Molinet computatio, annis octo tardior, et anno 1128, februarii diei 19, Stephani natalis ascribendus. EDIT. PATA,

ture, juxta vallem de Rodolio (64); tertia Parisius, A
 Dominica qua cantatur *Isti sunt dies*, propter causam
 quæ vertitur inter episcopum Parisiensem (65) et ecclesiam
 de Kala (66) ad quam dominus rex sub multa
 attestacione et adjuratione me citavit, Pater, in
 Septuagesima, si bene recolo **398** Septuagesimum
 annum biennio minus (67) complevi, qui numerus
 annorum a Psalmista præfigitur senectuti. Non
 erubescio vobis exponere infirma et infima mea,
 signa proximæ dissolutionis prænuntia, defectus
 sensuum et membrorum, compagum quoque et medullarum,
 quæ quanto diutius et frequentius sustinuerunt
 hucusque labores, tanto rarius nunc appetunt,
 et difficilium admittunt. Parcite, Pater, obsecro,
 mihi famulo vestro; quoniam ad obsequium
 vestrum spiritus quidem promptus est, caro autem
 infirma. Certus sum quia sine magno dispendio
 corporis mei sine detrimento salutis meæ, laborem
 istum nunc suscipere non possum, nec sustinere.
 Si currere incipiam, non comprehendam; si iter
 aggrediar, deficiam in via. Significet mihi, si
 placet, benevola et benefica gratia vestra super
 his voluntatem vestram, quam si plene cognovero,
 paratus sum pro mandato vestro et in carcerem et
 in mortem ire.

399 EPISTOLA CCLXXV.

Rogat ut se ab eodem sacro excusatum habeat ob infirmam ætatem.

Ex multis incommodis quæ circumveniunt senem,
 duo præcipue me molestant, debilitas membrorum,
 et assiduitas morborum: accedit tertium, cui succedit
 et quartum. Hinc sterilitas rerum, inde tenuitas
 expensarum, sub hac fragili quadratura minus
 proficiens ad sacrum domini Catalaunensis, quod
 in octava Pentecostes futurum audivi, non ero
 sufficiens, si fuero proficiens: proinde dilectioni
 tuæ, de qua semper confido, supplico ut voluntatem
 domini mei diligenter explores, utrum sine offensione
 ipsius a tanto labore remanere poterò immunis;
 et si necesse fuerit, humiliter implores, ut det
 mihi quiescendi licentiam, qui toties expertus
 sum frequentiam laborandi. Rescribe mihi modica
 schedula super hoc voluntatem domini mei.

(64) Forte *Ruel* in Bria, ubi exstat insignis prioratus
 ordinis cluniacensis.

(65) Tunc temporis Odo de Soliaco Ecclesiæ Parisiensi
 præerat.

(66) Vulgo *Chelles*, estque abbatia monialium S. Benedicti
 in territorio Parisiensi a S. Bathilde regina uxore
 Clodovei secundi regis fundata.

(67) Ex hoc textu colligere est quod anno 1135 Stephanus
 primanus hausit lucem: si enim 1203, quo mortuus
 est, 68 agebat annum, consequens est ipsum anno
 1135 fuisse natum.

(68) Scilicet Gerardi de Duaco electi Catalaunensis.

(69) Guillelmum archiepiscopum Remensem, patronum
 ac amicum suum.

(70) Silvæ-Majoris monasterium ordinis Benedictini,
 vulgo *Selve major*, situm est in diocesi

EPISTOLA CCLXXVI.

AD GUILLELMUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

*Ejus votis obtemperans, scribit se prædicto sacro
 niox adfuturum.*

Flagellat me conscientia timidum, confirmat dubium,
 mutat consilium, revocat excusationes, quæ sollicitabant
 infirmum, ut, Deo volente, festinus accingar ad festum,
 quo gratulentur qui aderunt, et **400** qui abierunt,
 erubescant. Ingratitudinis reus ero, nec minus
 insipientiæ possum argui, si oblitus fuero domini
 mei Catalaunensis electi; si expertem me fecero
 tanti gaudii, qui aliquando expertus sum, et tanti
 gratiam viri, et tanti gloriam sacramenti. Armabit
 me fiducia contra valetudinem, animabit me spes
 contra senium; patria labores excutiet; longanimitas
 franget metum; in cursu juvenis ero, in consensu
 senex, in utroque sollicitus, in neutro indevotus.
 Movent ad hæc et monent verecundæ obedientiæ
 debitum, et consecrandæ personæ meritum (68),
 videndi consecrantem (69) desiderium, ut hæc tria
 cooperentur in bonum, et unum proficiant in
 augmentum. Præterea, Pater sancte, si instituendis
 in Ecclesia nostra foraneis foris feci, quia sine
 assensu vestro consensum præbui, supplex veniam
 peto tanquam Aaron coram Moysæ prostratus;
 quoniam, sicut ille clamoribus populi coactus
 vitulum conflavit aureum, ita et ego admonitionibus
 capituli compulsus, meum non denegavi consensum.
 Sciat autem paternitas vestra de sacramento a
 Laurentio clerico vestro facto, quia nec ego
 consului ut faceret, nec interfui cum juraret.
 Quidquid enim disposueritis, et dispositionem
 sequi paratus sum, et obsequi disponenti.

401 EPISTOLA CCLXXVII.

AD ABBATEM ET CAPITULUM SYLVÆ-MAJORIS (70).

*Eorum precibus morem gerens scribit se officium
 proprium in festo S. Geraldii recitandum, scripturum.*

Abbati et capitulo Silvæ-Majoris, commuæes
 orationes in Domino.

Accessit ad nos juvenis quidam ex parte vestra,
 expeditus sermone, et eruditus scientia, magister
 A. rogans ardenti commonitorio precum, ut beato
 Geraldo confessori et patrono vestro, qui nuper ab
 Ecclesia Rom. in numero sanctorum canonizatus

Burdegalensi, fundatumque fuit a B. Geraldo seu
 Gerardo Sancti Arnulphi Suessionensis episcopi
 discipulo, anno 1077, ut legitur in *Chronico
 Malteacensi*. Cum autem propter vitæ sanctitatem
 inter divos relatus fuisset, abbas Silvæ-Majoris
 scripsit Stephano Tornacensi episcopo, rogans eum
 ut componeret officium in die festi ejusdem beati
 decantandum. Hac epistola ab eo munere excusatus
 Stephanus, scribitque ad archidiaconum Burdegalensem
 epistolam sequentem 278, qua illi, ut magis
 edito, et in hoc scribendi genere versato, istam
 provinciam committit. Nihilominus victus precibus
 abbatis, officium B. Geraldii tandem composuit,
 ut colligitur ex epistola 279, qua illi grates
 rependit, cujus fragmenta quæ ad nos pervenerunt,
 in hujus operis calce dabimus.

est, aliquos laborum nostrorum vitulos offeramus, quibus et tanti viri prædicemus gloriam, et ipsius gratiam mereamur. Rem novam et insolitam nobis iungitis, quam si forte aggressi fuerimus, et legenti erit fastidium, et ridiculum audienti, Senem delirum arguent, episcopum clamabunt fatuum, qui omissis interim sacramentis ecclesiasticis, et debita parochianorum suorum cura, novis modulis aptando verba incomposita, videbitur insanire. Quandoque lusimus metro, forsitan et prosa; nec lusisse pudet, sed nunc incipere ludum. Verum quoniam charitas omnia vincit, sepositis interim negotiosis occupationibus aliis, simile studium suscitare curabimus, et, Deo volente, vestris orationibus et prædicti confessoris precibus adjuti, stylo balbutienti tentabimus implere quod petistis. Rideat qui voluerit; excusabit nos conscientia bona et fides non ficta.

402 EPISTOLA CCLXXVIII.

AD ARCHIDIACONUM BURDEGALENSIEM.

Invitat eum ad prædictum officium hymnos componere.

Venerabilis abbas Silvæ Majoris, audito quod cum essem Parisius in scholis constitutus, quando me assabitate vestra et notitia dignum iudicatis, has supplicatorias ad majestatem vestram impetravit. Licet autem præsumptuosum, imo ridiculosum videatur, si servus domino, Davus OEdipo (71), puer elementarius viro sapienti loqui audeat, postulata tamen, atque utinam impetrata, geniculariter venia (72), in pudore et tremore factus sicut mutus et non aperiens os suum, in penna et schedula vestræ balbutiens supplico majestati. Sane beatus Geraldus de partibus Gallicanis (73) trahens originem, cujus vita coram hominibus laudabilis floruit et speciosa, pretiosaque mors in conspectu Domini signis attestantibus radiat, et miraculosa refulget; qui ad partes Burdigalenses accedens, monasterium Silvæ Majoris et a primo lapide fundavit, et regularibus disciplinis reformavit: hoc anno a domino 403 papa Romæ, debita missarum solemnitate authenticatus, in catalogo sanctorum meruit ascribi. Qualiter autem per Dei gratiam in prædicto monasterio super communes regulas monachorum ordo vigeat et ferveat, præconio famæ fidelius et efficacius, quam styli officio, vestra magnitudo poterit edoceri. Verum, quia oleum effusum est nomen vestrum, et talentum scientiæ vestræ abscondi non potest, imo tanquam luminare majus per totum corpus Ecclesiæ diffunditur, et in odore laborum et sermonum vestrorum senes cum junioribus currunt: postulat abbas prædicti monasterii, et totus conventus, proclamat pedibus vestris effusa tota diocesis Burde-

(71) Tritum apud antiquos proverbium: Davus sum non OEdipus, id est ignarus non eruditus. Davus enim inducitur in Andria ad significandum hominem rudem et ignarum, ac ad enodanda ænigmata imparem.

(72) Vox illa adverbialiter hic usurpatur pro genibus flexis.

A galensis, secundum gratiam ejus quæ data est vobis, in antiphonis super psalmos, et in responsoriis super lectiones, et in prosa et collecta ad missam officari, ut præter suffragia Ecclesiæ quæ vobis perpetuo debentur, memoria vestra perpetua vigeat et vivat benedictione. Quamvis autem in publica commoda videantur peccare qui manus vestras tot actionibus implicitas, aures tot debitas et obligatas negotiis avocare contendunt, incurvamini tamen, pie Pater, sumpto atramento et calamo in laudibus et canticis beati Geraldii, et in obsequium illius modicum tempus indulgete, ut si quid maculæ in sæcularibus carminibus quandoque ludeo contraxistis, nunc opportunitate vobis oblata, laborum vestrorum domino et beato Geraldo offerentes, devotius emendetis. Bene valeat semper et ubique reverenda paternitas vestra.

404 EPISTOLA CCLXXIX.

AD EPISCOPUM TORNACENSEM.

Grates ei agunt de officio S. Geraldii, quod ad eorum instantiam composuerat.

Domino Tornacensi abbas et conventus Silvæ Majoris.

Ad enarrandam gratiam et misericordiam vestram super nos quam sit copia magna dulcedinis vestræ, domine, quam revelastis parvulis vestris, et perlecistis eam sperantibus in vobis; quantasque debeamus ei gratiarum actiones, lingua succumbit et ratio, et ad tantam munificentiam vestram obstupescit alta consideratio nostra; quæ tamen non licet taceri, etiam si nequeant explicari. Gratiis igitur agentes vestræ dignationi, per quam meruimus suscipere quæcumque in laudes et præconia sancti Gerardi petierat a vobis, et desideraverat anima nostra, composita verbis potentibus, et ad Deum devote precandum decantissime compositis, atque ad vestiendas sententias facile occurrentibus, exsultamus non inmerito lætitia inenarrabili in tanta materia gaudiorum, reficimur et delectamur in Domino super dulcibus linguæ vestræ modulis, et præconiorum jubilis, ubi tam velox fuit sermo sapientiæ in tam brevi temporis spatio, et Deus ipse tam cito magister, et tam lingua quam manus et gratia mittens promissa, factæ sunt calamus scribæ 405 velociter scribentis. Quæ res, quæ munificentia, quæ magnitudo dignationis nos effecit servos vestros, et constituit perpetuos per omnia devotissimos, supplicaturos amplius pro vobis immensam clementiam Omnipotentis, ut vobis retribuatur hæc omnia in retributione justorum, quibus in generali capitulo concessimus fraternitatem plenariam monasterii nostri, quia aliud non possumus

(73) Dicitur in *Chronico Malleacensi* anno 1077: « Girandus cepit ædificare canobium S. Mariæ Silvæ-Majoris. » Et anno 119: « Obiit Girandus abbas bonæ memoriæ: eadem nocte qua defunctus est, visæ sunt stellæ cadere de cælo in modum facis. »

Jignum, constituentes vos participes omnium beneficiorum Ecclesiæ nostræ tam in vita quam in morte, quibus omnipotens Deus bonam et longævam concedat vitam ad salutem et honorem Ecclesiæ suæ, in qua vos confirmavit columnam permaximam. Mittimus autem vestræ charissimæ paternitati in signum devotionis et pignoris perpetuæ servitutis munusculum indignum dignitate vestra, sed officio congruum, baculum videlicet cypressinum, attendentes non quantum, sed ex quanto proferatur, præsumentes de illius exemplo, qui plus respexit ad Abel quam ad munera ejus. Quod sine aliquo scrupuloso respectu recipere poteritis oblatum, ad exemplum illius sancti viri, cujus sanctitatis fama celebris habetur in vitis Patrum, qui pellem ignotæ bestię recipere non recusavit a bestia, quam ei promunere obtulit, sicut melius nostis, de venatione sua, pro illuminatione catulorum suorum. Nomen vero vestrum, quod quidem prohibuistis fieri, attollere decrevimus et prædicare per omnia, juxta illud evangelicum: *Quanto eis præcipiebat, tanto magis prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit (Marc. vii)*. Indignum namque censemus tanto verborum cultui auctoritatem deesse, et authentica recitare tanquam apocrypha, quæ plus favoris debent obtinere, quod vos specialiter legimus, de nomine auctoris: vobis autem secretum hoc servabitur quantum ad conscientiam, intus quantum ad Deum; foris vero publicum erit ad famam quoad **406** proximum. Bene valeat semper in omnibus vestra sancta et nobis charissima paternitas in longitudinem dierum.

EPISTOLA CCLXXX.

AD HUGONEM EPISCOPUM ET CAPITULUM AURELIANENSE.
Rogat ut emendet in ecclesia S. Evurtii nonnulla vitia quæ ibi pullulaverant.

Specialis filia sanctæ sedis (74) ecclesia Sancti Evurtii, ex antiqua et approbata consuetudine meruit hactenus per vos decessoresque vestros, et temporalibus foveri beneficiis, et spiritualibus refici sacramentis. Tenetur et ipsa vobis tanquam in quadam spirituali ratione dati et accepti, et infirmantibus exhibere solatium, et decedentibus præstare sepulcrum. Rependite vices paternæ consolationis infirmanti, quoniam fortissimus est languor ejus, et invaluit morbus ejus usque ad desperationem et exitum, nisi festino consilio vestro et auxilio sublevetur. Vestra est Ecclesia, vobis morietur et vivet, vestra interest ejus consilii interesse, caput ejus languidum, cor ejus mœrens, membra stupida et infirma, potius ad defectum quam ad profectum consueta. Regularem disciplinam imprudenter abjiciunt, impudenter contemunt. Inter eos senes

A excluduntur et exsulant, juvenes domineantur et imperant, indocti magisterium usurpant. Substantiam Ecclesiæ, quibus dispensatio credita est, inutiliter infundunt, et hominibus potius quam Deo placere contententes, venalem majorum gratiam ambiciosi sumptibus acquirunt. Tolerabile illud esset si regularem observantiam professionis et **407** ordinis sui custodirent; si gravitatem morum, maturitatem operum, honestatem personarum, sicut decet sanctos, in sacrificio Dei consecrarent et offerrent. Nunc autem et famæ suæ prodigi, et de conscientia non securi, intus, et foris, nec Dominum videntur timere, nec homines revereri. Non de omnibus dico, novit Dominus quos elegit, merita singulorum probant opera eorum. Occurrite, Pater, tantis malis, et totis viribus corripite inquietos, comprimate superbos, restringite dissolutos. Tibi, Pater Hugo, cui ex injuncto pastoris officio sollicitudo hæc et labor incumbit, preces affectuosas in suspirio et singultu fundo, ut assumas zelum, Mathathiæ et Phinees, et, abjecto favore humano, contradictionis et inobedienciæ filios ad observantiam ordinis sui, velint nolint, compellas. A te enim requiretur ut evellas, et destruas, et ædifices, et plantes; argue, increpa, cum omni imperio: non moveant te ea quæ excæcant oculos prudentum, ne confidant in corruptela pecuniæ corruptores ordinis, et amatores sui ipsius, carnis curam in desiderii facientes. Visita sepulcrum patris tui (75), et in collegio illo tibi commissio secura putridas carnes, et ure correctionis cauterio, quas sanare non potueris exhortationis fomento. Rogo vos, ut litteras, quas super hoc negotio mitto (76) abbati et capitulo suo, exhiberi faciatis per duos de canonicis vestris, ne forte aliqui eas sepeliant aut supprimant, ut ab aliis videri non possint:

408 EPISTOLA CCLXXXI.

AD BERTERUM ABBATEM ET CAPITULUM S. EVURTII. †
Increpat eundem abbatem, quod officii sui partes negligat.

Duo mihi superesse credebam solatia, memoriam Genovefæ virginis, et B. Evurtii confessoris, quorum alterno delectabar spectaculo, et invitabar exemplo. Jucundis cogitationum gradibus deambulabam, et in virginis monte, et in confessoris planitie, cum in utroque occurreret mihi sacrum collegium germen delectabile, casta generatio cum charitate, terribilis ut castrorum acies ordinata. Nunc autem funestis relationibus impulsus, quasi fracto pede, altero lumine effosso claudicans, et cæcutiens, a vineis Engaddi (77) retrahor ad montem coagulatum et pinguem, ubi quies tranquilla, et tranquillitas est quieta. Væ mihi in extremis die-

(74) Erat ecclesia S. Evurtii Aurelianensis per pontificia diplomata sub tutela et patrocinio S. sedis apostolicæ, qua de causa vocat eam S. sedis specialem filiam.

(75) Scilicet Manassis de Garlanda, quem diximus in medio capituli S. Evurtii fuisse tumulatum.

(76) Eæ litteræ sunt ipsæmet quæ habentur numero sequenti 281.

(77) Olim abbatia S. Evurtii sita erat extra muros urbis Aurelianensis, et vineis cincta. Abbatia vero S. Genovefæ Parisiensis stat in montis cacumine.

Lus meis, cum audiam turbare in vobis viscera mea, æmulari invicem, rixari, consurgere ad appellationes, fugere unitatem spiritus et vinculum pacis! Quis enim non doleat inter vos exulare senes, regnare juvenulos, elementarios usurpare doctrinam, molles disciplinam? Pene dixerim quod per prophetam dicitur: *Et erunt pueri principes eorum, et effeminati dominabuntur eis (Isai. iii)*. Tua est culpa, hæc sunt, Abba, qui cum Heli sacerdote filios indisciplinatos aut corripere non audeas, aut corrigere nescis, aut negligas emendare. Nomen tuum, quod interpretatur *filius tonitru*, non tonat super eos, sed aut enervat blandiendo, aut palpando emollit, aut consentiendo corrumpit. Memento illud Salomonis: *Filiæ tibi sunt, noli faciem tuam hilarem ostendere ad eas (Eccli. vii)*. *Accingere gladio 409* tuo super femur tuum, *potentissime (Psal. xlv)*, ut timeant te, non contemnant, quos exemplo tuo ducere debueras et docere. O gloriosa et religiosa ecclesia Beati Evurtii, quæ a tanto culmine decidisti! Cedros nutrieras, et nunc usque ad cærdus redacta es. De gremio tuo sibi assumpserunt sancti Patres et pastores (78), Ambrosius Bituricensis, Satyrus Sancerrensis, Bartholomæus Noviomensis et, ut minus sapiens dicam, Genovefa Parisiensis. Vere dicere possunt, frater Abba, super domo tibi commissæ, quia *per agrum hominis transiit pigri, et ecce totum repleverunt spinæ et urticæ (Prov. xxiv)*. Ulere consilio meliorum et majorum, ne sequaris vestigia Roboam, remotis a familiaritate tua quorum contubernio, et fama nominis tui, et Ecclesiæ dignitas vulneratur. Ego etiam qui adhuc canonicus novitius et frater existens Ecclesiæ vestræ, nec alienus esse debeo a consiliis vestris, moneo, consulo et exhortor, ut aliter ordines domum tuam, et de scabello non assumas magistris ordinis, quos non deceat sedere cum senioribus et magistris. Illud vobis quoque ignominiosum est, quod debita vestra supra modum excreverunt in immensum, cum vos non excuset manifesta causa, sed potius accuset fertilitas copiosa frugum.

410 EPISTOLA CCLXXXII.

AD HUGONEM AURELIANENSEM EPISCOPUM.

Testimonium perhibet ecclesiam S. Evurtii non teneri ad procurationem vræstandam, Episcopo Aurelianiensi.

Venerabili domino et Patri HUGONI, Dei gratia Aurelianensi episcopo, et charissimis amicis et dominis suis decano et capitulo S. Crucis, omnibusque ad quos præsentis litteræ pervenerint, STEPHANUS Dei permissione Tornacensis Ecclesiæ minister humilis, salutem in Domino.

(78) Quatuor abbates desumpti fuerunt e collegio s. Evurtii Aurelianensis, scilicet Gaufridus s. Satyri Sancerrensis, Hugo s. Bartholomæi Noviomensis, N. s. Ambrosii Bituricensis, et Stephanus s. Genovefæ Parisiensis.

(79) De jure procurationis seu hospitii quod episcopi habebant in quibusdam monasteriis seu ea-

Quæ vidimus et audivimus et scimus, hæc fidei assertionem testificari volumus et debemus. Quadraginta ferme et quinque anni sunt elapsi, ex quo, Deo volente, in ecclesia Beati Evurtii habitum religionis suscepimus sub ordine regulari. Extunc domini et Patres nostri Aurelianenses episcopi tantam tranquillitatem, quietem et pacem Ecclesiæ prædicti confessoris exhibuerunt, quod nec in capite, nec in membris aliquam procurationem, sive, ut vulgariter loquamur, hospitietum (79) aut gistum receperunt. Vidimus etiam aliquando bonæ memoriæ dominum Manassem episcopum, cum ei placeret, ad prandendum in Ecclesiam venire, per servientes suos afferentem cibaria et quæ necessaria ei essent in mensa. Proinde paternitati vestræ Patres episcopi supplicamus, quatenus prædictam Ecclesiam quæ vestra est, et foveatis consilio, et auxilio defendatis, nec ab ea vel a membris ejus procurationes, 411 oppressiones, vel exactiones aliquas contra salutem animæ vestræ ulterius exigatis. •

EPISTOLA CCLXXXIII.

AD CLEMENTEM III PAPAM.

Rationem reddit summo pontifici eorum quæ gessit in episcopum Trecensem, virtute mandati apostolici sibi et Bernero decano ac Petro cantori Parisiensi commissi.

Noverit paternitas vestra nos mandatum vestrum sub hac forma recepisse: « CLEMENS episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis abbati Sanctæ Genovefæ, decano et cantori Parisiensi salutem et apostolicam benedictionem. Ad notitiam vestram volumus pervenire, quod venerabili fratri nostro Trecensi episcopo ab apostolica sede mandatum fuit semel iterumque præceptum, ut in parochiali ecclesia de Marigniac (80), salva omni justitia sua, canonicos assumere regulares, qui in ea juxta pium desiderium fundatorum religionis ordinem instituerent, et sub regularibus disciplinis omnipotenti Domino deservirent. Prædictus autem episcopus non amore religionis induci, nec apostolicis jussionibus potuit 412 emolliri, ut a duritia quam in mandatis apostolicis solitus est habere, se converteret ad benignitatem charitatis, cui piæ petitioni et voto laudabili postulantis consensus benevolentiam indulgeret, unde discretioni vestræ per apostolica scripta mandavimus, quatenus eum admonere propensius, et inducere laboretis, ut secundum quod toties in mandatis accepit, de ecclesia Sancti Lupi Trecensis canonicos regulares assumat, et eos in prædicta ecclesia, salvis justitiis omnibus diœcesanæ rationis, instituat, per quos et religionis ordo dilatetur et crescat, et tam jussionibus apostolicis quam fun-

rum parochiis et domibus, alibi egimus.

(80) Villa est diœcesis Trecensis, vulgo *Marigny*, ubi canonici regulares ex familia S. Lupi destinati fuerant, qui ecclesiæ parochialis administrationem habebant, quod quidem Manasses Trecensis episcopus admittere recusabat.

atoris desiderio satisfaciatur; quod si infra triginta dies post admonitionem vestram facere sponte noluerit, vos eum ad vos exsequendum, auctoritate nostra sine appellationis obstaculo, per censuram ecclesiasticam compellatis. Quod si omnes his exsequendis nequieritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exsequantur. Datum Laterani decimo septimo Kalendas Julii, pontificatus nostri anno primo. Nos igitur sanctitatis vestræ mandatum effectui mancipare volentes, præfatum episcopum tum commonitionibus, tum precibus, tum etiam mandato districtiori ad hoc inducere laboravimus, ut divinæ religionis augmenti obtentu, et sedis apostolicæ reverentia, et precum nostrarum et commonitionum intuitu, mandatum vestrum ad effectum perduceret. Quoniam autem licet multoties et monitus et rogatus, nec precibus, nec commonitionibus, nec etiam ad ultimum mandato nostro, qui vice vestra in hac parteungebamur, noluit obtemperare, communicato sapientum et discretorum virorum consilio, ipsum ab omni officio episcopali tanquam contumacem, et mandati a sede apostolica destinati contemptorem suspendimus, metropolitano nostro archiepiscopoque suo Senonensi et decano, et capitulo Ecclesiæ 413 Trecensis significantes, et auctoritate vestra mandantes, quatenus ipsum pro suspenso haberent. Abbati autem præfati loci auctoritate sedis Romanæ mandavimus, quatenus in præfata Ecclesiam canonicos suos auctoritate vestra et nostra fretus, inducent, non obstante occasione, vel contradictione ipsius episcopi; et ipsos canonicos de eadem Ecclesia, salva tamen omni justitia episcopali, investivimus. Processum autem istius negotii auribus sanctitatis vestræ significandum duximus, supplicantes et rogantes quatenus investituram nostram, auctoritate vestra factam, ratam habentes approbetis et confirmetis: per censuram enim ecclesiasticam compelli nihil aliud intelligimus, quam excommunicationis aut suspensionis sententiam.

EPISTOLA CCLXXXIV.

Rogat pro quodam clerico, qui gravem culpam commiserat (80).*

Judex ecclesiasticus sequi debet, et quamvis multa possemus inducere pro reparatione taliter lapsi, tamen non disceptantes, sed deprecantes scribimus, ut sicut in capitulo communi promisistis ei suscepti ordinis executionem, sententiam primam non mutetis, ne absorbeatur pusillanimitas a tristitia, ne desperans dispareat, ne inobediens et mœrens mereatur obire. Credimus hanc dispensationem sine dispendio posse fieri, per quam nec confundantur leges, nec canones offendantur. Moveant sinum paternitatis vestræ fratris afflictici lacrymosa suspiria,

(80*) Imperfecta est hæc epistola, deest initium.

(81) Idem sonat hoc verbum quod *sonnia, sunnia*

A certa pericula, incerta remedia, 414 cui si executionem officii de rigore tollitis, saltem inter monachos tanquam clericum in habitu monachi, quod seentre potestis facere, donec veniat tempus miserendi ejus, Deo servire permittatis.

EPISTOLA CCLXXXV.

AD ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

Conqueritur de contentionibus et jurgiis exortis inter can. reg. S. Evertii Aurelianensis.

Sanctissimo Patri D. Remensi archiepiscopo.

¶ Matrem meam ecclesiam Beati Evertii quorundam animositate turbatam inveni, quando veni, et in eorum motibus motus ego, non minus alterius partis dolui dolos, quam utriusque dolores. Rogo vos, Pater, unicum solatium et subsidium meum, ut abbati et conventui scribatis, ne solitæ religionis suæ formam ad solutæ deformitatis ignominiam dejiciant; et impatientes pacis ad jurgiorum prosiliant arma, qui solis orationibus et lacrymis debuerant animari et armari.

EPISTOLA CCLXXXVI.

Declarat abbatiam S. Bartholomæi Noviomensis nullo jure teneri erga episcopum Tornacensem.

Universitati vestræ significamus, quod ecclesia Sancti Bartholomæi Noviomensis in fratrem et canonicum nos receperat, antequam in abbatiam Sanctæ Genovefæ Parisiensis promoti vel etiam per Dei gratiam translati essemus ad episcopalem sedem Ecclesiæ Tornacensis. Inde est quod eadem Ecclesia ratione prædictæ fraternitatis et intuitu 415 communi ordinis, non jure alicujus consuetudinis nos aliquando cum omni devotione et benignitate suspiciens, et gratiam nobis exhibuit et honorem. Volentes igitur indemnitati ejusdem Ecclesiæ in posterum providere, et nolentes ut in quod nobis exhibuit gratiæ et devotionis obtentu, in jus consuetudinis possit aliquatenus retorqueri, præsentibus pariter et futuris notum facimus, et sub præsentis scripti testimonio affirmamus, quod ratione pontificalis jurisdictionis nullam a præfata Ecclesia procuracionem vel aliud aliquid exigimus vel exigere debuimus, sicut nec antecessores nostri exegerunt, salvo eo quod abbas ejusdem Ecclesiæ nostro synodo tenetur interesse, quandiu altare de Bouinchora tenuerit, vel aliud aliquid in episcopatu nostro, quod synodum debeat, sumniatas (81) etiam nobis solvere tenebitur, sicut aliæ vicinæ tenentur Ecclesiæ. Ne autem sæpe dicta Ecclesia sancti Bartholomæi super his in posterum læsionem aliquam incurrere valeat vel gravamen, id præsentis chartula conscribi, et sigillo nostro fecimus confirmari.

Actum anno Domini 1194, consecrationis nostræ anno tertio.

vel *saunia* apud veteres, qua congregationis et placita quædam significabant, vulgo *saunes*.

SUPPLEMENTUM

AD

EPISTOLAS STEPHANI TORNACENSIS

(*Notices des mss. de la Bibliothèque Royale*, p. 66. — *Vide supra*, col. 306, quæ ad has epistolas anecdotas præfatus est D. Brial.)

I.

Domino et amico ut invidorum maledicentiam non curet.

Succensere solent aliqui successibus aliorum, in quibus sese defecisse videntur, alios invident profecisse. Inter hæc manet immobilis electorum constantia, longanimitas assurgit in gloriam, perseverantia non succumbit, et, deficiente paulatim livore detrahentium, crescent merita perfectorum. Hæc si quando vel in aliis, vel in vobis expertus estis, expertem vos facite consensus et consessus talium, quia non est novum: *Corrumpunt bonos mores colloquia prava* (I Cor. xv). Inter hæc devotus ego clericus vester benevolentia vestra vestigia pronus adoro, totius ingratitude simulacrum fugiens, totius devotionis circa beneficia vestra culpam fugans.

II.

Gregorio VIII pontifici maximo. — Pro clericis Grandimontensibus.

(Anno 1187.)

In promotione vestra, Pater, cælum et terram gaudere credimus, certa fiducia præsumentes quod per Dei gratiam dirigatur salus in manu vestra, resurgat paupertas spiritus, peccatorum cornua confringantur. Ad primum rumoris hujus sonitum sedens super corruptelam pecuniæ contremuit ambitio, rigor delationis detumuit, expavit avaritia, invidia pallore suffusa est, superfluitas excusationem, dissolutio fugam, immunditia latibulum quæsierunt. In summa, contractus omnes et contractus illiciti summum timent exterminium, quibus tantus Petri successor objiciet se verum iudicem, vindicemque severum. In hujus spei deliciis congaudentes, nos quædam modica portio fidelium vestrorum pro priore (82) et clericis Grandimontensibus grandi vobis supplicamus affectu: qui per astutiam, potentiam et superbiam conversorum, ne perversorum dicamus, spectaculum facti sunt et angelis et hominibus; qui mendici, exsules, deficiente jam aliena stipe, in paucis cellulis, a quibus de die in diem expulsionem expectant, jugiter macerantur inedia, in fame et siti, in frigore et nuditate. Sola et summa spes eorum in beneplacito

(82) Guillelmo de Trahiniaco.

A vestro consistit, ut qui hactenus viscera compassionis et consilii benevolus operuistis, eis nunc consolationis et auxilii beneficis ubera porrigatis. Plenariam, si placet, restitutionem indulgente priori, homini simplici et modesto, propter disciplinam defecto, propter humilitatem abjecto, propter paternam quam clericis exhibebat diligentiam, tam fraudulenter quam violenter compulso et expulso. Compellat auctoritas apostolica conversos ad obedientiam pastoris sui: quo remedio credimus quosdam majoris conspirationis illius auctores ad alia transituros, volentes perire potius quam parere, abire quam obedire.

His abeuntibus, reliqui facile conquiescent, qui nec tanta intumescunt superbia, nec tantis opibus insolescunt. Et quoniam error simulationis in illo extraordinario ordine in tantum convaluit, ut secta potius quam religio dici possit, videat sancta paternitas vestra ut non per sæculi, neque per potentes laicos (quod conversi summopere fieri petunt) quasi sub specie pacis et concordie deformis aliqua reformatio fiat inter eos, ne, si forte factum fuerit, fiat novissimus error pejor priore. Hanc potius sollicitudinem et curam correctionis et emendationis ordinis illius per vos ipsum, si licet, assumito, aut viris religiosis et qui regularibus disciplinis eruditi sunt id injungite; inter quos, si placet, [Geranimus] abbas Sancti Victoris, vir religiosus et timens Deum, cum iis quos secum assumpserit, aut præcipuos aut inter præcipuos sit unus, quorum ope et opera inordinatis hominibus illis certa forma ordinis imponatur. Et quoniam filii liberi esse debent, clericorum libertas non pareat, subjugale sit obediens et mutum, Ozias sacerdotalia non usurpet. Id observandum est, Pater, et cavendum, ne, si forte more solito tres aut quatuor clerici duodecim seu quindecim laicis adjungantur per cellulas, opprimatur a multitudine paucitas, simplicitas ab astutia supplantetur. Bene valete, Pater.

III.

Clementi III papæ. — Ejusdem argumenti.

(Anno 1188.)

Inter pressuras, Pater, et angustias quas diebus istis sustinet Ecclesia, dolet maxime in clericis suis,

quorum gloriosum nomen et ordinem et fundaverunt apostoli, et informaverunt doctores, et principes extulerunt. Decimantur hodie filii Levi, solvit Aaron pensiones indebitas, nec immunis est Melchisedech a tributo. Tolerari poterat utcumque plaga hæc communis, si inde opprimerentur Ægyptii, unde spoliantur Hebræi. Sed quoniam non recipit Altissimus sacrificium de rapina, tributa egentium animarum, quæ immaniter extorquentur, permittit inaniter exspirare. Accedit ad stimulum et cumulum singultus et suspirii nostri, clericorum dico qui in sortem Domini vocati sumus, quod in collegio Grandimontensi perire videmus unam de tribubus Israel, ubi conversi, converso, ne dicam perverso ordine, ministris dominantur altaris, ita ut capite deorsum domus pendeat, bobus aratrum præferatur, idiota doceat clericum, laicus imperet sacerdoti. Completa est hodie Scriptura qua dicitur: « Clerici eorum non proderunt eis, » cum ejecti a cellulis suis, aliena mendicantes stipendia, exsules, seminudi, abjecti, saturati opprobriis, proponuntur spectaculum nobis, ridiculum alienis. Moveant clementiam vestram, Pater clemens, tot et tantorum exsulum lacrymosa suspiria, certa pericula, incerta consilia; et, languentibus filiis ac prope pereuntibus, sinum paternum expandite, ne in pristina servitute redeant, quos liberos esse decet et dignitate ordinis et ordine dignitatis. Communes sunt omnium Gallicanæ Ecclesiæ clericorum preces istæ, ne in ordine illo extraordinario absorbeat a multitudine paucitas, C paupertas a potentia, simplicitas ab astutia supplantetur. Bene valeat in longum sanctitas vestra, Pater.

IV.

Domino Soffredo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali.

Multum mihi accessit, sed et successit plurimum, quando gratiæ vestræ participem me fecistis: de qua etsi plenitudinem non mereor, plenitudinem [*s. pœnititudinem*] non merebo. Nemo est, fateor, cujus memoriam vel recolam frequentius vel excolam, cum, ejus reliquitis diem festum mihi agentibus, et fructuosa semper colligam et abigam luctuosa. In colloquio serius, in convivio serenus, in neutro severus, in utroque socius erat mihi dominus meus, nec accedens ad lasciviam, nec a lætitia recedens. Jocosæ meæ sic videbat ut non irrideret, seriæ sic audiebat ut attenderet, plus de me æstimans quam ego qui melius me noveram, vel auderem confidere vel præsumerem confiteri. Hæc sunt quæ jugiter exiguitatem meam movent et movent, ut in arca cordis mei jocundum memoriæ vestræ theatrum erigam, per quod vobiscum deambulans solo recordationis solatio condelector. Rogo, si placet, ut quascunque petitiones nostras, justitiam postulantes, domino papæ offeratis, et iudices nobis super justitiâ impetretis.

V.

Fratribus de Carthusia, pro quodam clerico recipiendo salutem et quam elegit Maria partem optinant.

Sublimem vicinumque sideribus ordinem Carthusiensem, quem imitari non possumus, admirari debemus, illum adorantes in sanctis suis qui et Eliam pavit in solitudine et Danielem in carcere, servans et docens in cellis singulos, in collegiis universos. Felices qui ad tanti culminis viros aspirant, feliciores qui cum eis respirant, felicissimi qui inter eos exspirant. Primos et melios ultimorum novissima confirmant qui beato exitu perseverantiam suam completes, fratres suos peregrinantes in corpore et exemplo provocant et memoria consolantur. Inter aspirantes et sancto consortio vestro desiderantes uniri, religionis ardore ferventem commendamus vobis præsentium latorem Joannem: cujus si annos numeremus, adolescens apparet; senex, si merita computemus. Credimus cum motus primos allisise ad petram, et quæ in sæculo sunt reputare ut stercora, triplicem concupiscentiam, secundum gratiam sibi a Deo collatam, vel fugere vel fugare. Jugum Domini leve et onus ejus suave sibi imposuit ipse, cum alio, non sub alio conversatus in eremo: cujus exemplo formatus et firmatus testimonio, non parvæ spei reliquias nobis obtulit in voluntate concepta et instanter incipiendi et perseverandi constanter. Quantum ad religionis vel habitum vel modum, nulli sese obligavit, nulli professionem fecit, nulli stabilitatem loci, nulli obedientiam pronisit. Solutus, ut a vobis ligetur, accedit, ut cum Isaac vinculis obedientiæ et disciplinæ vestræ ligatus offeratur in monte sancto vestro, quem Dominus videt, hostia vera et Deo placens et perfecta. Gradum diaconatus a domino Senonensi archiepiscopo suscepit, septimum ordinem qui præcedentes singulariter excedit, si Deo placuerit et sacrum collegium vestrum per Dei gratiam ipso intrare meruerit, inter vos suscipere et expetens et expectans. Sanctitati vestræ preces fundimus ut cum panibus occurratis sitiienti, pulsanti aperiatis ne, si forte (quod absit!) duros in hac petitione sua vos invenerit, occasione repulsæ vestræ calamus quassatus conteratur in eo, et linum fumigans extinguatur.

VI.

Abbati Cisterciensi pro quodam monacho.

Excusabilis est ignorantia quam vel casus ex insidiis fortunæ pendens, vel ætatis infirmitas inducere consuevit. Ea sic a malitia recedit, ut ad mansuetudinem accedat; sic accedit ad veniam, ut severitatem non accendat: sacrificium ex adipe, similia oleo lita, misericordia superexaltans iudicium commendatur. Hæc sunt quæ circa pauperem spiritu præsentem filium vestrum nos movent, et, ut ad misericordiam vos moneamus, non invitos invitant. Impubes, necdum septennium attingens, qua ætate delicta puniri non debent, dolens et nolens

casum incidit: cujus seriem in litteris domini Car-
notensis episcopi sui, quas ad dominum Albaunen-
sem episcopum, apostolicæ sedis legatum, direxe-
rat, inspeximus, et sigillo nostro cum præsentis
chartula fecimus consignari. Et quoniam tam in
negotiis quam in delictis consideratur a discretis
iudicibus ætas, voluntas, causa, locus, modus, nec-
cessitas, et aliæ circumstantiæ quæ vel rigorem
extenuant, vel dispensationem admittunt, proponat
sibi pietas vestra nondum septennem puerum, non-
dum capace[m] doli, nondum vel ad contractus ido-
neum, vel ad delicta maleficum, levitate puerili sag-
gittam jecisse in aera, eamque volentem et a dæ-
monio meridiano impulsam, dormientem puerum,
quem nesciebat sagittarius innocens, vulnerasse.
Illi accedit quod taliter vulneratus acutam incidi-
quem chirurgus, forte per imperitiam (quod frequen-
ter accidit) perperam incidit: quorum alterutrum,
si causam mortis intulit, innocentem sagittarium
liberavit. In dubiis autem clementiora et quæ magis
pietatis proxima iudex ecclesiasticus sequi debet
et quamvis multa possemus inducere pro repara-
tione (taliter lapsi, tamen) non disceptantes, sed
deprecantes scribimus, ut, sicut in capitulo com-
muni permisistis ei suscepti ordinis executionem,
sententiam primam non mutetis, ne absorbeat
pusillanimitas a tristitia, ne desperans dispareat, ne
inobediens et mœrens mereatur obire. Credimus
hanc dispensationem sine dispendio posse fieri, per
quam nec confundantur leges, nec canones offendan-
tur. Moveant sinum paternitatis vestræ fratris afflictis
lacrymosa suspiria, certa pericula, incerta remedia:
cui si executionem officii de rigore tollitis, saltem
inter monachos, tanquam clericum in habitu mo-
nachi (quod secure potestis facere), donec veni-
at tempus miserendi ejus, Deo servire permittatis.

VII.

Joanni, filio cancellarii almæ Urbis.

Veteres amicitia nec abjici contemptu debent,
nec fastidio premi, nec oblivione deleri. Augeri vo-
lunt, non minui; convalescere, non perire. Harum
commercio sic aliquando juncti sumus, ut alter al-
teri vellet et in adversis compati et in prosperis con-
gaudere. Ilac fiducia monitus et motus, obsecro te,
per illam antiquam mutua[m] societatis et dilectionis
copulam, ut domino Patri tuo sacræ Urbis cancella-
rio, viro quem diligimus in Christo, preces et fre-
quentes pro me porrigas, quatenus negotium meum
quod ei per litteras meas significavi, et benevole
auscipiat et benefice pertractet; consilio et auxilio
suo liberet me ab homine iniquo et doloso, qui cum
amicis suis me persequens et infestans et sangui-
nem meum sitit, et pacem meam turbare non desi-
stitit.

VIII.

Domino Petro, Atrebatensi episcopo.

Cum nuper essemus in partibus aquilonis, a quo
panditur omne malum (*Jer. 1*), et intrassemus tor-

reum qui transvadari non potest, subito contra-
rius ventus flavit in auribus meis; ad sonum cujus
anxius est spiritus meus, in me turbatum est cor
meum. Spargebant in populis nugigeruli, sutores
fabularum, tanta vos infirmitate degravari quod ad
extrema[m] ægritudinis incommodum pervenisset.
Expavi, dolui, nec sine febre fui, eum vos ea febris
haberet. Verso in contrarium rumore, quando de
salute vestra certum nuntium accepi, gratias egi
Salvatori, qui in uno sanavit duos, et in duobus
urum fecit. Et quia nunc tandem serenior infulsit
dies, et tristitiæ nubem congratulationis absorbet
claritas, quasi jam de vobis et in vobis respirare
incœpi, mitto ad vos capellanum meum, qui vobis
deferat obsequium salutationis, et mihi referat so-
latium vestræ salutis. Per eum vos consulo ut mihi
amico vestro consulatis, et in negotio quod ex parte
mea vobis exponet quid mihi expediat, quidve de-
ceat, quid prodesse vel obesse possit; me et juvetis
utiliter et liberaliter instruat.

IX.

Petro Atrebatensi episcopo.

Placuit sanctitati vestræ requirere nuper a nobis
de statu civitatis nostræ, cum essemus in rota tur-
binis, in fumo caliginis, inter dies criticos agritu-
dinis et salutis. Respondimus ut tunc erat pro tem-
pore. Periculo postmodum deditionis et excidii
sumptu pecuniario salubriter occurrentes, claudi
undique ab hostibus et humano penitus auxilio de-
stituti, nec liberam, sicut vobis rescripsimus, ha-
bemus exeundi licentiam nec intrandi. Eadem nobis-
cum claritate vulnerati, qua et nos pro vobis,
passionis fraternæ calicem in illa nostra angustia
combibistis. Requiritur a vobis ut et vos de statu
vestro, de domino rege, de civitate vestra, de do-
mino Remensi, de aggressu et processu comitis,
de ludo fortunæ circa vos et vestros, utinam paci-
fico! significetis nobis per clandestinum latorem
litterarum vestrarum, charta chartulæ respon-
dentes

X.

*Willelmo Remensi archiepiscopo pro ecclesia Sancti
Martini Tornacensis.*

Clamat in aures Domini Sabaoth humilitas nostra
contra impudicam quorundam monachorum inso-
lentiam; et gemitus nostri qui non solum terram,
sed etiam cælum commovere debeant in filios
contradictionis et inobedientiæ, zelum vestrum
animari desiderant et armari. Auctoritate vestra,
Pater, et mandato accessimus ad monasterium S.
Martini, assumptis, nobiscum [Galterio] de Sancto
Amando et [Rogerio] de Cysonio abbatibus, accincti
ad correctionem turpis infamiæ qua vehementer
laborabant abbas [Joannes] et aliqui de junioribus
monachis. Quantum licuit nobis processimus, nec
profecimus, tanquam laterem lavantes et seminantes
in arena, jacientesque anchoram in abyssum. Post
aliquos dies, abbas coram nobis et domino [Petro]
Atrebatensi, præsentem maximam partem capituli nostri,
juravit se stare mandato nostro. Formam juramenti

dominus Atrebatensis disposuit, exposuit et edixit. Honestum fuit mandatum, sed homini inhonesto molestum, quod non solum abbas, sed et quilibet religionem professus, sine juramento tenetur observare, præcipue quod amodo continenter vivet secundum gratiam sibi a Deo collatam. Paucis post diebus elapsis, dictus abbas, nobis ignorantibus, tres abbates de episcopatu Atrebatensi secum adduxit, scilicet [Simonem] de Aquiscincto, [Stephanum] de Marcenis et [Arnulfum] de Viconia qui in diocesi nostra, in monasterio nostro, sacrilegam excommunicationem contra summum pontificem contra personam vestram, contra parvitatem nostram, consilio et auctoritate sua proferri fecerunt, et ipsi cum abbate protulerunt, scilicet ne aliqui monachorum S. Martini vobis aut nobis de statu monasterii, vel de iis quæ ad correctionem ejusdem pertinent, aliquid revelarent aut indicarent. Hoc etiam conventus, præsentem nobiscum abbate, in capitulo confessus est, excepto quod dixerunt neque vos, neque nos in ea excommunicatione specialiter nominatos fuisse, sed generaliter per illam sententiam prohibitum esse ne alicui justitiæ status monasterii revelaretur. Videat sanctitas vestra quantum deliquerint abbates illi, et qualiter a vobis puniri debeant qui taliter auctoritatem vestram iniunero et humilitatem nostram lædere præsumpserunt. Tandem abbas de Aquiscincto, occasione quarundam litterarum quæ falsissimæ et de officina fabrorum qui vobis nominati sunt, processerunt, nobis nescientibus nec litteras ipsas videntibus, prædictum abbatem S. Martini a sancto et religioso sacramento absolvit, ut qui castitatem sese juraverat servaturum, quasi jam solutus a sacramento, lumbari jam soluto et puteo facto, securus possit lupanaria frequentare. Cætera quæ non continentur hoc scripto, familiaris et clericus vester, abbas de Cysonio supplebit verbo. Interim rogamus sanctitatem vestram, Pater, ut si forte prædictus abbas, aut alius cum eo vel pro eo venerit ad vos, religionem vestram persuasionibus et promissionibus suis facile non circumveniant aut seducant, sicut nobis aliquando 'promisistis: ne forte (quod absit!) cucurrerimus quasi in incertum, et propugnaverimus quasi aerem verberantes.

XI.

Joanni, abbati Sanctæ Genovefæ Parisiensis.

Anviti clamamus, decepti conquerimur, læsi gemimus et dolemus, facti sumus in derisum omni populo vestro, canticum eorum tota die. Intolerabilis infamiæ nostræ pariter et vestræ fumus, tanquam fetor ascendens de cadaveribus nostris, et homines ad indignationem et angelos provocat ad vindictam. Hæccine est, inquit, montana religio vestra, regularium vestrorum munditia, Genovefæ virginis castitas et honestas, catervatim congregare pueros impuberes, allicere munusculis, die claudere in cubiculo, nocte collocare in cubili? Quid ad hæc, cum vera sint, respondebimus? Quo fuco verborum

A excusabimus excusationes in his malis? quo velamine contegemus faciem impuditiæ nostræ? Hæc si in abscondito fierent, tolerabilis esset plaga, quoniam aut dissimulari poterant, aut comprimi, aut celari. Nunc autem, etsi tacerent homines, ligna loquerentur et lapides clamarent. Ostendimur digito, subsannamur naribus, risu explodimur et cachinno; laici condemnant in plateis, clerici insultant in ecclesiis, pueri vapulant in scholis, mulierculæ fabulantur in ergastulis suis. Damna quæ nobis intulit detestabilis homo ille Servandus, quamvis enormia sint, quoquomodo sustinemus: infamiam sustinere non possumus. Precamur et obsecramus, charissime, ut fratrem Marcellum, honestatis et pudicitiae, sicut certi sumus, filium, qui tandem ultimus nobiscum hæc omnia cognovit sicut ait poeta,

Dedecus ille domus sciet ultimus,

adjuretis per virtutem obedientiæ, ut singula vobis exponat, nihil celet, nihil excuset, quia nec favere debetis cuilibet celanti, nec credere cuilibet excusanti. Recipite gratanter et reficite viscera nostra, et sine mora remittite fratrem M. qui fideliter et honeste nobis servit, et cujus absentiam diu non possumus sustinere.

XII.

Joanni abbati Sanctæ Genovefæ Parisiensis.

Tactus dolore cordis intrinsecus, dico, *Quod scripsi, scripsi* (Joan. xix); non mutabo, non movebo nisi forte ea specie motus quo augmentum dicitur, dolor continuus id facere me compellit. O sanctitas incorrupta! O casta generatio! o sacrum domicilium pudici montis, montis in quo beneplacitum est Deo habitare in eo! quis vos fascinare, quis infatuare, quis sollicitare vos contendit ut recipiatis in collegio vestro manifestæ turpitudinis et publici criminis idolum, cujus infamia nos usque in infernum deprimit, ut tam ego quam tota mea familia Tornacensis dicamur principes Sodomorum et populi Gomorrhæ? Retorquetur et in totam Ecclesiam nostram cantus iste lugubris, non epithalamium, sed epitaphium quasi jam pudicitiae nostræ fetidæ et sepultæ. Nemo vos seducat, quia si revertatur in domum de qua ejectus est, quæ in ejus exitu tanquam scopis mundata est et ornata, et ingressus fuerit in ea, erit novissimus error pejor priore.

XIII.

Cuidam canonico Tornacensi.

Repente mutantur nubes, et quas horrifera impellit boreas, postmodum madidus auster dissolvit et effundit. Mutantur tempora, mutantur et negotia; veritas autem non mutatur. Venit ad nos quidam clericus domini Aldebrandini, nepotis domini papæ, litteras ipsius domini papæ et [Anselli] Meldensis electi, nobis et capitulo nostro afferens, et donum præbendæ quam vobiscum omni solemnitate contulimus, irritare et revocare contendens. Videat super hoc discretio vestra quid nobis et vobis ex-

pediat, quia nec contra factum nostrum venire debemus aut volumus, nec contra dominum papam tanquam contra stimulum calcitrare audemus.

XIV.

Domino Remensi.

Sinus benevolentiae vestrae, Pater, ex infusa vobis gratia Dei sic patet pusillis cum majoribus, ut nec admittat rebelles, nec obediētes emittat. In eo petentes accipiunt, quærentes inveniunt, et pulsantibus aperitur (*Matth. vii*). In hujus spei fortitudine concurrissem, procidissem ad pedes vestros, levassem oculos meos ad montem celsitudinis vestrae, nisi multa quæ senem circumveniunt incommoda me in iis in extremis diebus impedirent. Supplico, ut possum, manu tremula scribens quod lingua proferens timida vix auderem, sanctitati vestrae preces ardentis offero pro charissimo filio et capellano meo M. [Marcello] quem sexdecim annis in omni honestate et regulari disciplina nutriti et edocui, ut eum ad præsentationem canonicorum Cysoniensium benevole suscipiatis et confirmetis benefice, quoniam canonicè ab eis electus est et communi assensu omnium et proprio singulorum. Si attendamus in eo tempora, juvenis est; si virtutis merita, maturus et senex. Sana vobis conscientia, Deo teste loquor, quia commendabilis est a munditia membrorum, et gravitate morum et peritia litterarum.

XV.

De præbenda capellanice Tornacensis episcopi privilegium.

Sacris auctoritatibus Patrum docemur, et recta fide credimus ac tenemus, quod animæ fidelium defunctorum qui in confessione sanctæ Trinitatis decesserunt, et commendantur Deo orationibus Ecclesiæ et oblatione Dominici corporis, requiem consequuntur æternam. Nos autem qui divina potentia, non meritis nostris, in eminentiori gradu positi sumus, quod aliis prædicamus verbo, probare debemus exemplo. Eapropter notum fieri volumus, tam futuris quam præsentibus, quod, memores conditionis nostræ et de Domini misericordia sperantes, assensu capituli nostri institimus perpetuum capellanum in oratorio S. Vincentii martyris (quod est episcopalis capella, et quod multis expensis gratiosè ædificavimus, et in eodem liberum introitum, quem Tornacensis episcopus antea habere non poterat, in majorem ecclesiam, non sine multa contradictione laicorum, auctoritate domini regis obtinuimus), qui, tanquam proprius capellanus, singulis diebus missam celebret in eo pro animabus Tornacensium episcoporum et aliorum fidelium defunctorum, et pro vivente episcopo propriam in eadem missa collectam. Et quia dignus est operarius mercede sua, assignavimus prædicto capellano mensam episcopalem, ut in ea victum idoneum quotidie percipiat et honestum, sive præsens sive absens fuerit episcopus. Assignavimus etiam ei et concessimus septem libras Flandrensium monete,

A singulis annis persolvendas a monasterio S. Bertini pro censu quem annuatim debet episcopo infra viginti dies Dominicæ Nativitatis pro ecclesia de Listreuelle, quam multo labore et sumptu de mano laica retraximus, cooperante et laborante nobiscum abbate S. Bertini. Et quia nolumus quod occasione istius capellanice mater nostra ecclesia B. Mariæ, sive fratres nostri canonici ipsius possint in aliquo de nobis conqueri, prohibemus ne, absente extra civitatem episcopo, prædictus capellanus parochianos Tornacensium ecclesiarum admittat vel oblationes eorum recipiat. Obeunte vero Gilione, cui primo capellaniam concessimus, episcopus qui tunc temporibus fuerit, alium quem voluerit loco ipsius substituat.

B Actum in capitulo Tornacensi, anno Incarnationis Domini 1198.

XVI.

Abbati et conventui Sanctæ Genovesæ virginis.

Ad laudem et gloriam Dei et honorem beatæ Virginis nostræ frater noster et vester M. [Marcellus] electus est in abbatem Cysoniensis Ecclesiæ et communi assensu omnium et proprio singulorum. Congratulamini nobis in hoc facto, et orate nobiscum, charissimi, ut quod, volente Deo, bono inchoatum est principio, felici exitu peragatur. Veniunt ad vos canonici prædictæ Ecclesiæ postulantes ut eis tam concorditer electum in abbatem et pastorem emancipatum reddatis et liberum. Postulamus et nos cum ipsis ut quem nutritivimus in adolescentia sua, consoletur nos et consocietur nobis in senectute nostra. Addimus et hoc precibus nostris, ut, quia tempora periculosa sunt et sub ancipite fortuna rerum versantur eventus, fraternam et canonicam societatem, quam hucusque in Ecclesia nostra pariter et vestra habuit, tam spiritualiter quam temporaliter, ei integram reserveis et concedatis.

XVII.

Eisdem.

D Suscipite viscera nostra, in Christo charissimi, et communem filium nostrum ac vestrum M. [Marcellum], capellanum nostrum Ecclesiæ Cysoniensis electum, et quidquid vobis ex parte nostra dixerit de revocandis et recollendis in sinu matris vestrae fratribus, qui de consilio nostro [occasione] cujusdam puerilis tumultus remoti erant ad tempus, benevole pariter ac benefice compleatis. Non enim filii sumus dissensionis aut schismatis, sed dilectionis et pacis. Rogamus autem te, charissime et desiderantissime frater, ut cum electo nostro venias ad nos, ut in ipsius benedictione nobiscum congaudeas et exsultes. Desideramus enim te videre et aspectu tuo frui in Domino.

XVIII.

Domino Tornacensi, abbas de Silva-Majori.

Vobis, domine pater charissime, sicut venerabili per omnia viro, magnæ auctoritatis domino et egregio doctore, duxit humilitas nostra notificandum

quod, ad honorem Dei et nutum ejus, quo inspirante cogitantur quæ recta sunt et aguntur, glorificato nuper per revelationem ex decreto apostolici culminis beato Geraldo, speciali patrono et fundatore monasterii nostri, pro suorum exigentia meritorum atque virtutum quas fecit per illum Dominus in medio nostri, mentes omnium excitatæ, tam cleri quam populi atque sublimium personarum terræ nostræ, præter illum qui in transitu ejus consecratus est, constituerunt ei communibus votis et intensis studiis diem perpetuo agere solemnem, sub eo tempore quo sacrum illius corpus elevabitur, auctore Domino, circa Nativitatem beati Joannis Baptistæ, sperantes et nos, pariter cum eis virtutum ejus magnalia experti, ut tam temporaliter quam spiritualiter mereamur de ipsius revelatione divinæ propitiationis crebra consolatione relevari. Quia igitur, testante Scriptura, de ore prudentis procedit mel, dulcedo mellis est lingua ejus, est fons distillans labia (*Prov. xvi*), ad percipiendum de ore vestro dulcedinis gustum, de illa ditissima vena sapientiæ et eloquentiæ, cujus fama replet orbem terrarum, in memoria gloriosi confessoris suppliciter a vobis postulamus vobis divinæ laudationis hymnos componi, antiphonas videlicet et responsoria, ut in diebus festis ejus Deum et Dominum nostrum in sancto suo prædicare mirabilem, ejusdemque sancti merita solemnioribus magnificare præconiis, atque in suis laudibus nos et qui ejus præsidio specialiter gaudent, convenientius atque devotius possimus merito delectari. Nostræ vero humilitati petimus indulgeri, ne istud nobis imputetur præsumptioni quod tam pie et humiliter postulatur, veniam implorantes quod otium vestrum sanctum inquietare præsumimus, et sollicitare sensum multa cogitantem.

XIX.

Domino Tornacensi, abbas de Silva-Majori et totus conventus.

Ignitum eloquium vestrum, domine, vehementer et servi vestri, quorum inflammavit corda, diligunt illud: auditui quippe nostro dedit gaudium et lætitiā. Afferentibus nuper servis vestris sacrarum litterarum apicibus salutatione præmissa, et facti sumus sicut consolati, et tanquam jam adepta ex promisso suæ pietatis effectum, sicut adipe et pinguedine repleta est anima nostra, vulnerata charitate; et labiis exultationis laudavit os meum perceptis beneficiis jam gratum, ut ex perceptione præsentium munerum firma sit expectatio futurorum. Gratias dignationi vestræ quæ nostram humilitatem tanto dignatur honore et gratia ut sit illi cura de nobis et respexerit in orationem humilium nec spreverit precem eorum: siquidem delectant nos plurimum merito in eisdem litteris, in quibus nobis spem dedistis, pulchritudinis eloquia, ubi contemplamur, velut in quodam exemplari, quanta pretiositate decor et totius operis desiderati corpus lucidum debet splendere pariter et valere. Quia

PATROL. CCXI.

A igitur vir bonus et justus, imitator Dei, cujus fidelis promissio quæ procedunt de labiis suis non novit irrita facere, *semel loquitur et idipsum secundo non repetit* (*Job xxxiii*) (quod salvo dicimus sacramento sacratori, quod nobis revelavit perfectius qui revelat mysteria de unica et æterna generatione Verbi), faciat hanc, quæsumus, cum suis servis dominus noster misericordiam, ut per voluntatem Dei et suam dignationem cito nobis occurrat quod desideramus, eo ardentius, quo secundius et facundius nobis sonant verba oris sui. Sonet ergo verbum vestræ spiritualis harmoniæ tanquam organum Spiritus sancti, ut spiritus vester qui habitat in hortis, faciat nos audire vocem suam ad dandum in celebrationibus decus et amplificandum nomen sanctitatis, ut in die magno festivitatis de medio petrarum dent voces beatissimi viri sancta præconia, et per vos quem prævenit Dominus in benedictionibus dulcedinis, de vestra gratiæ dulcedine et inexhaustis sapientiæ thesauris dulces capiamus modulos linguæ, gustantes in eis quam dulcis est Dominus, et quam dulcia faucibus nostris eloquia vestra super mel ori nostro. Sunt enim præstitura nobis ædificationem plurimam et excitatura devotionem, quæ præeminent auctoritate et eloquio, fulgent tanti viri et domini tanti majestatis verba. Non est autem quod in excusationem hujus rei humiliter in hac parte prudentia vestra senium debeat allegare, cujus sapientiæ immortalis est apud vos et de vobis memoria, et ipsum senium, sicut melius nostis, fidem vobis comparat et favorem, dicente Scriptura quia in senibus est sapientia, et sapientiam antiquorum exquirunt sancti (*Eccli. 39*). Super iis igitur obtinendis spes nos firma confortat, præsertim quia sapitis plene, et quæ sentitis fari potestis, cum spiritus sapientiæ et intellectus apud vos ipse sit dux verbi. Quid autem generosam magnanimitatem vel aggredi pigeat, vel cœptum fatiget? utinam mereamur cito obtinere quod tam devote desideramus! mereamur utinam quidam ex nobis, quia forte non datur omnibus, videre faciem vestram, et gaudere in aspectu vestro et in verbis sapientiæ vestræ, et de contemplatione tanti domini, cujus nos speciales servos atque devotos ad omnia quæ possumus nos profitemur, possimus merito delectari! Conservet Dominus incolumitatem vestram ad salutem et honorem totius sanctæ Ecclesiæ suæ, Pater sancte et charissime domine, in longitudinem dierum!

XX.

Abbati et sacro collegio Silvæ-Majoris, quamvis non silvestribus nec mundanis, in servitio Domini caudam hostiæ et tunicam talarem.

Indulgeat vobis Deus, fratres charissimi, quod hominem infirmum ad fortia, senem ad juvenilia sacramentis episcopalibus astrictum ad *κολακευματα* et periodos impulistis. Sufficere deberet ad excusationem nostram quod vobis eram ignotus, loco remotus, natione, lingua et moribus alienus, præsertim

cum et peritiores in Francia, facundiores in Aquitania, in Gasconia cantilenis habiliores et plausibus proniores habeatis. Acuta sunt vulnera charitatis, cujus magister sermo Dei, vivus et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti pigros excitat, desides accendit, rebelles convertit, et imperio suo nolentes etiam subjungit et invitos. Hujus sagittas visceribus nostris violenter infixit dilectio vestra, et quasi carbones super caput nostrum ingerens inflamavit ad ea quæ in os pueritiæ salivantibus syllabis consuevimus balbutire. Laudes patroni vestri et amodo nostri beati Geraldii, charitate vestra cogente, qua potuimus, non qua debuimus diligentia, antiphonis, responsoriis et hymnis adnotavimus, fortasse ridiculam nostris, spectaculum vobis, miraculum alienis. Si placet, quod scriptum est, tacito auctore, suscipite; si displicet, aut scalpello scindite, aut ignibus concremate. Quocunque tamen vertitur iudicium vestrum super approbatione vel reprobatione scripturæ hujus humillimæ, memores estote Stephani peccatoris, amici vestri, et participem facite orationum vestrarum quem in revelatione et revelatione Sancti Geraldii consortem voluistis esse gaudiorum vestrorum. Lator præsentium serviens noster est et de domo nostra; votum suum quod ad Beatum Jacobum proficiscendi fecerat, per vos transiturus, Deo volente, implebit; per quem fidelius et securius vobis negotium istud transmittimus, et vos per eundem voluntatem vestram securius et amabilius nobis per litteras vestras poteritis intimare.

XXI.

Sanctissimo domino et Patri A. [ALEXANDRO] summo pontifici, frater STEPHANUS, Sanctæ Genovevæ Parisiensis humilis minister, salutem et cum omni devotione obedientiam.

« Dominus meus Senonensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, [Hugoni] viro venerabili ac religioso abbati de Curia-Dei, et nobis pariter causam quamdam, quæ inter R. archidiaconum et R. presbyterum senem super Ecclesia de Combros vertebatur, anno præterito commisit cognoscendam. Cumque presbyter ille prædictam Ecclesiam a præfato archidiacono sibi datam diceret, archidiaconus autem negaret, a presbytero quæxivimus (83) si quas de donatione quam dicebat probationes haberet. Presbyter sese id probaturum asseruit, die assignata venit, probationes non habuit, appellavit, recessit et decessit. Eo mortuo, nepos ipsius, qui non donatam, non promissam sibi dicebat Ecclesiam, clementiam vestram adiit et litteras quasdam a vobis subreptas ad dominum Senonensem attulit, altero in præfata Ecclesia instituto et ordinato. Hæc

(83) Non de se loquitur Stephanus, sed in persona Hugonis Noviomensis, Sancti Bartholomæi abbatis; hanc scripsisse epistolam censendus est ille.

(84) Bonifacium eum credimus, Noviomensem archidiaconum de quo loquitur Joannes Saresb. in epist. 234, Curtis-Hilix in regione Montis-Ferrati

A vidimus, Pater, et audivimus, et testimonium nostrum verum est. Valeat sanctitas vestra, Pater.

XXII.

Domino Remensi.

(Anno 1179.)

Nostis, Pater, infirmitatem meam; nostis et senectutem meam. Hæc sunt quæ a negotiis etiam Ecclesiæ nostræ me revocant. Hæc sunt quæ impediunt et retardant. Inde est quod paternitatem vestram in multis et magnis beneficiis mihi jam cognitam summo deprecor affectu, ut in auribus domini papæ me reddatis excusatum, quoniam laborem eundi ad concilium non possum arripere, qui vix valeo respirare. Cæterum super negotio nostro, quod cum Bonifacio (84) archidiacono habemus, benignitati vestræ preces quas possum offero, ut, sicut de vobis specialiter confidimus, speciale beneficium vestrum in hoc articulo sentiamus. Non enim est qui de manu tam potentis adversarii nos eruat, nisi ope et opera vestra ab ejus pulsatione liberari nos contingat.

XXIII.

Petro Tusculano episcopo (85).

(Anno 1180.)

Prævenisti me, Pater, in benedictionibus vestris, et jamdudum mihi de mente benevolæ manum beneficam extendisti. Et unde hoc mihi ut super canem mortuum et pulicem unum aperiat dominus meus oculos suos, et intentum divinis occupationibus animum velit in mei memoriam relaxare? Factor, ubi litteras vestras de manu porrigentis accepi, statim anima mea liquefacta est, ardentisque desiderii æstus indices conceptæ lætitiæ lacrymas excitavit. Solent enim et eæ, contra communes opinionum regulas, vel effundi præ gaudio, vel comprimi præ dolore. Et ego sub quodam solemnî theatro recordationis vestræ quotidianum mihi proponebam spectaculum, et dicebam: « Ecce venit dominus meus, dilectus meus, desideratus meus, quia gaudens gaudebo in animo, et consolabor ab uberibus consolationis ejus. Occurram ei, et regni fines egrediens usque ad alterius labii et linguæ ignotæ populum sequar, consequar, apprehendam. Putas respect salutantem, procidentem ad pedes repellet, contemnet advenam, negabit osculum, claudet sinum? At si bene novi secundam virtutum animam ejus, et inter pontificales infulas, inter Romani culminis falces, sic inolitam retinet humilitatem, ut non opprimatur a gloria, nec inglorios opprimat; sic applaudit humilibus, ut contentiosis resistat. » Hæc sunt reliquæ cogitationum mearum diem festum agentes de vobis, imo primitiæ simul eorum et decimæ quas frequenter immolo, quas præ oculis

marchionem, natum ex Agnete sorore Simonis Noviomensis episcopi prout legiunt in fragmento genealogico, edito t. XI, *Rev. Franc.*, pag. 3.

(85) Petrus, præsb. card. Sancti Chrysogoni, et A. S. in Franciam legatus, anno 1178, creatus est Tusculanus episcopus.

habeo, quas in conspectum vestrum nec deferre differam, nec offerre. Quod autem de statu meo et Ecclesiæ nostræ vobis placuit inquirere, tantum sollicitudinis et humilitatis affectum veneramur suppliciter ac veremur. Per Dei gratiam et beneficium vestrum prospere nobis omnia succedunt, et non est occursum neque Satan, excepta infirmitate domini regis (86) in qua pendet et commune discrimen omnium et proprium singulorum. Unanimes in domo Dei nobiscum habitant patres nostri, et disciplinis regularibus dum se subjiciunt singuli, proficiunt universi. Perseverantiam tantum in his quæ agunt desidero, quoniam in eorum operibus et charitati respondet honestas et charitas honestati. Oro veniat hora qua ego veniam ad vos, vel vos in Franciam veniatis. Valeat in perpetuum sanctitas vestra!

XXIV.

Jucundum calicem bibo quoties raptum ad pontificales infulas in Ecclesia Romana, sedentem cum principibus et solum gloriæ tenentem, ut dominum, recolo quem colueram ut amicum (87). In hoc solemnium theatro cogitationum mearum non tam superbus deambulo quam securus. Confidentiam meam, Pater, de vobis armat et animat prisca quam indignus attigeram familiaritas vestra, suavis et mitis confabulatio, verborum simul et operum eruditio moralis: quorum omnium reliquæ diem festum agunt mihi. Rogo, Pater, ut inter multa et magna totius mundi perstreptentia apud vos negotia, inter ferventes et frequentes curarum tumultus; inter divitum clamores et pauperum, etiam Stephani vestri quandoque memoriam habeatis. Ego enim, si etiam in excelso throno vos viderim, reverberanti et quasi importunitatem meam alloquendi vos castiganti cogitationi meæ illud Aniani, verbulo paululum immutato, forsitan imprudenter potius quam impudenter respondebo:

At mihi qui quondam semper amicus eris.

Si forte Joan. (88) Aurelianensis scriptor domini cancellarii sollicitaverit vos pro quibusdam petitionibus nostris vel porrigendis vel impetrandis date operam, obsecro, ut quod petimus impleatur.

XXV.

Reverendis patribus ac dominis N. [NIVELONI, Dei gratia Suesionensi episcopo et WILLELMO ejusdem ecclesie decano, frater STEPHANUS de Sancta Genovefa, salutem et cum omni dilectione fidele obsequium.

Venerabilem senem et omni acceptatione dignum H. [Hugonem] abbatem S. Bartholomæi Noviomen- sis, super causa quæ inter ipsum et abbatem S. Cri-

spini vertitur, a domino papa vobis commissa sollicitum, et frustratoris, ut credit, adversa parte dilationibus elusum, ea qua decet æquitate, judices, respicite, et ne amplius litibus et sumptibus pro re tam modica fatigetur, infirmitati parcite ipsius et ætati. Ea qua a vobis recessimus die, sub certa forma pacis ab utraque parte, verbis sacerdotilibus tanquam sacramento firmata, compromissum est; a qua si alterutra partium resilire voluerit, et sacrilegio erit proximum et sacerdotio alienum. Forma autem compositionis ea die a nobis conscripta hæc est: De consensu H. [Hugonis] abbatis S. Bartholomæi et abbatis [Berneredi] S. Crispini, concessum est ut Petrus et Crispinus monachi et Nicolaus præpositus jurent quod veritatem dicent secundum inquisitionem ab eis factam et conscientiam suam propriam, bona fide et sine dolo tam de possessione et tempore possessionis quam de jure et proprietate decimæ de qua contenditur, tam pro ecclesia S. Bartholomæi quam pro monasterio S. Crispini; et, secundum quod juraverint, episcopus Suesionensis et decanus utrique parti suum jus assignabunt. Hoc autem factum est coram vobis et decano Remensi, astantibus Willelmo abbate S. Leodegarii, et nobis et abbate S. Crispini de Cavea, et multis aliis. Inde est quod sanctæ paternitati vestræ preces fundimus, ut auctoritate judiciaria a domino papa in hoc negotio vobis commissa partes cogatis ne a promisso recedant, et ut sine dilatione compleatur, mandato vestro obediens existant.

XXVI.

Peccatum ariolandi et scelus idololatriæ, si vera sunt quæ leguntur, æquis passibus cum inobediens didicimus ambulare (*1 Reg. xv*), et in municipio perduellionis reus, in cænobio schismaticus esse potest. Id genus, ubicunque fuerit, eo districtius Ecclesia Romana persequi consuevit, quo et frequentius scissuram experta est, et familiarius amplectitur unitatem. Ea peste mortaliter infectum audivimus B. de Alenac qui priori suo rebellis quasi altare contra altare erigit; et ab aquilone sedem sibi ponens, bicipitem Ecclesiam Beneventani conventus inconvenienter et monstruose monstrare contendit. Patrem persequitur filius alienus, pastorem ovibus morbida, contagio sui cæteros inficiens et efficiens nequiores. Insurgat in tales zelus vester (89), armetur justitia, severitas excandescat, ut qui majorum sententias contemnunt, coacti sentiant impunitam sibi non fore licentiam resistendi. Has pro Simone (90) priore vobis preces offero, hoc inmolabo sacrificium, hoc elogium decanto.

(86) Rex Ludovicus VII, anno 1179, percussus paralyti, anno integro decubuit ægrotus.

(87) Scripta videtur hæc epistola Berneredo Sancti Crispini Suesionensis abbati qui factus est anno 1179 Prænestinus episcopus cardinalis, obiitque anno 1181.

(88) Joanni, ad quem scripsit Stephanus epistolam inter editas Molineti 65.

(89) Datam ad episcopum et canonicos Lemovicensis Ecclesiæ eam epistolam inde colligimus, quod sub eorum jurisdictione consisteret Beneventanus ordinis Sancti Augustini prioratus.

(90) Incompertus Simon, decessoresque ejus, auctoribus Gallix Christ., qui catalogum priorum Beneventani cænobii contexuerunt, t. II, col. 619

XXVII.

Hac instanti sexta feria, Pater, diem nobis et quibusdam militibus assignastis (91). Exponebam sarcinulas, et ad procinctum itineris cursumque negotii domesticam suppellectilem præparabam, cum subito et felici mihi semper auspicio litteras vestras accepi, quæ non læso mandato Blesim me descendere compulerunt. Ne autem me desidem et juris nostri contemptorem propter absentiam, et gaudeat, ac propter hoc se vicisse suspicetur adversarius, hunc fratrem nostrum misi, qui a nobis in hoc negotio procreator constitutus vices nostras suppleat, litteras capituli nostri de ratihabitione secum habens. Gestiente præ gaudio et præ metu labio titubante, ultimum illud verbum, quod mihi de redditu comparando, pro perenni memoria G. in Ecclesia nostra facienda, fecistis, ad memoriam vestram revoco, ut, si placet, fiat in proximo verbum vestrum in quo mihi spem dedistis. Convenimus cum venditore, consensu faciente contractum: quidquid inde bonum vobis visum fuerit, nobis, obsecro, nuntiate. Hunc præsentium latorem fratrem nostrum et concanicum, procuratorem constituimus; quidquid per ipsum coram vobis factum fuerit, sive transactione, sive sententia, ratum habebimus et habemus.

XXVIII.

(Anno 1168.)

Commissam vobis a domino papa cognitionem quæstionis audivimus, quæ dominum nostrum [Manassem] Aurelianensem episcopum contingere videatur. Et quoniam eidem domino nostro episcopo in sua justitia deesse non debemus, quantum nobis manifesta est series facti cui interfuimus, simpliciter vobis et proferimus et testamur. Idem enim et domino papæ nos meminimus scripsisse.

Sicut nec falsitatem astruere, sic et ubi exiguntur, veritatem abscondere non debemus. Ea quæ in oculis hominum nobis præsentibus facta sunt, simplici vobis intentione et proferimus et testamur; non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui. Exempto de grege hominum morte indigna Joanne Aurelianensi decano (92), die a capitulo communiter indicta, qua eligeretur alius, canonici convenerant. Vocati sumus et nos. Seruntur, ut assolet in talibus pro diversitate mentium, diversa et adversa. Placuit tandem omnibus ut nos, assumpto nobiscum viro bono et religioso Rogerio, qui nuper curæ prælationis, quam in Ecclesia Beati Evertii diu sustinuerat, humiliter sponte renuntiavit, singulorum voluntates seorsum sub signo confessionis audiremus. Secedimus, audimus, scripto mandamus. Dicebat alius sic; alius autem sic. Re-

(91) Guillelmum Senonensem archiepiscopum simulque Carnotensem episcopum alloquitur, auctor, ut nobis quidem videtur, videbiturque cui-cumque auctoris verba diligenter consideranti. Porro Guillelmus ambos simul episcopatus gessit ab anno 1168 usque ad annum 1176.

A vertimur in conventum, fines mandati, quod egredi non licet, observantes. Iterum in medio verborum conflictus et dissensio voluntatum: et quia duæ videbantur quæ potius dissentirent ab invicem partes, placet utrique ut subdecanus tres, cantor iidem tres nominarent e fratribus qui munus electionis et susciperent et explerent. Compromissum est in eos ut, quod pariter ipsi sex aut eorum quinque de futuro decano constituerent, ratum ab omnibus haberetur; injunctum autem nobis et sex illis ut secretius iterum nobiscum loquerentur, et secundum quod ex confessionibus prius ad nos factis (quantum nobis permissione totius capituli manifestare liceret) audirent, electionem suam formarent. Nec enim electione illa aliud suscepimus aut fecimus. Conveniunt quinque, sexto sustinente et tacente. Revertuntur in capitulum qui elegerant, et quæsito iterum ante omnes ut ratihabitione mandatum firmarent, qui contradiceret nemo fuit. Unus ex prædictis sex, H. archidiaconus: «Elegimus, inquit, et nominamus in decanum nobis Hugonem subdecanum.» Acclamatum est a pluribus, a nemine contradicendum. Itur ad episcopum cum plausu. Præsentiis electus in decanum, ponitur per manum episcopi sicut solemnitas consuetudinis eorum exigit, in sede decani, tam in capitulo quam in choro. Afferuntur Evangelia; sacramentum de indemnitate honorum Ecclesiæ, de fidelitate quam episcopo et capitulo debet, præstat novus decanus; et sic omnia consummantur. In præsentia nostra gesta sunt hæc: inde et quæ vidimus et audivimus, hæc testamur, et testimonium nostrum verum est.

XXIX.

Reverendissimo domino et Patri W. [WILLELMO], Dei gratia Senonensi archiepiscopo, frater STEPHANUS de Sancto Evertio, salutem.

Mulier ista, cujusdam servientis nostri filia, turpiter, ut dicitur, et inhoneste a viro suo tractatur, qui ei nec mensæ consortium, nec tori commercium, nec domus contubernium communicat aut indulget. Supplicat vobis in hac afflictione sua, supplicamus et nos cum ipsa, ut viri viventis viduam paterno consilio simul et auxilio sustentetis. Jam enim non misericordiam, sed iudicium postulat, causæ suæ meritum justitiæ committens et æquitati commendans.

XXX.

Reverendissimo domino et Patri H. (93) Sancti Bartholomæi Noviomensis abbati, frater STEPHANUS, spiritu fortitudinis accingi.

Ejice derisorem et exhibit cum eo jurgium ejus (Prov. xxii): non enim hoc fit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimos

(92) Vergente anno 1167 neci traditus fuit Joannes, Aurelianensis decanus, de cujus funere sermonem habuit in synodo Senonensi Stephanus Tornacensis, inter ejus epistolæ editum, p. 1.

(93) Hugoni, qui Sancti Bartholomæi præfecturam gessit ab anno 1158 usque ad annum 1187.

perdat. Si abscondendi sunt qui nos conturbant (*Gal. v*), quanto magis non admittendi? Inobedientiæ malum et idololatriæ scelus, sive ariolandi peccatum, æquis passibus ambulare didicimus (*1 Reg. xv*). Quorum autem similis est culpa, non debet esse assimilis pœna. Et quæ portio fidelis cum infideli? Schismaticos partim absorbit terra, partim ignis absumpsit. De his Hieronymus: « Quis, inquit, dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum? » Idem (*24, q. 3, c. 16, Resec.*): « Putridæ secandæ sunt carnes, et scabiosa ovis a caulis repellanda, ne corpus putrescat, ne pecora intereant. Arius in Alexandria una scintilla fuit; et quoniam non statim oppressus fuit, totum orbem fama ejus populata est. » Sequere et tu, Pater, tanti viri consilium. Schismaticorum sodalitates evitandas docet Carthaginense concilium quartum, et cum eis neque orandum, neque psallendum. Et ne dubites hunc esse schismaticum de quo quæris et quereris, audi Pelagium papam (*24, q. 1, c. 54, Schism.*): « Schisma, inquit, scissuram sonat, et in unitate scissura esse non potest. » Qui ergo unitati non communicat, qui partem sibi facit, schismaticus est. Sed et conspiratori ne parcas, paratus ulcisci omnem inobedientiam. Hunc enim eundem contra patrem spirituales conspirasæ et nos audivimus, et vos experti estis. Quid de conspirationibus faciendum sit, consule Chalcedonense concilium. Quid? Quod ad sæcularis militiæ simul ac potentiæ malitiam confugit, utriusque legis diviniæ scilicet et humanæ testimonio, sacrilegium incurrit. Legatur constitutio de episcopis et clericis quæ sic incipit (*17, q. 4, c. 29, Si quis suad.*): « Si quis in hoc genus sacrilegii. » Pius etiam papa, sicut eum qui Ecclesiam Dei vastat, sic eum qui sacerdotes insequitur sacrilegum judicat. Et quoniam tantis excessibus adjecit ut Patrem malediceret, et matrem ecclesiam sive fratres infamaret, timeat rigorem Aurelianensis concilii (*3, q. 1, c. 2, Eos qui.*) quo dicitur « eos qui falsa fratribus capitula objecerint, usque ad exitum non communicare. » Teneat sententiam Adriani papæ (*5, q. 6, c. 5, Delatori.*): « Delatori, inquit, aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur. » Illud autem quanta acrimadversione dignum sit, quod in Patrem irruens manus in eum injicere voluit, aut dissimulet qui excusat, aut pronuntiet qui arguit. Auctoritate Stephani papæ (*3, q. 5, c. 13, Omnes*), « omnes qui adversus patres armantur, in

A universo mundo infamia notantur. » Eadem severitate voluntatem hujus sceleris qua effectum puniri jure voluerunt. Majestatis enim crimen parricidii culpam habet. Et ne aliquis obmurmuret, et contra misericordiam ejus discipuli sumus, me locutum asserat, teneat Patris Ambrosii sententiam, qui in libro *De Officiis* ait (*23, q. 4, c. 33*): « Ut injusta misericordia, et de quodam in lege scriptum est: *Non misereberis illius. (Deut. xix.)* Teneri quam maxime debet forma justitiæ ne quis a communionis consortio abstracta, brevi lacrymula ad tempus parata, vel etiam uberioribus fleatibus communionem, quam plurimis debet postulare temporibus, a facilitate sacerdotis extorqueat. Facilitas enim veniæ incentivum tribuit delinquendi. » Aut igitur, si incorrigibilis videtur, nullatenus recipiendus est; aut si spes correctionis ejus est, post multam contritionem, manifestam humilitatem, sub acerrima et diutina pœnitentia revocandus.

XXXI (94).

Præsentium portitor ingens habuit desiderium videndi vos et morandi apud vos. Impletum est tandem desiderium ejus. Occasione enim emergente, consilium ei dedimus ut persiceret quod optaverat. Occasionis qualitatem ipse viva vobis voce reserabit. Si vobis necessarius est, eum retinere potestis. Promisit nobis quod vobis non erit oneri, sed honori; non damnosa, sed utilis sua conversatio.

XXXII.

(An. 1177.)

Venerabili Patri et amico charissimo W. (95) Dei gratia Portuensi episcopo, W. [WILLELMUS] Remensis Ecclesiæ minister humilis, salutem et sinceram dilectionis affectum.

De vobis specialius confisi specialem amicum ac devotissimum sanctæ Romanæ Ecclesiæ filium, magistrum Stephanum sanctæ Genovefæ abbatem vestræ dilectioni commendamus, tam suis meritis quam nostra gratia diligendum. Rogamus itaque uti nuntium ejus et causam Ecclesiæ suæ contra quemdam, sicut audivimus, pseudofratrem, nomine Ludoycum (96), qui pro suorum excessuum enormitate demum coram domino rege regni fines abjuravit; postea vero falsa suggestionem domini papæ auribus circumventis, litteras, ut reciperetur, impetravit. Manu teneatis et a tam perniciose persona gregem Domini scandalizari non permitatis.

Petri ad Vincula, factus est Portuensis episcopus anno 1178, et sequenti anno vivere desiit.

(96) De eodem vide epistolam, inter editas Molineti 38, ad Gratianum Romanæ Ecclesiæ cardinalem.

(94) Godefrido abbati Sancti Satyri scripta videtur hæc epistola; quippe plures existant ejusdem argumenti ad eum litteræ inter editas Molineti, 7, 45, 53, 76, 98, 137, 142.

(95) Willemus Papiensis, præsb. cardinalis Sancti